

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

891.798

K875
uk

v.2

B 1,346,223

„РОЗВАГА“

Український декламатор.

PROPERTY OF
*University of
Michigan
Libraries*

1817

ARTES SCIENTIA VERITAS

16. 1905.

348

PROPERTY OF
*University of
Michigan
Libraries*

1817

ARTES SCIENTIA VERITAS

6. 1905.

348

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР

Том

2-й

РОЗВАГА

Артистичний збірник

поезій, оповідань, монологів,
жартів, сатір і гуморесок

для читання і декламування на сцені,
вечерницях, драм, школ, і літер. збірках

З портретами поетів, письменників і
артистів

Уложив

ОЛЕКСА КОВАЛЕНКО

891.795

K 875 30

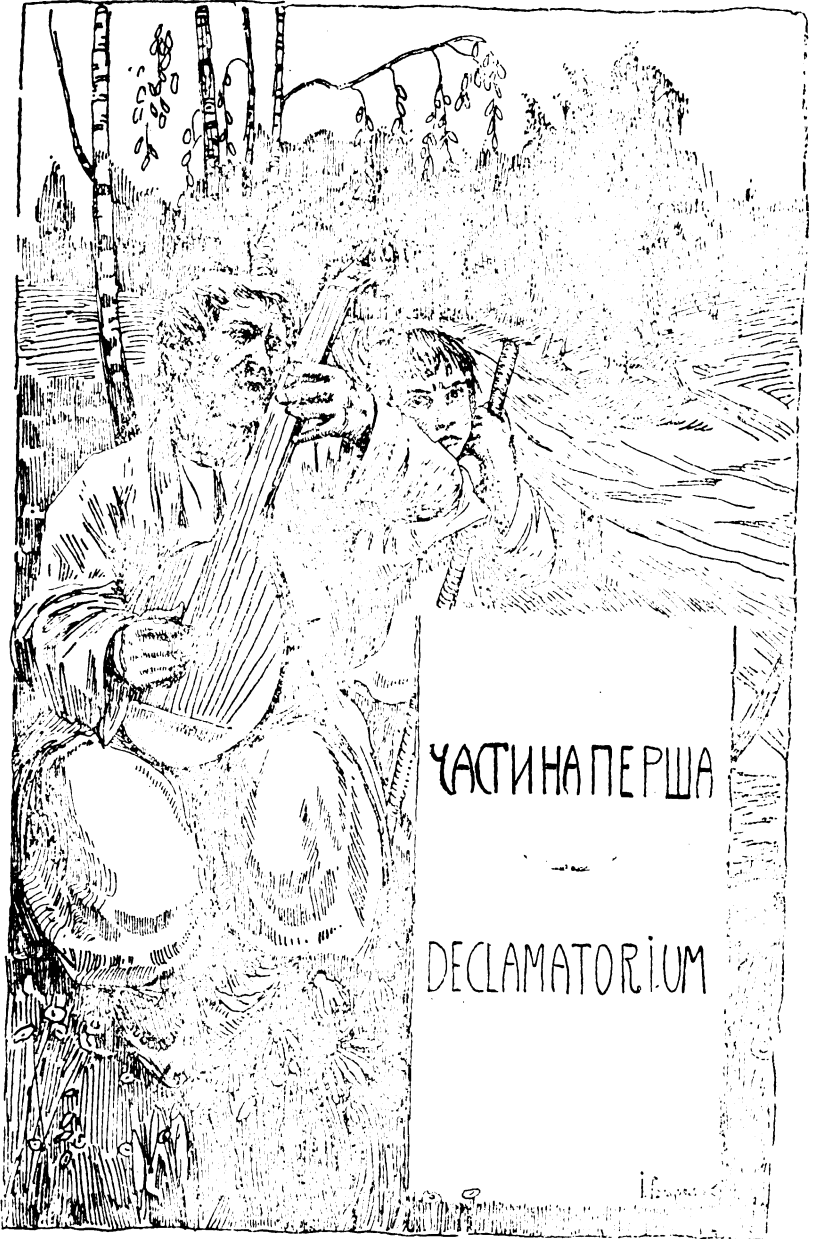
20

КИІВ.
Друкарня Кульженка, Пушкінська 4.
1908.

105a-218672

ЧАСТИНА ПЕРША

DECLAMATORIUM

Іван Франко.

* * *

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорозі,
Людським призи́рством, ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я трівожу;
Од сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

Невже по вік уділом буде твоім
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і запряг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Щоб виявило твоїх сил безмірність?

Невже задармо стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?

Задармо край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоров'ю?

Задармо в слові твому іскряться
І сила, й м'якість, дотеп і потуга
І все, чим може вгору дух піднятися?

Задармо в пісні твоїй ллється туга
І сміх дзвінкий і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?

О, ні! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твого повстання.

О, якби хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й огнем живущим буха!

О, якби пісню вдать палку, натхненну,
Що мільйони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!

Якби!.. Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим стидом,—
Не нам тебе провадити до бою!

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, вперешся Бескидом,

Покотиш Чорним Морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі.

Прийми ж цей спів, хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий, та вільний;
Твоїй будущині задаток слізми злитий,

Твому генію мій скромний дар весільний.

І. Франко.

* * *

Гвалт. і кров... Справляє бенкет сила,
Розьятрена, з запеклістю в очах,
З гадюками, що вьються, наче крила,
І з піною на сціплених устах.

За нею вслід рабів густа отара,
Озброєна залізом та огнем:
Ладен з них всяк за цяцьку в півталяра,
Знущатися над братом бідарем!

І брата брат катує, ріже, коле,
Незбройного кладе, мов ті снопи,
І трупом геть укрилось рідне поле,
Покрасилось од рідної ропи...

Раби сліпі! Знаряддя нижче влади!
За що, про що ви губите братів?
Із вашої сліпоти, та розради
Наковано на світі кайданів!

Де ж правда та! Де та любов над нами?
Невже й вона порожнява одна?
І мусить люд, ярмований віками
Пить з власних сліз отрути ківш до дна!

Холоне кров... німіє серце в грудях...
Та прояви ж, мій Боже, правий гнів,
Поглянь на скрут, що зашморгом на людях
Од посіпак неситих та катів!

Але в горі безжурно та яскраво,
Весна пиша під перлами роси...
І навіть це побоїще криваве
Не нівечить окольної краси!

М. Старицький.

Не лякайся, що й досі хмари,
Страх згори на все навис,
Що навкруг погрози й свари
І притихли поле й ліс,
Не лякайся, що темні ночі
Засліпили кволим очі,
Руки впали в немощних
І неспівний затиш!

Там, де хмари, там і бурі:
Вдарить буря й розімчить
Всі страховища похмурі
І засяє знов блакить,
Засміється, ясно гляне,—
Все прокинеться приспане,
І воскресне пишний день
Праці, щастя і пісень,

Все, що чується на силу,—
На порозі кращах літ
Вгору голову похилу
Підведе і сміло в світ!
Все нечисте, нице, темне,
Все гнітюче, все нікчемне,
Все, що живить рабський страх,—
Все розіб'ється на прах.

Майте ж прапором, надії!
Знов озвись, оживши, сміх!
Ділом стануться всі мрії
Літ найкращих молодих!
Воскресайте, сонця діти,
Розсипайте щастя квіти,—
Хай сміється всім блакить
І звияжський спів дзвенить!

Б. Грінченко.

Народня слава.

Нема в мене роду,
Немає дружини,
Ані брата-товариша
На всій Україні.
Дума сумовита—
То моя родина;
Серце одиноке—
Вірная дружина;
Степи, гори і долини—
Товариство-побратими.
Розпушу я свої думи,
Та й не позбіраю:
Ростеклися, сумуючи,
По рідному краю.
Од Лиману до Єсмані
Жовтіє пшениця;
Я безрідний, одинокий,
Всюди чужиниця.
Од Лиману до Єсмані
Могили чорніють;
Ой, жнуть люди, рід із родом
І на дальше сіють...
Хвала Богу; хто з подружжям
За постать заходить,
До кого старенька мати
На ниву виходить,
Кому діти помагають
Пшениченьку жати,—
Я з могилами німими
Мушу розмовляти.

Ой, по тих могилах, угору високих,
По тих гробовищах, у землю глибоких,
 Лежить мого роду без ліку.
По тих степах, по горах Дніпрових,
По балищах і лугах Низових
 Живе його слава од віку до віку.

Ой встань, славо,
Устань рано,
Вийди, славо,
Із туману!..
Ти безрідному—родина,
Одинокому—дружина
Товариство—на Україні,
Одрадонька—на чужині.

П. Куліш.

* * *

Спи, моя змучена, стреляна, битая,
Спи, моя, мороком вічним повитая,
Бідная страднице, спи!

Спи! Одпочинь од страждань—ми не спатимем,
Ворога лютого ми пильнуватимем;
 Ти ж, недомучена, спи!

Досить пекельних ти мук натерпілася,
Сльїзми не раз ти крївавими милася;
 Досить нелюдських страждань!

Приїде ж година—тебе ми розбудимо,
Тихо, тихесенько кликати будемо:
 — „Встать, рїдна ненечко, встань!”

Встань, подивися—ми волі добилися,—
Довго і тяжко ми з ворогом билися,
Ворог загинув твій,—встань!”

М. Кузьменко.

Memento mori.

Минають дні, минають ночі,
Життя минає—
Одмін немає...
Даремно світла жадають очі,
Даремно серце до правди рветься...
А кров все летється!

Що божий день кругом на дворі
Струмочки грають,
Кудись збігають,
Вітрець не дише... Ген-ген у горі
Ласкаве сонце з-за хмар сміється...
А кров все летється!

Весна іде. Теплом повіє.
З чужого краю
Пташки вертають,
І гай, і поле зазеленіє,
В чудові шати земля вбереться...
А кров все летється!

І молодь всю в ці дні щасливі
Кохання чари
Зведуть до пари.
Веселі жарти, пісні звабливі...
До серця серце жвавіш забьється...
А кров все летється!

Нема весни... Нема любові:
Панує люта
Негода-скрута.
Душа сумує... Так годі ж крові,
Бо ворог дужий з усіх сміється!..
А кров все летється!

П. Капельгородський.

Мій син.

(З Ади Негрі).

Як що вам у безлюдній пустині
Чи на площі, удень, чи смерком,
Попадеться нещасний хлопчина
У журбі, з нерозважним чолом,
Без привіту й захисту свого,
Що ридає він гірко один
Над труною,—до мене такого
Приведіть, і він буде мій син.
З ним розлучить нас тільки могила.
Буду я його ніжно ласкати,
І молитву, що змалку я вчила,
Я навчу і його повторять.
І лишу я йому в материнство
Всю любов, що в душі зберегла,
Оточу його любе дитинство
Усім тим, чим би мати могла.
„Життя—труд, мир в прощенні одному,
В заповіді йому напишу,
В його ніжному серці святому
Перли чисті я збережу.
Весь свій розум і все, що міцного,
В його розум величний вдихну,
Кожну мить оддаючи для його,
Я з любов'ю на віки засну.
І, любов'ю зміцнившись, одважно,
Чистий янгол добра й краси,
В світ він піде і сміло, й поважно
До нової свободи й мети.
І умру я з святими думками,
Що за працю придбала вінець,
І труну завітчає квітками,
Дорогими обміє сльозами
Він, мій син, мій герой і бовець!..

О. Коваленко.

Тарас Шевченко.

Суботів.

Стоїть в селі Суботів
На горі високій
Домовина України—
Широка, глибока.
Отто церква Богданова:
Там то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.
Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно сталось:
Москалики, що зазріли,
То все очухрали,—
Могили вже розривають;
Та грошей шукають;
Льохи твої роскопують
Та тебе ж і лають,
Що й за труди не находять...
Оттак то, Богдане!
Занапастив еси вбогу

Сироту Україну.
За те ж тобі така й дяка!
Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила,—
Байстрюки Єкатерини
Сараною сіли.
Оттаке то, Зіновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А ім і байдуже!
Кажуть, бачиш, що „все то те
Таки й було наше,
А що ми тільки наймали
Татарам на пашу
Та Полякам. „Може й справді!
Нехай і так буде!
Так сміються з України
Сторонні люди...
Не смійтеся, чужі люди!
Церква-домовина
Розвалиться, а з-під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти.

Т. Шевченко.

По бурхливім океані
Серед пінявих валів
Наша флота суне, б'ється
До незвісних берегів.
Плещуть весла, гнуться шогли...
Ось і пристань затишна!
Завертай! І бік при боці,
І стерно біля стерна—
Кидай якорі! На беріг
По помостах виходи!
Ні чичирк! Ще ледве днів...
Пусто скрізь... Ставай в ряди!
Сонний город ще дримає...
Схопимо його у сні...
Перший крик—наш окрик бою
І побідні пісні.
Та заким рушась, пускайте
Скрізь огонь по кораблях,
Щоб всі знали, що нема нам
Вороття на старий шлях.
Бухнув дим! Хлюпоче море...
Щось мов стогне у судні...
Паруси залопотіли,
Наче крила огняні.
Гнуться реї, сиплють іскри,
Мов розпалені річки...
Снасть скрипить... Високі шогли
Запалали, мов свічки...
Що за нами, хай на віки
Вкриє попіл життєвий!
„Або смерть, або перемога!“—
Це наш оклик бойовий!
До одважних світ належить.
К чорту боязнь навісну!
Кров і праця нам збудують
Нову, кращу вітчину!..

І. Франко.

Рубають ліс...

Рубають ліс... зелений, молодий ще ліс...
Осичина ж стара, якої вже й не треба,
Скалічена, сумна благає широко з неба
Що б грім хоча їй смерть приніс,
А тут... рубають молодий ще ліс...

Хіба за те, що рано він шумів,
Що молодий його, чарівний спів
Всім накликав думки про кращу долю,
Про щастя, рай, про любові, про волю?

Рубають ліс... але насіння падає вниз...
Минуть літа і на старому кладовищі
Повстане до життя могучий, славний ліс
І прожене він зло у гробовища...

Як грім, по світі правда залуна
Бадьора і, як ранок, чарівна,
І одгуком із кожного віконця
Поллються співи щастя, співи сонця!

А зараз тут... рубають молодий ще ліс,
Без жалю, з запальним завзяттям,
А ми всі стоїмо, нам душу пале злість,
До помсти кличем і шлемо прокляття
Отим сліпим, що так стинають ліс.

М. Шаповалів.

До броні.

До броні! Настала година слухна
Повстати за край в обороні,
Бо вже доконала неволя страшна.
До броні, славяне, до броні!

Ми тягар срамотних, тяжких кайданів
Носили так довго в полоні,
Що більше не сила терпіти катів...
До броні, славяне, до броні!

Вже села палають, мов чорний той плат,
Закутує дим оболоні,
Як звір скаженіє ненаглий наш кат...
До броні, славяне, до броні!

Геть набік всі чвари й змагання бридке,
З'єднаймо в братерському гроні,
Всі разом повстаньмо за право людське...
До броні, славяне, до броні!

Нехай загориться одвагою кров,
Хай вихорем зірвуться коні
І в січу славетну нас винесуть знов...
До броні, славяне, до броні!

Чи слави доскочим, чи всі без снаги
Поляжем на матернім лоні,—
Розбуркали лева,—тремтіть вороги!
До броні, славяне, до броні!

М. Старицький.

Не спи, сину!

Не спи, сину! Час не спати:
Перед ранком яснобарвним
Ще темніють ночі шати,
Лячно людям незугарним;
Погасити ще жадають
Світло правди, світло чисте,
На сторожі всі чекають,
Щоб в думках убить барвисте...

Не спи, донечко кохана:
Ночі темної не буде,
Близько хвиля та бажана,
Що світ ясний матір збуде,
І кріз хатнії віконця
Рознесеться, залунає
По занедбаному краю
Пісня волі, пісня сонця!

Христя Алчевська.

Пісня про сорочку.

(З Томаса Гуда).

Потомилися пальці слабі,
Червоніє в охмарених очах...
Швачка голки не кида в журбі,
Вся у рубьях дрижить нежіночих...
Ший, ший, ший,—
В муках голоду, вбожества, спраги!
І тремтів її голос сумний,
Про сорочку співав без розваги.
— „Заробляй, заробляй, заробляй,
Доки півень не крикне на дворі,

Заробляй, заробляй, заробляй,
Доки з неба присвічують зорі.
О, нещаснице, краще б була
Ти рабою у турка-деспота
І, як жінка, душі не спасла,
Коли це християнська робота!

Заробляй, заробляй, заробляй,
Доки колесом світ не заблима;
Заробляй, заробляй, заробляй,
Доки бачиш хоч трохи очима.
Тільки й знай: стібок, ластівку, сшив—
Та сшив, ластівку, стібок-доріжку,
Раз-у-раз, поки сон не звалив,
А вже кгудзик скінчиш і на ліжку.
Чи згадав же хто небудь, що це,
Матері наші, сестри, дружини,
Не білізну берем ми, а все—
Все життя одбіраєм в людини!

Ший, ший, ший—
В муках голоду, вбожества, спраги!
І сорочку, і саван сумний
Все однаково ший без розваги!
Та не будем про смерть ми казати:
Кістяк викличе тільки огиду,
А не ляк, бо ні дати, ні взяти—
Це найкращий мій образ по виду:
Так на мене скидається він...
Чи за працю я знім коли ласо?
Чом не зменшиш на хліб, Боже, цін,
А не збільшиш на кров і на мясо?

Заробляй, заробляй, заробляй!
До труни не спочити сіромі,
І за все оте в рубьї гуляй,
Жуй шкоринку та гний на солomé.
Мій куток—стіл та лавка крива,
З усіх боків обідрана стріха,
Голі стіни,—по стінах бува
Своя тінь промайне—вся й утіха.

Заробляй, заробляй, заробляй
Од зірницї і знов до зірницї;
Заробляй, заробляй, заробляй,

Наче каторжник—злодій в темниці...
Заробляй!.. стібок, ластівка, шшив—
Та шшив, ластівка, стібок-доріжка,
Доки мозку ще труд не зсушив,
Не поклав тебе на-вік до ліжка.

Заробляй, заробляй, заробляй,
В темні дні та холодні зімою;

Заробляй, заробляй, заробляй,

І тоді, як повіє весною,
Як пташки зашебечуть в гаю,
Полетять молоді пташенята,
Роздратують загарність твою,
І темніш тобі зробиться хата.

Ох, і я б так знялась, як пташки,
Серед вільних степів погуляла,
Кругом мене, щоб пахли квітки,
Наді мною блакить щоб сіяла.

Я б по травці пройшлась, ожила,
Повним серцем дихнула на волі...

Ох, коли б я багатша була,
Не кляла б беспорядної долі!

Одпочити б хоч трохи міні.

За мій довгий пекельний одбуток!..

Не кохання, не мрії дурні

Цього прагнуть, а туга та смуток...

Я дала б усю волю плачу,

Я розважила б жаль по крихітці;

Так не можна й цього до схочу.

Сльози шкодять і голці і нитці! —

Потомилися пальці слабі,

Червоніє в охмарених очах;

Швачка голки не кида в журбі,

Вся у рубьях дріжить нежіночих...

Ший, ший, ший—

В муках голоду, вбожества, спраги!

І тремтів її голос сумний,

(Вчуйте, дуки, той стогін марний!)

Про сорочку співав без розваги.

П. Грабовський.

Холодний яр.

У всякого своє лихо,
І в мене те лихо;
Хоч не своє, позичене,
А все таки лихо.
Нащо б, бачся, те згадувать,
Що давно минуло,
Будить Бог-знає колишне?
Добре, що заснуло!..

Хоч і Яр той! Вже до його
І стежки малої
Не осталося, і здається,
Що ніхто й ногою
Не ступив там,—а згадаеш,
То була й дорога
З монастиря Мотриноного
До Яру страшного.
В Яру колись гайдамаки
Табором стояли,
Лагодили самопали,
Ратища стругали.
У Яр тоді сходилися,

Мов із хреста зняті,
Батько з сином, і брат з братом,
Одностайне стати
На ворога лукавого,
На лютого Ляха.

Деж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху?
Чи сам заріс темним лісом?
Чи то загатили
Нові кати, щоб до тебе
Люди не ходили
На пораду, що їм діять
З добрими панами,
Людодідами лихими,
З новими Ляхами?
Не гатіте! бо над Яром
Залізник вітає,
І на Умань позирає,
Гонту виглядає.
Не ховайте, не топчіте
Святого закона!
Не зовіте преподобним
Лютого Нерона!
Не славтеся царевою
Святою війною,
Бо ви сами не знаєте,
Що царики коять,
А кричите, що несете
І душу, і шкуру
„За отечество!“ Ій-Богу,
Овеча натура!
Дурний шию підставляє
І не знає, за що,
Та ще й Гонту зневажає
Ледаче ледащо:
— Гайдамакі—не воїни,—
Разбойнікі, вори,
Пятно в нашій історії!..“
Брешеш, людоморе!
За святую правду, волю

Розбійник не стане;
Не розкує закований
У ваші кайдани
Народ темний; не заріже
Лукавого сина;
Не розіб'є живе серце
За свою країну!
Ви розбійники неситі,
Голодні ворони!
По якому правдивому,
Святому закону
І землю, всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте? Стережіться ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо! Дурить дітей
І брата сліпого,
Дурить себе, чужих людей,
Та не дурить Бога!
Бо в день радості над вами
Роспадеться кара,
І повіє новий огонь
З Холодного Яра!

Т. Шевченко.

До світових надій.

Благословенні будьте ви,
Усі, що лихо і наругу
Й нестямну, і безкрайну тугу
З похиленої голови
Знімаєте одважними руками,
Втішаєте надіями боротьби
Весь жаль пекельної журби,
Сами терновими вінками
Квітчаєтесь на спадку сили,

Йдучи до вічної могили—
О, ви, проміння світові,
Благословенні будьте ви!

Благословенні будьте ви,
Усі борці за кращі мрії,
Сини свободи і надії—
Могутні вітри степові,
Що хмари смутку і незгоди
Ви роздимаєте завзято
Співаєте про вільне свято
Всієї пишної свободи,
І десь забуті у пустині
Марнієте, святі, на самотині—
Брати завітів вікових,
Благословенні будьте ви!

Благословенні будьте ви,
Що смілими і ніжними руками,
Запалені найкращими думками,
Взялися до тяжкої боротьби
За краще будуче на світі,
Пестуючи в душі огні святі,
І гинете без жалю в самоті
На роздоріжжах, в першій цвіті;
Серця всі кровію політі,
Ображені, скатовані, побиті—
Благословенні будьте ви,
Серця жінок прості й великі!

Благословенні будьте ви,
Пахучі, ранні, білі квіти,
Слізми і росами політі—
Надії—зорі світові,
Святі захистники свободи,
Що в плутанині завірух
Наш підіймали хворий дух
До зрозуміння прав природи.
Ми славим вас, огні великі,
Бо сяйво ваше не вгасити!
Світить же, зорі вікові,
Й благословенні будьте ви!

М. Шаповалів.

Г о р е.

Під вікном гучно вітер стогнав,
На вікні каганець догоряв,
Тіні хмурі стояли в кутках,
І у хаті повис німий жах.

Серед хати колиска висить,
Моя крихотка мовчки лежить,
Тихо пальчик маленький свій ссе
І байдуже їй все, і про все.

Жовта, мов воскова машкара,
Моя пара на ліжку вмира,
Догоря її погляд мутний—
Подорожнього погляд чужий.

Ми не довго із нею жили,
Та багато тернами пройшли,
Лиш надія, що прийде наш час,
І вела, і голубила нас.

Та багато на терні шпичок...
Нам ніхто не рівняв стежечок:
Терен рвав нас, лилася з нас кров,
Час покою ж не йшов і не йшов,

Хоч крові в нас багато було,
Та не вічне її джерело,
І струмок, звідки біла вона,
Перервався і висох до дна.

Вілла над морем.

Що мала природа найкраще й величне,
То все тут зєднала: далекі гори,
Химерні та ніжні тумани вечірні,
Блакитні скелі, блакитнеє море,
Довічно зелені гаї й по над ними
Безхмарнеє небо ясне та прозоре.

Із цілого світу природа збрала
Квітки та рослини, щоб тут закрасити,
Й ці кедри прозорі, мов ранок осінній
Квітчасті, барвисті трояндові віти,
Магнолії пишні, струнки кипариси,
Гнучким виноградом усе те повите.

Найкращі дарунки свої скарбниці
Фантазія й розум сюди дарували.
Щоб ці збудувати рожеві палати
Здоров'я і силу тут люди поклали.
Для кого ж так тяжко, так довго, так пильно
Природа і люди отут працювали?

Для тих, може, славних, що мають у серці
Найкращі гадки, найбільші сили,
Що розумом дужим над людством царюють,
Що наче останні йому вік служили?
Чи може на спогад тих славних, що щиро
За долю народню життя положили?

Чи може для всього трудяшого люду
Куток чарівничий так пишно прибрали,
Щоб од свого горя, од вічної праці
Душею на хвилю вони спочивали?
Не дарма ж убогих робітників сила
Палати хороші оці будували...

Кажу собі казку—химерна омана!..
То вілла розкішна багатого пана.

Надія Кибальчич.

Леся Українка.

Саул.

(Монолог).

Грай, хлопче, грай, нехай голосить арфа,
Хай плачуть струни, як жінки над гробом...
Я сам себе оплакати не можу,
Бо сліз нема. Нехай ридає арфа,
Нехай я неопланим не згину.

Грай, хлопче, грай! Нехай той голос арфи
Заглушить голоси в моєму серці,
Ті голоси пророчі, неспокійні...
О! не на щастя став Саул пророком,
Господь його карає віщим духом!
Саул не знає страху серед бою—
Хто бачив, щоб його рука тремтіла?
Хто бачив, як він блідне й одступає?

Прийди ж, поглянь на мене серед ночі,
Як я блукаю по своїх хоромах,
Безлюдних, темних, і здіймаю руки
І ними голову безумну закриваю,

І блідну, і тремчу, і падаю додолу,
І перед власними думками одступаю,
І власних слів жахаюся пророчих...
То не мої слова—то дух лукавий
Міні через мої уста віщує,
Що мушу я... Не слухай, хлопче, грай,
Не допусти, щоб знов я був пророком.

Грай, хлопче, грай і не дивись на мене...
Вони лагідні, тіі чорні очі,
Але на дні я бачу щось вороже...
За віщо ти ненавидиш мене?
Що завинив тобі Саул безумний?
Не говори, не говори нічого!
Не я питав тебе, то дух лукавий.
О, зачаруй його, заворожи!
Безсильні проти його всі закляття,
Але музика має божу силу.

Не голосно,—лагідно, ніжно грай,
Хай спів твій має силу, як струмочок,
Що тихо й ніжно точить твердий камінь.
На серці в мене камінь—хай же спів твій
Його підточить і в безодню скине,
В безодню забуття...

Мій любий хлопче,
В той час, коли так солодко говорить
До мене срібний бренькіт струн тонких,
Не вірю я ні голосам пророчим,
Ні тим ворожим поглядам твоїм.
Хто грає так, ненавидіть не може.
Та й за що б ти ненавидів мене?
Що значать всі славетні перемоги
Проти одного руху твоїх рук?
Я тільки вмів людей перемагати,
А ти самого духа перемиг.

Чи заздрісно тобі на цю корону,
Цю багряницю, цеє берло? Хлопче,
Повірь міні, без них я щасливішим
І кращим був в той час, як пас отари

На батьківських зелених полонинах.
Не гнулася моя висока постать,
І не тьмарився мій веселий погляд,
Я простий був і думкою, і серцем.
Гай, гай! Чи міг же хто тоді подумать,
Що і Саул колись пророком стане?

Отак, так грай! Нехай бренить легенько
Лагідна арфа. Це ж немов дзвіночки
Моїх отар... Це мов гірські потоки...
Я вже було й забув їх любий гомін.
Тут у дворці я чую інші звуки,
А в гори я вихожу лиш на бій;
Тоді не чутно гомону потоків,
Іх заглушають—лютий брязкіт зброї
І сурми військові...

О, що за гук?

Навіщо ти ударив військової?
Не хочу! Годі! Не вражай! Я знаю,
За віщо ти ненавидиш мене.
Ти згадуєш, що я був пастухом
І став царем, а ти вівчарь і досі.
Ти згадуєш про свій славетний вчинок,
Як ти звалив пращею філістимця.

Дитина ти, дитяча в тебе й зброя!
Ти може хтів улучить горобця,
А дав Господь, що влучив Голяфа.
Ох, що за погляд! Мов з пращі камінчик!
Ти от за що ненавидиш мене:
Що ти міні не зброєю подобавсь,
А тільки арфою, що я тебе тримаю
Не тільки по неволі, бо ти сам
Займаєшся святим огнем, як граєш
Перед царем безумним. Жаль тобі
Того, кого за ворога вважаєш.
Я так тебе музикою твоєю
Скував, звязав, немов залізним пучом.
Я царь не тільки тіла, а й душі,
Души твоєї, ти, хлопця чорняве!
І ти повстать не можеш проти мене!

Чого ти знов так дивишся на мене!?
Підступний погляд твій, немов отрута.
Отрутою боротись проти мене,
Отрутою гадаєш? О, не діждеш!
Гей, де мій спис? Прибью тебе до мура,
Єхидно клята!..

О моя дитино,
Чи це ж я вбив тебе? Ні, ні, мій спис
Не зачепив тебе... О, Боже правий,
Який же я нещасний і безумний!..
Гей, ви, раби, візьміть цього співця,
Нагородіть його, нехай іде до дому.
Він більш не буде вже ніколи грати!

Він буде грати, але тут ніколи!
Хіба тоді, як сяде тут на троні.

Адонаї! За що мене караєш
Пророчим духом і останню пільгу,
Останню оборону одбіраєш?
Адонаї!

Моя дитино любя!
Мій хлопчику лагідний! де ти, де ти?
Невже мене ніхто не порятує?

Леся Українка.

Моя віра.

Вірьте у геній народа,
В силу духовну його!
Вірьте, що мати природа
Виглядить сина свого,
І з безголовья й неволі,
З кровью политих руїн,
В духу яснім ореолі
Виступить він!

Вірьте у геній народа,
Наш бо народ молодий!
Стріла наш ранок негода,
День же не буде блідий.
Буде він повний проміння,
Гомону, праці й пісень—
Творчого духу горіння
Радісний день!

Вірьте у геній народа—
Ось мій святий заповіт.
Туго зроста він—не шкода:
День для народа сто літ.
Вірте ж всім серцем. І може
Світові новий псалом
Скоро він винести зможе
З ясним чолом.

М. Чернявський.

Вперед!

(З Надсона).

Вперед! Забудь свої страждання.
І бурі гордїй не корись!
За промінь зірки, за бажання—
Невпинно, друже мій, борись!

Працюй, як маєш дужі руки,
Надію в щастя ти кохай,
І шлях до знання та науки
Яскравим світлом освіщай!

Нехай з призи́рством всі сміються
І докоряють без пуття,
Нехай лютують, навіть б'ються:
Вони не відають життя...

Колюча стежка. Та ніколи
Не гни свої голови.
Обходь ліси, поля та доли...
Перлини скрізь святі лови.

Збуди, хто спить в п'їтми й не встане,
Упавшим в яму—руку дай,
Розбий ти людям їх кайдани
І слово правди ім шпурляй.

П. Теняко.

Батькові.

Батьку, постій! Головою понурою
Ти ще тепер не кивай,—
Знай, лихолітнею грізною бурею
Я ще не стомлений вкрай.

Хто не боровся з лихою годиною,
Щастя не знав в боротьбі,
Хай похоронної, хай лебединої
Пісні співає собі.

В мене ж не згасла ще сила могутня
Хочу боротись ще, хочу я жить,
Кличе і жде мене доля славунтя,
Хто ж мене має спинить?

Може й мене ще з лихою отрутою
Щастя розбавлене жде,—
Все ж таки, знай, що з неправдою лютою
Син твій боротись іде.

Батьку! Як дуб віковий над долиною
В грізную, буряну ніч не хились,
Може хоч мрію, часом, хвилиною
Будем щасливі колись.

Г. Чупринка.

Три мента.

Тихше, тихше: ходять звірі,
Пьють народню кров вампіри...

Нахиляйтесь,

Пригинайтесь:

Може мимо пройдуть звірі...

Тихше, тихше—

Хто це дише?..

Тихше... тихше...

Тихше, тихше: сплять вампіри,
Упилися кровью звірі...

Нахиляйтесь,

Підкрадайтесь:

Як убиті, сплять вампіри...

Тихше, тихше—

Хто це дише?..

Тихше... тихше...

Гей до зброї! бийте в дзвони!
Будьте смілі, як дракони!

Всіх гукайте,

Всіх скликайте—

Хай гудуть, як громи, дзвони!..

Хто там ззаду?—

Кулю гаду!

Хто там ззаду?..

О. Олесь.

Хортиця.

Стугонить Дніпро по скелях,
Б'ється об пороги;
Все питає: „Де ж ви, діти?
Де, мої небоги?“

Стугонить Дніпро з порогів,
Лине до Хортиці,
Каже: „Байдо! де ж твій город,
Стяг і гаківниці?“

Де та Січа, що як море
Силою кипіла;
Тая воля, що в роздоллі
Пеклом клекотіла?

Розвалилися редути
І рови густою
Од низів і до вершини
Вкрилися травою.

В гранях Січі спить нерушно
Кам'яна планина;
Землю, славою покриту,
Топче товарина!

На козачім вжитку німці
Хат набудували;
Грунт пошарпали, побили,
Ралом заорали.

Воля, ретязем повита,
В плавнях спочиває;
Слава, кров'ю перелита,
По світу літає.

А Дніпро біжить до моря,
Все пита Хортиці:
— „Де ж та Січа, де ж той Байда,
Стяг і гаківниці?“

Я. Щоголів.

Адам Міцкевич.

Ч а т и.

(З Міцкевича).

Вночі із города прибіг воєвода—
В очах щось палає негоже...
Од злої наруги напився він туги,
З запалу дихнути не може.

Пробіг до світлиці, упав до ліжниці,
Одкинув запони рукою,—
І зблід по хвилині: нема господині,
Нема молодиці в покою.

Понурих він очі, рукою тріпоче,
Покручує сивий, та дума...
А далі з гризоти—одкинув вильоти,
Гукнув козака він Наума:

„Гей, хлопи, ви, хами! Чому коло брами
Немає на варті ні тварі?
Здійми но з полиці обидві рушниці,
І добрих набоїв дві парі!“

Взяли вони зброю й нічною добою
Прокрались в садок до квітниці;
Кріз листя бузочка біліла сорочка
Дружини його, молодиці.

На білі руки, немов ті гадюки,
Дві коси хвилясті спадали;
І персоньки—диво вони соромливо
Під пасма шовкові ховали.

Вона свої очі, темніші од ночі,
Одною рукою закрила,
А другу тремтяче, на плечко козаче,
З несили воїна положила;

Надвоє вагає, чинить що—не знає:
Чи то козака одіпхнути,
А чи молодого до серця палкого,
Одкинувши сором, горнути?!

А той припадає, коліна стискає,
Говорить словами до неї:
„Все стратив я, зоре! Одно міні горе
Зосталося тільки гірке;

„На світі все тмяно без тебе, Оксано:
Уже міні й думати годі
Рученьку стиснути, у вічі зирнути—
Усе продала воеводи!

„Не мить, не годину кохав я дівчину,
І серденько рвав своє з нуду;
А той без любові купив чорні брови:
За гроші—роскоші до суду!

„Як вечір стемніє, старий твій зомліє;
В перині пуховій потоне,
І гирю на диво він схилить хітливо
На пишне, знадне твоє доно!

„Із щічок рожевих, із уст полудневих
Нап'ється залася він вволю;
Міні ж те невільно... А коником пильно
Летів я стрілою по полю

Кріз бурю й негоду, щоб дівчину-вроду
Побачить на вічне розстання:
„Добраніч!“ сказати тобі й побажати
Палкого вночі милування!“

Та слуха й не слуха; він шепче до уха...
Німіє у неї серденько:
Печуть його речі—й схилилась на плечі
Вона до того козаченька.

А паң з небораком чатують за краком;
Виймають з торбин причандали,
Набої скусили і з цілої сили
По кулі в рушниці загнали.

— „Ой, пане-сподарю! Дівчини не вдарю!
Взялася мов кригою спина;
Рука знемогає, щось око моргає,
І впала на порох сльозина!“

— Цить! Бидло мерзене! Заплачеш ти в мене!
Підсип-но сухого в панівку:
Оправ ту кресницю, і прямо рушницю
Наводь ти на пана й на дівку!“

„Не схиб же! Ну, жваво! Ще вище!.. Направо!
Рушницю тримаєш погано!
Та слухай наказу,—ми випалим зразу:
Ти—в панну, а я—в того пана!“

Козак те не слуха... рушницю до уха
Мерщі притуляє... ой, пробі!
Тарахнув з запалу... та схибив помалу:
Черкнув воеводу по лобі!

М. Старицький.

Страшне створіння.

Гарно було на розкішній землі,
Тепло, чудово, неначе в раї;
Гайом, як квітом, земля вся цвіла,
Звіри еднались, не знаючи зла.
Вітру бучного не чути було,
Громів жакликих вверху не гуло,
Снігу, морозу, зими взагалі
Теж не чував вид щасливий землі.
Вдень не вкривав сонця смуток і жах,
Ніч усміхалась, сіяла в зірках;
Згода в природі внизу і вгорі,
Завжди в добрі од зорі до зорі.
В пеклі лукавий без діла сидів,
Пошесть, хвороба не мали зубів,
Землю красив один мир, а не кров,
Та його щира дружина—любов...
Вдарив роскошам чудовим цим час,
Блискавка наче, мигнув і погас,
Глухо над видом землі пролунав,
Жаху і страху на його нагнав.
Час той жакливий почався одним
Новим страшенним створінням земним
І на землі він на вічні віки
Став всьому суцшому досить в знаки.
Глянув на землю ясний сонця вид,
Нове створіння побачив—і зблід!
Небо здрігнуло, різнула гроза,
Впала на землю отрутна роса.
Пошесть, хвороба, морози, зіма,
Лютість, і кривда, і здирство, пійьма
Натовпом стали,—земна вся кора
Вмившися кровью, зробилась стара.
Все стало иншим од сміху, од сліз!
Все те з собою на землю приніс
З часу появи своєї на вік
Нового створіння вид—чоловік!

В. Залізник.

Біла намітка.

(З М. Гартмана).

Засуджений на смерть безславно,
Лежить в тюрмі мадьярський граф.
Свою країну безталанну
Бажав спасти. В йому палав
Огонь протесту. Між рабами
Себе він почував рабом;
Його взяли в борні із злом
Й петля чекає між стовпами.

Двадцять тільки ще весна
Йому пішла, і вже на віки
Лишати світ! Не смерть страшна—
Для хворої душі в ній ліки—
А страшно у гидкій петлі
Серед майдану колихаться...
Ворони хижі злетяться
Й над головою, в сизій млі,
Голодний рій почне змагаться.

Та граф в тюрмі заснув в кутку,
Немов дитя у сповитку...
А вранці він побачив неньку
І їй казав: „Прощай, рідненька!
У тебе я одно дитя
І розлучитись мушу я
Тепер з душею молодою;

Загине разом ізі мною
І ім'я чеснее моє.
О, пожалій дитя своє!
Не знав я ляку в битв пожарі,
Я не тремтів в диму, в огні,
А завтра, при ганебній карі,
Тремтіти прийдеться міні“.

Втішаючи, казала мати:
„Не бійся, любий, віри йми,—
Я у палац піду благати;
Благанням, ласкою й слізами
Я серце зворушу на троні“...

А в ранній час, як поведуть
Тебе на площу, стану тут,
Де місце кари, на балконі—
Як в чорній сукні буду я,—
Знай, неминуча смерть твоя...
Чи правда, сину, кроком смілим
Назустріч підеш ти судьбі?
Бо кров мадьярська у тобі!
Як тільки ж у намітці білій
Мене побачиш в хвилі тій,
Знай, виблагала я сльозами
Прощення силі молодій.
Як будеш схоплений катами,—
Не бійсь, коханий сину мій!“

І графові спокійно спитьсся,
І буде спать він до зорі,
Йому все мати угорі,
В намітку білу вбрана, сниться.

Біжить народ,—вже дзвін гуде—
І тихо улицею йде,
Поміж суворими стрільцями,
На площу граф сумний, без тями...
Всі вікна навстіж: скільки враз
Його сльозами провожає,
І рук дівочих розкидає
Йому квітки в останній раз!

Нічого граф не помічає:
Вперед він, на балкон, зорить,
Бо мати там уже стоїть
Спокійна, у намітці білій.

Заграло в його серце в мить,
До місця страти кроком смілим,
Всміхаючись, він йде, спішить,
І на помості вже стоїть...
В петлю веселий він піднявся
І... навіть у петлі всміхався...

Чом мати в білому була?
Свята брехня! Бо так могла
Збрехать з любові тільки мати,
Щоб син спокійно йшов на страту...

О. Коваленко.

Весна вернуласьь.

Весна вернуласьь і з собою
Новую працю принесла.
У поле з плугом, з бороною
Поїхав люд, — весна прийшла.

Щасливий той, у кого нива
Своя, не нанята на рік,
Йому і праця заважлива
Не здасться тяжкою во вік.

Він зоре ниву повний віри,
З надією на добрий плід,
Посіє зерно в їй до міри
І заволочить так, як слід.

Природи ж сили молодії
Йому те зерно проростять
І за труди його тяжкії
Врожаєм добрим звеселять.

Але тому на світі горе,
У кого й нивоньки нема,
Хто на чужому полі оре,
Бо праця вся його дарма.

Посіє він, та жать не буде,
Або поagne, та не собі,
Втішатись будуть інші люди,
А він зостанеться в журбі.

У нас з тобою, пане-брате,
Є добра нива—переліг;
Давно пора її зорати
Та й сіять, тільки б Бог поміг.

Та не дають нам наше поле
Орати й зерном засівать,
І необроблене та голе
Воно ще довго буде ждять,

Поки сівач давно жадану
На йому працю розпочне
І в нивоньку свою кохану
Посіє зерно добірне.

Не скоро придуть ті години...
Тим сумно робиться міні,
Що дармо йдуть життя хвилини—
Без праці в мимовільнім сні.

Тим сумно знать, що наше ціле
Життя—годинонька мала,
І що тим часом знов без діла
Мине весна, як і прийшла.

В. Самійленко.

Артист І. Марьяненко.

Гетьман.

У ніч водохрестну тайничу,
Як глупа настане пора,
Хтось гонить конем ясногривим
По хвилях холодних Дніпра.

Кінь рине насупроти виру,
Скалки аж навколо летять:
Боки йому димом парують,
Огнем йому очі горять...

За ним бунчуки й корогови
Аж мають у темрявій млі,
І стелються сивим туманом
По мерзлій, німотній землі...

Де б'ють і клеочуть пороги,
Здіймаючи піну до дна,—
Стоїть серед „пекла“ там скеля,
Під нею—печеря сумна.

В тій скритій од миру печері,
Під дужим кременним хрестом
Лежить якийсь гетьман незнаний,
Лежить, без клейнод, кістяком...

Нема йому місця в родині;
Могилу, де гетьман лежав,
Розрив лютий ворог до краю
І кості навкруг розметав.

Але ж їх до батька Славути
Скотили струмки весняні,
А той свого сина останки
Сховав у печері-труні...

Там хрест... то не хрест—Україна
Кремніє од туги на вік
І в ніч під Водохреща ронить
Криваву сльозину що рік.

І скоро та крапля гаряча,
Занявшись червоним огнем,
Прониже мерця потайного—
Підводиться гетьман живцем...

Здіймається маревом білим,
На білім огнистім коні,
І в шатах вже бурею лине
По рідній своїй стороні...

Зорить і не може пізнати:
Де мрілись простори степів,
Тепер простяглись залізниці,
Повстали будови дворців.

Роскинулись села повсюди,
Багато з'явилося пишнот,—
Лиш гірше обдерта голота,
Лиш в тяжких кайданах народ...

Болить його серце нудьгою,
А очі палають сльозами,
Що кров'ю геть змив Україну,
Та й стиснув ще гіршим ярмом.

от він стає на майдані,—
Зніма дорогого шлика,—
І кличе козацество славне,
Усе Запорожжа склика:

Зове Богуна, Кривоноса,
Зове і надію одну—
Тимка безталанного сина,
Що рано поліг у труну...

До всіх він тепер присягає
І руки до Бога здіма,
Що зве за голоту повстати,
Якій і просвітку нема,

Яку колись в давню годину
Запродав він сам старшині...
І гетьмана голос лунає,
Склика вояків до борні...

Але того гласу не чують
Колишні чубаті брати:
Одні полягли по могилах,
Других змордували кати,

А треті всього одцурались,
Чим перше святились слова...
І гетьман у скрутї-розрадї,
Як перш до поспільства взива:

„Вставайте, сини мої, квіти,
Не гніть перед катом спини,—
Клянусь,—розібью ваші пута,
Свої спокутую вини!“

Але перемучені діти
У лави не сходяться тут...
І жде їх безрадїсний гетьман,
Аж поки не крикне когут...

Тоді застогнавши сідає
На білого змія-коня,
І лине назад до порогів,
Крізь води й ліси навмання,

І там, у дечері глибокій
З жалем до хреста припада,
І молить за край свій у Бога,
Та тяжко гіркими рида,

І б'є себе з розпачі в груди,
Клене свій безщасний талан,—
Поки не поляже кістками,
Як здійметься ранній туман...

М. Старицький.

* * *

Міні однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині—
Однаковісенько міні!

В неволі виріс, між чужими,
І, неоплаканий своїми,
В неволі плачучи умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій—не своїй землі.
І не помяне батько з сином,
Не скаже синові: „Молись,
Молися, сину: за Вкраїну
Його замучили колись.“

Міні однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні.
Та не однаково міні,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві,—і в огні
Іі окраденую збудять...
Ох, не однаково міні!

Т. Шевченко.

Гіпатія.

Вона стояла в залі мармуровій
Вся в білому, прекрасна та бліда,
І слово правди, розуму ясного
Юрбі німій доводила вона.

І слухали вони усі уважно
І слова натхнені та палкі;
В той час здавалось: в неї за плечима
Зростають крила білі та легкі.

Вона про досвід чистий ім казала,
Про сили ті, що правляють світом всім,
Казала: люди знання і свободи
Досягнуть тільки розумом своїм.

У глиб землі і в глиб небес величних
Сягне той розум сміливий людський,
Дізнається він першої причини
Усіх земних і світових подій.

Пізнає все—і без надій, без віри
Та з певним знанням, вільний і міцний,
Він переробить все тоді, як скоче,
І світ йому відкриється новий.

Та тільки праці треба ще багато...
І кликала вона до неї всіх,
Хто чує в грудях силу і бажання,
Хто зрікся вже всіх помилок старих.

Вона замовкла, гордо і спокійно
Стулились пишні молоді уста;
Та довго ще, зворушена глибоко,
Мовчала вкруг уважна юрба.

Коли ж вона покинула ту залу,
За нею вслід і всі вони пішли,
І лавр новий в вінок її славетний
Вони рукою вдячною вплели.

На другий день у світлі сонця яснім
Олександрія пишно вся цвіла,
Та ранком тим пахучим і чудовим
Прокинулась Гіпатія смутна.

В задумі біле дороге убрання
Вона наділа і в свої густі
Та темні коси квіти повплітала,
Щоб знов до праці любої йти.

І йшла вона по улиці знайомій,
Ставши тугу в грудях молодих,
Та сумно їй усе навкруг здавалось,
Весь світ здавався у кольорах смутних.

І грізний гомін зразу їй почувся,
Її схопила дужая рука—
І скошена, як тая квітка пада,
Гіпатія упала молода.

І з реготом, з жорстокістю лихою
Її тягла озвірена юрба:

„Не вірила ти в вищі істоти,—
Вмірай за це, поганко чарівна!..

„Казала ти, що не істота вища,
Не бог величний світом править всім,
А що природи вічні закони
Керують смертю і життям земним.

„Святої віри в серці ти не мала,
На розум тільки покладалась свій,
Вмірай тепер! Нехай тебе од смерти
Рятує той хвалений розум твій!“

Кепкуючи, жорстокі темні люди
Гіпатію до храму притягли
І кинули скривавлену, нечулу
На мармуровім білім вівтарі.

І хтось іще ціпком її ударив...
Останній стогін вирвався з грудей,
І мертва вже вона тепер лежала
Серед отих озвірених людей.

Хоч мертва, та прекрасна. як і завше,
Покинута на білім вівтарі,
В шматованій, скривавленій одежі
Вона лежала, наче у ві сні.

Роскидалось поплутане волосся,
Квітки пом'яті ще в йому цвіли,
А круг обличчя мертвого проміння
Вінцем злотистим ніжно так лягли.

А ті, що так її убили люто,
Тепер смутні стояли і бліді,
І мимоволі з острахом і дивом
Дивились в очі мертвії її.

І чулось їм, що жертва та даремна,
Що вбито тільки тіло молоде,
А дух живий до віку буде жити
І слово правди людям доведе.

Галина Комарівна.

Я ще живий.

Я ще живий—іду вперед.
Нехай, як хмара, ніч нависне,
Вона мене в п'їтми не стисне —
Я ще живий—іду вперед!

Я буду там, де смерть іде,
Людей невинних, злая, косе,
По їх уранці плачуть роси—
Я буду там, де смерть іде!

Свободу я люблю над все,
За неї стану я до бою
І, може, ляжу головою,
Так що ж?—Люблю її над все!..

М. Вдовиченко.

* * *

Усе таки до тебе думка ліне,
Мій занапащений, нещасний краю;
Як я тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.
Ці очі бачили скрізь лихо і насилля,
А тяжчого од твого не видали,
Вони б над ним ридали,
Та сором сліз, що ллються од безсилля.
О, сліз таких вже вилито чимало,—
Країна ціла може в їх втопитись:
Доволі вже їм литись,—
Що сльози там, де навіть крові мало!

Лєся Українка.

Надія Кибальчич.

* * *

Тихесенько, тихо та море плескочється,
В блакитнім тумані уся долина...
Нічого, нічого і думать не хочеться...
А думка, мов чайка, в простор порина...
Погас день пекучий, з хмарками безслідними
Заплив він у інше десь царство своє;
І там над горами в тумані не видними
Вже місяць червоний поволі встає.
Під ним скрізь на морі мов іскорки граються,
А далі вже смуга, як жар той, горить.
Все більше ген гори туманом вкриваються,
На їх, наче зірка, десь огник зорить.
На скелях, кріз віття проміння з утіхою
Тонкі малюнки плести почина.
Ой, можна з'єднатися з нічкою тихою
І стати бездумним, неначе вона..
.....
І стати бездумним неначе вона..
.....

Он там за горою, що дивно хороша,
Що в чистім тумані зникає почина,
Далеко, далеко за нею на північ
Є скута морозом страшна сторона; —
Безкраї, безлюдні і темні тайги
Пісні все співають одні та одні.
Неначе в предсмертній хворобі минають
Беззор'яні ночі, безсоняшні дні.
В холодних халупах там гинуть поволі
Без звістки про рідних, про світ, про життя,
Не маючи сили змагатися, жити,
Шукають у смерті собі забуття,
Там б'ється об стіни страшна хуртовина,
Утомлені очі снігами сліпить.
Ціною усього свого існування
Неможна там хвилі розради купити...

.
Де сили беруться те знати і жити?
І навіть втішатись, хоча б одну мить?!
Прокляття жадобі життя, існування,
Якої неможна ніколи зломить!
Яка робить камінь з живої людини,
Гартує од жалю на користь собі,
Примушує жити, вбиває пориви,
Знесилоє душу в тяжкій боротьбі!

Надія Кибальчич.

Я йшов ланами рідних нив,
 Вливав я думи в тихий спів,
 У свіжі квіти степові
 Вбірав я ліру. Та в крові
 Квіти по нивах тих були—
 Бо рани предків то цвіли.

І до могил я припадав,
 І в забутті я там лежав,
 І смутно мріялось міні:
 В огні нещадної війни
 Край диких скифів червонів,
 Моїх занедбаних дідів.

Я йшов пісками берегів
 Страшного моря, і дзвенів
 Грізніш од грому в небесах
 Шалений рев в моїх ушах.
 То хвиля спінена, мутна
 Гукала в нестямі: „Війна!..“

Ой, не того шукаю я...
 Спитать, що скаже ще земля.
 І чую голос я землі:
 „Щасливі ті, що полягли
 На лоні в мене,—там вони
 Не чують голосу війни.“

І впав я в тузі, і лежав...
 Туман всю землю повивав...
 І ось почувся враз міні
 Гук сурм в далекій стороні:
 Сурмив потужно хтось вночі,
 Людей до згоди зовучи.

І встав я разом, мов в огні:
 Душа прокинулась в міні.
 І чую—скрізь гудуть в роги
 Війни грізної вороги,
 І ліру взяв і я свою
 І зорю згоди в струни бью.

— „Ставайте всі проти війни,
Країни рідної сини,
І, всіх до згоди зовучи,
На рала сковайте мечі,
Щоб і одвічні вороги
Взялися спільно за плуги!..”

Трублять роги... Але мовчить
Холодна північ. Не дрижить
І не хвилюється туман
Над мертвим царством християн..
А море стогне уночі,
Реве, до бою зовучи!..

М. Чернявський.

* * *

Для всіх ти мертва і смішна,
Для всіх ти бідна і нещасна,
Моя Україно прекрасна,
Пісень і волі сторона.

Поглянь: народ твій—раб з рабів,
Чужими й рідними забутий,
Гние віки в недолі лютей
І віру в долю загубив.

О, дух України! орел!
Дух вільний, смілий і високий,
Злети, зтурбуй цей мертвий спокій
І влий життя з своїх джерел.

Мовчиш? заснув? ганебно спи...
Ні, певно ти поліг в курганах,
Бо ти не зміг би бути в кайданах,
Як ці невольники-раби...

Ти, дужий в вільності своїй,
Розніс би хмари і тумани,
Розбив би всіх неволь кайдани,
Розбив би... чуєш, краю мій?..

О. Олесь.

* * *

Вічний Народе, Генію туги,
Ставлять тирани для тебе стіс;
Рвуть тобі серце, випекли очі,
Ллються потоки крові і сліз!
Зродиться мстник з кровавих туг—
Встане народ мій, вічний наш дух!

Вся Україна в шумі пожежі,
Од болю сиве волосся рвем,
Здавили горло, чоло стоптали,
Шарпають душу, та ми живем!
Зродиться мстник з кровавих туг,
Встане народ мій, вічний наш дух!

Луна пожежі кровавить Бога,
До його трону бухає дим—
Мучені всіми муками світа
Кличемо правди стоном страшним!
Зродиться мстник з кровавих туг,
Встане народ мій, вічний наш дух!

Спалила очі нам та пурпура,
Вирвав нам серце кліщами плач,
Згину на стосі, та з мого серця
На всіх тиранів бухне картач!
Зродиться мстник з кровавих туг,
Встане народ мій, вічний наш дух!

В. Пачовський.

Балада.

(На позичений мотив).

В безкраїх степах України,
Де зорі в блакиті горять,
Могили сумні стародавні
На сонці пекучім стоять,
Ніхто не питає ні в кого,
Навіщо і як, і коли,
Могили в степах України
Насипані людом були?
Над вільним Дніпром є могила
Висока, крута та сумна,
Лежить хто під нею—не знають,
Стоїть в самотині вона.
Удень все орел сизокрилий
Кружиться над нею, літа,
То сяде, посиде, то знову
В блакитному сьайві віта.
Опівночі хтось із могили
Поважно та тихо встає,
Коня до Дніпра повертає,
На згір'ї конем виграє.
При місяці сяє весь в золоті,
Бунчук, булава у руках,
Огонь так і світе у темних,
Як ніч, його гарних очах.
На Дніпр позирає і гучно
Отаманів кличе своїх,
Козачество він призиває—
Не чути нікого у іх!
Лежать вони скрізь у могилах,
Лежать і не встануть по вік,
Ніяка їх сила не збуде
Не то щоб збудив чоловік...
Одні повмірали у полі
З татарами люто б'ючись;
А другі, попавши в неволю,
Умерли усі, сміючись.

А інших спекли у Варшаві
У мідних, страшених биках,
Других же, здривши волосся,
Пустили в червоних шапках.
І довго стоїть він зітхає,
Україну свою спомина,
Козацтво своє він скликає,
Аж котиться лугом луна...
А потім коня повертає,
Як тільки що стане світець,—
І миттю ж тією зникає,
Шумить тільки буйний вітрець.
Над тою могилою зранку
Орел сизокрилий літа,
Полине до хмари, за хмару
І знову над нею віта.
І буде стояти могила
В степу не один, може, вік...
Чи хто із людей коли визнає
То хто за мана—чоловік?!

Я. Жарко.

Ч о м у?

Не тямлю, чи в сні, чи вчулось міні:
В гаю соловії співали,
Я слухав, блукав, цвіт рожі збирав,
Збирав я колючі печалі.

Непевна пора, пташок ще нема,
Ще гомону пчіл не чувати,
Та хто ж ото йде, чий голос гуде?
Чи людський? Чого б це?.. не знати.

Вже ближче... що ж це на плечах несе?..
Один, другий, третій, десятий,
Чи ж мова це та... Чіі то уста?
Це ж голос нелюдський чувати.

І сниться міні на яві... у сні...
І каже Печаль:—отіі,
Це рідні твої по духу, крові,
Та бач вони темні й німіі.

Останні слова, що скажуть уста:
Це скарга, молитва, прокльони,
Останні діла—робота тяжка
І низькі земнії поклони.

Де ж Правда, де Світ, Учитель отих
Обдертих, невольних?—питаю.
Чи справді вони небесні сини,
Багаті наслідники раю?

Чому ж не прийнять, чом братом не звать,
Руки не подати братньоі?
Журби не влегчить, очей не промить,
Не зменшити муки важкої?

Куривсь фиміам комусь, а не нам,
Не нам церкви, пишні палати.
Престола нема—для нас лиш тюрма,
Й убогі, нужденні хати.

Куривсь фиміам багатим—не нам,
Нема синам вбогим нічого;
Погорда і сміх, терпіння за гріх,
Жалю, ні поради ні в кого.

Куривсь фиміам церквам, а не нам
І тим що у їх проживають.
Для нас же все та свята темнота,
Брехня і облуда без краю.

В. Цебрівський.

Пилип Капельгородський.

Похоронний спів.

Біле холодне обличча,
Навхрест положені руки,—
А на потьмаренім чолі
Вираз таємної муки.

Змовкли уста, занімілі,
Очі на віки склепились.
Друзі й знайомі журливо
Всі над труною схилились.

Ціла країна заплаче
Жалібно, сумно, як мати,—
Киньмо ж хоч ми голосіння,
Годі над трупом ридати!

Сльози—ознака безсилля,—
Ми ж ще борні не спинили,
Доки нам світ заступають
Темні незламані сили.

Це не останню офіру
Ми виряжати зібрались,—
Ще нам, кохані браття,
Местники смілі zostались.

Ще їх багато поляже,
Руки згорнувши в знесилі,
Доки ущухнуть на віки
Темні, розбурхані хвилі.

Встане занедбана правда,
Хижа сваволя загине,
Пісня могуча, весела
Вільно над краєм полине.

В співах тих люди згадають
Всіх, що тепер схоронили,
Всіх, кому труни будують
Темні розбещені сили.

П. Капельгородський.

До українців.

За для всіх чужих народів
Ми повинні бути братами,
А для нььки України—
Іі вірними синами.

В братнім ділі всіх народів,
В боротьбі із капіталом—
Ми повинні йти у згоді
І зривняти хлопа з паном.

За для всіх чужих народів
Будьмо ж рідними братами,
А для нььки України—
Іі вірними синами.

П. Ротарь.

* * *

„Жени руськія восплакашася.“

Де не лилися ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі,
Чи в половеччині, чи то в князівській удалщині,
Чи то в козаччині, лядщині, ханщині, панщині,
Рідні сльози жіночі?

Скільки сердець розривалось, ридаючи,
Скільки звялили страждання!
А як же мало таких, що міцніли, складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й стиха міркую:
Скільки сердець тут розбитих, могил тут розритих,
Жалощів скільки неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню такую?..

І. Франко.

Над трупами.

Ви мужа убили... лежить він в крові..
Я тайни не знаю, за що ви убили..
За що в його чорний гвіздок в голові..
...Він лікарь був добрий... його ви любили..
Я тайни не знаю, за що ви убили..
Хаїме!! ти може... що зле ім зробив?..
Скажи міні, любий, за що тебе вбили?
Весь вік ти боровся за волю рабів,
За їх не боявся ні мук, ні могили..
Хаїме! мій милий!! за що тебе вбили?..
...Мовчить... і обличча у його
За гріх не говоре нічого...

Ви сина убили... лежить він в крові...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
За що в його чорний гвіздок в голові...
Він втішний був хлопчик... його ви любили...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
Нухіме! ти може, що зле ім зробив?..
Скажи міні, милий! ти ж маму кохавеш...
Ти ж так її дуже і завжди любив..
Скажи міні, пташко!.. ах, слів ти не знаєш,
Ах, ти тільки „мама“ одно вимовляєш...
.....Хто ж скаже міні, немовлятко?..
Холодний, як крига, твій батько..

О. Олесь.

Хрест.

Тут у горах хрест! От край проклятий!
Куди не глянеш, Бог на хрест розпятий.
Знання нема, а скрізь безодня віри,
І всюди рабських шибениць без міри,
Землею гомонять пісні воскресні,
А люди ждуть на ласощі небесні.
Споганюють святе лице природи
Страшним кінцем Христової пригоди.
Сами ж ідуть чортівськими шляхами—
Звірюки од колиски, аж до ями!
О, глянь, Христе: ті Юди та Пилати
Од тебе ждуть небесної заплати!
Хрестом Твоїм зацятькують сумління,
А їх серця, як ті хрести, з каміння.
І шибениця в їх серцях є Богом,
А ти стоїш, Ісусе, за порогом...

О. Маковей.

* * *

Що не день, то гірша мир трухлявий,—
Все кона у непробуднім сні,
І нема, чим дихать правді млявій
Під пятою кривди у багні;

Над усім панує заздрість люта,
Братолюбства висохло русло,
Розум дба про гибель і про пута,
Серце в грудях мохом поросло;

У льохах за засувами слово,
По базарях, по торгах любов...
І нема, хто б покликнув сурово
На крюків, що точуть людську кров.

Люд загруз у грабіжах, у крамі,
Пада ниц перед бичем магог...
Спорожніли віковішні храми
І забутий милосердя Бог!

Гей, з'явився ж визволитель слову
І глаголом розбуди людей,—
Щоб забилося серце сонне знову,
Щоб теплом повіяло з грудей,

Щоб огидло все лихе, негоже,
Щоб любов спалахнула в очах,
І щоб враз до ніг твоїх, мій Боже,
Люд припав в покаянних сльозах!

М. Старицький.

До кобзи.

Коли люди після бурі
Боротьби за правду, хмурі,
Змучені украй
Спочивають в сяйві свята—
Тоді, кобзо, як для брата,
Тихесенько грай.

Коли люди щастям повні,
І сановні, й не сановні,
В чадові удач
Розпочнуть бенкетувати
І вигукувать вівати—
Тоді, кобзо, плач.

Коли ж люди сном окуті
У щоденній каламуті,
У житті бруднім
Все псують, забувши сором,—
Тоді, кобзо, повна горем,
Загреми, як грім!

Ю. Будяк.

Колись і тепер.

Колись ми, колись ми сміялись,
І небо всміхалось, і квіти;
Тоді нам, тоді нам здавалось
Так легко і вірить, і жити.

А серце, а серце кипіло,
Як меду солодкого чара;
А доля, а доля втопила,
Казала: „ти щастю не пара.“

Колись ми, колись ми бажали
Всесвітнього щастя, а люди,—
„Непевно, непевно,—казали—
Чи рано, чи пізно, а буде.“

Тепер ми, тепер ми регочем,
Так гірко, що небо аж плаче;
Нічого, нічого не хочем—
Чи чуєш, чи віриш, козаче?

Одарка Романова.

* * *

Нависла ніч. Стоїть, понура,
Темніш сліпця, німш од мура,
Без зірки в небі, без роси,
І тільки чуть—як виють пси...

Нависла смерть по-над містами.
Замерло все. Немов очами
Тремтячі жертви прикував
До місця велетень-удав.

А гей, хто смілу душу має!
Гукни, озвись, бо загигає
У людях віра в кращий час,
В ясний той день, що йде до нас!

Гукни!.. Бо п'яма стоголова
Боїться сміливого слова,
А нам ти віри надаси...
Але не чуть. Лиш виють пси!..

М. Чернявський.

Не сумуй.

Не сумуй, хоч сміється недоля лиха
І роспуку в душі викликає,—
Хоч буває тобі од палкого жалю
Мов обценьками душу стискає,
Але серденько чуле своє угамуй,—
Не сумуй!

Не лякайся! Не подужає галич сліпа,
Що, мов хмара, нависла над краєм:
Серед крові і сліз ми до світла свого
І до правди шляхи одшукаєм
Нум до праці! Од лиха людину рятує,—
Не сумуй!

Хай безсила стареча під гуркіт борні
Нам пригоди зловістно віщує:
Наш гурток молодий не боїться пригод
І сичання старечі не чує.
Прилучайся до нас! Разом з нами працюй!
Не сумуй!

Стань до бою з темнотою, з гнітом тяжким,
Може зглянеться зрадниця доля...
Нум до гурту мерщій! Ось на поміч до нас
Вже іде, наближається воля,—
Ти ж шляхи, перелогі для неї готуй,—
Не сумуй!

П. Капельгородський.

Ада Негрі.

* * *

З Ади Негрі.

Дивуюсь я з тих дужих, повних сили,
Що поцілунки божі в їх горіли
На земному чолі;
Що з запалом звертали свої зори
В недосяжні, неміряні простори
Далеко од землі!
Що мали дар всіх геніїв величних —
Натхнення пал, жагу пісень одвічних
І блиск небесних мрій;
Що радощів і сліз гірких зазнали;
Що темряву поперед себе гнали,
Дум викликавши рій;
Що вище всіх наважились злетіти
І світові відкрили заповіти,
Яких не знали ми;
А в гріб лягли з невтраченим сумлінням,
Уквітчані, осяяні промінням,
Прославлені людьми...

Кохаю я тих сміливих душею,
Що не журились долею своєю,
 Все ближнім оддали;
Що в нас будили почуття гаряче
До всякого, хто мучиться і плаче;
 Кого весь вік кляли,
Прощав Христос, а Юди продавали;
Кохаю тих, що люду віщували
 Зорю життя нову;
Що правди стяг не побоялись зняти,
В огонь, на хрест без ляку йшли вмірати
 За кривду світову.

А плачу я, не слізьми—кров'ю плачу.
Що-раз, як тих, великих справді, бачу,
 Що нудяться у млі;
Пригноблені, голодні, на хвилинку
Вони не мали в тузі одпочинку,
 А не зробились злі.
Це—бідарі, сіроми нещасливі,
Що бачили, як на багатій ниві
 Жита в людей цвіли,
Але сами без хліба в злиднях мерли,
Та на чуже рук навіть не простерли,
 І крихти не взяли.

Це—вбоги ті, що жовчу упилися,
Зневажені, що втіх земних збулися;
 Це—ті, кого не раз
Цькувала злість утисників проклята,
Але вони не піднялись на брата
 Під гнітом всіх образ.
Це—ті, що мерзли по шляхах забуті,
Знеможені, кайданами окуті,
 Без сонця, без кутка,
Подужані непереможним лихом,
Але святий скарб віри в серці тихім
 Все сяє—не зника.
Це—ті, що вік трудились без утоми,
Валяючись на гнощі з соломи,
 А до лікарні йшли

А там в труну лягали, одинокі,
Та все в душі своїй чуття глибокі
Любові берегли.

П. Грабовський.

* * *

Ми не кинемо зборі свої:
Наше військо сміється, бьучись,
Наше військо в боях бенкетує,
Наше військо вміра, сміючись.

Ми не зложим червоного стягу...
Кров червона із нас пролилась...
Власну кров ми ворожою змиєм,—
Гострі коси залізні у нас!

Ми не підем з кривавого бою:
Наші друзі по тюрмах гниють,
Наші друзі в Сибіру конають,—
Ми назад ім проложимо путь.

Ми не кинем боротись за волю:
Наші браття упали в борні,
Іхня кров ще гаряча на ранах,
Іхні рани горять ще в огні.

Ми не зложимо зброї свої...
Дужі в нас і бажання, і гнів,
Ми здобудемо землю і волю,
І загоїмо рани віків.

Ми не підем з кривавого бою:
Наше військо сміється, бьучись,
Наше військо в боях бенкетує
І од куль уміра, сміючись!..

О. Олесь.

Весною.

Тихо та любо на дворі!..
Вечір на землю спускається,
В небі займаються зорі,
Мла навкруги розстилається,—
Тихо та любо на дворі!..

Степ що хвилини темніє,
Плдине туман по-над річкою,
З-заходу край червоніє,
Довгою дивною стрічкою,—
Степ що хвилини темніє..

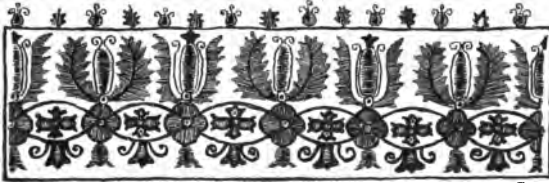
Ані шелесне у гаю!
Листя висить, не гойдається,
Змучене серце до краю
Вечером гожим впивається,—
Ані шелесне у гаю!

Співи лунають звабліві,
Ген покотили долиною...
Гетьте, думки полохліві,
Годі лякати домовиною!—
Співи лунають звабліві.

Смерти весною немає,—
Все росцвітає, пишається!
Сором тому, хто вбиває,
Хто над весною знущається,—
Смерти весною немає!

П. Капельгородський.

Наша слава.

Мов промінь весняного сонця
Між скелями Ети сумної
Безсмертною славою сяє
Могила святого героя.
І Клію вінками із лавру
Могилу ту рясно квітчає,—
Поліг там борець непохитний
За волю родимого краю.
Нащадки його не забули,—
Там моляться правнуки Спарти,
І в муках блука по узгір'ю
Пекельна мара Ефіяльта.

На горах славутних Дніпрових
Чорніє висока могила,—
Борця за братерство і волю
Сховала там рідна країна...
Народ його вислав за себе
Воротися з кривдою злою,—
Нерівня його не злякала,
Не збила з дороги неволя...
Онуки і правнуки скажуть:
— Нема що нам заздрить на Спарту,—
Ми мали свого Леонида...
І безліч своїх Ефіяльтів.

П. Залозний.

СОНЕТ.

(з Шекспіра).

Нераз я кличу смерть, бо нудно бачить в світі,
Як ходить працівник в жебрацькому лахмітті,
А капосне ніщо блищить у пишнім строю,
А вірність щирая знай бється з клеветою.
Як славу має й честь огида, і облуда,
А чистоту он там сквернить насилля дике,
Як чесноту ганьбить ось стовпище велике,
А власть над всіми зла, як на очах полуда.
Перед надсилою художество німіє,
А дурень мудрому одмірює права,
І правда злякана, безпомічна дуріє,
А добрий в найми йде, а ледарь ужива—
Умер би! Ні, держусь трівогою одною:
Як я умру, й любов моя умре зі мною.

І. Франко.

* * *

З П. Я.

Тим бандура моя, мов заклята мовчить,
Що на серці моім наче камінь лежить;
Що я зранений весь і безсилий мій гнів,
І брєнів би, мов плач похоронний, мій спів.
Але прийде він, знаю, натхнений пророк,
На чолі його буде терновий вінок,
На руках, на ногах та свята його кров.
А в устах його спів про життя, про любов.

Маруся Полтавка.

* * *

Чи мана, а чи щастя, хіба ж не одно?
Міні клятви не треба твої.

Аби хворее серце чимсь повне було,
І хоча би на мить одпочити могло,
Як ота сиротинка, у мрії.

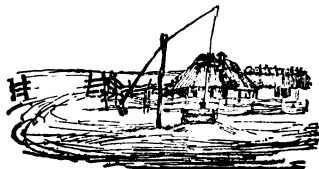
Не дивлюсь я в прийдешнє; що буде—дарма!
І поки твоя тепла ще ласка,
Не питаю тебе, чи на довго вона,
Чи це дійсність чарівна, чи може мана,
Чи не зникне все завтра, мов казка.

Але ж я і себе не питатиму—ні!
Бо непевність прийде мимоволі.
Я люблю твою мову і смілі пісні,
І так легко, так любо з тобою міні,
Так одрадісно—ну, і доволі!

А обридну тобі, то скажи—не жалій
Отруїть мою душу нудьгою.
Ні неволі, ні жертви не треба міні.
У житті єсть багато і так кайданів,—
Невже й ти схочеш бути рабою?

І розійдемось ми. Міцно стисну тобі
Твою руку тоді на прощання,
Як сестрі у тяжкій життєвій боротьбі,
І я зможу без сліз і докорів судьбі
Пережити тяжке розставання.

П. Шелест.

Р а т а й.

Сумне, холодне і мутне
Повисло небо над ланами
І олив'яними очами
Глядить на землю й не зморгне,
Мов сфінск бездушний. І нікого,
Як у могильному склепу,
Немає в мертвому степу.
Усе живе втекло од його.

Але вдивляюсь в далечінь...
Ген-ген на мертвій степу грані
Щось ледве мріє у тумані:
То—чоловік, а рядом—кінь.
То орють вдвох лани холодні
Бони потомлені, худі,
Бо звікували у нужді,
Обидва хворі і голодні.

І в мент здалось міні:—веде
Не ратай борозну безкраю,
А сам народ то землю крає
І зерно в борозни кладе,
Щоб потім дуків годувати,
Давати хліб їм і тепло
І за своє усе добро
Од їх погорду зазнавати...

— „Одвічний рабе!“—я спитав.—
„Чи єсть кінець твого терпіння?..“
Ні слова він. І рве коріння
Залізним ралом, як і рвав,
І безнадійними очами
Глядить у темну далечінь...
І ледви йде трудячий кінь,
Ступа важкими копитами...

М. Чернявський.

Сергій Черкасенко.

На добра-ніч.

Сонце в-останнє землі усміхається
І тихо за гори далекі ховається,—
Світе, засни, одпочинь!

Спіте потомлені, спіте заплакані,
Спіте задурені, спіте залякані!—
Ночі насунулась тїнь...

Доля сувора з ранком прокинється
Хижим шулікою на люд накинється,—
Думки про щастя покинь!..

Доки ж ніч матінка ласкава, темная
Тягнеться тихо, мов казка таємная,
Поти засни, одпочинь.

Хай хоч у сні тобі щастя всміхається,
Серце замучене сном навтішається,—
Доле проклятая, згинь!..

С. Черкасенко.

Заповіт засланця.

Вмер козак на самотині, в тяжкому заслання
Вмер без свідків, без родини і без розпрошання
Вмер козак з нудьги та туги, в тундрах марно згинув,
Та в листі своїм до друга сповідь свою кинув:

„За любов до України й рідного народу
Я утратив долю й волю, і здоров'я, й вроду.
Та утратив я даремно, вжитку не придбав я
Бо в неволі на чужині вік свій звікував я.

Я загинув, люди добрі, без ужитку й слави,
Бо не жив я в тій неволі, а конав я мляво.
Я не жив, я нидів в мурах, в дреговинах гинув,
І даремне щирим серцем до роботи линув.

Бо ні способу, ні волі я не мав до діла,
І з одчаю никнув дух мій і хиріло тіло.
Я загинув, люди добрі, без ужитку й слави.
Бо не зжив я свого віку, а одмучивсь мляво.“

Вмер козак, юнак бездольний,
Кинув білий світ,
Та залишив братам вільним
Щирий заповіт.

„Коли схочуть вас на муки
Вислать на чужину,
Не давайте живцем в руки,
Бийтесь до загину!

Бо стократно краще вмерти
З руки махамета,
А ніж ждати в тузі смерти
В північних заметах.

Смерть за волі оборону
Буде вчинком мести;
Вість про неї піде в люди,
Й викличе протести.

І западе в живі серця
 За правду обида,
До жорстоких катів мерця
 Сплодиться огида.

І научить глухих чути
 І сліпих прозріти,
Розохотить давні пута
 З ніг народніх здіти.

Коли ж дасись живцем в руки
 На тяжке заслання
Оддасись на тяжкі муки
 Й безвістне конання.

І умреш ти в самотині
 Сам один умреш ти,
Позабутий на Україні,
 Змучений дорешти.

І не знатиме громада,
 Що ти згинув марно,
Кати тільки будуть раді,
 Що вбили безкарно.

І про те злочинство враже
 Хіба по столітку
Крадзькома історик скаже
 Катам не взаітку.

В. Мова.

* * *

Що Хмельницький придбав
 Під пилявою,
Те Мазепа програв
 Під Полтавою.
А вже решту пани
 Наші темні
Продали за чини
 За нікчемні.

М. Чернявський.

* * *

Я плакав у сні, міні снилася мрія,
Десь ніби я пташка, лечу уві сні—
А долом сія Україна квітками,
Красується вільна, своя, у весні!
Я з радости плакав у сні...

Я плакав у сні, міні снилася слава.
Десь ніби я в трумні, сміюся у сні,
А там на горі Україна співає,
Весь світ після неї складає пісні—
І ревне ридав я у сні!

Проснувся в сльозах я і ревне заплакав,
Всі люди побачать, здавалось міні—
Вільну Україну! А я ще невольник!—
Останній невольник—умру на весні...
І хлинули сльози рясні!

В. Пачовський.

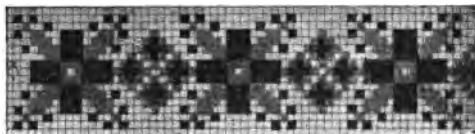
* * *

Настала ніч. Втишилися вязні,
Заснуло все камінним сном.
Лиш я сижу в холодній казні,
Сижу з розпаленим чолом.

„І що то буде? що то буде?“—
Ридає по кутах печаль.
Лявіною паде на груди
Якийсь незмірний, дикий жаль.

По коридорі ходить важко
З багнетом жовнір; вязні сплять;
А мій сусід зітхає тяжко,
Аж сірі стіни гомонять.

П. Карманський.

Рідний край.

— — —
Чи тихим ранком в час предзорній
Луною з башти дзвін гуде
І в душу дівчині моторній
Веселу зграю снів веде;

Чи то в обідню годину
В безодній блакиті небес
Палає сонце й як дитину,
Цілує щиро чистий плес;

А чи вечірньою добою
Далекий захід оджеврів,
А повний місяць із собою
Отару зірок вже привів;

Чи соловейко заспіває
У запашному вишнику,
І спів далеко геть лунає
По срібловодому ставку;

Чи то зненацька чорні хмари
Затягнуть небо, і усе
Мовчить, немов які чари
Повітря душнее несе:

А чи зімою хуртовина
Степи скрізь снігом укрива,
І неоглядна країна
З усім живим мов застива, —

Ти завжди пишний, любий краю,
Моя отчизно чарівна,
Мій златосяйний тихий раю,—
Для мене в світі ти одна!

В тобі бо мрії золотії
Моїх дитячих перших літ,
В тобі найкращії надії
Думок найвищих молодих.

Ти силу ллеш міні у душу
І навіваєш супокій
Для тебе жить, трудитись мушу,
А може й вмерти, краю мій!

П. Панченко.

* * *

Я прозрів у дивну хвилю:
Там далеко вже шуміли
Вільні вітри—дивно грали...
Очі в темну даль гляділи
І огнем серця палали.

Я прозрів у дивну хвилю:
Ясні луни всіх взивали
На бойовище—до бою!
Вільні вітри дивно грали—
Я впивався цею грою...

Я прозрів у дивну хвилю:
Давні люди інші стали,
Не клонилися в безсиллю—
Вільні вітри дико грали...
Я прозрів у дивну хвилю.

О. Маритчак.

* * *

Гей, чого ти похилилось,
Жито золотисте,
Гей, чого ти зажурилось,
Серденько огнисте?

Гей, чому ти не буяєш,
Жито серед лану,—
Гей, чому ти не гуляєш,
Серце без талану?

Лиш заєдно стогнеш, стогнеш,
Житенько похиле,
Лиш заєдно сльози рониш,
Серденько журливе...

.....

Гей, однака мабуть доля
Нам судилась в літі:
Тобі гнутись серед поля,
Міні—на цім світі!..

І. Осадчук.

Хвилі часу.

Прокляття й стогін обнялись,
Як дві страшні гадюки.
Над миром хижо простяглись,
У хмари гніву розрослись
І плодять кров і муки.

І тьмою землю облягло—
Ніч темна, непрозора!
Пітьмою сонце затягло,
І час спинивсь—і не було
Сьогодні, завтра, вчора.

І з жаху скиглив хижий птах,
І звірі в лісі вили,
І билась риба у морях,
І мчались череди в степах
І з ревом землю рили.

Точили кров з братів брати,
Тягли з жагою жили,
Не знали в млі, куди іти,
Куди сховатись, чи втекти—
І бігали, і вили.

Змішались всі: малі й старі,
І рідні, і не рідні,
Батьки і діти, й матері,
Раби-кайданники й царі,
І багачі, і бідні.

І гризли й тисли, хто як міг
І хто кого поборе,
І кожен гнався, кожен біг—
І гучно нісся тупіт ніг
І крик: „О горе! горе!..“

Страшне творилось на землі,
Одчай і божевілля
Із диким сміхом вили в млі,
Тягли вино—крові кухлі,
Справляючи весілля.

Прокляття ж з стогіном сплелись,
Над людністю нависли,
Кривавим сяйвом понялись,
Кругом землі обповились
І міцно землю стисли...

Ю. Будяк.

Артистка А. Борисоглібська

Галіма.

Могутній баша на галеру вступив,—
Надходить кривавее діло:

Із Дикого Поля, з широких степів
Знов хижее птаство злетіло:
По Чорному морю гуляють чайки,—
На місто турецьке пливуть козаки.

Дать добрую одсіч баша ім хотів—
З ім військо й грімучі гармати—
Хай джаври невірні пророчих синів
Не сміють ізнов турбувати!
Од пишних галер вже хвилює вода,
Роскішний харем свій баша покида.

В харемі вродливих він кинув жінок—
Квітки із південного краю—
І квітку найкращу з тих пишних квіток,
Вродливу, мов гурія з раю,
Галіму покинув, милішу за всіх,
Життя його щастя, утіху з утіх.

З далекого краю її він узяв,
З тії ж степової країни,
За пишную вроду над всіх покохав
Дочку карооку України,
Роскошами, щастям її він повив,—
Не згадує більш вона рідних степів.

В харемі Галіма зосталась. Вона
З походу башу виглядає,
Без милого трошки неначе сумна
У пишнім садку похочає.
Там бьють водограї, там пахнуть квітки,
Про щастя й кохання співають пташки.

І день так, і другий, і третій мина—
Докучило їй дождання!
Четвертий—і чує з садочка вона
Звितяжськеє з бою вертання.
За листя сховавшись, вона одного
Очима шукає—коханця свого.

Ось йіде коханий, конем виграва—
А що ж то везуть коло його?
На ратищі мертва стремить голова,
Здобуток од бою страшного.
Отаман козацький колись її мав,
І в його баша її сам одрубав.

Звितяжства ознаку, здобутка того,
На славу пророчої сили,
Велить він поставити край двору свого,
Щоб люди усі зрозуміли,
Що вміє він тяжко карати ворогів.
І в двір переможець-баша уступив.

Галіма ж дивилась... І очі її
Так страшно, так дико гляділи,
Немов би останні хвилини свої
У тій голові вони вздріли:
Пізнала, пізнала безщасна в ту мить,
Чія голова там ганебно стремить!

Пізнала того, за ким сльози лились,
Кого в ріднім краї кохала,

Пізнала ті очі, уста, що колись
Так палко вона цілувала:
Погасли ті очі, склепились уста,
І кров на чолі запеклася густа.

Пізнала усе, і тепер вона зна,
Кого на роскоші змінjala,
І все, що забула, згадала вона,
І рідну країну згадала,
І зражену віру, і батька свого...
І серце змістить не здолало всього.

Скрик дикий, страшний розітнувся і затих,
І збіглись на скрик із світлиці—
Знайшли вони скоро в трояндах густих,
Галіму знайшли слугівниці...
В садку, де співали про щастя пташки,
Над мертвою тихо схилялись квітки.

Б. Грінченко.

Утоплена.

Вітер в гаї не гуляє,
Вночі спочиває;
Прокинеться, тихесенько
В осоки питає:
— „Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? Хто се?
Хто се, хто се по тім боці
Рве на собі коси?
Хто се, хто се?“ Тихесенько
Спитає-повіє,
Та й задріма, поки неба
Край зачервоніє.

— „Хто со, хто се?“ питаєте,
Цікаві дівчата.
Ото дочка по цім боці,
По тім боці—мати.

Давно колись те діялось
У нас на Україні.—
Серед села вдова жила
У новій хатині;
Білолиця, кароока
І станом висока,
У жупані, кругом пані,
І зпереду й збоку.
І молода—нівроку їй!—
А за молодою,
А надто ще за вдовою,
Козаки ордою
Так і ходять. І за нею
Козаки ходили,
Поки вдова без сорома
Дочку породила.
Породила, та й байдуже!
Людям годувати
В чужім селі покинула;
Оттака то мати!..
Поstrівайте, що ще буде!
Годували люди
Малу дочку, а вдовиця,
В неділю і в будень,
З жонатими, з парубками
Пила та гуляла,
Поки лихo не спіткало,
Поки не та стала.
Не счулася, як минули
Літа молодії...
Лихo, лихo! Мати вяне,
Дочка червоніє;
Виростає. Та й виросла
Ганна кароока,
Як тополя серед поля,
Гнучка та висока.

— „Я Ганнусі не боюся!“
Співає матуся;
А козаки, як хміль отой,
Вьються круг Ганнусі.
А надто той рибалонька,
Жвавий, кучерявий,
Мліє, вяне, як зустріне
Ганнусю чорняву.
Побачила стара мати,
Сказилася люта:
— „Чи бач, погань розхрістана,
Байстрия необуте!
Ти вже виросла, дівуеш,
З хлопцями гуляєш?
Пострівай же, ось я тобі!..
Мене зневажаєш?
Ні, голубко!“

І од злости
Зубами скрегоче.
Отака то була мати!
Де ж серце жіноче,
Серце матері?.. Ох, лихо,
Лишенько, дівчата,
Мати стан гнучкий, високий,
А серця не мати!
Ізігнеться стан високий,
Брови полиняють,
І не счується; а люди
Сміючись згадають
Ваші літа молоді,
Та й скажуть: ледащо!
Тяжко плакала Ганнуса,
І не знала, за що,
За що мати знущається,
Лає, проклинає,
Своє дитя без сорому
Байстриям нарікає.

Катувала, мордувала,
Та не помагало;
Як маківка на городі,

Ганна росцвітала;
Як калина при долині
Вранці під росою,
Так Ганнуся червоніла,
Милася сльозою.
— „Заворожена! Стривай же!“
Шепче люта мати:
„Треба трути роздобути,
Треба йти шукати
Стару відьму!“

Найшла відьму
І трути дістала,
І трутою до схід сонця
Дочку напувала.
Не допомгло. Кляне мати
Той час і годину,
Коли на світ породила
Нелюбу дитину.
— „Душно міні. Ходім, дочко,
До ставка купаться!“
— „Ходім, мамо!“

На березі
Ганна роздяглася.
Роздяглася, розкинулась
На білій сороці;
Рибалонька кучерявий
Мліє на тім боці.
І я колись... Та цур йому!
Сором, не згадаю.
Як дитина, калиною
Себе забавляє,
Гне стан гнучкий, розгинає,
На сонечку гріє.
Мати дивиться на неї,
Од злоти німіє,—
То жовтіє, то синіє,
Розхрістана, боса,
З роту піна—мов скажена...—
Рве на собі коси.
Кинулася до Ганнусі

І в коси впилася.
— „Мамо! мамо! що ти робиш?“
Хвиля роздалася,
Закипіла, застогнала,
І обох покрила.
Рибалонька кучерявий
З усієї сили
Кинувсь в воду; пливе, синю
Хвилю роздирає,
Пливе, пливе—от-от доплив!
Пірнув, виринає,
І утоплена Ганнусю
На берег виносить,
Із рук матері заклятих
Вириває коси.
— „Серце мое! доле моя!
Роскрий карі очі!
Подивися! усміхнися!
Не хочеш? Не хочеш?“
Плаче, пада коло неї,
Роскрива, цілує
Мертві очі. „Подивися!..
Не чув, не чув!“
Лежить собі на пісочку,
Білі рученята
Роскинула; а за нею
Стара люта мати:
Очі вивело із лоба
Од страшної муки;
Втербила в пісок жовтий
Старі сині руки.
Довго плакав рибалонька:
— „Нема в мене роду,
Нема долі на сім світі!
Ходім жити в воду!“
Підняв її, поцілував...
Хвиля застогнала,
Роскрилася, закрилася,
І сліду не стало...
З того часу ставок чистий
Заріс осокою;

Не купаються дівчата,
Обходять горою;
Як углядять, то хрестяться,
І зовуть заклятим.
Сумно, сумно кругом його...
А вночі, дівчата,
Впливає з води мати,
Сяде по тім боці;
Страшна, синя, розхрістана.
І в мокрій сорочці,
Мовчки дивиться на цей бік,
Рве на собі коси.
А тим часом синя хвиля
Ганнусю виносить.
Голісінька, стрепенеться,
Сяде на пісочку.
І рибалка впливає,
Несе на сорочку
Баговіння зеленого;
Поцілує в очі—
Та і в воду: соромиться
На гнучкий дівочий,
На стан голий подивиться...
І ніхто не знає
Того дива, що твориться
Серед ночі в гаї.
Тільки вітер з осокою
Шепче: „Хто се, хто се
Сидить сумно над водою,
Чеше довгі коси?“

Т. Шевченко.

Мрії.

(З Надсона).

I.

Ще як дитиною, за шкільною стіною,
Як діти, завжди й я про славу міркував,
Міні ввижався зал, наповнений юрбою,
І навкруги його світ ярко обливав...
То був бенкет, бенкет в честь кралі молоді,
В палаці тім було багато так гостей:
Були дівчата тут найкращі красою,
Були найліпші тут з баронів та князей...
Весь день той промайнув в чаду розваг великих:
Од труб стрільців в лісах лунало і гуло,
Багато оленів і серн чимало диких
Собаками тоді зацьковано було.
А уночі бенкет був... гарная музика
Там грала... а кругом між мармурів-стовпів
Усе повбірано вінками із барвінка
І вьється там парча корогв і прапорів.
Гуляли добре всі, всю ніч музики грали,
Під музику юрба, мов човни ті, плила;
Шовки їх й оксамит дзеркала одбивали,
Найкращі сукні й стрій із золота й срібла...

Вже швидко й ранок буде, гості потомились:
„Сюди, но кобзаря!—юрба людей гука—
Бенкет щоб звеселить, щоб пісню упились,
Хай пісню давнини, хай пісню заспіва!“
І от несмілий паж, я вийшов перед всіми...
І перед кралею навколішки я став,
Підвівсь, і радісно, по струнах я провів,
І голос мій гучний в палаці загремів...

Спочатку він дріжав од жаху потайного,
Та янгол не забув до мене прилетіть,
І голос силою він наділив святою,
І в очах погляд мій зумів він засвітити;
І ось незнаний паж, юрбою заправляю,
Я поборов її... і ясно бачу я,
Як краля голову униз свою схиляє,
І пісня лицарів вразила всіх моя.
Огнем горючії дівчат я бачу очі,
Вражіння зроблене примітно на чолі,
І голос мій гуде, наче той струмочок
Чистенької води, що ллється по землі.
Мов в небесах гремить, так пісня моя ллється
По струнах геть по всіх розсипавшись вона...
Чи то бува не грім з хмар божих роздається,
А може в небесах то блискавка грізна?..
Як уразило всіх! Здавалося, що стеля,
А з нею і земля, здригнулось все ураз,
І люстра із шматків блискучого кришталю
Померкла, раптом затремтівши у той час.
І вихор той минув, і звуки знову тихо
Од вмілої руки акордом полились,
Мов янгол крилами своїми звів лихо,
Мов дзвонів голоси далеко десь неслись.
Чарує пісня та і голос вже останній,
Мов любі пахощі, в вікно геть одліта,
Несеться до небес, до хмарочок блакитних,
І там далеко геть той голос десь зника.

Скінчив я...

Всі мовчать, неначе у забутті
Під силою вражінь од слів отих моїх...

А ось до ніг моїх упав вінок із рути..
Хвали міні й квіток було багато тих!
Гуде і стогне зал, хвилює перед мною;
Росте великий гук од похвал навкруги:
Реве так в вітер ліс осінньою добою,
Так в бурю море б'є грізне об береги.
Гуде і стогне зал... і чую мов кріз сон я:
Хвилюється народ і шле міні хвалу...
Душа ж моя чогось то иншого благає,
Неначе иншої я нагороди жду.
Ти, яка зіркою сіяла перед мною,
Ти, котрої краса вразила так мене
І наділила пісню силою такою,
Невже ж не зрозуміла ти мене, невже?..
Дурний! Геть оджени ти марні свої мрії!
Священий трон іі! Молися та радій!
І марну про любов ти лучше кинь надію—
Невольником навколішках молися їй!
Чи вірить то очам: вона встає!.. і разом
Замовкла вся юрба; дорогу їй дає,
А очі ті горять, мов світяться алмазом,
А од дихання грудь то пада, то встає...
Вона до мене йде—легка, мов вітерочок,
Чарівною красою вся вона горить,
І ось з коси її одколотий цвіточок
В руках у кобзаря щасливого дріжить.
Так змалку мріяв я...

II.

Літа плили, минали,
Химерних снів моїх немає більш, нема!..
Тепер співаю я про працю та про жалі!..
.....
І вже про вроду більш пісень я не складаю,
Не славлю й лицарів у співанках своїх,
Хто плаче, з тим і я і плачу, і страждаю—
Про жалощі ж оті й співаю в піснях тих!
Хай хрест мій і важкий, хай бурі та сумніння,
Хай боротьбу міні приносив він тоді,
За те і теплеє, і світлеє проміння

Хоч иноді, а все ж світило і міні
Я згадую ту ніч: з прозорої блакиті
Спустилася до нас, мов хвора та бліда,
З майовим, ще не зовсім сміливим привітом —
Такою завжди ніч у маю ще бува.
У хаті вікна всі як єсть поодчиняли,
І з гуком з надвору проїздячих бричок
Потроху ми і ніч до себе ту впускали
На невеличкий празничок у наш куток.
І тільки ніч вийшла, вже й пахощі усюди
З бузочка полились по хаті запахи,
За нею вслід вийшли якісь то тіні й люди,
А з ними й голоси з старої давнини.
Тому, хто здалека і жить прийшлося далеко,
Тому і рідна знехотя згадалась слобода,
І церква, і в ставочку чистая вода,
І над ставочком тим високая осика;
Згадався і гайок знайомий ще ізмалку,
Там гойдалка висіла для дітей колись,
І мов дзвіночок, сміх носився спозаранку,
І геть по всім садку лунаючи котивсь.
І круча у гайку й над кручею будинок,
І, мов гадюка та, в ліс стежка простяглась,
І хліб зелений ще, і од трави ужинок,
І чайка, що в степу он з криком пронеслась...
І тут ми всі замовкли...

Довго ми нудились
Турботами щодня насущний заробить,
Од праці важкої чимало вже підбились...
Й хтілося хоч мент в забутті нам пожить.
І знову, як і перш було, в химерні літа,
Я вийшов перед всіх і пісню заспівав.
І вже не зал горів передо мною світом:
А в хаті біднії мій голос то лунав.
І не для играшок мій голос розливався
І теж не для ледачих дуків та панів,
Я й слави не жадав, та щиро одкликався
Для працею утомлених мій спів.
Співав я пісні тим, хто бився за просвіту,
Співав я й тим, що тільки працею жили,

В громаду, щоб давала їм ще більше світу,
Щоб жили спільно всі і дружні щоб були.
Я їм співав про правду та про сподівання,
Що правда побідить нарешті на землі,
Що й ніч не устоїть перед її сіянням...

.....
І все, що на душі од чорного сумління
Я мов і справді скарб в негоду заховав,
Найкращі мрії всі, найвищі хотіння
У пісні тії вільно я переливав.
І пісню я скінчив... і вся юрба принишкла,
І вже не падають до ніг моїх вінки,
Та широко хтось подякував істиха—
Найвищі нагороди кобзарю такі!
Що ж діється зі мною? Де взялися сльози?
І гордий знову я, і радісний такий!..
О, рідний краю мій, прийми мене, я твій!..
І мрії дитські, мов ті осінні рози,
Влідіють перед щастям на яву тепер
Замість старих моїх, дитячих тих химер.

Г. Кернеренко.

Вночі.

На місяці блищать сріблясті осокові,
І тихий став заснув в задумі мовчазній,
В йому і в небесах далекі сяють зорі,—
Любують і вони, як в п'їтми прозїрній
На місяці блищать сріблясті осокові.

Все спить навкруг, усе тихенько спочиває,
Щоб знов прокинутись уранці до життя...
Чому ж душа моя і рветься, і ридає?
Спочинь хоча на мить! Не рвися без пуття:
Все спить навкруг, усе тихенько спочиває.

Ніч лагідна в душі немає перемоги,
І серця гострий біль не в силі припинить,
Не зможе зняти дум страшенної облоги,
Бо олгук життєвий не дасть їм одпочить:
Ніч лагідна в душі немає перемоги...

Повстане день ясний, а з ним людській муки,—
Ніколи ніченька на вік їх не приспить,—
А ранком знов весь мир здригнеться од роспуки...
Тому душа моя ридає і квилить,
Що встане день ясний, а з ним... людській муки...

С. Черкасенко.

* * *

Єреміє, зловісний пророче в залізнім ярмі!
Певне серце Господь тобі дав із твердого кришталю:
Ти провидів, що люд буде гнить у ворожій тюрмі, —
Як же серце твоє не розбилось од лютого жалю?

Як ти міг дочекатись, чи справдиться слово твоє?
Роєм стріли ворожі на божеє місто летіли.—
Певно чарами ти гартував тоді серце своє,
Що на ньому ламалися навіть ворожії стріли.

По війні ти на звалищах міста лишився один,
І палкі твої сльози точили холодне каміння,
І луна розлягалась така серед смутних руїн,
Що найдальші нащадки почули твоє голосіння.

Єреміє, ти вічная туго, тебе не збагну:
Як же серце твоє не розбилось од лютого жалю?
Бо гаряче джерело і скелю зрива кремяну...
Так, було твоє серце з твердого, міцного кришталю.

Леся Українка.

* * *

Ой, не квітни, весно,—мій народ в кайданах,
Мій народ в задумі,
Очі його в стумі,
Серце його в ранах,
А життя в туманах.

Ой, не квітни, весно, пишними квітками,
Бо народ мій встане,
Розіб'є кайдани,
Вкриє світ димами,
А поля тілами.

Ой, не квітни, весно: глянь—находять хмари,
Тугою чорніють,
Гнівом червоніють...
Ой, ті хмари—кари...
Бійтесь, яничари!

О. Олесь.

Байдужим.

Довго ви в затишку теплому спали,
Лиха не знали,
Сонце ласкаве вам з неба світило
Любо та мило.
Чули ви—є десь важке, неборе
Лихо та горе.
Бачили й люд, зами здавна забутий,
В пута закутий...
Що вам до всіх?! Аби ви були ситі,
Впоєні, вкриті.
Діти рабів, ви рабами зростали,
Тим і мовчали.
Годі мовчати! Темнота минає,
Скоро світає,

Пути-кайдани розламують всюди
Сковані люди.
Станьмо гуртом до останнього бою
З долею злою;
Киньмо байдужість до спільного діла, —
Гине бо сила!

П. Капельгородський.

* * *

Блискучі зорі, небесні світила,
І очі ясні;
Троянда пахуща, кохана мила,
Квітки і пісні!..

Природо... кохання... душі раювання—
О, знаю я й вас;
Але в мене інші в душі почування
Живуть у цей час.

О зорі, троядно і мила єдина!
Все серце в крові:
В неволі ще й досі вся наша країна,—
Невільниці й ви!

В неволі країна, і все умірає,
Весь край мій—труна,
І зорі згасають, троянда всихає,
І мила смутна.

Природа... кохання... душі раювання...
Квітки і пісні!..
Я ж бачу кайдани, я ж чую—стогнання
Рвуть душу міні!..

Б. Грінченко.

Шеллі.

Оборонцям свободи.

(З Шеллі).

Сміліше, сміліше, сміліш!
Є кров на землі, що нам хліба не роде.
Хай кров ваших ран, од огню гарячіш,
Оплаче усіх, сон хто в смерти знаходе!
Які бо є муки святіші оцих:
Той друга згубив, брата й жінку своїх.
Хто скаже: на вік боротьба стерла їх?

Прокиньтесь, прокиньтесь, просніться!
Тіран і невольник в злобі близнюки.
Розбийте кайдани і рвіться, і рвіться!
В могилах вас чують сини і батьки:
Німі їх кістки у труні стрепенуться,
Коли на цвинтарь голоси донесуться
Тих смілих, що рвуться до волі і бьуться.

Хай високо прапор сіяє,
Коли за здобутком полине свобода!

Хай вітер легенько його розвіва,
Не вітер, а горе і голод народа!
І ви, круг цариці зєднавшись, смілій
Боріться не в битві незнаній, сліпій—
За волю рушайте ви жваво у бій!

Вам слава, вам слава, вам слава!
Хвала всім страждавшим в великій боротьбі!
Ніщо не затмить те найвище право,
Що візьмете ви боротьбою собі...
Вже був не один переможець-помститель,
Та той тільки справжній герой побідитель,
Хто в силі, без помсти, собі володитель.

Скоріше, скоріше, скоріш!
Квітчайтесь рясним ви плющем і сосною!
Криваві, давнії плями пишніш
Хай вкриються ніжною їх красою!
В їх сила, надія і вічності світ.
Та тільки забудьте ви травньовий квіт:
То згадка про давне—його ви лишіть!

О. Коваленко.

* * *

Не слів міні, а стріл крилатих і стальних!
Я хочу вам про рідний край казати...
Я хочу ними кидати і влучати
В серця катів і зрадників гидких.

Не слів міні, а іскр блискучих і палких!
Хай сипле іскрами огонь моїх промов,
Ах, мій народ з катами разом йшов,
Сам скутуй раб—заковував других.

Не слів міні, о ні! не слів, а ніжних хвиль!
Хай плещуть хвилями пісень моїх слова,
Хай кожна рима рани обмива,
Хай кожний спів втиша народній біль...

О. Олесь.

З а с п і в.

Моя богине світосаяна,
Прилинь до мене і зогрій
Огнем натхненна розум мій
І геть змахни усе звичайне
Крилом поезії живим,
Щоб хворе серце затремтіло,
Щоб жити знов воно схотіло
Життям одважним, бойовим!
Нехай живе, нехай тріпоче
Любов'ю й гнівом, а не спить
У ті часи, коли кипить,
І стогне грізне, і клекоче
Життя громадське навкруги
І ломить мертві береги!
Нехай живе, а не конає,
Хай краще кров'ю істікає,
Бо все ж волатиме й та кров
Про рівність, згоду і любов!..

М. Чернявський.

До України.

Сижу я в неволі та марю тихенько,
Чи знов тебе вбачу, Україно-ненько,
Чи знов рідну землю в сльозах поцілую,
Чи вік протиняюсь отут по Вілюю?..
Коли б міні, мамо, легесенькі крила,
В обійми до тебе душа б полетіла,
Бо тут непривітно, тут хукга та студінь,
Однаково сумно і в свято, і в будень.
Рік цілий навколо все мре та німує
Самотного серця ніщо не вгамує...

Ридай садинок, кладись в домовину!
Подумати тяжко, що тут і загину.
Розсиплються чари, мов квіти зів'ялі,
Остануться жалі, самісенські жалі...
Сижу я в неволі та марю тихенько,
Чи знов тебе вбачу, Україно-ненько,
Чи знов рідну землю в сльозах поцілую
Чи вік протиняюсь отут по Вілюю?..

П. Грабовський

* * *

З П. Я.

Дю ніч міні снилось:—в далекім краю
Заплакану бачив я неньку свою.
— „Чи я тебе, синокчку любий, діждуся,
Чи то ж неутішна й в труну положуся?
Ось глянь лиш на мене, мій синокчку милий,
Од горя дочасно я вся посивіла.
І в день, і у пізню нічную годину
Страждання твої міні видяться, сину...
Здається все—пута брязчать на ногах...
А туга несвітська в примерклих очах...
Вчувається мова твоя і хода...
Та вже і надіятись мабуть шкода!..“
— „Голубонько нене, коли б моя сила,
Все в світі оддав би, щоб ти не тужила,
Якби три життя замість одного мав,
Тебе щоб потішити, всі б я оддав...
Свою ж живу душу не можу продати!
Сама мене сином не схочеш ти звати...“
І бризнули сльози у неньки з очей
І вирвався стогін тяжкий із грудей...

Маруся Полтавка.

Захожий косарь.

Захмарилось сонце, вітрець повіває,
Легесенько травка у покiс лягає;
Спiваючи пiсню, дiвки й молодицi
У валки громадять зелену травцю.
Лежу та дивлюся.

Вродливий та гожий,
Як дуб кучерявий, косарю захожий!
Як дуб кучерявий по-над бурьянами,
Так ти виступаєш по-мiж косарями;
Перед усiй валцi ведеш по травцi,
Дивляться на тебе дiвки й молодицi,
На красу козацьку, на личко червоне,
I нiхто в покосi тобе не нагонє;
Нiхто краще тебе не вивершить стога;
А корця горiлки i рука не трога.
Чого ж, мiй косарю, на косу схилився?
Чи то занедужав, чи так зажурився?
Чого одвернувшись косу виклепаєш,
Щоб нiхто не бачив, сльозу утираєш?
Спочинок настане, од гурту одходиш,
Та таку ж то пiсню жалiбну заводиш.
Чого, мiй косарю, як зiрки засяють,
Й дiвчата спiвають,
Як спочити треба,
З своєю журбою
Лежиш пiд копою,
Дивлячись на небо,
Смутний, невеселий? Скажи, мiй косарю:
— „Спасибi за ласку, пане господарю!
Спасибi! А перше мушу запитати,

Чи вам же нетягу мене розважати?
От бачите, пане:
І сила косарська, й краса б то козацька,
Та що з того стане,
Як доля ледацька!
Згадав, що з косою цілий вік блукаю
По чужому краю,
А ніде притулку й хатини не маю;
Що важко працюю на чужому полі,
А дітки десь дома невчені і голі;
І сохне та вяне бідна молодиця,
Що не прийде батько на їх подивиться;
Що дигає десь там старенькая мати,
Що нікому буде стару й поховати
Та над грішним тілом хрест постановити...
Та все б те нічого, Бога б не гнівити,
Якби було вільно правду доказати,
В Гетьманщину тую назад простувати
По чесній дорозі... Та сором сказати,
Прийшлося у острозі мурі оглядати.
Щось там написав наш мізерний пянчикка,—
Прощавайте діти, й жінко білоличка!
Повели небогу... Сира камяниця...
Що маєш робити? Проситися, молитися?..
Як Господь не гляне,
І добрий, та злодій...
Не домовлю, пане!
— „Годі, брате, годі!“

В. Кулик.

Козачі поминки.

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів;
Він на ляха, татар налітав,
Спис і смерть напускав—
Там по степу тихо
Туман розлягається,
А місяць з-за хмари
Погляне й ховається.

Степ-земля рідну й не рідну
Кров допиває;
Стогне між трупом щось, стогне,
Мов розмовляє...

То старий козак із сином
Віку доживає;
То порубаний з посіченим
Отак розмовляє:

— Батьку, батьку, в грудях душно, в серці пече,
В горлі висихає!
— Кров край мене, синку, кров із мене тече,
Водиці немає!
— Батьку, батьку, сумно в степу, хто оплаче,
Хто нас поховає?
— Чуєш, синку, чорний ворон вьється, криче,
Поминки справляє!
— Батьку, боязко, морозом подирає,
Тяжко, тіло стигне...
— Ворог теплий... труп і кров... умийся, вкрийся:
Хай не даром гине...

Отак розмовляло,
Хрипіло, стогнало,
А далі замовкло,
Та кровью дзюрчало.

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,—
Ворон крикав, спускався, літав
І на трупи сідав,
Чуєш, як і вітер

Засвістав, загомонів...
Плаче, оплакує
Козаків, своїх братів!
По степах, по байраках,
У пісках кістки ховає;
Пісню поминальну,
Пісню довгую співає...

А. Метлінський.

П О К Л И К.

Хай моє слово лунає не дуже,—
Байдуже!
Час товариство до рідної хати
Скликати.
Ми за думками не знаєм душою
Спокою,
Серденько чуле нам лихо безкрає
Стискає.
Сила ворожа руйнує без впину
Україну,—
Гине сердешна в ганебнії пута
Закута.
Слушного часу, братове, не гаймо,
Вставаймо!
Сили й знаття положімо ми сміло
На діло;
Щоб внести у царство темряви й гніту
Освіту,
Утиску здихатись хоч на хвилину
Єдину.
Вільно розправлять тоді свої груди
Всі люди,
Доля щаслива до ньєнки України
Прилине.

П. Капельгородський.

Еміль Верхарн.

ГОЛОВА.

(З Е. Верхарна).

На чорний ешахвот ти голову знесеш,
Під дзвонів гвалт зирнеш кругом з тії будови,
І нерви закричать, і гострий ніж блисне,
І буде це бенкет страшний заліза й крові.
І сонце краснее, і вечора пожар,
Карбункул гасючи в холодній вохкій ночі,
Узнають, вглядять в мент опущений удар,
Чи вміли смерть зустріть твоє чоло і очі.
Злочинства шал вповзе в народ, немов змія.
Спинивши окіян свій круг помосту слави,
Юрба візьме труну, мов матінка твоя,
І безголовий труп гойдять почне кривавий,
Отруйні і жорсткі, мов хмурий квіт страшний,
Де трута доспіва, мов блискавки сіяння,
Міцні, мов в груди ніж застромлений стальний,
Про тебе будуть жить в людей оповідання.
На чорний ешахвот ти голову знесеш,
Під дзвонів гвалт зирнеш кругом з тії будови,
І нерви закричать, і гострий ніж блисне,
І буде це бенкет страшний заліза й крові.

О. Коваленко.

Емігранти.

Весна. Вітрець цілує скибу,
Воздух міниться, сонце сяє,
Чабан кладе нову колибу,
Бренить бджола, сопілка грає —
Життя, краса—аж любо, любо!
Село німе. З під стріх не вьється
Синявий дим; лиш в ряди-годи
Завив пес—усе здригнеться
І з хат несесь квиління: хліба!

О горе вам, раби загонів,
Як що весна до вас загляне
З гостинцем нужди! Зойки дзвонів,
Роспучний плач і повінь муки
В селі бушують, наче п'яні
Весняні ріки. Знявши руки,
Стоїш, страдальче, ждеш одради
З небес... безумний! янгол смерти
Твердий, як сталь! Питай поради
В німих чепіг...

Хоч-би ті хворі
Кохані діти дати зжерти
Неситій скибі!.. Кожна груди
Налита вщерть мужицьким потом...
А чим платить?.. Холодна злуда
І лютий голод—плід знемоги.

Сонце жевріло, хати купались
Немов в полум'ю. Бачилось, свято:
Тихо, ні звуку. В селі роздались
Здавлені стогни. Наче підтяте
Серпом колосся—вирнула квота
З села громада. Люди ридали,
Пси скавулили, діти май голі,
З острахом бігли, жалко питали:
„Мамо, скажіть нам, де ми ідемо?“
— „Цитьте, далеко, в гості—за море
В гарну країну;—може найдемо
Долю...“

Як ива, що гілля клонить,
Мовчки схилилась жалісна мати.
Взяла на руки кволу дитину,
Другій подала клуночок шмаття --
І з лютим болем пішла...

Ішли -- ішли. Пси скавулили,
Жінки ридали, рвали волос,
Скиглили діти, старці мліли,
Газди заперли в грудях голос,
А в оці сяли люті муки:
Пекучий біль й безодня горя.

Стали прощатись. Господи правий!
Хто змірить глибину смутку—ропуки
Хлопського серця? ворог лукавий?
Наймит сіпака? чи ті, що ронять
Облудні сльози над їх труною?
Ой, доведеться важко платити
За кожную сльозу з хлопської віі!
Навчишся, кате, колись цінити
Кров-піт страдальців—пожди!
Пішли.

І де загириш, люта доле,
Нещасний люд? Чи відьма горя
Піде за ним ще і за море,
З ярмом рабства? Гірка недоле,
Остань вже тут! Тебе пригорне
У нас вельможний пан неситий
І инша п'явка. Там—хто знає...
А може й там не зле гуляє
Шляхецький кнут?..

Ішли, бліді, сумні—як змори,
А вслід за ними вило горе
І сяв злочасний блиск багнетів.

П. Карманський.

Іронія долі.

Вони всі співали, й музика ще грала,
Коли я на себе кайдани приймала,
Коли свою волю на вік запродала...
Вони всі співали.

Ще вбрали мене у зелений віночок,
Міні наказали зрікатися волі,
І так веселились... Крутився таночок...
Чи це ж не іронія долі?

І так їх багато товпилось до мене,
Так широко бажали „літ, щастя доволі...“
А в мене на серці кайдання студене...
Чи ж це не іронія долі?

Ірма Остапівна.

* * *

Вийду я в поле, може ще вбита
Мрія воскресне! Йду над ручай.
Тихо дрімає сірий лан жита,
Річка так тихо шепче, спить гай.

Хоч би вітрець де рушив корону
Дуба старого, пташку в гіллі
Сонну сполошив, хоч би він тронув
Води, підняв де пил із землі!

Тихо. Проклін вам, тиші понури!
Небо, чи й ти спиш? Де ж бо твій грім?
Вдарь ним! Зішли нам хмари і бурі--
Сонній природі, грудям моім!

В. Щурат.

Старець.

Spiewak, niestety!
Spiewać nie mam komu.
Mickiewicz.

Бринь бандура, та й замовкне!..
Чом же не заграє?
Стоїть старець під віконцем—
Чом же не співає?

Ой, ходив би я по селах
Од хати до хати,
Ой, співав би на весь голос—
Нікому співати!

Як промовлю Христа-ради
(Великеє слово!)—
Скиба хліба в хлібороба
Старцеві готова.

Як спогляне добре око
На голову сиву,
Закликають люди старця
У хату щасливу.

„Сідай, діду, старче Божий,
Підкрепись вареним,
Випий чарку, згадай наших
Родичів померлих.“

Я сідаю, підкріплюсь
На життя злиденне...
Ой, я старець,—не старчаче
В грудях серце в мене.

Поминаю усіх мертвих,
А по живих плачу,
Що нікого я живого
Серед їх не бачу.

Ні з ким сісти, потужити
В полі на могилі;
Ні з ким піснею збудити
Літа молоді!...

Молодсте-одрадсте,
Воленько без краю,
Кому про вас на старечій
Бандурі заграю?

Чиє серце стрепенеться
Од слова живого,
Що співав я, віщував я
Віку молодого?

Ой, співав я, віщував я:
„За малу годину
Оживить живеє слово
Рідну Україну.

І праправнуки згадають
Прапращурів діло,
І промовить до їх в полі
Усяка могила!“

Ой співав я: „Буде жити
Наше слово, буде!“—
Чи живе ж воно у тебе,
Безталанний люде?

Не по селах прохожаю,
А по кладовищах:
Спочиває наше слово
В німних гробовищах.

Поховали ми з дідами
Слово—нашу силу;
Густо-густо засадили
Рутою могилу.

Зеленіє, мов барвінок,
На могилі рута;
Що були ми, як жили ми,
Як гинли —забуто!

Ой, замовкни, моя кобзо:
Нікому співати!
Промовляю Христа-ради
Од хати до хати.

Густий морок скрізь по хатах,
Густіший в будинках,
Що нема душі живої
В сестрах українках.

Що пониклим, вялим серцем
Німоту кохають;
Покохавши паненяток,
Німчиків рожають...

Ой, німують по Україні
Високі палати;
Густий морок окриває
Пахарській хати...

Бринь бандура, та й замовкне...
Мов пекельна сила
На живі мої струни
Руку наложила:

Наложила вона руку
На гарячу душу...
Ой, співав би, віщував би,
Та мовчати мушу.

П. Куліш.

* * *

(З Теофіля Готье).

Не жалкуйте за тим, що покинули,
Чим себе розважали в нудзі!
Чи жили ви на світі, чи гинули,
Сміло в очі дивіться грозі!

Ви, що світло розносите по світу,
Розумієте тайни життя,
Після мук, після довгих літ досвіду
Навертайте других до пуття.

Як що серце, потужнене вірою
Не злякається смерти, то йдіть
Та ще й нас животворною силою
Тої віри до щастя ведіть.

І не буде нічого таємного
Перед вами; все стане ясне;
Над безоднею неутца темного
Промінь дня золотого свіне.

П. Грабовський.

Пісня чайки.

Я не боюся ні грому, ні хмари—
Змалку я звикла до гнівних пісень,
Серця мого не злякають примари,
В темряві бурі не згине бо день.

Я—провозвістниця гніву безодні,—
Білая чайка над морем сумним,
Кличу до бою вас, сили свободні,
З ворогом лютим, життям навісним!

Христя Алчевська.

Микита Шаповалів.

Передвеликодний герць.

„З журбою радість обнялась!“
Ще не засохли скрути сльози,
А щастя стало на порозі —
Весела пісня полилась!

І радість б'є! Як з джерела
Вода розкутая весною
На кригу смерти йде війною —
Так сміла радість загула!

Людська могучая весна
Встає, як пролісок з під снігу,
Бо гнів зламав давнішню кригу
Й зоря з-за хмар блещить ясна.

Чи чують люди? Вже журба
І радість міцно обнялись,
Як п'явки страшно дві вп'ялись
Одна в одну! Це боротьба...

Могуча радість, оживись!
Пручайсь на волю сміла, вільна—
Впаде журба стара, безсильна
З смутної весни голови...

М. Шаповалів.

Сійте більш.

Посіяли трішки—та й страшно:
Чи зійде?.. чи ще присівати?
Та сійте ж!—минає посуха—
Не дурно ж тим хмарам снувати...
Не дурно ж так дощиком пахне...
Он хмара згущається чорна
Край неба весь скоро обгорне...
От блискавка блисне і грім як не трахне!
Не дурно ж так дощиком пахне!

.....
Та хай же ця хмара і дурно пройде,
Нова після неї сильніша прийде:
Не дурно ж по небі тим хмарам снувати ..
Не бійтесь, не бійтесь іще присівати!

Ой, як мало, як мало проснулось!
Хай би море скоріш сколихнулось!
Якби зміг та Перуном я зараз же стати,
В одну мить зміг життя б розбудить!
Якби зміг в свої руки всю силу зібрати,
Що в вас сонною й досі лежить—
Одна мить... Я б примусив вас жити!

Невідомий.

До молоді.

Не знаю,
Мій рідний занедбаний краю,
Чи діти
Захочуть на тебе робити?
Чи встане
До праці юнацтво обране?
Чи зможе
Подужать змагання вороже?
Вставаймо,
Та руки на згоду подаймо!
До бою
З ворожею силою злою!
Повсюди
Прокинуться стомлені люди,
Спочине
Знесилене серце України.
А діти
До царства добра і освіти
Що-року
Топтатимуть стежку широкую.

П. Капельгородський.

Чорноморець.

То не сірий туман
З Чорноморья піднявсь—
Піднімаються гуси то сірі;
То не хмару снігів
Буйний вітер навів—
Піднімаються лебеді білі;

Кричать гуси: гел! гел!
А за ними орел
Іспускається з хмари високої.
„Не тікайте вгорі,
Гуси сірі мої!
Підождіте орла, мої любії!
Я не бити лечу—
Роспитати хочу,
Чи не бачили ясного сокола?
Чи не стрітили ви
Багатирь-голови,
З Чорноморії доброго молодця?“
— „Коло моря убит
Чорноморець лежить;
Його ручки лежать на три штученьки,
Його ніжки на згляд
Край дороги лежать;
Кріз реберця—трава пробивається.
Серед степу того
Ніхто к тілу його
Із живої душі не ласкається:
Тільки ластівки три,
З-під сідої гори,
Пригортаються: перша ластівка—
Мати рідна рида,
А другая—сестра;
Третя ластівка—жінка покійного.
Де матуся рида,
Там кривава ріка
Протікає до моря глибокого;
Де рідненька сестра,
То вже річка пройшла
І просохла, не влившись до моря;
А де жінка була—
І росиці нема,
І завьяла трава край покійного.

Л. Боровиковський.

* * *

Во Іудеї, во дні они,
Во время Ирода царя,
Кругом Сїона й на Сїонї
Романські п'яні легїони
Паскудились. А у царя,
У Ирода таки самого,
І у порога, й за порогом
Стояли лїктори. А царь,
Самодержавний гусударь,
Лизав у лїктора халяву,
Щоб той йому на те, на се,
Хоч пів динарїя позичив.
А той кишенею трясе,
Виймає гроші, і не лїчить,
Неначе старцевї дав.
І п'яний Ирод знову п'є!
Як ось—не в самїм Назаретї,
А у якомусь у вертепї
Марїя сина привела
І в Вифлеєм з малим пішла.
Бїжить почтарь із Вифлеєма
І каже: „Царю! так і так!
Зїновать, кукіль і будяк
Росте в пшеницї! Кляте племя
Давидове у нас зїйшло.
Зотни, поки не піднялось!“
— „Так що ж!“ промовив Ирод п'яний:
„По всьому царству постинать
Малих дїтей, а то поганї
Нам не дадуть доцарювать!“

Почтарь, нівроку, був підпилий,
Оддав сенатові приказ,
Щоб тільки в Вифлеємі били
Малих дітей.

Спаси ти нас,
Младенче праведний, великий,
Од п'яного царя владики!
Од гіршого ж Тебе спасла
Твоя преправедная мати.
Та де ж нам тую матір взяти?
Ми серцем голі до гола!
Раби з кокардою на лобі,
Лакеї в золотій оздобі.

Т. Шевченко.

* * *

Хай темніють видноколи,
Хай страшніш гремлять громи, —
Не зверну я вбік ніколи,
Не піддамся силі тьми.

Збережу я віру світлу,
Не зречусь надій святих,
Не хилитимусь по вітру
Раз до цих, а раз до тих.

Знаю: згине все погане,
Не подужа зло добра;
Рід людський за правду встане,
Хоч неправді й потура.

П. Грабовський.

Україна.

(Марш).

Наша славна Україна,
Наше щастя і наш рай!
Чи на світі є країна
Ще миліша за наш край?
І в щасливі, й злі години
Ми для неї живемо,
На Україні й для України
Будем жити й помremo...

Нас не зможуть супостати
Взяти в кайдани свої:
Ми бороним наші хати,
Наші тихі гаї.
Не вмирає наша слава,
Не вмирає наша честь,
Бо живе в нас сила жвава,
Бо робітники в нас єсть.

Гей, хто хоче всім свободи,
Поеднаймося, як брати!
Сонцем правди, світлом згоди,
Боже, шлях нам освіти!
Хай забудеться недоля
І неслава давніх літ,
Щастя ж рівне, й рівна воля
Засіяють на весь світ!

В. Самійленко.

Ч О В Е Н.

Заграло, запінилось синее море
І буйні вітри по морю шумлять,
І хвиля гуляє, мов чорні гори
Одна за одною біжать.
Як темная нічка, насупились хмари,—
В тих хмарах, мов голос небесної кари,
За громом громи гуркотять.

І грає, і піниться синее море...
Хтось човен на море пустив;
Бурхнув він по хвилі, ниряє по волі,
Од берега геть покотив;
Хитається, бідний, один без весельця...
Ох, жаль міні човна! ох, жаль мого серця!
Чого він під бурю поплив?

Ущухнуло море, і хвилі вляглися,—
Пустують по піні мавки;
Уп'ять забілили, уп'ять простяглися
По морю кругом байдаки.
Де ж човен подівся? де плавле мій милий?
Мабуть він не плавле, бо он де по хвилі
Біліють із його тріски.

Як човнові море, для мене світ білий
Ізмалку здавався страшним;
Та як заховаться? Не можна ж вік цілий
Пробути з собою одним!
Прощай, мій спокою!—пускаюсь у море,
І може недоля і лютеє горе
Пограються з човном моім!..

Є. Гребінка.

Сильвестр Яричевський.

Бурлака.

Мандрує шляхами безхатий бурлака,
А думка у серці усе та однака:
— Немає у мене ні хати, ні роду,
Один, як березка в тяжкую негоду—
Хоч з мосту та в воду!
Гукають на мене брати благородні,
Що бачити виду могого не годні;
Хоч маю до люду признатися право,
То й люд цей на мене глядить не ласкаво,
Обходить лукаво...
На сосні усілась ворона та й криче:
— Чого ж ти ридаш, плаксивий юначе?
Та ж прецінь у тебе є роду так много,
Не люду ти син, а суспільства цілого,
Міцний ти, небого!—
А голий бурлака підвів свої очі:
— А й, правду говориш, ти черні пророче!
Чи то ж я маленька, слабенька дитина?
Знайдеться і рід мій, і поле, й хатина!..
Світає вже днина!..

С. Яричевський.

* * *

Не раз, коли зорі весняної ночі
Засяють в блакиті для нас,
І шати прозорі, мов очі дівочі,
Спалахнуть в той зоряний час,
А люба природа в дрімоті владичній
Засне, оповита в срібло
І спів соловейка чудовий, величний,
Поллеться дзвінкий, наче скло,—
Всю душу, обгорне святе почування,
І серце, під впливом ідей,
В якимсь невимовнім, живім хвилюванні
Бажає побачить в ту любу годину
У щасті безкраім на мить хоч єдину
Усіх безталанних людей!

І. Стешенко.

Гей на бій!

Гей на бій! — За нами встануть
Всі зневолені люди;
Забеспечим час свободи,
Бо таких багато буде!
Ой, на те ви не вважайте
Що проллються ріки крові:
Кріз горнило сліз гарячих
Ми простуєм до любові,
До братерства, до єднання
Проти тьми й неволі злої
В сяйво волі золотої
Без рабів, без панування!

Христя Алчевська.

Р о с п у к а.

Годі! Сили вже немає!
Туга душу розрива,
В серці полум'я згасає,
Похилилась голова.

Хай хвилюється навколо
Перемінливе життя:
Я хилю покірне чоло
Без жалю, без бороття!

Ще недавно я охоче
Рвавсь серцем до борні,—
В ту годину любі очі
Усміхалися міні.

А тепер? Надій не маю
Далі нікуди іти:
Серце змучене до краю,
Вже не рветься до мети.

Ні турботи, ні спокою...
Страшно быть в самотині!
Що подіяти з собою,
Укажи тепер міні!

Вийди, сонце, у блакиті,
Млу гнітючюю розвій,
Бо не можна жить на світі
І без віри, і без мрій.

П. Капельгородський.

Зоря сходитьь.

Зоря сходитьь, ніч минає,
А на згарищах—руїнах
Мук і кривди виростає
Нова доля України.

Зоря сходитьь; на руїнах
Сотні літ нудьги—недолі
Сходитьь воля України,
Як цвіт вільний в чистім полі.

Пишна квітко, розростайся
Вдовж широкими степами!
Пишна квітко, розвивайся
Яснобарвними листами.

Вже вертає щастя, доля,
Виростає на руїнах
Мук і кривди, і недолі
Нова доля України.

Зоря сходитьь, ніч минає,
День віта життя обнови;
На руїнах виростає
Нова доля... але з крові.

М. Курцеба.

Українська мелодія.

(З Висоцьного).

Чисте небо ясно сяє,
Поле все, як ярь зелене...
Здрастуй, степе-рідний батьку!
Здрастуй, Україно-нене!

Обійми мене, мій степе,
Обгорни мене навколо:
Я стою посеред тебе,
Опустивши сумно чоло.

Ой повій, повій ти, вітре,
Од Дніпра, од Запорожжа,
Та розвій мій жаль і тугу
По степу, на бездорожжа.

Любий степе! Ти не знаєш,
Скільки сомроду й болота
В нашім світі, де повсюди
Тільки фальш, пиha, бідота!

Там я втратив віру в правду,
Ум скалічив, в тугу вдався,
І тепер з розбитим серцем
В тебе, степе мій, подався!

Тяжко дихать, в грудях тісно,
Мов там жар лежить і тліє,—
Хай од тебе, рідний степе,
Прохолодою повіє!

Хай пові тихий холод
На мої гарячі рани,
Хай думки мої остудить,
Хай у мислях тиша стане,—

Щоб я зміг той світ забути,
Де пропало добродійство,
Де гнучка потрібна спина
Та уміле лицемірство;

Де мовчати й витягатись
Треба перед панством можним,
І, де треба і не треба,
Гарно кланяється вельможним;

А, накланявшись у волю,
І самому паном стати,
Та сховавши власний сором,
Інших вчетверо згинати,—

Щоб все те я зміг забути,
Щоб одстало все од мене...
Степе рідний, рідний батьку!
Україно, рідна нене!..

В. Александров.

Пісня про волю.

Чую я пісню, що вільно так ллється,
Як тая хвиля на морі;
Думка радіє, і серце так бється,
Наче орел на просторі!

Пісня чудова, пісня про волю!
Родина сонцем засяла.
Встаньмо ж, братове, станьмо стіною,
Краща щоб доля спізнала.

Вийдем юрбою всі на майдани,
Грянемо дружно в набата,
Тюрми зруйнуем і зібьем кайдани,
Скиньмо неволю ми ката!

Щоб наша сила та й не змінилась,
Родина щоб процвітала,
Щоб наша доля, що довго томилась,
Гордо та пишно засяла!

Годі нам лихом, журбою нудитись,
Скиньно ярмо ми із ши!
Хай наші діти, що будуть родитись,
Благословлять наші мрії.

М. Насонова.

* * *

У місті над вечір звук кобзи лунає:
То тихо, немічно тремтить
І душу жалем невимовним сповняє,
То бучно нездержно гремить.

Дівча босоноге, сухе як билина,
Стоїть під будинком—чека,
Головка схилилась; на кобзі ручина
Струну за струною торка.

— „Ой, хороше ж грає!“—почулось з будинка,—
І панна вродлива, ставна,
Одягнена пишно, на грудях квітинка,—
Ту ж хвилю зиркнула з вікна.

— „Ось—на, моя втіхо!“—і вмент полетіла
Троянда дівчаті до ніг...
— Дарма: не потрібно... я зранку не йіла,
Не встаю, бо голод знеміг.

Ф. Шелудько.

З Ади Негрі.

Деї ночі до ліжка мого надійшла
Якась постать нужденна:
Кінжал з боку, зір пильно на мене звела
Усміхнувшись... Дріжу тороплена...
„Я, мовля, твоя доля злиденна!“

„Полохлива пташино, з тобою весь вік
Я була і до смерти не кину;
Куди ти—туда й я, чи квітки чи герник,
За тобою піду в домовину“.
„Геть!“—розлігся кріз сльози мій крик.

А вона все стоїть та й стоїть наді мною:
„Так—шепоче—судилось тобі.
Ти—мов пролісок той над труною,
Що зростає з під снігу весною
У журбі,—так судилось тобі!“

Я схопилась та знов: „Прагне серце дівоче
Тих надій, що горять в двадцять літ,
Поцілунків і блиску од генія хоче;
Для кохання, для щастя прийшла я на світ...
Згинь од мене, лиха потороче!“

Одрікає вона: „Перемога з вінцем
Ждуть того після праці обранця,
Що величних ідей був безлячним творцем,
Свою кров за їх лив і пав смілим борцем“.
Я сказала: „Останься!“

П. Грабовський.

Віктор Гюго.

Борва на морі.

(З В. Гюго).

Море гра; по хмурім лоні,
Мов роспужені ті коні,
Скачуть буруни,—
Навіженні, в білих гривах,—
Борва їх несе на крилах
З північ-сторони.

Оповито обрій млою
І зміястою стягою
Мріє він здаля;
У безладді хижім море
Бьється з буйним, необоре,
Стогне та буя.

Хвиля хвилю наганяє,
То зроста, то опадає,
То тіка в пітьму;

То, мов дзвін той на дзвіниці,
Грюка молотом із криці
Об скалу німу...

Ох, ти, велетню ковалю!
Що коваadlo бьєш без жалю
Під густий туман?
Чи на люд готує пути,
А чи землю проглинати
Має окіян?

Мов якась потвора блима
Зеленабтими очима,
Вся із черенків,
Та в скажені нестямі
Виверта з безодні ями
Кістяки мерців.

Наче звір рикає море;
А пловці вже бачуть горе,
Збіглись на чардак,—
Бо вже теча... ненароком
Блимнув ім підсліпим оком
Здалека маяк.

На обширі неомірій,
Топлють всі скарби у вирій
Знужені пловці,
Ім же хвиля знай гуркоче:
Наш владарь добра не хоче,—
Вас чека в дворці.

У пекельній тій пригоді,
Все збентежилось в природі,—
Ніч,—а ні зорі!
Аж сліпить стерничим очі...
Шмат вітрила щось лопоче
Жалібно вгорі.

Квилять, плачуть у покуті
Реі, щогли, ребра куті,
Якорі й стерна...

І немов десь під водою
Повертається горою
Гидра навісна.

Лемент знявсь, гидке ячання
І снастей, і рештування,
Морок ще згустів:
Те рипить, що море—прорва,
А друге, що люта борва
Поглине борців.

Подих смерти лине з сходу,
Каламутить чорну воду
У киплячий вир...
Сатаніє борва люта,—
Тогосвітня могута
Геть руйнує мир.

Край, кінець! У трюмі хвилі...
Прощайте, дітки милі,
Жіночко—зоря!
Чути хтось гукає пробі...
Люта смерть в ненадлій злобі
Зуби вищиря...

І в п'яній зловістній, хмурій,
Рій патлатих, лютих фурій
З смертю заграє,
Та назустріч тучі—борві
Кида скрізь у чорні прорви
Зброше своє...

М. Старицький.

* * *

З Ади Негрі.

Нема міні назви. Я—вбога дочка
Холодної хати;
З мужицького роду мій батько та мати,
А в серці могому їх вдача палка.

І янгол панує, і демон стоїть наді мною—
Не дам собі ради з собою:
Думками літаю бистріш, ніж Мазепу
Носив колись кінь серед степу.

Я—загадка: разом душа моя прагне
Одрази й любови; я—дужа і млява;
То прірва роспуки на дно мене тягне,
То всю розворушить дитина ласкава.

Хай лихо та злидні до мого горіща
Заглянуть—я їх не боюсь,
Хай крила приборка недоля зловіща,—
Всі кинуть, забудуть—сміюсь.

Я плачу над тим, хто дріжить, а не має
На старість ні хліба, ні сил, ні кутка,
Над хворими дітьми, що навіть земля не приймає,
Над безліччю мук, що жахнеться уява людська.

Як сльози підступлять—враз пісня поллеться
Така незвичайна та сміла,
А серденько б'ється, на клаптики рветься:
З людьми його я поділила.

Чи слуха хто небудь—байдуже; ледашо
Хай лає, катує та мучить,—
Ні рухом, ні зглядом не зважу ні на що;
Мене він стрілою не влучить.

П. Грабовський.

До старших братів.

Чи чули ви, як солов'ї,
До пісні радощів очочі,
Співають вам поеми ночі,
Казки полудневих країв—
Пахущі сни весняних днів?

Чи чули ви, як по весні
У грудях серце жарко б'ється?
Чуттями вищими пройметься —
В рожевім радо мліє сні
Нового щастя по весні?

Чи знали ви красу життя,
Його заміри і надії,
І поривань величні мрії,
І ті високі почуття,
Що ми берем з того життя?

А чули ви, що на землі
Крім вас, панів, є інші люди,
Якими повні всі усюди,
Хто цілий вік стремить в риллі—
Старі, середні і малі?

А знали ви красу-поля,
Де „менший брат“ свій вік зживає?
Чи знали ви, чи з вас хто знає,
Що та жаданая земля
Йому не втіха, а петля?

Чи чули ви, чи знали ви,
Що „менший брат“, що вас годує,—
Сам рік за роком голодує,

Мішає в хліб кори, трави
Й од горя дум без голови?—
Чи чули ви, чи знали ви?...

Та вам не чуть, як „брат“ ваш плаче...
Не йде той стогін в ваші уха...
Глядіть же! Він давно все баче!
Глядіть же! Він давно все слуха!

Ю. Будяк.

Гірський голос.

(З Гейне).

Долиною верховень йіде між гір
У зброї залізній важкій:
— „В обіймах у милої буду тепер,
Чи може в могилі вохкій?“
І голос роздався в долині узькій:
— „В могилі вохкій!“

Плуганяться стомлений далі йіздець
Зітхає у тузі тяжкій:
— „Так рано в могилу лягати міні...
Що ж діять? В могилі спокій!“
І голос лунає в долині гулкій:
— „В могилі спокій!“

У лицаря сльози течуть із очей,
І туга в душі молодій:
— „Коли ж у могилі спокій і притулок
Мій певний—в могилі одній...“
І голос лунає в долині сумній:
— „В могилі одній!“

Н. Онацький.

Не плачте.

Не плачте, скорбні,
Яким судився
Життя тернистий шлях,
Бо вам, нещасним,
Бодай лишився
Спочин в солодких снах.

Не плачте, скорбні,
Яким з весною
Одцвів надії цвіт:
В холоднім гробі,
В глухім спокою
Найдеться кращий світ.

Не плачте, скорбні,
Яким в долоню
Костиць жebraчий вріс;
Не плачте, бідні,
Бо в цім підсоню
Ніщо не варто сліз.

Не плачте, скорбні,
Яким журливо
В сирітстві дні пливуть,
Бо знайте, в світі
Не всі щасливі,
Що в роскошах живуть.

Та плачте гірко
Ви, що безцільно
Прожили юні дні;
Ридайте скорбні,
Бо вам не вільно
Сміятись—ні, ой ні!

П. Карманський.

Волинські спогади.

Волинь незабутня, країно славутня,
У пишній красі ти красуєш;
Здавен твою бачу українську вдачу,
Здавен мою душу чаруєш;

Я рідную мову, ту люблю розмову,
В краях твоїх всюди вчуваю;
Те слово живуше, віки невміруше,
Я скрізь в тобі серцем вітаю.

І з словом жаданим та з людом коханим
Єднаєш ти в серцю мойому
Ті спогади ясні про милі та красні
Куточки в обширі твому.

Єсть інші між ними, зразочками тими,
Що душу мою прикували,
Що милую вроду, знайому подобу,
З життям моїм тісно зєднали.

Я иншу місцину, як люблю годину,
У думці ніколи не страчу:
В воздушнім просторі, у мертвім околі—
Живе своє серце там бачу.

У блисканню річки, в ясній невеличкій,
Обличча ввижаються явні,
У гомоні гаю, в зеленім розмаю
Розмови вчуваються давні...

В затишнім куточку, немов в сповиточку,
Заснули годиноньки милі,
На камені сірім, здавен обвітрілім,
Мов роки приковані цілі.

Олена Пчілка.

Артист **М. Вільшанський.**

* * *

Міцно і солодко, кров'ю упившись,
Сплять вороги уночі...

Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Стогнуть брати ваші в тюрмах проклятих,
Грати залізнi рвучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мати без сина, і жінка без мужа
Плачуть, життя кленучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мають знамена, і б'ється юнацтво,
Крові потоки ллючи...
Сміло з повіток плуги викидайте,
Куйте вселюдно мечі!

О. Олесь.

Сокіл.

Ясний сокіл серед степу
На простори поглядає
І угору дужі крила
Гордо й весело здіймає:

„Гей ви, браття соколята,
Прилетіть до мене, милі,
Ми полинемо на волю,
Де морські гуляють хвилі!

„Запитаємося в моря,
Звідки в нім береться сила,
Переможемо недолю,
Що наш край занастила.“

Христя Алчевська.

* * *

Він скутий був; заліза повійдались
Йому до ніг;
Розбити їх, щоб з тіла поскидались,
Давно вже б зміг.

Так ні! все ляк і туга в його зорах,
Як і колись,
А руки й раз, щоб скинути той порох
Не піднялись.

Він нарікав, не пробуючи сили,
На цілий світ:
Не знав, що вже кайдани перетліли
Од довгих літ.

П. Грабовський.

Дума.

Коли над нивою мою
Ударить грім, та над землею
Стовпи наставить вихор пилу,
Та зрідка блискавка змарнілу
Осяє землю де не де,
І дощ силенний упаде,—

Радю я: бо знов прогляне
Веселе сонечко, і встане
Умита божою росою,
Сповита новою красою
Стомлена нивонька моя
І чую мир на серці я.

Коли ж вона, улита потом
Моім трудовим та клопотом
Безсонним скохана, марніє,
А по над нею тяжко ние
Злиденне хмарище мошки
Та скрізь гуляють ховрашки,—

Турбуюсь я: бо вже не ждати
Міні од неї благодати...
Даремна праця і надія!
На серці ж сум лихее діє:
Воно холодне, омліва...
І никне, никне голова.

І. Манжура.

Не пора!

Не пора, не пора, не пора
Нам, братове, чужинцям служити:
Довершилась Україні кривда стара,—
Нам пора для України жити.

Не пора, не пора, не пора
За неvigласків лить свою кров,
І любити того, що наш люд обдира,—
Для України наша любов.

Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор!
Хай пропаде незгоди проклята мара
Під України єднаймось прапор!

Бо пора ця великая єсть:
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю і щастя, і честь,
Рідний край, здобути тобі!

І. Франко.

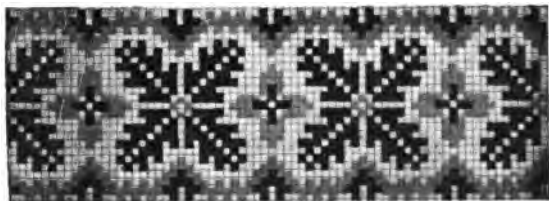
* * *

Як могу бути я щасливий,
Коли в неволі рідний край,
Коли скрізь стогін роздається
Де не послухай, не спитай.

Як могу бути я щасливий,
Коли мої брати в ярмі,
Коли за правду і за волю
Сидять за ґратами в тюрмі.

Як могу бути я щасливий,
Коли ріднесенька ж сімья—
Живе без долі і без волі,
І ж життям живу і я.

Т. Романченко.

* * *

З Ади Негрі.

В червонім убранні мандрівниця пізно
Де в Бога взялася і з сміхом зловтішним
Промовила грізно:

„Горить в тебе хрест на чолі молодому;
Він тягаром ляже довічним
На долю твою невідому!

„Блукать сиротою ти будеш по світу...
Той карб таємничий ніколи не зникне,
Бо пащу неситу
Упир твій роззявить, у серце упнеться,
Вялить тобі душу та нівечить звикне:
Упир цей скрізь творчістю зветься.

„І кликать не треба: як сум не дасть спати,
Він зараз до тебе прилине з півночі,
Сам стане вчащати...
Зросла ти в країні піснями натхненій,
А люди нудні, до надбання охочі,
Злочинством вважають твій геній.

„Ось зважся одкрити затроєні рани
У слові могутнім: почне всяк знущатись;
Під гуки догани
Хай голос почують величнього гимну,
Що звав би кохать і брататись:
Всі глянуть немов на причинну.

„Цькувать тебе кинуться злі твої судді,
Поки роздеруть, як вовки сіроманці;
В сльозах на одлюдді,
З журбою у грудях од дикого крику,
Ти будеш тинятись і вечір, і вранці,
До віку, до віку, до віку!“

Скінчила отак та й пішла собі звільна,
В червоні вгорнувшись шмати,
Недоля моя неодхильна...
А я не знайшла, що сказати.

П. Грабовський.

Ф і н а л.

Гей, на доли та й на гори
Труби трублять, наче море,
Йде військо—буде бій!
Труби трублять, сурми грають,
Короговки наші мають—
„Не пора“ на смуток свій!

Короговки наші мають,
Наші в похід виступають,
Хто не в битві—той не наш!
А хто має з вас дівчину,
Кинь дівчину, кинь родину,
Своє щастя чином важ!

Бють літвари, стяги мають,
Ставні полки виступають,
Сурми грають кличний зов—
Жени мають хусточками,
Старші кличуть із сльозами:
Вгору, вгору корогов!

В Пачовський.

ЗНЕМОГЛИСЬ.

Усі знемоглись, дожидаючи волі,
Рятунку ждучи од неправди і зла,
Надії розвіялись вітром у полі,
Панує кругом безпросвітная мла.

Втомились борці серед лютого бою,
Рвучись поламати невірництва гніт,
І сумно поникли вони головою,
Неначе негодною скошений квіт.

Замовкли розмови і співи бадьорі,
А чути повсюди зневажливий сміх,
Померкли на небі і місяць, і зорі,
Байдужість несвіцька обхоплює всіх.

І, наче в пустині, зробилося тихо,
І душу живу пронизує жах,
А серце стискає зневіра і лихо,
І сльози тремтять на журливих очах.

Та ні! ще не вмерло бажання свободи,
Не вмерло завзяття, прокинеться знов!
Воскреснуть приборкані тьмою народи,
А разом воскресне і щастя й любов!

О. Коваленко.

П'яниця.

Не кидай мене, моя чарочко!
Не жени мене ти, шинкарочко!
Не жени мене, дай упитися,
В тебе бридкую улюбитися!

Не без жінки я, не без хати я,—
Все у мене є, розпроклятая!
Хліба досита, пара воликів!
Синів четверо, як соколиків!

Моя хатонька—срібна чарочка;
Моя жіночка—мила пташечка;
Та тяжкі мої болі більніі,
Бо не маю я волі вільної.

Запряжу воли—потом миюся;
Роспряжу воли—на бік хилюся;
Повалюсь я бік, не здрімаюся,
Знов на панщину підіймаюся!..

Одроблю чуже:—„Жінко, душечко!
Приголуб мене, щебетушечко!“ —
А вона у плач, розголосяться,
На своє жене, бо й те проситья!

І змордуєшся, закропляєшся,
А вона у плач: „Запиваєшся!“
Ой, я пью тепер, моя любая,—
Не кидай мене, чарко грубая!

Не кидай мене, моя чарочко,
Не жени мене ти, шинкарочко!
Не жени мене, дай упитися,
В тебе бридкую улюбитися!

С. Руданський.

Петро Залезний.

Дніпро.

Не реве, не шумить,—
Він притих, ніби спить,
Розгорнувся кругом, наче море.
І стоять по над ним,
Нашим батьком сидим,
Мов заснули, високі гори...
І приснилося їм,
Дідуганам старим,
Що пливуть козаки байдаками,—
Що по тихій воді
Козаки молоді
До Скутари прямують човнами.
Коли де не взялась,
Од півночі знялась,
Чорна хмара ураз налетіла...
Заревіла вода,
Сколихнулась земля,
І об скелі ударилась хвиля...

Грім гремить, блискавки,
Наче стріли меткі,
Раз-по-раз вилітають із хмари,—
Будять гори... Дарма!
Вже нічого нема,
Вони все, що було, все проспали!

П. Залозний.

Сонце світе.

Сонце! Сонце! Світло з неба!
Грають проміні по листі.
І по личеньках дівочих,
По блискучому намисті.

Жартовливий вітер грає
І стьожками, і хустками,
Обнімається й шепоче
Нишком собі з квітоньками.

Люд ворушиться, й не видно
Хто з журбою, хто з коханням,
Хто милується у чарах,
Хто змагається з зітханням.

Сонце! Сонце! по всіх всюдах
Наливає щастя, сили;
Вільні співи викликає,
Й думи вільні у похилих.

Коли б тільки сонце й далі
Так же сміливо світило,
Щоб у ріднім нашім краї
Кров і сльози осушило...

М. Шаповалів.

Під цю пору.

Поете, залиши співати про кохання,
Про погляд чарівний, про зорі та весну!—
Твоїх пісень солодке щебетання
Гріх слухати тепер, в годину цю сумну.

Коли в диму пожеж, в нужді отчизна гине
І всюди кров, свята братерська кров,
В смертельній боротьбі рікою буйно плине,
До чого ж ці пісні про щастя та любов?

По тюрмах люд змордований конає...
В жалобі та сльозах наш бідний тоне край...
І раю тихого ніхто вже не шукає,—
Назавжди зник од нас той світлий, тихий рай...

Так заспівай же нам ти голосом могутнім
Величним та сумним, мов похоронний дзвін,
Щоб у душі лунав докором незабутнім,
Та сумом обгортав серця холодні він.

Складай палкі пісні про сльози та долю,
Про працю тяжку, про те життя сумне,
Безпросвітне, страшне... Про те, як у неволю
Багатий бідних всюди завдає і гне.

Співай про все, що в серці в тебе наболіло,
Та кривду підлюю безжалісно карай!
Співай, брени, і на святее братнє діло
Борців одважних, смілих голосно скликай!

М. Юльченко-Здановська.

Не питай.

Не питай, чого в мене заплакані очі,
Чого завжди тікаю я в гай
Та блукаю по темних лісах до півночі,
Не питай, не питай!..

Не питай!.. Хоч і палко тебе я кохаю
І до віку кохатиму, миле дитя,
Але знай,—тільки рідному краю
Я оддам своє вільне життя...

Ти ніколи не вміла заглянути в душу.
Так заглянути в неї до самого дна,
Щоб дізнати, чого завжди сумує вона,
Чого часто я плакати мушу...

Рідний край раа-у-раз мене кличе до праці,
Його пута важкі в мене завжди в очах...
Треба дати за допомогу сліпцю небораці,
Покіль він не зачах!

Ось ходімо в село, там побачимо горе,
Та таке, що ніколи й не снилось тобі...
Якби сльози села, що проліті в журбі,
Та злилися в одно—було б справжнє море...
.....

Подивися на все, й коли любиш ти брата,
Коли ще не забула ти рідне село,—
То й тобі ця обідрана хата
Сумом вкриє веселе чоло..

Коли гляну кругом по селу—тільки й бачу,—
Зневажається рідний наш край...
...Не питай же мене, чого часто я плачу,
Чого завжди сумний... Не питай!..

І. Огієнко.

Наші села.

Ой та й гарні вони,
Наші села, здаля,
А зблизу позирни,—
Утечеш відтіля!

А піди по хатах,
Придивись до людей,—
Окує тебе жах,
Стогін зрине з грудей:

Скрізь нестатки, нужда
Там сидять по кутках
І хвороба бліда
Там блука по дворах.

Чуєш—дзвоник дзвенить?
Наче лютий той змій,
Суд-росправу чинить
То летить становий...

Бачиш хату? Одна
На майдані стоїть...
Похилилась вона...
Вітер в вікна свистить ..

А в тій хаті лежить
Чоловік... уміра...
Коло його стоїть
І рида дівтора.

То, бач, школа у нас,
То учитель кона.
Забарилась на час
В теплім краї весна,

І без сонця, тепла,
Засипає на вік
Сіяч правди, добра...
Умира чоловік.

Ой та й гарні вони,
Наші села, здаля,
А зблизу позирни,—
Утечеш відтіля!

Хто ж, пак, винен у тім?
Хто злочинець наш? Хто
Наш недобрий вітчим?..
Ми сами, більш ніхто...

Сотні років плили,
Люди вчились, росли,
Ми ж такі, як були,
Далі й кроку не йшли.

Люди вчились, а ми
Тільки спали весь час.
Ми боялись сами,
Щоб не рушив хто нас...

О, країно моя,
Сонне царство,—проснись!..
Вже вечірня зоря
Піднялась—подивись.

Бо як спуститься ніч,
Обікрадуть тебе.
Тобі буде не в міч,
Боронити себе...

М. Чернявський.

Пісня невольника.

(З Деметера).

Вільно пташка літа в полі,
Вільно бродить звір в гаю;
Тільки я в тяжкій неволі
Трачу молодість свою.

Хто не б'ється за країну,
Нехай гине без спомину!

Батьки наші колись мали
Смілу мову, власний лад...
Коли б дні ті знов настали.
То чи вже б не був я рад?

Хто не б'ється за країну,
Нехай гине без спомину!

Годі нам в ярмі ходити,
Ласки панської просить!
Сам поріжу жінку, діти,
Як кайдани вік носить!..

Хто не б'ється за країну,
Нехай гине без спомину!

На все зважусь, свою хату
Без вагання запалю,
Щоб не дати супостату
Панувати без жалю.

Хто не б'ється за країну,
Нехай гине без спомину!

П. Грабовський.

* * *

З Бальмонта.

Поспитав я у вільного вітра,
Що робити, щоб бути молодим?
Одповів міні граючись вітер:
— „Будь легким ти, як вітер, як дим!“

Я спитав у могутнього моря
В чім великий заповіт буття?
І одмовило море гучнее:
— „Завжди будь повнозвучним, як я!“

І спитав я високого сонця,
Як сіяти ясніше зорі?
Не одмовило сонце нічого.
Та душа все ж почула: „Гори!“

П. П—ко.

* * *

І Архімед, і Галілей
Вина й не бачили. Єлей
Потік у черево чернече.
А ви, святіі предотечі,
По всьому світу розійшлись
І крихту хліба понесли
Царям убогим. Буде бите
Царями сіянее жито,
А люди виростуть. Умруть
Ще незачатіі царята—
І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати,
І будуть люди на землі.

Т. Шевченко.

На передодні.

Чорне море вие, чорне море плаче—
Хмари небо вкрили.
Сіра хвиля пінить, сіра хвиля скаче
В скелі б'є що сили...
Чорні хмари сунуть, наче дим клубує,
Обрій мла обвисла.
Чайка в небі стогне, мов вона слабує,
Мов журба притисла.
Наша щогла гнеться, снасть ослабла дуже
Порвані вітрила.
Наш стерничий плаче, і гребець наш туже—
В їх упала сила.
Прірва в нас горою, прірва геть під нами,
В нас побитий човен.
Ним шпурляє хвиля, мов дитя ляльками...
Де ж той світла промінь?
Гу—гу—гу! шумує. Хвиля гонить хвилю,
Буровістник в'ється...
Що ми вдієм, кволі? Хто тій страшній силі,
Міцно хто опреться?
Скоро час настане, і на другім морі
Захвилюють хвилі.
Зніме їх не вітер,—іх підніме горе
В необорній силі.
Зарокочуть гучно, загрюкочуть грізно,
Без вітру, без хмари.

Потечуть і спільно, побіжать і різно,
Понесуть удари.
Затрясуться гори, затрепещуть скелі,
Небо дим обкута,
Пломінь хмар достане, кров залле оселі,
І порвуться пута...
Вороння закряче, дикий звір завие
В цегляних руїнах
І ймення всі „славні“ забудття укріє
В нових поколіннях.—
Хто купавсь у злоті, хто пишавсь у славі,
Сила в кого й шана,
Всіх зрівняють хвилі в час борні кривавий—
З босяка до пана...
А кріз дим той гляне правди сонце ясне,
І лани освіте.
Пожарище чорне цвіт укріє рясно,
Наче в оксамити.
І наступить рівність, і настане правда,
Запанує воля.
І пощезне з світа все, що волі звада,
І, як юність орля,
Ми воскреснем з праха, ми повстанем з бруда,
Брат обніме брата.
І широкий світ весь всім нам разом буде
Наче рідна хата.

Гей, прокинься ж, море! Встаньте грізні хвилі
І об скелі вдарьте.
Сокрушіть твердині, що нам світ закрили,
З правди роблять жарти.
Змийте бруд, в якому нам життя ведеться,
Повнее омани.
Нам з привички бруд той золотом здається...
Час той не настане,
Щоб добра зусиллям позбулись ми бруда;—
Треба сили злоби.
Встаньте ж дужі хвилі! Будем свідки чуда:
Мертві встануть з гроба.

І. Федорченко.

СНУЮТЬСЯ САМОТОЮ..

Снууюсь самотою, з сестрою нудьгою,
І слухаю скорбних душевних квилінь.
Іду, а за мною товпляться юрбою
Заплакані мари забутих терпінь.

Як ті немовлята, квилять і ридають,
Хапаються жадно моїх лахманів.
І зойком роспуки благають, питають:
Куди ідеш, отче, од власних синів?

Бажаєш зректися, бажаєш покинути
Дітей свого серця і свого чуття?
Гадаєш, ідеі так легко загинуть
В мутних і бурхливих струях забуття?

Ні, отче! ми вірні. Підем за тобою,
Як сумерки горя, що йдуть за сліпцем;
Будемо впиватися твоєю журбою,
Аж доки з тобою в труну не підем.

Снууюсь самотою, з сестрою нудьгою,
І слухаю скорбних душевних квилінь.
Іду, а за мною товпляться юрбою
Заплакані мари забутих терпінь.

П. Карманський.

Правда.

На якому полі, у якій країні,
Чи може у лісі, чи то при долині,
Де річка срібляста між вербами вється,
Росте тая квітка, що правдою зветься?
Може де в палаці, чи в бідній хатині,
Десь в землях далеких, чи на Україні,
Там де на городі мак красно пишає,
Та дивна ростина росте процвітає?
Чи між багачами, де гарно живеться,
Чи там, де од праці піт кривавий леться,
Красою чудова, мов зіронька, сяє
Та квіточка гарна, та правда святая?
Давно вже по світу тиняюсь, блукаю
І правди тієї святої шукаю...
Того непорочного, білого цвіту
Даремно шукаю по білому світу.
Побив вже я ноги довгими шляхами,
Порвав я волосся густими тернами,
А серце гаряче все впину не має—
Знайти тую квіточку, правду бажає.
Де кого не стріну, кого не спіткаю,
Усіх про ростину пахущу питаю.
Дивуються люди: „Про віщо питаєш,
Якої пахущої квітки шукаєш?
Троянди, чи то резеди запашної?“
— „Ні, люди, шукаю я правди святої“.
— „Е, правди шукаєш?! Чи ти не сказився?!
Навіщо б тобі цей бур'ян пригодився?
Той корінь негідний, гіркий та пекучий,—
Не квітка розкішна—будяк то колючий“.
Отак мою квіточку люди згальбли
І всі мої мрії ясні розбили...
І в серці бажання замерли, пропали,
Бо правдоньку люди ногами стоптали.

М. Юльченко-Здановська.

Шахтарь.

У сажі, чорний, як мара,
Рукою піт з лица втира
І кайлом угіль б'є і б'є
В норі шахтарь. На його лле
Мутна, холодная вода,
І лампа світиться бліда,
Моргає стиха, мов дріма.
Повітря дихати нема.
Чи скоро зміна?.. Голова
Звиса, неначе нежива...
Півсуток цілих у норі:
Тут знайдуть смерть багатирі!
І тут працює чоловік,
І не один, не другий рік...

Чи скоро ж зміна?.. Сил нема.
Але робітник не дріма,
Бо ще уроку не зробив,
І гляне часом він назад,—
Там нор чорніє цілий ряд...
Струмні води із їх біжать...
Безсонні криси шарудять...
І всюди внорах у землі
Кують підземні ковалі,
Такі ж нетяги шахтарі,
Кують з зорі і до зорі...

Добро їм там, в глибу землі,
Без неба, сонця, у норі
Дорогу в пекло прокладать,
Багатим гроші добувать!

Добро їм там, у глибині,
При ламп нещасному огні
Гроші й собі якісь кувать,
Щоб їх уранці пропивать!..
А потім спать... а потім встать
І знов у нору залізать!..
А місяць ходє уночі
І дума, небом пливучи:
Чого гудє всю ніч земля?..
Не бачє в ній він шахтаря.

М. Чернявський.

Широкий шлях.

Широкий шлях он распостерся,
Студений вітер розміта
Пожовкле листя по левадах,
Останню косу розпліта
В засмучених дерев коронах,
Бушує по пустих загонах...

Широкий шлях он распостерся—
Я тим шляхом нераз ходив
І марив про життя і людскість,
По шарфах хмар нераз блудив,
Душа горіла од бажання,
Вселюдського сердець братання.

Широкий шлях он распостерся—
Минули дні, що там прожив,
У серці пусто нині й сумно,
Нема того, за чим тужив...
Холодна поглине могила
Все те, за чим душа боліла...

С. Яричевський.

* * *

З Мінель Андмело.

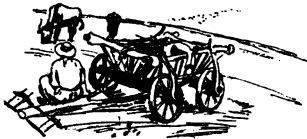
Рідний краю, діток маєш,
Ними славний пишно сяєш
В своїй янгольській красі;
Чому ж так, що з ласки неба
Цей раює більш, ніж треба,
А в нарузі інші всі?

У кайданах із чужини
Тебе молим що години
Ми, зневажені сини;
Як що чуєш в серці сором,
То поглянь приязним зором
І додому нас верни!

Рідний краю, діток маєш,
Так чому за них не дбаєш
Все оддавши одному,
Щоб загарбав в свої руки,
А других послав на муки,
Кинув зрадою в тюрму?

Хай гуляє, хай лютує,
У розпусті бенкетує!..
Прогримлять святі громи,
Після пекла цієї ночі
Ми розплющим на світ очі,
Знову станемо людьми!

П. Грабовський.

Не зітхай.

Не зітхай, а працюй
Поки сили ще є,
Тільки праця одна
Гарні жнива дає.

На зітхай, а працюй,
Марно часу не гай,
Праці щирої жде
Вже давно рідний край.

Не зітхай, а працюй
І одно памятай:
Що лиш праця одна
Захистить рідний край.

Т. Романченко.

* * *

Хмарами чорними небо покрилося,
Вітер шаленний гуде і шумить;
Думами тяжкими серце повилося,
Б'ється у грудях, болить і щемить...

Волі і світу у неба бажає,
Вільно на світі бажає пожити;
Щастя людського воно вимагає,
Хоч на хвилину єдину, на мить.

Тюрми й остроги всю душу стомили,
Темрява очі ляка і сліпить;
Силу юнацьку кайдани зломали,
Хочеться плакати, вмерти, не жить...

Н. Оनाцький.

Фрідріх Шіллер.

Монолог Йоганни.

(З „Орлеанської діви“ Ф. Шіллера).

Прощайте ви, мої лани квітчасті,
І ви, кряжі величних, любих гір!
Йоганні більш не буде з вас утіхи,
Вона мовля на віки вам: „простіть!“
І ви, степи, і ти, мій гаю пишний,
Без мене вам до віку тут цвісти!
Прощайте ви, мої стави, сріблясті
І ти, луно, таємний гук долин,—
Що спів міні носила геть у поле,
Йоганна йде—не вернеться ніколи!
А ви, місця моїх утіх яскравих,—
На віки я тепер лишаю вас!
І вас, моїх ягнятوک кучерявих,
Без вівчаря в лихий я кину час...
Не тих овець, других, в ланах кривавих,
Зове мене пасти небесний глас:
Величний дух в міні буя без краю—
Геть все земне—святині я шукаю!
Хто з сивих гір великого Сіона,

З'явившись сам у кущі огневій,
 Пророку йти звелів на фараона,
 Хто чабана зміцнив на грізний бій—
 І з рук слабих повстала оборона,
 Хто вівчарям дарує захист свій,
 Глаголав Той з сих віт міні важливо:
 „Иди, і скрізь про мене свідчи, Діво!
 В жорстоку мідь ти мусиш тіло влити
 І в сталь міцну розкішний стан закуть...
 Коханням більш тобі не пломеніти,—
 Цей грішний пал на віки ти забудь!
 Бо не тобі вінцем шлюбним радіти,
 Бо не тобі дитячу ласку чуть!
 Але за те над всіх жінок величних
 Звеличу я в світах тебе безлічних!
 Коли й герой ослабне до нестяму
 І Франції остання мить пробьє,
 То візьмеш ти небесну оріфламу
 І, наче жнець, пожнеш жнитво своє...
 Ворожу міць зітреш в криваву пляму,
 І твій талан повсюди мир пролле...
 Рятунком ти всю Францію осяєш
 Врятуєш Реймс,—там короля звінчаєш!“
 Сам Бог міні послав цей знак святині—
 Оцей шолом і дивну силу з ним...
 Божисту міць міні дає він нині,—
 З ним дужа я, мов світлий херувим.
 Я рвусь до січ в окриленій гордині,
 Мій дух горить запалом неземним—
 Ось січі грім... борці списами грають,
 Вже коні ржуть, і сурми скрізь лунають..

І. Стешенко.

Де Бог мій.

Бог мій—то сила, що світ безмежний
В вічному ладі тримає,
Що в сонці тліє, в землі що дише,
І в крові моїй кружляє.

Бог мій—це правда, добро велике,
Життя нового надія,
Це та безсмертна і непропаща
Людскости нової мрія.

Йому молюся я. Моя молитва —
Це мої сльози й надії,
Це життя тіла, духа ширяння,
Радощі й болі тяжкіі.

Це пісня тая, що з мізку мого,
З гадок`крилатих зростає
Це-те гаряче чуття любови,
Що у тій пісні лунає.

Кл. Попович-Боярська.

На ріках вавилонських.

На ріці вавилонців і я там сидів,
На розбитий орган у роспуці глядів.
Наді мною ругавсь вавилонців собор:
— „Заспівай нам що будь! Про Сіон про Табор!“
— „Про Сіон? про Табор? Ім вже чести нема!
На Таборі—пустель! На Сіоні—тюрма.
Лиш одну хіба пісню я вмю стару:
Я рабом уродивсь та рабом і умру.
Я на світ народився під свист батогів,
Із невольника батька, в землі ворогів.
Я хилитись привик од дитинячих літ,
І всміхатись до тих, що катують мій рід.

Мій учитель був пес, що на лапки стає,
І що лиже ту руку, яка його б'є.
І хоч зріс я, мов кедр, що вінчає Ливан,
Та душа в мні пожила, повзка, мов бур'ян.
І хоч часом, мов грім, гримне слово моє,
То це бляшаний грім, що нікого не вб'є.
І хоч вирветься з уст крик: „хай гине тиран!“
То не крик це душі, тільки брязкіт кайдан.
І хоч в душу вірвесь часом волі приваб,
Але кров моя—раб. Але мозок мій—раб!
Хоч я пут не носив на руках, на ногах,
Але в нервах носив все невільницький страх,
Хоч я вільним зовусь, а як раб спину гну,
І свобідно в лице нікому не зирну.
Перед блазнем усяким корюся, брешу,
Вільне слово в душі, наче свічку гашу.
Хоч тружусь день і ніч, не доім, не до сплю
А все чується: „це я на панським роблю.“
І хоч труд свій люблю, а все чую гачок:
Ти прикутий до нього, мов раб до тачок,
Хоч добра доробивсь, та воно лиш тяжить,
Мов чуже для когось мушу я сторожить.
З ким в життю не зійдусь, все підляжу йому
Сяк чи так вибірай,—все найтяжче візьму.
І хоч часом в душі піднімається бунт,
Щоб із пут отрястись, стати твердо на ґрунт,
Ах, то й це не той гнів, що шаблюку стиска,
Це лиш злоба низька і сердитість рабська!
Вавилонські жінки, одвернувшись ідіть,
І на мене здивовано так не глядіть!
Щоб не впало прокляття моє на ваш плід
Не прийшлося би раба привести вам на світ.
Вавилонські дівчата, минайте мене,
Хай мій вид співчуттям серце вам не торкне!
Щоби вам не судилась найтяжча судьба
Найстрашніша клятьба—полюбити раба!“

І. Франко.

Кінець Дорошенка.

1675.

З запорожжа й гетьманщини
На раду гетьман в Чигирині
В-останнє братчиків збірив.
Мовчало військо, ніби став
Ущерть наповнений водою,
Як Дорошенко з булавою
Вклонився раді військовій.
І сивоусий кошовий,
Іван Сірко, йому вклонився
Так саме мовчки... І дивився
На їх весь люд, стояв і ждав.
Щоб гетьман слово починав.

— „Я скликав вас сюди, панове,
Товаришів і всіх братів,“—
Немов у дзвона задзвонив
Спотиху гетьман слово в слово —
„Я скликав вас чинити суд
Не над чужою головою,
А над самим оце собою,
І весь у владі вашій тут.
Увесь, братове, перед вами!
Ви знаєте мої діла...
Ви знаєте, яка була
Багата кров'ю й пожарами
Моя дорога... Та по ній
Не за своїм я йшов прибутком,
Я не журився власним смутком,—
Країні рідній я своїй
Служив, як син. І я волю,
Немов зіницю ту, беріг...
Я за її нещасну долю
Весь вік боровся, яко міг.
Моя і перша, і остання
Свята мета була—з'єднання
Обох Дніпрових берегів.

Коли б я зміг їх об'єднати
І вес народ єдиним взнати,
Ми б не боялись ворогів!..
Та бач, така вже мабуть доля:
Усюди свари, нелади,
І трупом пахне, де не жди,
Бо де не глянь, скрізь мертве поле!..“

Замовчав гетьман. Мов очам
Въявилось мертве тее поле.
— „Не знаю, як, братове, вам...“—
Спотиху гетьман знов глаголе—
„Я ж чую, як серед руїн,
Серед степів осиротілих
І людських трупів почорнілих,
Де часом вкупі батько й син
Лягли даремне головами,
Лягли, одурені братами.—
Ридає рідная земля...
Я чую, як вона словами
Свій жаль і тугу вимовля...
Я чую, як рида Україна,
Убита горем удова:
— „Верніть міні і батька, й сина!
Візьміть собі оті права
Перекидатись булавами,
Од рала п'ястись у пани,
Щоб потім темними братами
Орать скривавлені лани!
Панів за Вислу ви прогнали,
Самим щоб краще панувать,
Щоб те, чого ляхи не вкрали,
Самим вільніше розскрадать...
Ви, мов свиней, четвертували
Панів за ті свої права,
Тепер самі понаживали
Товстіші вдвоє черева...
О, горе, горенько зі мною!
До кого серцем притулюсь?
Куди старою головою
В лиху годину прихилюсь?..“

Так тяжко плаче Україна,
Дніпрови стогнуть береги,
(Заблисла в гетьмана сльозина),
Сміються ж наші вороги:
— „Огні погаснуть, розлетиться
За вітром попіл по степах
І, кров'ю п'яний, край проспиться,
Але у наших вже руках!“

— Бодай ніколи не проснувся,
Коли призначено йому,
Щоб вільний духом—обернувся
Він у раба!.. Свою тюрму
За вільний світ він буде мати
І цілувати канчука,
За шаг продасть сестру і мати,
І батька, й брата ошука.
Нехай ніколи не проснеться
Нікчемний раб! Нехай кона
І, мов трава за вітром, гнеться
На віковічні времена!..“

— „Так, батьку, так!..“—загомніли,
Мов ліс у бурю, козаки.—
„Пани Україну опосіли
І в крові ньеньку утопили
Прокляті дуки ницаки!
Усіх їх вивішать не шкода!..“
Гукнули другі: „цитьте! згода!“

І знову гетьман річ повів...
І він казав, що вже доволі
Крові даремне й він пролив
І не добув Україні волі,
А тільки більше розорив.
Бо всюди й скрізь сама руїна,
І занепала Україна,
Мов Божий гнів її прибав.

— „Не можу більше я держати
Корогву волі в цих руках.
Нема кому її й оддати...“

Візьміть же ви, і у степах,
У комишах переховайте
До часу кращого її!
Міні ж, братове, вибачайте
Гріхи і помилки мої,
Усе чим винем перед вами!..”

І вмився гетьман враз сльозами,
І золотую булаву
Подав, ридючи, Сіркові:
— „У Січі-матері на схові
Хай буде...” — мовив і главу
Схилив на плечі кошовому
Сіркові славному старому.
І той угору руку звів
І Дорошенка булавою
Майнув-потряс над головою:
— „До запорожських козаків
Іде вона, як прапор волі.
І буде воля в Січі жить,
Аж поки світ ясний стоїть
І віє вітер в чистім полі!..”

І ніби море заревло
Усе навколо... І гуло
І довго, довго не змовкало—
Клялось справдити той заповіт...
А через сотню рівно літ
І Січі-матері не стало...

М. Чернявський.

Артистка З. Діброва.

Мое щастя.

Мое щастя ти в мене украла
І глузуєш із мене... Дарма!
Йому щастя даєш ти, й для тебе
Слів докірливих в мене нема.

Та не все ще ти в мене забрала:
Мої згадки zostались міні,
Мої згадки про його, про перші
Дні кохання, як сонце, ясні.

Тепер, бачиш, яка я багата?
Не глузуй же! Мене не займай!
Я сховаюсь од вас, я ніколи
Не прийду засмутити ваш рай.

Тільки ж знай, коли ти нещасливим
Його зробиш на мить на одну,—
О, я серцем своїм те почую
І тоді.. я тебе прокляну.

Марія Загірня.

* * *

Старенька сестро Аполлона!
Як би ви часом, хоч на час,
Придубали таки до нас,
Та, як бувало во дні они,
Возвисили б свій божий глас
До оди пишно чепурної,
Та й заходилися б обоє
Царів, або що, воспівать!
Бо, як по правді вам сказать,
Бо дуже вже й міні самому
Обридли тіі мужики,
Та паничі, та покритки:
Хотілося б зігнать оскому
На коронованих главах,
На тих помазаниках божих.
Так що ж? не втну! А як поможеш,
Та як покажеш, як тих птах
Скубуть і патрають, то може
І ми б подержали в руках
Святопомазану чуприну.
Покиньте ж свій святий Парнас.
Придубайте хоч на годину.
Та хоч старенький божий глас
Возвисьте, дядино! Та ладом,
Та добрим складом, хоч на час,
Хоч на годиночку у нас
Ту вінценосную громаду
Покажем спереду і ззаду
Незрячим людям. В добрий час
Заходимось, моя порадо!

I.

Не видно нікого в Ієрусалимі;
Врата на запорі, неначе чума
В Давидовім граді, Господом храним

Засіла на стогнах. Ні, чуми нема!
А гірша, лихая та люта година
Покрила Ізраїль: царева війна!

Цареві князі, і всі сили,
І отроки, і весь народ,
Замкнувши в городі ківот,
У поле вийшли худосилі,
У полі бились, сиротили
Маленьких діточок своїх;
А в городі младі вдови
В своїх світлицях, чорноброві,
Запершись плачуть, на малих
Дітей взираючи. Пророка,
Свого неситого царя,
Кленуть Давида сподаря.
А він собі, узявшись в боки,
По кровлі кедрових палат
В червленій ризі пожожає,
Та, мов котюга, позирає
На сало, на зелений сад
Сусіди Гурія. А в саді,
В своїм веселім вертограді,
Вирсавія купалася,
Мов у раі Єва,
Подружіє Гурієве,
Рабиня царева;
Купалася собі з Богом,
Лоно біле мила,
І царя свого святого
У дурні пошила...

На дворі вже смеркло, і тьмою повитий
Дрімає, сумує Ієрусалим.
В кедрових палатах, мов несамовитий,
Давид пожожає, і—о царь неситий!
Сам собі говорить: „Я... Ми повелим!..
Я царь над божіім народом,
І сам я—бог в моїй землі,
Я—всел!..“

А трохи згодом
Раби вечерю принесли

І кінву доброго сікеру.
І царь сказав, щоб на вечерю
Раби рабиню привели,
Таки Вирсавію... Нівроку—
До божого царя пророка
Сама Вирсавія „приспе...“
І повечеряла, й сікеру.
З пророком випила, й пішла.
Спочити трохи по вечері
З своїм царем. І Гурій спав;
Йому, сердешному, й не снилось,
Що дома нищечком робилось,
Що з дому царь його украв
Не золото, не сребро,
А лучшеє його добро,
Його Вирсавію украв.
А щоб не знав він тії шкоди,
То царь убив його, та й годі!..
А потім царь перед народом
Заплакав трохи, одурив
Псалмом старого Анафана,
І знов веселий, знову п'яний
Коло рабині заходивсь.

Отак святі царі живуть!
А як же прості? Я не знаю,
І раю вам цього не знаць,
Та ні у кого не питать,
Щоб не завадило, буває...

II.

Давид, святий пророк і царь,
Не дуже був благочестивий,
Була дочка в його Фамарь
І син Амон. І це не диво:
Бувають діти і в святих,
Та не такі, як у простих,
А ось які...

Амон щасливий,
Вродливий первенець його,
Лежить, нездужає чогось.

Давид стенає та ридає,
Багрян у ризу роздирає,
І сипле попіл на голову:
— „Без тебе я не поживу
І дня єдиного, мій сину,
Моя найкращая дитино!
Без тебе сонця не узрю,
Без тебе я умру, умру!“
І йде ридаючи до сина,
Аж тупає, немов біжить.
А той, бугай собі здоровий,
У храміні своїй кедровій
Лежить, аж стогне, та лежить:
Кепкує з дурня. Аж голосить,
Аж плаче бідний, батька просить,
Щоб та Фамарь сестра прийшла:
— „Драгий мій отче і мій царю!
Вели сестрі моїй Фамарі,
Щоб коржика міні спекла,
Та щоб сама і принесла,
То я, вкусив його, возстану
З одра недуга...“

Вранці рано
Фамарь спекла і принесла
Опріснок братові. За руку
Амон бере її, веде
У темну храмину, кладе
Сестру на ліжко. Ламле руки
Сестра, ридає, і рвучись
Кричить до брата: „Схаменись!
Амоне, брате мій лукавий!
Єдиний брате мій! Я, я—
Сестра єдина твоя!
Де дінусь я? де діну славу,
І гріх, і стид? Тебе самого
І Бог, і люди прокленуть.“

Не помогло таки нічого!..
Отак царевичі живуть,
Пустуючи на світі.
Дивітесь, людські діти!..

III.

І поживе Давид на світі
Не малі літа.

Одрях старий, і покривали
Многими ризами його,
А все таки не нагрівали
Котюгу блудного цього.
От отроки й доміркувались,
Як нагрівать царя свого
(Натуру вовчу добре знали),
Та, щоб нагрить його, взяли—
Царевен паче красотою,
Дівчат старому навели,
Да гріють кровью молодою
Свого царя! І розійшлись,
Замкнувши двері за собою...

Облизавсь старий котюга
І роспустив слини,
І пазурі простягає
До Самантянини;
Бо була собі на лихо
Найкраща між ними,
Між дівчатами,—мов крин той
Сельний при долині
Між цвітами. Ото ж вона
І гріла собою
Царя свого, а дівчата
Грались між собою
Голісінькі. Як там вона
Гріла, я не знаю;
Знаю тільки, що царь грівся
І... і „не позна ю.“

IV.

По двору тихо похожає
Старий веселий Рогволод.
Дружина, отроки, народ
Кругом його во златі сяють.
У князя свято: виглядають

Із Литви князя жениха
За рушниками до Рогніди.

Перед богами Лель і Ладо
Огонь Рогніда розвела,
Драгим елеєм полила
І сипала в огнище ладон.
Мов ті Валькирії круг неї
Танцюють, граються дівчата
І приспівують:

„Гой, гоя, гоя!
Новії покої!
Нумо лиш квітчати,
Гостей сподіватись!“

За Полоцком, неначе хмара,
Чорніє курява. Біжать
І отроки, й старі бояри
Із Литви князя зустрічать.
Сама Рогніда з Рогволодом
Пішла з дівчатами, з народом.

Не із Литви йде князь сподіваний,
Ще незнаємий, давно жаданий,
А із Києва, туром-буйволом,
Іде веприщем за Рогнідою
Володимир князь со киянами.

Прийшли і город обступили
Кругом, і город запалили.
Владимир князь перед народом
Убив старого Рогволода,
„Потя“ народ, княжну „поя“,
„Отъїде в волості своя,
Отъїде з шумом, і растлі ю“,
Тую Рогніду молодую,
І прожене ю, і княжна
Блукає по світу одна,—
Нічого з ворогом не вдіє...

Так отакії то святії
Оті царі!..

Т. Шевченко.

В Одисеї.

(В Пилосі).

Геліос сонце, покинувши море блакитнеє, встало
І на мідяному небі зійшло, щоб світити безсмертним
Й людям, що в долі й недолі живуть по землі плодovitий,
Наші ж тим часом приїхали в Пилос, у город Нелея.
Люди на березі там коло моря офіри творили;
Чорних палили биків Посидону чорнявому в жертву.
Десять стояло лавок, перед ними ж лежало по девять
Чорних биків й по п'ятьсот на лавках чоловіка сиділо,
Люди вже кендюхи зіли і стегна палили в честь бога,
Як от на човні підплили вони, паруси поздіймавши;
Човен на якір поставивши, вийшли із човна на землю,
Першою вийшла Афина, за нею у слід богорівний
Син Одиссея; йому то найперше богиня й сказала:

— „Ну, Телемах! не пристало тобі вже несміливим
бути,

Ти ж бо і море проїхав за тим, щоб за морем про-
відать,

Де батько твій, в якім краю й якую влучив собі долю.
Йди ж до Нестора прямо, що йїздить так славно на
конях,

Хай-но побачим, які в його мислі на серці і думки;
Гарно його попроси, щоб сказав тобі ширую правду,
Він же неправди не скаже, бо єсть він володарь
правдивий.“

І Телемах богорівний промовив отак до богині:

— „Менторе! як підійти і яким привітатъ його сло-
вом?

Я ще не так то гаразд, щоб розумні з ким бесіди
вести

Та й не пристало якось молодому розпитувать стар-
ших.“

І Телемахові знов синьока богиня сказала:

— „Инше й своїм, Телемаче, зумієш сказати,
Иншее ж демон прокаже тобі; не без волі ж ти певне
Богів безсмертних, я мислю, на світ народився і виріс.“

П. Нищинський.

Лорд Байрон.

* * *

З Байрона.

Мій дух, як річ. О, грай скоріш:
Я ще вчуваю арфи глас.
Нехай воркує жалібніш,
І тішить слух в останній час.

Як ще надія в серці спить,
Ії розбудить любий спів,
Як є сльоза—вона збіжить,
Поки мій мозок не згорів.

Але суворо й смутно грай,
Додай жалю в свій перший звук.
Молю тебе, заплакати дай,
Бо розпадеться серце з мук.

Воно в собі терпить давно.
Вже в йому вщерть тяжких образ;
Як не допоможе спів, воно
Од мук страшних порветься враз.

В. Самійленко.

Дома і люди.

(Поєма).

Я—син степів, я—син країн,
Де не гремить кайданів дзвін,
Де волю богом нарекли
Орли і люди, як орли;

Де море трав кріз сон шумить,
Над ним орел царем летить,
І краввид не рвесь ніде,
Лиш виден верхівень де-де.

Де од села і до села
Верства не десять раз лягла,
І на просторі по-меж сел
Лиш вітер, верхівень, орел.

Я син степів, де гір нема,
І через те важкі дома
Гнітять мене горами стін,
Як вигляд свіжих ще руїн.

На дні глибоких рівчаків,
Що йдуть у хрещик меж домів,
В яких раби землі живуть,
Які тут улицями звуть,

Моя важніє голова:
Тут люди вьються, як черва,
Тут хижий голод-звір реве,
Тут брат у брата горло рве.

За мясо з скоту торг ведуть,
А людське даром оддають.
Бо тіла тут... немов сміття—
Укриті ним шляхи життя...

Дома ж холодні і німі,
Дома—ці гори крижані—
Зорять байдужо на людей,
Немов статуя без очей...

І повний жаху, повний мук
З грудей летить стогнання гук,
І я силкуюсь все забуть
І сном мерця здубіть-заснуть.

Бажаю спать... але дарма:
І там, і тут—кругом дома,
Все гори стін—кістки людей—
Зганяють сон з моїх очей.

Цеглину кожну тих домів
Цегельник потом напоїв,
А той, що стіни будував,
Своєю кров'ю їх зіпляв.

Не сила муки ці знести,
Я рвуся в поле утекти,
А поруч все дома, дома—
Кінця і краю їм нема...

Замість життя в раю степів—
Вони наставляли домів,
Межують ними шир життя,
Живуть і родять без пуття.

Сухі, безгруді їх жінки,—
Як не розквітлі квітки
Прибиті холодом зими,—
Зживають вік серед п'тьми.

І в лютий холод, і в жару
Невпинно хвору дівчору
Голодні родять—жили рвуть
І в лютих муках в землю йдуть...

Ні вільно дихать тут, ні жить,
На мить душею одпочить,
Бо повно їх у тих домах,
Немов у купинні комах.

І повно їх—і їх нема,
І кожен дом, як та тюрма,
Здається склепом кам'яним,
Мерцям збудованим живим...

Борці за волю світову—
Тюрму збудовують нову.
Царі землі, борці богів—
Рабами стали у домі!..

Ох люди, люди!.. Чом вони
Не можуть жити, як сини
Одної матері—землі,
Без хижих зморшків на чолі?..

О, чом тоді, як вся земля
Свої ім скарби наділя—
За повний гною хліба шмат
Іде з ножем на брата брат?!

О, чом тюрма тісних домів
Миліша ім, ніж шир степів?
Невже ж сирий, цвілий куток
Миліший пахощів квіток?!

Хіба для того кровью мивсь
І сотні літ уперто бивсь
За волю-сонце людський рід,
Щоб ліз у тюрми його плід?!

І вже не йду—біжу, несусь
І з жахом клятого дивлюсь,
І скрізь на велетнях домах
Я бачу гніт і кров, і жах...

І скрізь: вперед, убік, назад
Снують шумні рої дівчат:
Несуть на торг хвилини чар—
Створінь землі високий дар...

І батько, й брат купують їх,
І діти з ними йдуть на гріх,
І все в роспусти чад злилось
І божевіллям понялось...

І рветься стогін із грудей:
Нема людей! нема людей!..
Нема людей—самі дома...
Самі дома—людей нема...

Ю. Будяк.

Служба в церкві 1-го січня 1852 р.

(З „Les châtiments“ В. Гюго).

Нечестива, єпископе, служба твоя:
В їй луна од розстрілів лунає.
Позад тебе регочеться смерть, бачу я,
Аж додолу зо сміху сідає.

Бачу янголів я угорі, де блáкить,—
Он вони починають дріжати,
Як єпископ бере, щоб свічки посвітить
До молитви, гнота от гармати.

Хочеш ти у сенат, щоб у сяєві там
На величному місці сидіти;
Але перш, ніж читати молитву людям,
Треба вулиці з крові обмити.

Слава Геслерам, слава!—орган твій хрипить:
Але Телля—його треба вбити!
Щоб престол твій, єпископе, в церкві зложить,
Із трупарні взяли сюди плити.

Як ти кажеш: „Te Deum“ і хвалиш його—
Бога помсти і збройної сили,—
В небеса летючи, до кадила твого
Дух мішається мертвий з могили.

Убивали удень, убивали вночі—
Всіх: і жінку, й її чоловіка,
І дитину малу!.. Кров народню ллючи,
Впився нею державний шуліка.

Восхвалення співай, справедливим назви
 Душогуба, харрнза гндрого!
Бог, епсрорпе, зна, і твої молитви—
 Вони стануть прокльонами в його!
Вже вигнанців везуть, брязкотять кайдани—
 Хто в заслання в Алжир, хто в Каєну...
Бонапарта в Парижі вже знають вони,
 А в пустині побачуть гиєну.
Хлібороба, робітника тягнуть кати,
 Засилають, мордують тюрмою...
Подивися праворуч, епсрорпе, ти
 І ліворуч—хто в церкві з тобою?
В тебе дяконом—Зрада, піддячим—Крадіж!
 Душу й Бога не гайся продати!
В золоті свої ризи вберися пишніш
 І ставай, безсоромний, співати!
Душогубство тут править, гукає воно:
 „Всіх стріляй, хто рухнутья посміє!“
Сатана тобі чашу держить!—не вино,—
 Кров невинна у їй червоніє!..

Б. Грінченко.

Безталання.

Знемігся. Степ і вітер вільний,
 Що весело травою колихав,
Мене вже вабить перестав,
Я з горем поєднався, бідний,
І там, де долі я шукав,
Знайшов біду я. Всі бажання
На вік пірнули в глибочинь,
Навік надії всі минули;
Тепер одно міні—страждання,
Та безпросвітна маячнь...

Д. Еварницький.

В полі.

(Сільсна думна).

Дивлюся на рідні лани,—
На будучі жнива народні:
Нехай зеленіють вони,
Од тяжкого гніту свободні!

Надіти кайдани й на їх
Жадає та лютая сила,
Що стільки надій золотих
Без сорому й жалю згубила...

А любої ниви нехай
Ніколи вона не торкнеться,
Бо там хлібороб за свій рай
Од віку з недолею бьється!

Бодай би лихим ворогам
Туди і дороги не стало:
Накоїли зла вони там
За довгі роки немало!..

Селу од голодних страждань
Більш зерна дай, Боже, зібрати,—
Оце найдорожче з бажань,
Що линуть з селянської хати.

С. Бердяєв.

* * *

З Байрона.

Р, плаче над тими, що плачуть край рік Вавилону,
Над тими, чий храм у руїнах, а край—тільки
сниться.

О, плаче, бо Юдина арфа не дасть уже дзвону,
О, плаче—де Бог жив, безбожні там стали селиться.

І де вже Ізраїль скривавлені ноги обміє?
Коли вже Сіон знов співатиме співи чудовні?
Чи скоро од гимнів Іюдиних серце зрадіє,
Що билось так хутко на їх голоси невимовні?

Племена мандрівні, підбились ви, серце втомили.
Чи знайдете ж спочин? Чи злинете духом угору?
Пташина гніздо своє має, лисиця теж нору,
В людей є свій край, а в Ізраїля тільки могили.

В. Самійленко.

В години распачу.

Візьміть мене, хмари, на крила свої!
Ті ж тюрми, і ярма, і гніт на землі...
В сльозах мої сестри, і браття в кайданах,—
Пів краю в курганах.

Ми бились шалено, як гірські орли,
Але вороги нас в полон узяли,
І кинули бранців за мур, за ґрати
Кати і пилати.

І знову народ наш у владі катів,
І знову народ наш в сітках павуків,
Що кров його теплу віки випивають,
Борців роспинають.

Візьміть мене, хмари, в безкраю блакить—
Я з скаргами хочу до Бога летіть...
Коли ж Він не вислуха скарги народні,
Я кинусь в безодні...

О. Олесь.

Василь Щурат.

* * *

Плила по небу хмаронька,
Над гаєм опинилась,
Зів'ялий лист побачила,
В сльозу перемінилась.
Перемінилась хмаронька
В сльозиноньки перлисті;
Заіскрилися перлами
Вони на жовтім листі.
Подув мороз опівночі,
Тремтячі сльози—перли
Стялись на листі инієм,
Мов разом з ним завмерли.
Стялись сльози инієм,
Завмерли на листочку,
Вміраючи зготовили
Йому на смерть сорочку.
Горіли зорі свічами,
Вітри подзвіння вили,
Мерлець скотився з дерева
До свіжої могили.
І сумом скрізь повіяло...
По жовтих листя купах
Ступають всі засмучені,
По жовтих топчуть трупах.

В. Щурат.

Моцарт і Сальєрі.

Драматичні сцени Пушкіна.

Відслона перша.

Кімната.

САЛЬЄРІ (сам). Всі кажуть: правди на землі нема,
Але ж нема її і вище. Це
Міні так ясно, як звичайна гама.
Родився я з любов'ю до музики;
Дитиною у давній церкві нашій,
Коли я чув, як грав вгорі орган,
Я слухав і заслухувався—сльози
Непрохані з очей міні текли.
Дитячі забавки я кинув рано,
Науки, що у звязку не були
З музикою, міні обридли. Гордо
Я зрікся їх і лиш оддав себе
Одній музиці. Перший крок важкий
І перший шлях нудний. Я переміг
Усі ті перешкоди. Ремесство
Узяв я за підставу для музики.
Зробився я ремісником. Набув
Метку, дотриману рухливість пальцям
І певність уху. Звуки я убив,
Мов труп розтяв музику. І провірив
Гармонію альгеброю. Тоді
Я тільки зважився, в науці певний,
Оддатися привабі творчих мрій.
Я став творити, але нишком навіть
Не сміючи ще марити про славу.
Нерідко в келії своїй, самотно
Днів три просидівши без сна і їжі,
Зазнавши запалу і сліз натхнення,
Палив я труд свій і дивився зимно,

Як думи-звуки,—ті, що породив,
Палаючи, щезали з легким димом!..
Що я кажу? Коли великий Глюк
Нам виявив найновші таїни,—
(Які ж були ті таїни звабліві!)
Чи я не кинув все, що знав раніше,
Що я кохав, чому так палко вірив
І не пішов бадьоро вслід за ним,
Покірливо, мов той, що заблудився
І стрінутим посланий в інший бік?
Через тверду постійну витривалість
В музиці необмеженій досяг
Я ступіня високого. І слава
Міні всміхнулась; я в серцах людей
Знайшов співгомін для своїх утворів.
Я був щасливий: тішився спокійно
Трудом, успіхом, славою своєю,
А також і успіхами друзів,
Товаришів моїх в музиці любій.
Ні! Я ніколи заздристи не знав!
Ніколи!—ні тоді, коли Піччіні
Заполонив слух диких парижан,
Ані тоді, коли почув уперше
Я Іфігенії велебні звуки.
Хто скаже, що Сальєрі гордовитий
Був коли небудь заздрієм нікчемним,
Гадюкою, що люди ростоптали,
Вона ж пісок гризе в знесиллі й сказі?
Ніхто!.. А нині—сам скажу—я нині
Заздрий! Так, заздрю я всім своїм серцем,
Запекло заздрю, глибоко... О, небо!
Де ж справедливість, коли дар святий,
Коли сам геній той не в нагороду
Любові широкій, самопожертви,
Трудів, напружінь і молінь послано,
А осяває голову свавольця,
Гульвіси марного?.. О, Моцарт, Моцарт!
(Входять Моцарт).

МОЦАРТ. Ага! побачив ти! а я хотів
Тебе потішити нежданим жартом.

САЛЬЄРІ. Ти тут? Давно?

Моцарт. Що-йно. Я йшов до тебе,
Ніс дещицю тобі я показати,
Але проходячи повз корчму, раптом
Почув я скрипку... Друже мій, Сальєрі!
Смішніш нічого зроду ти не чув!..
Якийсь сліпий, старий музика в корчмі
Voi che sarete грав собі. Чудово!
Не втерпів я, привів його з собою,
Щоб він тебе потішив своїм хистом.
Ану, ходи!

(Входить сліпий дідусь з скрипкою).

Нам з Моцарта що-небудь.

(Дідусь грає арію з Доп-Жуана.
Моцарт регоче).

Сальєрі. І ти сміяться можеш?

Моцарт. О, Сальєрі!

Невже ж і сам ти не смієшся?

Сальєрі. Ні,

Я не сміюсь, коли маляр нікчемний
Понівечить Мадонну Рафаеля,
Я не сміюсь, коли фігляр мізерний
Потворюю соромить Алігьєрі...
Геть, діду!

Моцарт. Потривай-но: ось тобі;

Пий за моє здоровля...

(Дідусь бере гроші і йде геть).

Ти, Сальєрі,

Щось не в гуморі. Я прийду до тебе
Вже другим часом.

Сальєрі. Що ж, пак, ти приніс?

Моцарт. Ні,—так, дрібничку. Серед ночі якимось

Я довго все не міг ніяк заснути
І в голові крутились дві-три думки.
Сьогодні я їх записав. Хотів був
Твій осуд знати. Бачу ж не до мене
Тобі тепер...

Сальєрі. О, Моцарте, мій друже!

Коли ж тобі не радий я? Сідай;
Я слухаю

Моцарт (сідая за фортеп'яно). Ну, уяви собі...

Кого б то? Ну, мене—молодшим трохи;
Закоханий,—але не дуже, злегка;

З красунею чи з другом—хоч з тобою;—
Веселий я... Як стій: мара з могили,
Раптова темрява чи щось такого...
Так слухай-но... (Грає).

Сальєрі. Ти йшов до мене з цим
І міг спинитись коло корчми й слухать
Сліпого жебрака музику! Боже!
Ти, Моцарте, не вартий сам себе.

Моцарт. Що ж, добре?

Сальєрі. О, яка ж то глибина!
Яка рішучість, згідність надзвичайна.
О, Моцарте, ти бог, а сам не знаєш
Того; я знаю, я!

Моцарт. Ба! справді? може...
Та божество моє вже істи хоче...

Сальєрі. Послухай: пообідаємо разом
В готелю Золотого Льва.

Моцарт. То й добре;
Я радий. Але тра піти додому
Сказати жінці, щоб мене обідать
Вона не ждала. (Виходить геть).

Сальєрі. Жду тебе; гляди ж...
(Сам). Ні! Я не можу сперечатись далі
Мойму призначенню. Мене обрано
Спинить його—або ми всі загинем;
Ми всі, жерці музики, вірні слуги,
Не я один зі славою моєю...
Яка користь, що Моцарт буде жить
І досягне нової верховини!
Чи піднесе він тим музику? Ні!
З його загином і вона загине:
Наслідника він нам не полишить.
Що ж зиску з нього? Наче херувим
Він кілька райських нам пісень приніс,
Щоб збурить неокрилене бажання
В нас, дітях пороху і одлетіти!
Лети ж, лети!.. і чим скоріш, тим ліпше...
Ось та отрута, що міні Ізора
Літ вісімнадцять, як подарувала —
З того часу життя міні не раз
Тяжкою раною здавалось; часто

Сидів за чаркою я з ворогом своїм,
Але ніколи голосу спокуси
Я не піддався, хоч не боязкий,
Хоч глибоко образу почував,
Хоч не люблю життя. Проте барився.
Як спрага смерти мучила мене!—
Що вмерти?—я гадав собі—життя
Ще, може, дасть міні дари незнані,
Ще, може, прийде захват неземний
І творча ніч, і чарівне натхнення;
Новий ще, може, Гайден нам утворить
Величне щось—і я натішусь ним...
Коли я з ворогом бенкетував,
Я думав:—може, ще лютіший ворог
Міні зустрінеться, або образа
Гостріша, гірша упаде на мене,—
Тоді, дарунку мій, не згинеш марно.
І я не помилився! Бо знайшов
Я ворога свого і Гайден другий
Мене впоїв солодким раюванням!
Тепер пора! Кохання подарунок
Сьогодні в чарку приятни перейде.

Відслона друга.

Окрема кімната в готелю з фортепьяном.
Моцарт і Сальєрі за столом.

Сальєрі. Чого сьогодні ти сумний?
Моцарт. Я? Ні!
Сальєрі. Ти, Моцарте, зворушений чим небудь?
Обід смачний, і хоч куди вино,
А ти мовчиш і супишся.
Моцарт. Признатись,
Мій Requiem мене турбує.
Сальєрі. А!
Ти компануєш Requiem? Давно?
Моцарт. Давно, вже тижнів зо три, але дивно...
Казав тобі я?
Сальєрі. Ні.

Моцарт.

Так слухай:

Тому три тижні я вернувся пізно
Додому. Кажуть, що приходив
До мене хтось. Чому і як—не знаю,
Але всю ніч гадав я: хто б то був?
Що мав до мене він? На завтра знову
Заходив він і не застав мене.
На третій день я грався на підлозі
З моім хлоп'ятком. Кликнули мене;
Я вийшов. Чоловік, убраний в чорне,
Ввічливо уклонившись міні,
Промовив:—„Requiem“ і шез. Я сів
І зараз став писати—і відтоді
Більш не приходив чорний чоловік.
А я і радий: жаль би був міні
Покинути цю працю, хоч готовий
Вже Requiem, але проте я...

Сальєрі.

Що?

Моцарт. Та соромно міні признатись...

Сальєрі.

В чім?

Моцарт. Вночі і вдень спокою не дає
Міні той чорний чоловік. За мною
Мов тінь женеться він. От навіть зараз
Міні ввижається, що з нами третій
Сидить він...

Сальєрі.

Годі! Що за страх дитячий!

Покинь химерну думу. Бомарше
Було казав міні: Сальєрі друже,
Коли тебе обсядуть чорні думи,
То одіткни собі шампана пляшку,
Або читай „Весілля Фігаро...“

Моцарт. Так! Бомарше тобі був ширим другом

Для нього ти Тарара написав,
Чудову річ. Там є один мотив...
Його співаю я, коли щасливий...
Ля-ля, ля-ля... Чи то, Сальєрі правда,
Що, кажуть, Бомарше когось струїв?

Сальєрі. Не думаю: він дуже був смішний
Для ремесства такого.

Моцарт. О, він геній,
Як ти і я. А геній і злочинство
Дві річі зовсім не сумісні. Правда?

Сальєрі. Ти думаєш?
(Кидає отруту в шклянку Моцарта).
Так пий же!

Моцарт. За твоє
Здоров'я, друже, за ту спілку щиру,
Що в'яже міцно Моцарта й Сальєрі,
Як двох синів гармонії... (П'є).

Сальєрі. Стривай!
Стривай, стривай! Ти випив!.. сам, без мене?

Моцарт. Наївся, досить.
(Кидає серветку на стіл і йде до фортеп'яна).
Слухай же, Сальєрі,
Мій Requiem. (Грає).
Ти плачеш?

Сальєрі. Сльози ці
Уперше ллю: і боляче й приємно...
Мов справив я тяженний обов'язок,
Мов ніж одтяв міні болючий орган.
О, друже-Моцарте, ці сльози... ти
Уваги не звертай на їх. Хапайся
Ще звуками міні наповнить душу.

Моцарт. Якби усі так відчували силу
Гармонії! Та ні: тоді б не міг
Світ існувати, бо ніхто б не став
Дбать про потреби нищого життя,
Себе усі б музиці присвятили!
Нас мало вибраних, щасливців мирних,
Що нехтують в життю мізерним зиском,—
Чудових слуг єдиного на світі.
Чи правда? Але я слабкий сьогодні,
Міні щось важко; я піду, засну.
Бувай здоров.

Сальєрі. Ходи здоров.
(Сам). Заснеш
Навіки, Моцарте!.. Невже ж він правий,
І я не геній? Геній і злочинство

Дві річі несумісні... Ні, неправда:
А Бонаротті? Чи то казка люду
Безглузлого—й не був злочинцем
Великий будівничий Ватікана?!

М. Вороний.

Розвага.

Гей, немає міні доли,
Як биліні тій у полі,
Що одна стоїть зимою
Серед снігу над межою.

У щасливу годину
Мав дружків я ще й дівчину,
А тепер дружків не маю,
А про дівчину не знаю.

Та про все міні байдуже!
Не журюсь за ними дуже:
Рідний край—моя дівчина,
Праця—вірная дружина.

Хто серденько щире має,
Рідний край в душі кохає,
Той на долю не жалкує:
За метою він слідкує.

Хай глузують з його люди—
Лихо всяке він забуде:
Він щасливий сам собою,
Бо слідкує за метою.

П. Капельгородський.

Ха-ха! ха-ха! краса яка!
Усюди трупи... ха-ха-ха!

І хтось дурний розсипав скрізь
Рубіни крові, перли сліз.

Ха-ха! ха-ха! дивись: кати
Несуть кайдани і хрести...
Ха-ха! ха-ха! голгофи скрізь,
Рубіни крові, перли сліз.

Ха-ха! ха-ха! коли б мій брат.—
Пішли б рубіни ми збірять,
Та брата в мене одняли
І на голгофі розп'яли.

Ха-ха! ха-ха! заплакав хтось...
Ти хто такий? ах, сам Христос!..
Дивись... ха-ха... висить мара,
І кров тече з його ребра.

Ха-ха! ха-ха! не плач, мовчи...
Сміються сови і сичі;
Вовки, чорти плигають скрізь
В рубінах крові, в перлах сліз.

Не плач! Ха-ха... добру не вчи:
Кругом гієни і сичі...
Нащо їм твій прекрасний рай?..
Їм трупів дай, їм крові дай...

Ха-ха! ха-ха! ти зрозумів
Бажання сов, гієн, сичів...
Ха-ха! ха-ха! смієшся ти?
Сміються трупи і хрести...

Ха-ха! ха-ха! у тебе ніж?!
Христос, Христос, себе не ріж...
Зарізав?! Кров ясна яка...
Ха-ха, ха-ха! ха-ха, ха-ха!..

О. Олесь.

ЧАСТИНА ДРУГА
МЕЛОДЕКЛАМАЦІЯ
І
ЛІРІКА

Григорук

Осип Маковей.

Метеор.

Рсь блиснув метеор і згас,
Як у життю щасливий час.

І на всесвітнім цвинтарі
Лягли десь відламки зорі.

Так розпадаються світи,
Живуть і гинуть без мети.

І всі вони—один цвинтарь,
А їх творець—старий гробар

Усе по radoшах марних
Гребе у безвістях сумних.

О. Маковей.

•

ХВИЛЯ.

Там, де верби хилють віти,
Там, де лози струнко гнуться,
Там, на озері розкішнім,
Хвиля срібная жила.

Вранці кучерями гралась,
В чисте озеро дивилась
І у затишку під листям
Колихалась на йому.

Гасне день, злітає вечір,
Вечір озеро цілує,
Кута землю в темні шати
І тумани розстила.

Срібний місяць випливає,
Місяць озеро цілує,
Хвилю промінем лоскоче,
Щоб розбуркати од сну.

Хвиля очі розкриває,
Потягається, зітхає,
Млосно дивиться на місяць,
Усміхається йому.

Вечір в срібній млі ростанув,
Ніч спустилася на землю,
Розлилася по-над нею
І взяла в обійми крил.

Хвиля коси розпускає,
Убірається в каміння,—
В перли, яхонти, топази,
В срібло, золото, смарагд.

Хвиля котиться по водах,
Хвиля грає, бризка ними,

Поринає в їх свавільно
І гойдається на їх.

Гнуться ясені до хвилі,
Гнуться явори і квіти,
Гнуться верби, гнуться лози,
Гнеться, хилиться комиш.

Стогне ясень: „срібна хвиле!“
Стогне ясень: „люба хвиле,
Глянь на мене молодого,
Як з кохання вяну я...”

Як мій лист зелений жовкне,
Темні кучері січуться,
Скільки сліз в очах у мене,
Скільки смутку на душі...”

Шепче хвиля: „любий ясень!“
Шепче хвиля: „пишний ясень,
Я ж давно тебе кохаю...
Ти не віриш? Бідна я...”

Ясень мліє, ясень сяє,
Ясень віти простягає,
Щоб обняти срібну хвилю
І про смуток розказать.

Хвиля ж вже втекти успіла,
Хвиля ж вже давно сміється
І у ясеня питає:
„Невже краща я од верб?“

Гнуться лози, шепчуть: „хвиле!“
Гнуться лози, шепчуть: „люба!
Покохай нас, срібна хвиле:
Ми вродливі і гнучкі.

Як найкращую перлину
Береже глибоке море,
Так, схилившись над тобою,
Берегтимем ми тебе.

Вранці ми не пустим промінь,
Щоб тебе він не розбуркав,
Не розвіяв мрій рожевих,
Спокій твій не зворушив.“

Шепче хвиля: „любі лози!“
Шепче хвиля: „милі лози!
Я ж давно вже вас кохаю,
Вьяну, сохну і мовчу...“

Лози мліють, лози сяють,
Лози віти простягають,
Щоб обняти срібну хвилю
І на смерть зацілувать.

Хвиля ж вже далеко летиться
І над лозами глузує:
„Гей, ви, лози кривобокі!
Хай вас люблять комиші!“

Гнуться квіти, шепчуть: „хвиле!“
Гнуться квіти, шепчуть: „люба!
Вийди ти до нас на беріг:
Ми кохаємо тебе...“

Тут, на березі зеленім
Ллються пахощі чудові,
Шелестять казки осоки,
Роси сиплються вночі.“

Шепче хвиля: „пишні квіти!“
Шепче хвиля: „любі квіти!
Ви не знаєте і досі,
Що давно люблю я вас...“

Квіти сяють і радіють,
Квіти миються росою,
Хочуть хвилю завітчати
І барвінками обвить.

Хвиля ж вже давно сміється
І над квітами глузує:
„Гей, ви, квіти, любіть трави,—
Я родилась не для вас!“

Вьється вітер, шепче: „хвиле!“
Вьється вітер, шепче: „люба!
Покохай мене, вродлива:
Смілий, буйний, вільний я!

Я візьму тебе на крила
З цього озера тісного,
Що закрито деревами
І закуто в береги.

Я з тобою побуваю
І на горах, і на хмарах,
Я з тобою облітаю
Цілу землю, цілий світ!“

Шепче хвиля: „буйний вітре!“
Шепче хвиля: „смілий вітре!
Я була давно твоєю
І зостануся по вік.“

Вітер тихне, вітер мліє,
Хоче хвилю взяти в обійми,
Хвиля ж вже пірнула в воду
І сміється десь в воді.

Стогне ясень над водою,
Стогнуть лози, гублять сльози,
Вьануть квіти, плаче вітер,
Хвиля ж знов шуткує з кимсь.

О. Олесь.

ТВІЙ СОЛОВІЙ.

Пісні од мене прийми, моя нене,
В твоім садочку я твій соловій!
Воли орють землю, луна йде до мене,
Так струни всі грають в душі молодій:

Луна йде, весна йде, я буду радіти
Дитинним сміхом з твоєї весни,
Люблю я так сонце, люблю ярі квіти,
Люблю, як росою сміються вони!

Хай вівці блеють: на що соловія?
Він тільки любці співає свій—
Незорана нива, а спів його—мрія,
Воли орють землю, а що соловій?

Садки розвиваю, що будуть шуміти
Дитинним сміхом з твоєї весни:
Люблю я так сонце, люблю ярі квіти,
Люблю, як росою ясніють вони!

Будь я нечутий в тім свисті роботи,
В тім скрипоті, брязкоті кіс і коліс—
Я буду співати пісень заохоти,
Аж сон мене склонить у шумі беріз.

Як сон мене склонить, всі будуть красніти
Дитинним сміхом з твоєї весни—
Люблю я так сонце, люблю ярі квіти,
Люблю, як росою сіяють вони!

Заграє тим співом твоя вся родина,
Всі квіти і птиці, і сонце святе,
Міні ж по-над ложем червона калина
У головах цвітом у сні зацвіте!

Душа моя буде в тім цвіті тремтіти
Дитинним сміхом з твоєї весни:
Люблю я так сонце, люблю ярі квіти,
Люблю, як росою сміються вони!

В. Пачовський.

Генріх Гейне.

Кохання й зорі.

(З Гейне).

К
оли два серця розіб'ються,
На небі зіроньки сміються,
Сміються в виші голубій,
Говорячи одна одній:

— „І щиро, й палко люди люблять,
Себе коханням тільки гублять,
Неначе справді їм воно
На згубу тільки і дано.

„Із нас ніхто не почуває
Того добра, що роздирає
Людські душі і уми —
І через те безсмертні ми.“

Н. Онацький.

* * *

Як неперену пташину
Пустили ви мене на волю,
Пустили в світ шукати долі
І полягали в домовину.

І я пішов. Літа минали
І я зривався все до лету,
Та що-раз більше тратив мету,
А крила нижче опадали.

І я ходив що-раз частіше
На тихе кладбище ридати;
А злидні пхалися до хати
Що-раз частіше і грізніше.

І нині клонюся без сили,
Як сірий хрест на роздорожжю;
І чую, чую, що не зможу
Дійти до бажаної цілі.

П. Карманський.

Весною.

В теплім повітрі віє весною,—
Любо сидіти тут над водою!
Річка шумує, котяться хвилі,
Плещуть на берег лави безсилі—
Лави до лави піну збиває,
Річка невпинну пісню співає:

„Є десь країна — гори та кручі,—
Там народились хвилі ревучі.
Довго котились, берег зривали,
Волі, простору в скелях шукали,

Кручі високі шумом кропили,
Гострим камінням груди розбили.
Хоч і розбили, вийшли на волю,—
Любо нам гратись тут на роздоллю!
Годі ревіти. Далі безсилі
Вільно, невинно котяться хвилі.
Лава до лави піну збиває,
Наче до бою знову гукає:
Станьте ви, скелі, виростіть, кручі,—
Вдаримо разом, хвилі могуті!"

Слухаю співи, тішусь весною,
Став у задумі ліс наді мною.
Любо та мило: сонечко гріє,
Часом з-за лісу вітер повіє.
Голе галуззя ледве торкає
І за хвилину десь ущукає.
Ліс у задумі—не ворухнеться!
Швидко, гадаю, в шати вбереться.
Ось і травиця скрізь виглядає,
Матінку землю рястом вкриває.
Кожній істоті, кожній билині
Любо весною тішитись нині!
Глянеш навколо,—все оживає,
Сонечко зіму перемагає.
Де ж ті морози, що лютовали,
Землю некриту в пута кували?
Та ж не до віку їм панувати:
Силу живую годі скувати!
Ледве з-за хмари сонце прогляне,
Мати природа скине кайдани,
Буде весною знов панувати,
Щастям, коханням всіх наділяти.
Мамо природо! Чом же до нині
Щастя немає й волі людини?
Чом та негода перемагає?
Де наше сонце в світі блукає?

П. Капельгородський.

Куйся, щастя!

Куйся, щастя, куйся ясне,
Куйся, щастя золоте,
Поки ясний світ погасне,
Хай, мов цвіт сія, цвіте.—
Куйся, щастя гоже, красне!

Мов ріка сріблясті хвилі,
Кинь свої проміння в даль
На ліси, на гірські шпилі,
І покинь в безодню жаль,
Наче камінь в сині хвилі.

Куйся, щастя, куйся ясне
Куйся, щастя золоте,
Поки ясний світ погасне,
Хай, мов цвіт сія, цвіте—
Куйся щастя гоже, красне!

Ф. Коковський.

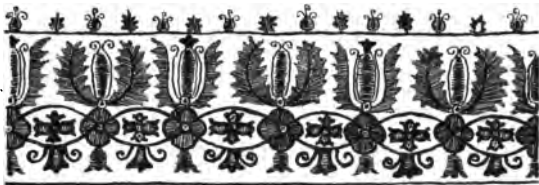
Смерть.

Горить по-над зорями місяць, як жар.
Летять полонинами тіні од хмар;
Млою вкривається заспаний яр.

У сяєві ночі на кручі стрімкій
Смерека лежить у могилі м'якій,
Повалена громом на вічний спокій.

Посестри шумлять і поникла трава...
На зламанім пні, мов сама нежива,
Куняє у думах надута сова.

О. Маковей.

Весняна елегія.

Весно, ти мучиш мене! Розсипаєшся сонця про-
мінням,
Леготом теплим пестиш, в сині простори маниш.
Хмари вовнисті, немов ті клубочки, шпурляєш по
небі,
І, мов шовкові нитки, дощ із них теплий снуєш.
Сірюю грудку з землі ти підкинеш під небо бла-
китне,
І в жайворонкову трель грудка розсиплеться в мить.
Ти журавлиним ключем наvertsаш нестерпную тугу.
Мрії про вільний простір, щастя далеке моє.
Ти лебединим крилом кришталеві хвилі скородиш —
Чую їх плеск аж у сні я на блакитній ріці.
Бачу я, чайкою ти колихаєшся над глибиною,
Як над широким Дністром, гнєшся лозою к воді.
Весно! ти мучиш мене! Мільйонами кольорів, тонів,
Ліній і творів кричиш: воля і рух, і життя!
І мов безсильне стебло в бистрину ту ти рвеш мою
душу.
В серці зав'ялим, черствім будиш нові почуття.
Будиш бажання, яким не справдитись; освітлюєш
пустку;
Ніжно гойдаєш в гілках осамотіле гніздо.
Пильно схиливши лице роздуваєш погасле огнище;
Свистом од гаю зовеш, наче мій друг молодий.
Ні, не міні вже гулять по тім гаю, мій друже со-
коле!

Ні, не міні вже зайцем в зелень пахучу нирять!
Серце тріпочеться ще і у грудях кров б'ється жи-
віше,

Та напосіли літа, давить життя тягота.
Мрії безумні, немов той табун, вигравають по полю,
Гриви на вітер і ржуть, дзвінко копитами б'ють.
Ах, та це мрії, чуття легкокрилі, барвисті діти,—
Але тверда їх рука в поводах цупко держить.
Хвилька—і ляск батога, і жорстоке, понуре „ні-
коли“ —
Праця! і чар весь мене! Весно! ти мучиш мене!

І. Франко.

* * *

Еллін, раб молодий, задививсь на богиню кохання.
Сперся на заступа він, дивився і довго, і пильно
На Афродіту богиню, що з піни морської вродилась.
Краля-богиня живою стояла під мармуром білим,
Губи от от засміються, подивляться ясні очі,
І затремтить оживе, чудове безсмертнее тіло...
Кинув заступа раб, підійшов до богині близенько,
Став на коліна і звів до неї з молитвою руки:
— „Ясна богине моя, найкраща між всіми богами,
Вислухай смертного ти, вволи мою волю єдину!
Там у країні моїй, на вічно зеленому Кипрі
Вьється тобі фіміам, складаються співи про тебе;
Там у країні моїй дівчина живе молодая,—
Очі у неї ясні, а кучері в неї злотисті.
Дай їй щасливе життя і тихую, ясну долю,
Дай їй подружжя знайти хорошу і добру людину!
Ясна богине моя, найкраща між всіми богами,
Вислухай смертного ти, вволи мою волю єдину!“

М. Славинський.

Казка ночі.

Ти заснула, мила? встань!
Ніч навколо—срібне море! .
Мила, вийди, виплинь в море...
Ти заснула, мила? встань!

Вдень ходив я по землі,
А хожу по дну морському...
Що це?! сон?! по дну морському!
Вдень ходив я по землі.

Що за диво?! десь на дні...
Як то може? вється річка!..
Під водою вється річка!..
Що за диво?!—десь на дні.

Білі яблуні цвітуть...
Іхня пахоц—хвилі моря...
Десь на дні ясного моря
Білі яблуні цвітуть!

Будь русалкою в цю ніч!
Сядь, схились і слухай пісню.
Я зложу шалену пісню...
Будь русалкою в цю ніч!

Чуєш?—кличуть солов'ї
З хати—в казку, з ліжка—в море...
Мила, вийди, виплинь в море,—
Чуєш? кличуть солов'ї!

О. Олесь.

Вернися!

Чи чуєш, як гірко я плачу?
Вернися ж хоч ще на хвилину,
Бо бачиш як всякую днину
Без тебе горюю і плачу!

Пішла ти од мене далеко,
Як сон той чарівний, солодкий,
Як сон той чудовий короткий,
Пішла ти од мене далеко.

Лишилось лиш горе серденьку
І темні безсонні ночі
І вічно заплакані очі,
І лютеє горе серденьку.

Забрала ти хвилі спокійні —
У грудях лиш буря шаліє
І дика роспука там вие...
Забрала ти хвилі спокійні.

І мабуть вже долі не буде
Без тебе, мій світе, мій раю...
А я ще чогось дожидаю...
Та мабуть вже долі не буде.

Якби ти вернулась до мене,
Моя осолодо цілюча,
Замовкла б і рана болюча,
Якби ти вернулась до мене.

Чи чуєш, дівчино—вернися!
Почнемо життя ми наново...
І щастя всміхнеться чудово...
Чи чуєш, мій раю—вернися!

Г. Гануляк.

Христя Алчевська.

* * *

Хмари-думи ходять над горами
І співають в лісі плачучи ялини,
Бо їх холод кута вічними снігами,
Хмари-думи ходять над горами...

Думи тихі, сповнені співів,
Неземних, високих, змінюють тумани,
І пливуть далеко, повнії замірів
Думи гірські, сповнені співів...

Хмари сизі, владарі гармоній
Од людей далекі, золотом откані,
Чом не чуть вам горя в співові сімфоній,
Хмарам сизим, сповненим гармоній?..

Там он сосни... тихо плачуть, гинуть
І завмерлу землю сніг довічний криє,
А байдужі хмари десь у далеч линуть;
Хмари, гляньте! — там ялини гинуть!..

Христя Алчевська.

* * *

Йдеш од мене... йдеш шукати
Нових вражінь, нового чару...
Я вже не в силі розкресати
В твоїй душі давнього жару...

Йди... Не йму тебе молити,
Візьму на себе всі наруги.
Та знай, що ти не в силі вбити
Колишніх споминів і туги.

Куди не ступиш, де не будеш—
Вони як тінь підуть з тобою;
І може згодом все забудеш,—
Та знай: не найдеш вже спокою.

І в хвилях роскоші і чару,
У час любовної розмови,
Побачиш все криваву мару
Моєї вбитої любови.

П. Карманський.

На личеньку у тебе
Цвіте весна красна,
А в серденьку—холодна,
Суворая зима.

Та все міне, як завжди
На світі все мина,—
Зіма на личку буде,
А в серденьку—весна.

М. Славинський.

ЗІМНЬОЇ НОЧІ.

Що за дивная ніч!
Місяць срібний горить
І промінням ясным
Сонну землю сріблить.

Дрібні зорі тремтять
Де не де в вишині,
Сяє ніжна блакить
У своїй глибині.

Тиша. Лютый мороз.
Заніміло все—спить,
Тільки сніг на шляху
Під ногами рипить.

Все скувала зіма!
Побіліли поля,
Ліс посивів, замовк,
І замерзла земля...

Але неба блакить
Легко дише й живе,
І велично по ній
Срібний місяць пливе.

С. Павленко.

У сні.

Сон міні снівся:
Вечір зрина;
Я опинився
Коло млина.

Любó, привільно
В тиші гулять!
Верби прихильно
Гнуться, шумяють.

Шепчуться лози,
Ріють човни...
Бризнули б сльози,
Майся вони.

Сивий рибалка
Сіть закида,—
Здійметься скалка,
Плесне вода.

Журно дзюріє
По-під веслом...
Огнище мріє
Геть за селом.

Хлопці на паші,
Чи косарі
Сіли до каші
Серед риллі.

Божа дорога
Опочива;
Пісня розлога
Сум навіва.

Хвилею ллеться,
Стогне, зітха
Плаче, сміється,
І затиха.

Сяють зірниці,
Спустилась ніч;
Поверх дзвінниці
Віщує сич.

І я прокинувся
Тяжко зі сну,
Неначе ринувсь
Знов у труну.

Тьма наді мною,
Стужа дійма,
А за стіною
Виє зима.

П. Грабовський.

Квітчани сльози.

Сонечко ясно встає,
Теплим промінням своїм
Гладить квітки та пестить,
Сльози обсушує ім.

Сльози брелять у квіток
Чисті, як перли ясні:
Сон ім негарний приснивсь,—
Плакали квіти ві сні.

Може ім снилися ми,
Наше життя без надій,
Кров і кайдани, й брехня,
Голод і холод тяжкий...

Хто ж би того не злякавсь?
Після тих снищів страшних
Досі вони ще тремтять,
Досі ще сльози у їх!..

Б. Грінченко.

* * *

Стоять зачаровані, сяйвом облиті
Сади ароматні, запашні квіти.
Візьму ж бо я лютню—і в тихій нуді
Ударю по струнах в нічній самоті.

Сріблясті потоки із місяця ллються,
Сріблясті звуки з під лютні несуться.
Заслухались квіти, притихнув садок,
Ба, навіть фонтан журкотливий примовк.

Нарешті у пальми листки застогнали:
„Не грай, чоловіче! усохнем з печалі!“
Журливо стріпнулася рожа-краса,—
Упала на мене пахуча сльоза.

Схилились плакучії верби й маслини,
Шумлять кипариси і мирти, й цитрини.
Магнолія молить: „Ой годі! не грай,
І нашого серця на смерть не вражай!“

А. Кримський.

СЛЬОЗИ.

Ой, де ж те горе, де воно, і сльози, що лилися?
Дивлюсь округ і плачу я: „Вернися, знов вернися
Те горе, горе молоде!“ Коли б тоді я знала,
Що прийде лихо й не таке, то сліззоньки б збирала.
Я берегла б їх, мов скупий, що в скриню все ховає.
Тепер у серці мов в тюрмі, а давніх сліз немає.
Чи буйний вітер вас вхопив? Чи може в річку впали?
Чи добрі люди сміючись із серця вас украли?
Стою, дивлюсь, як вітер гне високі тополі—
Так часом доля гне мене... Бажаю сліз і волі.

Одарка Романова.

Артист І. Ковалевський.

По Італії.

Сумує море і дрімає...
Над ним парує і блищить
Ріденька пара. Сонце сяє
І сонну воду золотить...
На небі чисто, ні хмаринки...
Під небом тихо: вітер спить,
Не колихнеться ні травинка,
Ні деревце не зашумить...
Неначе сила невидима
Усюди чари розлила
І тими чарами любими
На все дрімоту навела...
По-над водою скрізь темніють
Сади пахучі і густі,
Гранати, пальми зеленіють,
Блищать лімони золоті...
А за садами, за лісами
Високі гори в ряд стоять,
У небо вперлися кряжами
І проти сонечка горять...

Усе пишається красою,
Усюди рай... Тільки міні
Нема ні долі, ні спокою
В цій дивній, райській стороні.
Я думкою далеко лину—
Туди, де рідний край лежить,
В степи широкі, на Україну...
Там хата батьківська стоїть,
А між старими деревами
Ставочок ряскою заріс,
І млин, розвалений літами,
Стоїть на греблі без коліс;
В ставку хляпошуться качата,
Коло ставка у бур'яні
Пасуться гуси й гусенята
І коні трохи в стороні...
А туди далі—гай чорніє;
Під гаєм рівна та густа
Колишеться і половіє
Пшениця пишна, золота;
А далі—степ, неначе море...
На тім степу могила спить
І з вітром більше не говоре—
Забула мову... Прошумить
Над нею вітер з опівночі—
І тирса пишно заблещить,
Як волос шовковий дівочий...
О, Боже! серце заболить,
Як перебравшись на чужину,
Згадаєш рідну Україну!
І нічим не замінить,
І ніде зілля роздобути,
Умиться ранком до зорі,
Щоб рідну сторону забути
Чи то в недолі, чи в добрі...

А. Бобенко

* * *

Коли часом в важкій задумі
Моя поникне голова,
Легенький стук в вікно чи в двері
Потоки мрій перерива.

Озвуся, вигляну—даремно,
Не чуть нікого, не видать,
Лиш шось у серці стрепенеться,
Когось то хочеться згадать.

Чи ширий друг в далекім краю
Тепер у лютім бою згиб?
Чи плаче рідний брат, припавши
Лицем до прадідівських скиб?

Чи може ти, моя голубко,
Моє кохання чарівне,
Далеко десь, з німим докором
В тій хвилі згадуєш мене?

Чи може гнучи в собі горі
Ти тихо плачеш у тиші,
А це твої пекучі сльози
Міні стукочуть до душі?

І. Франко.

Чари ночі.

Сміються, плачуть солови
І б'ють піснями в груди:
„Цілуй, цілуй, цілуй її,—
Знов молодість не буде!

Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада:
Весна іде назустріч вам,
Весна в цей час вам рада.

На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе—
І струмень власної душі
Улий в шумляче море.

Лови летючу мить життя
Чаруйсь, хмільй, впивайся
І серед мрій, і забуття
В розкошах закохайся.

Поглянь: уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці мрійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Одбились зорі у воді,
Летять до хмар тумани...
Тут ллються пахощі густі,
Там гнуться верби п'яні.

Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не вспіла,—
Гори!—життя єдина мить,
Для смерти ж—вічність ціла.

Чому ж стоїш без руху ти,
Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє,

І сміло йди під дзвін чарок
З огнем, з піснями в гості,
На свято радісне квіток,
Кохання, снів і млости.

Загине все без вороття:
Що візьме час, що люди,
Погасне в серці багаття,
І захолянуть груди.

І схочеш ти вернуть собі,
Як Фауст, дні минулі...
Та знай: над нас—боги скупі,
Над нас—глухі й нечулі..."

.....

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
„Цілуй, цілуй, цілуй її:
Знов молодість не буде.“

О. Олесь.

* * *

Скотилася зірка із неба
Чи впала у море вона?
Питаюся в моря: де зірка?
Та хвиля мовчить таємна.

Мовчить і гойдається стиха,
Не хоче одмовить міні,
Чи може там зірки немає
В безодній морській глибині?

Де ж ділась та зірка ясна?
Даремне мій погляд шука...
Питаюся в білої чайки,—
Та й чайка не слуха прудка.

І я засмутилась одразу:
Чомусь міні зірки шкода;
Згадалось чомусь, що так хутко
Проходить весна молода.

Галина Комарівна

На хлопську ноту.

Піду я в чисте поле
В саме полудня-жар;
Стерня там ноги коле,
Хлоп'ятко босе, голé
Пасе двірський товар.
Піду я в чисте поле,
В саме полудня-жар.

Ой, доле ж моя, доле,
Який гарячий день!
Як дуже стерня коле,
Як сонце йде поволі,
Палить немов огень!
Ой, доле ж моя, доле,
Який гарячий день!

Б. Ленкий.

* * *

Відкілясь несуться звуки
Хаотичні, без пуття,
Але стільки у їх муки,
Стільки жалю і чуття,
Що здається, мов то грає
Хтось великий, неземний
І в тих звуках виливає
Біль і смуток світовий.

І ті звуки так здаються
Близькі рідні міні,
Мов з души твоєї льються
То ридання голосні.
В їх я чую біль роспуки,
Плач по втрачених надіях,
Похоронні мов звуки
По твоїх юнацьких мріяx.

П. П—ко.

* * *

Там в долі явір і верба
Ростуть мов брат-сестриця,
Стоїть там з давнього давна
Цямрована криниця.
Туди не раз і я ходив
І ту погожу воду пив,
Там в діл той, до криниці.

Була раз спека, що аж страх!
Бігцем я до криниці;
Що бачу я? — дівча стоїть,
З очима, мов зірниці!..
І вже забув, що пить хотів,
Як ту дівчиноньку уздрів
Там в долі при криниці.

Поміг їй витягти відро,
Води з його напився,
В очах дівочих бідний я
Навіки утопився!..
І довго з нею розмовляв,
І з жалем руку їй подав
Там в долі при криниці.

Щоб висохла, кринице, ти!
Спокій ти мій забрала!
Що я, дівча, тобі зробив,
Що хлопця вчарувала?
Оддай же серце міні в дар!
Як ні,—звари отрутний чар,
Щоб згинув при криниці.

С. Воробкевич.

* * *

Я ходив у поле, щоб розвіять тугу,
Щоб вітрам оддати смуток і наругу,

Щоб не бачить горя, щоб не чуть ридання,
Хоч на мить забути людські страждання.

І зустрів там волю, з нею привітався,
Та про щастя, долю в неї розпитався.

Там мене повітря свіже обнімало,
Сонечко ласкаве щиро цілувало.

І квітки барвисті в чарах милування
Лепетали стиха про красу й кохання.

Спів бренив пташиний і лунав степами,
То злітав до сонця, то котивсь ярами.

Гай, прибравшись пишно у розкішні шати,
Усміхавсь, могутній, кликав гостювати.

А в небесних хвилях соколи літали
Про життя привільне голосно гукали...

Набіравсь я сили, упивавсь красою,
Щоб сміліш бороться з лихом та журбою.

П. Теняко.

Петро Кузьменко.

Погане поле.

(Легенда).

I.

Тихо із за хмари місяць випливає,
Байраки, долини, степи оглядає.
На степу долина, в широкій долині
І сумно, і страшно, як у домовині...
Аж ось заквилили вовки-сіроманці,
Крикнув чорний ворон тричі у байраці,
Прошуміла хвиля-вихор по долині,
І знову все тихо, наче в домовині...
Світить із за хмари місяць білолиций,
Ходить по долині страшна молодиця,
На руках кістлявих дві дитини носитьь,
То сумно співає, то тяжко голоситьь.

„Широкая долинонько—
Поганее поле!
Ніхто тебе через мене
Не сіє, не оре.

Широкая долинонько!
Ти б зазеленіла,
Якби не ми та не наша
Проклята могила!
Прокляли нас добрі люди,
Що я полюбила,
Що вас на світ, сини мої,
Гріхом породила...
Широкая долинонько,
Поганеє поле!
Сини мої, квіти, мої,
Гірка наша доля!..“

Ходить по долині, рве, шукає квіток,
Плете два віночки для чорнявих діток;
На темну долину, на степ поглядає,
То тяжко голосить, то сумно співає.
Аж ось заквилили вовки сіроманці.
Крикнув чорний ворон тричі у байраці,
Прошуміла хвиля-вихор по долині—
І знову все тихо, наче в домовині...

II.

„Ти пожив на світі, знаєш Україну...
Роскажи, дідусю, про туя долину,
Де ніхто не сіє, де ніхто не оре,
Що зветься між нами „поганеє поле?“
Одному, буває, лучиться інколи
Вночі проїздити поганеє поле —
Нашорощать уха тороплені коні;
І сумно, і страшно, аж серце холоне...
Видно там, дідусю, що небудь негоже?“
— „Бодай не казати, любий мій небоже!..
Давня давнина то: як чорні хмари,
Колись по Україні ходили татари—
Сліз гірких та крові була то година,
Іі не забуде довго Україна!..
Од краю до краю татарва ходила,
Пила кров людськую та села палила,
А потім й осілись; постали шатрами

Та в чужій господі й зажили панами;
І на тій долині, в берегах зелених,
Хмарою стояли шатри нехрещених.

У селі в ту пору, на лиху годину,
Жив козак багатий, мав одну дитину.
Краще Васютівни козаки не знали,—
Як зіронька в небі—Марусею звали.
Знали батько мати татарву погану,
Берегли, як око, дитину кохану,
Та, видно, судилось молодій людині
Сорому додати нашій Україні...
Вона татарюгу крадькома кохала,
Та чорнявих хлопців двох собі й придбала.

З кривавого хмелю татари дримали,
А в прадідів наших крила виростали;
І вирости крила: піднялись орлята,
Збудили по свійські гирявого ката.
„Бери, кату, плату за кров, за пожари!“
Довго не забудуть росплати й татари!..
Минулась недоля, прийшла божа кара,
Як чорная галич, згинули татари.
Знов зазеленіли степи та долини,
Благодать та радість знов на Україні.

От раз у неділю зібралася рада,
Про грішну Марусю міркує громада;
За сором України, за батькови сльози
Присуджує рада розправу небозі.
Страшно присудила: щоб батько та мати
На степу широкім, в зеленій долині,
Де бенкетували кати України,
Збудували доні глибокую хату...
„А буде готове, кажуть, новосілля—
Ми прийдемо грати Марусі весілля.“

Три нічки сердешні тяжко працювали—
Глибокую хату доні будували,
Глибокую хату, сирую могилу...
Настала четверта, осіння, туманна,—
Жде гостей на бенкет мати безталанна...

„Надінь,—каже,—доню, сорочечку білу,
Та вберися гарно, годі сумувати...
Будуть цю ніч гості до нашої хати...“
На дворі вже північ—нічого не чути,
Аж ось ідуть гості в хату до Васюти;
Зібралися мовчки, без мови посіли,
Хазяїн і гості наче помітили...
От виходить батько, став посеред хати:
„Не вміла, Марусю, чести шанувати,
Не хотіла слухать ні батька, ні матір,
Молись же в-останнє в моїй хаті Богу,
Бери своїх діток—рушимо в дорогу...“

Тяжкого громада суду не змінила:
Привели Марусю і в новій оселі
Із дітьми навіки спати положили,
В глибоку могилу, на сирій постелі...
Де тая могила—і сліду немає;
Люди вже й забули б давно про Марусю,
Та грішную душу земля не приймає;
Так вона, небоже...—„Що таке, дідусю?“
— Ні цього не знаю,—не можу, не силуй...
Господи помилуй, Господи помилуй!..

П. Кузьменко.

* * *

Порвалися струни на арфі...
І арфа сумує німа,
В других виклика вона сльози
І плаче сама.

Сміюсь я, жартую, співаю,
Не скажусь на долю зовсім
І бью по розірваних струнах
На серці моїм.

О. Олесь.

* * *

По весні
Я чув пісні
І дзвінки, і голосні...

В тих піснях чарівних
Скільки думок було!
В голосах молодих
Скільки сили цвіло!
Зупинить силу ту
Не посмів би ніхто,
Бо повітря само
Ті думки принесло!

І радів я весні
І хвалив я пісні,
Молоді і ясні...

Але ж літо прийшло,
Сонце тяжко пекло,
Попалило квітки!..
І весняні думки,
Що складали пісні,
Що були по весні,—
Душним вітром у мить рознесло!
І тепер я блукаю день в день,
І не чую вже більше пісень...
Тих пісень по весні,
Що були голосні,
Як проміння ясні...

В. Алешко.

* * *

Тихо, серце, не рвися, не плач!—
Не допоможеш уже все одно,
Та й до горя, до всяких образ
Ти ж, здається, привикло давно...
Ти ж, здається, привикло давно
У самоті терпіть і страждать...
Чи ж не сором тепера людям
Свої муки, свій біль виявлять?!

Чи ж не сором в їх викликать жаль,
Спочуття їх, їх ласки зазнать?!.
Де ж та сила, та гордість твоя,
Що ніщо не могло їх зламати,
Що усі дивувалися їм?!
Чи зломила завзяття твое
В край остання образа тяжка,
Безталаннее серце моє?

Але, тихо! не рвися, не плач!..
Хоч остання образа тяжка,
Тяжча всіх, що ти знало коли,
Бо вразила милого рука,—
Од милого ж руки і пуста
Навіть рана, шалено болить,
А не то що така, як твоя...
Мушиш серце ти мовчки терпіть...

Свої муки, образу свою
В собі глибоко мушиш сховать,
Щоб людського жалю й спочуття,
Котрі гірші образи, не взнать.
Тихо ж, серце, не рвися, не плач,
Не допоможеш уже все одно...
Не загоїш ти рани слізьми...
Та й терпіть ти привикло давно...

Козачка.

До музи далекої.

О, як бажається кохать
Й тобою быть коханим,
Про тебе все до крихти знать
Й для тебе бути зним!

А ти далеко... не міні
Ганять смішні химери—
Залізні ґрати на вікні
І під замками двері.

Та все ж надії піднялись
Й залякані бажання,
Що може збудуться колись
Химерні сподівання,

І може вздрю тебе я знов
Уквітчану, щасливу,—
Чи втямиш ти мою любов
Й зустрінеш неглузливо?

Коли б ти, серденько, була
Тепер моя для мене,
В коханні б щирім ожила
Душа моя натхнена.

Я знову б сміло поринув
У бій життя! Для його
На крилах мрій ясних майнув
До сонця золотого,

Хоч би й найшов там рєшїнець
Сподіванкам великим
Хоч би й добув з терну вінець—
Та вмер би чоловіком.

М. Шаповалів.

* * *

Стогне вітер. Плаче дощик
Дрібненько, дрібненько.
Кажуть квіти: „Ми конаєм!“—
Тихенько, тихенько.

Стогне вітер. Плачуть квіти:
— „Ой, мамо!.. Ой, леле!
Чому доля, злая доля
В болото нас стеле?“

Стогне листя, все зелене:
— „Конаєм, конаєм!..
За що, вітре, за що буйний?
Скажи нам—благаєм.“

Стогне вітер, каже буйний:
— „Караю, караю!“
— „За що, вітре, за що любий?“
— „Не знаю, не знаю!..“

І стинає, як косою,
Стинає, стинає...
Тільки хмара, тільки темна,
Схилившись, ридає.

М. Жук.

В Римі.

В алеях кипарисів
Важкий царив спокій,
Шуміли горді кедрі
І тьохкав соловій—
А нам було так сумно...

Вечірня полусутінь
Сповила колізей,
Стріли колони
І тяжкий мавзолей—
А нам було так сумно...

Гучний акордів клекіт
Як водопад гримів;
Клонились сумно пальми
І мирт чогось тремтів—
А нам було так сумно...

На жовтих хвилях Тибру
Веселий нісся спів,
Горіли в сонці криші,
В імлі Петро синів—
А нам було так сумно...

Шаліли горді люди,—
Нам тісно тут було;
На наші скорбні груди
Камінням налягло—
Ми знали що... мовчали.

П. Карманський.

Чевгамонна.

Дівчино-рибчино, ой де ти все ходиш,
Як добрії люди усюди вже сплять?
Будь дома! Нікому ж —собі хіба шкодиш...
— Так серденько ж хоче гулять!

Ти з хати—вже й знати, вже так і лунає,
Усюди, всім людям, тебе вже чувать...
Гуляєш, співаєш, як всяк спочиває...
— Так серденько ж хоче співать!

Ой, дочко! В садочку я чув... Так негоже...
Обняв тебе хтось, став шептати, цілувати...
Я бачив, голубко... О, крий тебе, боже!..
— Так серденько ж хоче кохати!

К. Білловський.

* * *

Гірка моя пісня і доля тяжка...
З тих сліз моїх вічних пролита ріка.
Душа, як могила і світ, як тюрма...
Ні долі, ні волі—нічого нема...

Колись то й моя росвітала весна,
Та скоро,—ох, скоро минула вона...
І людям я вірив, і жити хотів,
Я думкою в небі високо летів...

Та все те далеко, та все те пройшло,
Ковилем-травою на вік поросло...
Минулось... кругом безпросвітна пітьма...
Хотів би летіти—та крилів нема...

В. Тарноградський.

Іділія.

Давно було. Дітей маленьких двоє,
Побравшись за руки, по квітчастих
Підгірських луках стежною вузькою
Поперек нив, в жарку літню днину
Ішли з села.

Старшенький хлопчик був—
Біловолосий, з синіми очима,
З конем вербовим у руці. У його
За пазухою добрий кусень хліба
І квітка на кайстровім капелюсі.
А дівчинка вела його за руку,
Хоч менша. Наче терен, оченята,
Мов углики, жарилися і живо
Все бігали кругом. Мов мишій хвіст,
Косичка ззаду висіла, а в ній
Червона стрічка вплетена була,
В маленькій запасчині підп'ятій
Знать кілька бульб печених, а стручки
Зеленого гороху визирали
З-за пазухи.

Нерадо якось хлопчик
Ішов і боязко він озирався,
А дівчинка невпинно щебетала,
Додаючи товаришу одваги.
— Встидайся, фе! Такий великий виріс,
А плакати хоче! Хлопець, а боїться!
Чого боятись тут? Коли кажу,
То мусить бути правда. Вже мої
Бабуня не такі, щоб набрехали!
А ти дивись, хіба то так далеко?

На цей горбок, а звідти діл близенько,
А там долом угору та все вгору,
Аж на сам верх! Та й годі! Там спочинем—
А може ні, чого ще спочивати,
Коли вже звідти близько!.. Крикнем: у!
Та й просто враз побіжимо до тих
Стовпів залізних, що підперли небо.
А там сховаємось за стовп і тихо,
Тихенько аж до вечора пробудем.
А ти щоби не смів міні і писнуть,
Не то що плакати! Чуєш? А то я
Тобі задам! А як настане вечір
І прийде сонечко додому на ніч,
Застукає до брами,—то ми тихо,
Тихесенько прокрадемося за ним.
А знаєш, що бабуся говорили?
У його донька є така хороша,
Що просто страх! Вона то одчиняє
Що-вечір браму батькові й що-рана
А вже дітей вона так дуже любить,
Що просто страх. А сонце не пускає
Дітей до неї, щоб із ними разом
В світ не втекла. Але вже ми тихенько
Прокрадемося, та й шусть! Та й за руки
Ухопимося, то вже сонце нам
Ніщо не зробить. Тільки ти не бійсь
І плакати не смій! Та ж то так близько,
І на дорогу маємо ми досить,
А та нам панна надає багато
Всього, чого лиш будемо просити.
Ану, чого б же ти просив?

Поглянув

На неї хлопець, палець впхав до уст
Та й каже:—може б ліпшого коня?
— „Ха, ха, ха, ха!“ дівча зареготалось
— Ну, що з, то може капелюх новий?
— „Проси, що хочеш, а я знаю, знаю,
Що я просити буду!“

— Що таке?

— „Ага, та не скажу!“

— Скажи, а то

Заплачу!

— 236 —

— „Ну, то й плач, а я сама
Піду і не візьму тебе з собою.“

— Ну, а чому з не сказес?—

— „Знаеш, ти,

Дурний! Міні бабуся говорили,
Що в неї яблучка є золоті.
Кому вона те яблучко дарує,
То той весь вік щасливий і здоров
І гарний, гарний буде всім на диво.
Але ті яблучка лиш для дівчат.“

— Я хочу яблучка! заплакав хлопець.

— „Не плач, дурний, лиш не забудь просити,
Я попрошу, щоб і тобі дала,
А як по яблучку таким достанем,
То вернемось додому і нікому
Не скажемо. Не скажеш?“

— Не сказу.—

— „Ну, пам'ятай! А скажеш—одберуть.
Чи так?“

— А так!—рік хлопець. І пішли.

Прошло чимало літ од того дня.
Тяжкою вийшла й довгою дорогою
До соняшних палат. І трави, й ниви,
І небо, й сонце, все, усе змінилось
У хлопчика в очах. Лиш не змінилась
Та подруга, провідниця його.
Пі веселе, любе щебетання
І усміх, і надія негасима,
Та течія жива, що вяже в серці
День нинішній з вчорашнім і грядущим.
І ціль їх не змінилась за той час,
Лиш розвилась, зросла і роз'яснилась.

І ось великим шляхом многолюдним
Посеред тиску, натовпу і свару
Ідуть вони, ховаючи у грудях,
Серця дитячі, як найкращий скарб.
Мина їх гордий і надутий дурень
І осміє; мина вельможа пишний,
То і не гляне; зустріва мужик,

То в спрагу дасть погожої води
Напитися і стежечку покаже,
І підночує, в сльоту захистить.
Вони ж, побравшись за руки, тихо
І радісно, без огляду й тривоги
Ідуть на стрічу сонцю золотому.

І. Франко.

Д у м к а.

Як ранок осипле квіточки росою,
А між очеретом вітрець подихає,
Прислухайся тільки,—чуєш, над водою
Мов щось потаємне голосно співає.
То не соловейки налетіли в лози,
Піднявшись угору, не чайки кигичуть:
А в тій пісні чуєш і радість, і сльози,
Мов би твою душу якись душі кличуть.
А нема нікого... Очерети гнутьяся;
В зеленім лататті маківки біліють;
По-над маківками метелики вьються,
І скрізь проти сонця ясно голубіють.
І, як придивиться, то між маківками,
По-під тим легеньким ранішнім туманом,
Щось мов виглядає очима, зірками,
Колишеться стиха тонким гнучким, станом.
Оце ж то та думка, що душу трівожить,
Як гляне у серце,—мов би рай укине,
Й поки тії пісні співака не зложить,—
Поти світом нудить і поти він гине.

О. Афанасьєв.

Остап Луцький.

На цвинтарі.

(З Птачовського).

На цвинтарі зайшло самітне,
Плачучи дитя,—
Квіти ярі з гробу рвало
Бідне сиротя.

— „Не зривай, дитинко, цвіту,
Що он там росте,
Бо мерлець по їх до тебе
Уночі прийде!“

В яснім усміху сирітка
Одповідь найшла:
— „Я ж і хочу, щоб до мене
Матінка прийшла!..“

О. Луцький.

Осіння ніч.

Листками вітер котить
І кидає в болото;
Стежками по-під гаєм
Бездомний сум блукає.

Обходить перелоги,
Рахує панські стоги;
Обходить хлопські ниви,
І плаче нещасливий.

Там лан, як полонина,
Там стерня, як щитина,
Там скирти наче вежі,
А тут лиш межі, межі.

Там збіжжа, як би злото,
А тут стерня, болото,
І кров, і поту ріки —
І так на віки, віки.

Високо по-над гаєм
Буйний орел літає,
Голодний зайчик скаче...
Над полем смуток плаче.

Б. Ленкуй.

Веснянка.

Весна прийшла!
Тепло знайшла!"
Кричать дівчатка й хлопчики.
„Цвірінь! цвірінь!
Журбу покинь!"
Клопочуться горобчики.

Прибіг дідок,
Зліз на горбок,—
У хаті будь не хочеться;

Тепляк дмухнув,
Крилом махнув.
По бороді лискоchettiся.

Все ожило,
Все росцвіло,
І рій дітей привітненьких
На той горбок
Несе вінок
З фіялочок блакитненьких.

Бренить дідок,
Як той мачок
Крапчастий і повнесенький;
Кричать, гудуть,
Далеко чуть
Таночок голоснесенький:

„Весну шануй,
Не спи, воркуй,
Наш голуб зозулястенький!
Не вьянь, рости,
Красуйся ти,
Королику квітчастенький!“

„Цвірінь! цвірінь!
Журбу покинь!“
Підспівують горобчики,
І я зрадів,
Помолодів,
Як ті дівчата й хлопчики.

Л. Глібів.

Моя пісня.

Я пісню співаю
Про квіти, про гай;
Бо серденько просе:
Козаче, співай!

Я пісню співаю
Про вірну любов,—
Співаю, бо грає
У жилах ще кров.

Про персі дівочі,
Життя, красоту,
Про карії очі
Про душу святу.

Цю пісню співаю
Вночі і удень...
Тобі, моя люба,
Ця пісня пісень!

К. Білиловський.

* * *

Мій краю, за тебе прийнять не лякаюсь
Найгіршого лиха,
Бо всякеє горе, недоля, скорбота
Тепер міні втіха.

Дурниця всі рани душевні й тілесні
З нудьгою чи з кровью,
Бо знаю я серце, котре мої болі
Погоїть любовью.

А. Кримський.

Щасливий шлюб.

Палали свічі, люстри сяли,
Здіймався вгору фіміам,
І півчі голосно співали,
Як він ввійшов, мов тінь, у храм.
В фаті прозорій, білосніжній,
Як херувим легка, ясна,
В руці з свічею, в парі ніжній
Стояла з другим вряд вона,
Вона—святе його кохання,
Його зірниця провідна!..
Він скам'янів. Душі ридання
Здрігнулись в грудях, мов струна.
Він не повів очей од неї
І мов у сні яким стояв:
Пригоди лютої цієї
Ніколи він собі не ждав.
І скоро так, і так рішуче,
І нагло слово так зламать!..
Та ні, це небо неминуче
І тяжко мусить покарать!..

І мислив він: незмінні люди!..
Йди ж геть звідсіль, брат рабів,
Тут знов звучить цілунок Юди,—
До уст твоїх він прикипів!..
І не про тебе виростала
Ця панства квітка розкішна,—
Вона з тобою жартувала,
І без вагання проміняла
Тебе на другого вона!..

І вийшов він. Дріжали зорі
У недосяжній вишині,
Мов потопали в синім морі,
Холодні, сонні, мовчазні...
І чаша сповнилась до краю!
Слова безумні він казав,
Слова безмежного одчаю,
І потім тяжко заривав...
А ніч була така зваблива,
Собор огнями весь палав...
Вінчалась пара там щаслива,
І хор про щастя їй співав.

М. Чернявський.

* * *

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни, —
Путь життя, темну путь
Проясняють вони.

Злотих снів, тихих втіх,
Щирих сліз і любови,
Чистих поривів всіх
Не стидайсь, не губи,—

Бо минуть; далі труд
В самоті і глуші:
Мозолі наростуть
На руках і душі.

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще—лік,

Когоб їй ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить,—
Той цілий чоловік.

То ж як всю життя путь
Чоловіком цілим
Не прийдеш тобі быть,—
Будь хоч хвиличку ним.

А в погані дні,
Болячій дні,
Як надія пройде
І погасне чуття,

Як з великих доріг
Любови, бою за всіх
На вузькі та круті
Ти зійдеш манівці,—

Зсушить серце жура,
Сколять ноги терни,—
О, тоді май життя
Вдячно ти спом'яни!

О, тоді ясні сни
Оживлять твою путь...
Юних днів, днів весни
Не забудь, не забудь!

І. Франко.

Щастя.

Якби щастя моє орлом вільним було
І під небом воно в високості жило,
Я пустив би стрілу всю в отруті лихий,
Я убив би його, таки був би він мій.

Якби щастя моє, краса-квітка була,
І на скелі в горах десь та квітка цвіла,
Я поліз би туди, я достав би її,
Таки б квітка-краса та досталась міні.

Якби щастя моє, срібні перли були
І у морі на дні оті перли росли,
Як русалка, вночі я б спустився на дно,
Та не вирвалось, ні, вже б од мене воно.

Якби щастя моє було в серці твоїм
І те серце жило лиш коханням одним,
Я б життя не жалів, я оддав би його,
Бо немає життя та без серця твого.

С. Мартос.

* * *

Знов я між вами, ви бори тінисті,
І знов я над вами, ви води сріблесті!
Спочину під неба тим склепом без краю
І груди в просторі безмежнім скупаю.
Ялиць шум високих тужний, сумовитий
Зове мене в рай мій колишній, прожитий...
І мрії з днів кращих кружать, мов у снах,
Рожеві, прозорі, мов игла в низинах.
Ось промінь прошиб їх, кріз віти дріжить,
У росах ломаєсь, брилянтом горить...
Розвіявся сон! Я зірвуся, йду в даль,
На вищі верхи, мене страх не проймає.
Зі мною йде вітер і пісню співає
Тужну, сумовиту і вічну, мов жаль.

Уляна Кравченко.

Яків Жарко.

* * *

Р, дайте міні степового коня,
Як бурю, як ніч вороного,
Щоб миттю летіти міні навмання
До краю мого дорогого!

Хай шлях мій освічують місяць, зірки
З високих небес темносиніх,
Та инколи ранком рожеві хмарки
Хай линуть на крилечках вільних.

Туди я майну, де пороги ревуть,
Де Дніпр, як те море, гуляє,
Де рідні степи зеленіють, цвітуть,
Де весело сонечко сяє.

Там гордо могили високі стоять,
Похмуро свій вік доживають,
Про лицарів жвавих вони гомонять,
Минулою славою сяють.

Так дайте ж міні степового коня,
Як бурю, як ніч вороного,
Щоб миттю летіти міні навмання
До краю мого дорогого.

Я. Жарко.

* * *

Золотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодой.
А иногді така печаль
Оступить душу, аж заплачу!
А ще до того, як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісеньке під тинном
Сидить собі в старій ряднині,—
Міні здається, що ніколи
Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки! що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращі літа,
Що він не знатиме, де дітись
На цім широком вільнім світі,
І піде в найми; і колись,
Щоб він не плакав, не журивсь,
Щоб він де-небудь прихиливсь,
То оддадуть у москалі..

Т. Шевченко.

В циклу „за брамою раю“.

I.

Ти не любиш мене, ти не любиш мене,—
Вже нема повороту до раю;
Не всміхнеться міні твоє личко ясне...
Чи то ж правда, мій Боже? Благаю!..
Розлюбити тебе, розлюбити тебе...
Та чи ж сонце розлюблюють квіти?

Та чи ж можна примусити серце слабе
Те, чим б'ється воно, не любити?

Ти минаєш мене, ти минаєш мене,
Коли часом тебе я стрічаю,
А коли твоя постать в останнє мигне—
Розривається серце з одчаю!

Чи верну я тебе, чи верну я тебе,
А чи буду весь вік туманіти?
Не вернути тебе—загубити себе...
Боже милий! пожалься на діти.

II.

Ні! не забув тебе я, люба зірко,
З свого чуття і з пам'яті не збув.
Хоч як було на серці гірко-гірко,—
Ні, не забув тебе я, люба зірко,
Ні, не забув!

Хоч добре знав, що все пішло на марне,
Що враз з тобою все я потеряв—
Все те розкішне і принадно гарне...
Хоч добре знав, що все пішло на марне,
Хоч добре знав.

Проте кохав... кохав до божевілля!
Ковшами сліз я жаль свій заливав,
А жаль той ріс, бував, як чад похмілля...
Проте кохав, кохав до божевілля,
Проте кохав!

Ох, жаль, той жаль пекучий, невимовний!
Він серце бив на части, мов рискаль,—
А в искрах с'яв там образ твій коштовний...
Ох, жаль, той жаль пекучий, невимовний,
Ох, жаль, той жаль!

Так рік минув, та не минули муки...
Бодай би вже в останнє спалахнув
І згас огонь кохання та роспуки!
Так рік минув, та не минули муки...
Так рік минув.

III.

Р а б.

На роздоріжжі, в пустелі німій, серед темної ночі,
Впав знеможений раб, стративши сили свої.
Палко він волі бажав! Лиха ж йому доля судилась:
Втікши з неволі, не міг зняти кайдани важкі.
Ось він зірвався, мов звір той, і дико поводить очима,
Рани криваві шкребе, виє од болю, вищить...
Знов за кайдани береться і рве, і гризе їх зубами,
Та не порвати йому, а ні послабити їх.
О, як подібний до його і ти, нещасливий коханцю!
Глянь бо у душу свою—раб той нікчемний—це ти!

IV.

Нехай і так, що я той раб нікчемний,
Що часом падає, щоб підвестися знов...
Та знай і ти, що біль мій—недаремний,
Що він вигоює, витроює любов.

Коли я раб, то раб, що рве кайдани,
Що не скоряється, нести не хоче гніт.
Нехай горять, нехай ятяться рани,
Та кріз криваву млу тих мук я бачу світ.

Як прагну я його, як хочу волі!
Бажанням тим моя істота вся тремтить.
І прийде час—засяє в ореолі
Душа обновлена і чиста, як блакить.

Бо на огні, що палить мої груди,
Згорить і ця любов,—кайдани упадуть,
Зітреться й слід колишньої полуди
І ясний, тихий світ мою осяє путь.

І замість помсти, вороже коханий,
До тебе в серці тім, що ти точила кров,
Зросте чуття високої пошани
І мов лямпади світ—безгрішна любов.

М. Вороний.

Прийди до мене.

Прийди до мене,

Як світ потоне в тихому дріманні,
Як ясний місяць зійде по-над гаєм,

Прийди до мене.

Я ждав тебе —

Ах, ще давно, колись, давно,
Коли у снах леліла наді мною,

Я ждав тебе.

У звуках пісні мами

Я чув твій голос тихий сумовитий,
Солодкий, пишний, мов журбою вкритий,

У звуках пісні мами.

Часами в тихі ночі

Ти злоті сні на мене насилала
Лелійну пісеньку міні співала,

Часами в тихі ночі.

Часом в зневіри хвилі,

Коли душа ломилась під терпінням
Ти впасти не дала, була моім спасінням,

Часом в зневіри хвилі.

Тоді, як жаль спадав

До мене в серце, смутку йшла година,
На ясний шлях вела мене сама єдина,

Тоді, як жаль спадав.

Та я згубив тебе на шляху,
Шляху життя, на цім падолі,
Серед турбот важких недолі,
Я загубив тебе на шляху.

Гей, чи прийдеш знов до мене,
Щоб тіі рани вмиць, котрі життя вчинило,
Щоб тугу розігнать, котрою серце вкрилось,
Гей, чи прийдеш знов до мене?

Чи знов міні ти скажеш:
— „Глянь, там далеко сяе світ зоряний,
Иди до його, бо тут ніч, темрява!“
Чи знов міні ти скажеш?

Прийди до мене,
Як світ потоне в тихому дріманні,
Як срібний місяць зійде по-над гаєм,
Прийди до мене.

Ю. Лугович.

Останні квітки.

Ох, розкрились троянди червоні,
Наче рани палкі, в осени,
Так жалібно тремтять і палають—
Прагнуть щастя, чи смерти вони?

Не осиплються тихо ті квіти,
Не настане життя в їх нове,—
Ні, ударить мороз до схід сонця,
І приб'є поривання живе.

І счорніють червоні троянди,
Наче в ранах запечена кров...
Ох, нехай же хоч сонця нап'ються,
Поки ще їх мороз не зборов!

Леся Українка.

* * *

В ясну ніч у садок
Вже не вийде вона,
Не пригорне мене,
Не підставить чола
Під гарячі губи мої!..

Не пониже мене
І погляд палкий,
І на серці на дні
Не загоїть ніхто
Превеликі рани мої.

Зрозуміла вона
На всім світі одна
Мій недуг і печаль
І пекельний той жаль,
Що по вік не покине мене.

Мою скорб і нудьгу
Розділяла вона,
І коханням своїм
Скільки раз, о свята,
Життя нове вливала в мене!

А тепер? Ні, не жди!
Ти не прийдеш сюди...
Серце, змовкни, моє,
Старих ран не буди!

О. Кониський.

Фея.

(З М. Горьного).

Над річкою в лісі жила колись фея
І в річці частенько купалась;
А раз обережність забула
І в невід рибацький піймалась.
І рибаки ізлякались...
Та був тут юнак з ними Марко—
Схопив він вродливу фею
І став цілувать її палко,
А фея, як квітка гнучкая,
В обіймах міцних ізвивалась,
Та в Маркови очі дивилась,
І тихо чарівно сміялась...
Цілісенький день вона Марка пестила,
І тільки що нічка спустилась,
Десь зникла чарівная фея...
У Марка душа засмутилась...
І дні ходить Марко, і ночі
По лісі над тихим Дунаєм,
Шукає, нудьгує: „де фея?“
А хвилі сміються: „не знаєм.“
Але він гукнув їм: „неправда!
Сами ви там граєтесь з нею!“
І кинувсь юнак божевільний
В Дунай, щоб знайти свою фею.
Купається фея в Дунаї,
Як раніше й до Марка купалась...
А Марка нема вже... Та все ж то
Про Марка хоч пісня осталась.

.....

А ви на землі проживете,
Як черви сліпі живуть,
Ні казки про вас не розкажуть,
Ні пісні про вас не складуть.

Ю. Я.

Йоган Гете.

Польова рожа.

(З Гете).

Хлопець рожу постеріг,
Рожу польовую.
Гарну, свіжу. Він побіг,
Надивитися не міг
На красу такую,
На ту рожу багрову,
Рожу польовую.

Хлопець рік: „Тебе зірву,
Роже польовая!“
Мовить рожа: „Не стерплю
Того і тебе вколю,
Буде згадка злая.“
Роже, роже багорова,
Роже польовая!

Дикий хлопець рвав таки
Рожу польовую.
Наставляла колючки,
Ой і ах не помогли,
Вчах він рожу тую.
Рожу, рожу багрову
Рожу польовую.

Д. Йосифович.

Весною.

Веселиться земля,
Зеленіють поля,
Розвилися гаї і діброви;
Соловейко в садку
Тьохка пісню дзвінку;
Од квіток дух несеться чудовий.

А повітря легке
І проміння палке
В серці мрії роєм підіймають;
І мов сила нова
У грудях прибува,
І в душі якісь співи лунають.

Все збудилось од сну,
Зустрічає весну...
І розкішна природа України
У величній красі
Вабить погляди всі,
Наче личко вродливе дівчини.

В. Самійленко.

СОЛОВЕЙКО.

Сонце зійде, я журюся,
А заходє—плачу,
Яку люблю дівчиноньку,
Тіє не бачу.

Давно й чутки вже не маю
Про милу дівчину;
Цілий вік свій усе плачусь
На лиху годину.

Не щєбєчи, соловейку,
Як сонце пригрїє,
Не щєбєчи, малюсєнький,
І як вєчорїє.

Ти лєти, спївай тим людям,
Котрі вєсєлятьсє,
Вони піснєю твоєю
Будуть забавлятьсє.

А мїні такая піснє
Душу роздирає!
Гїрше бьєтьсє моє серцє,
Аж дух замирає.

Пугач мїні так годитьсє:
Стогне, не спїває,—
Нехай стогнє коло мєнє,
Та смєрть возвіщає.

В. Забіла.

* * *

Нічко лукавая,
Нічко цікавая,
Нащо людей чарувать?
Квітамі віяла,
Зорями сіяла—
Як тії зорі достать?

Іх не спіймаємо,
Нічку спитаємо:
Що вона людям дала?
Мрією новою,
Пісню чудовою
Наче отруту влила.

Ні, не отрутою,
Мятою, рутою
Віяла нічка в вікно...
Спать не хотілося,
Серцю приснилося
Все, що минуло давно.

Одарка Романова.

Жалість.

На море сідае
Мла опалева,
Над плесом літае
І жалко кигоче
Тужливая мева,
І крыльми тріпоче
І б'ється до скель.

Над море зелене
Моління несеться,
Припала до мене

Лебідка, голубка,
Березкою вьється,
До ніг моя любка
Припала, до ніг!..

Припала кохана і дивиться в очі, де наше кохання, де наша любов...

З риданням без тям, цілує устами—з риданням без тям на груди пада знов...

І жалістю п'яна до серця шепоче:—Скажи міні серце, де наша любов?!

— Не плач, я не знаю, я, люба, чекаю—чи верне, не знаю, чи вернеться знов...

Пішла за весною
Моєю глядіти,
Що взяла з собою
Мій сміх, мої жалі,
Мої самоцвіти,
І зчезла у далі,
Як ясна мла...

У море втікає
Мла опалева,
За нею літає
І б'ється крильцями
Тужлива мєва
І плаче без тям:
Вернись, вернись!

В. Пачовський.

* * *

Р
вернись, моя музо, на мить—
Уже сонце зникає за море...
Мое серце болить і горить:
Щось на мене встає необоре,
В темних шатах, хвилює як мла,
І морозяним холодом віє—
Вічна ніч отсе крила зняла!
Затримайся ж на хвилю, надіє,
Моя музо, вернися на мить!
Я не раз тебе кривдив жорстоко,
Заставляв сльози праведні лить,
А тепер на потемрене око
Накипа і у мене сльоза,
І зневір'я гадюка нечула
В мою душу сумну заповза,
Та маріє стягою минуле,
Тільки впоперек любій меті...
Але все ж серед буднього гвару
Там були й поривання святі.
І ясну, чарівливу примару
Не згубив я у померки ті:
Вона вабила серце до бою,
В йому гріла широку любов...
О пробач люті жарти з тобою,
Моя музо кохана і знов,
Пишнобарвна, прилинь на прощання,
Та у пісні бездольцю навій
Перебуті давно сподівання
І веселкове сяєво мрій!..

М. Старицький.

* * *

К
раю мій рідний, занедбаний краю,
Де ж те сподіване щастя твоє?
Крається серце од болю, одчаю,
Як тільки долю твою нагадаю—
Горе мое!..

М. Вороний.

Вдячність.

Гарна була... Кароока,
Чорнобрива, коси ясні—
А при усміху білілись
В тебе рівні зуби красні!

З уст твоїх солодка мова
Плила тихо так, тихенько,
Ти словами тими вміла
Чарувать моє серденько...

В тобі бачив я богиню,
Чисту серцем, благородну—
Вірив свято, що ти зможеш
Душу наситить голодну!

Вірив свято, що з тобою
Я про горенько забуду,—
Про колишнє страждання...
А лиш скарб душі здобуду...

І за тебе в кожній хвилі,
Я готов був радо вмерти,—
Бо любив тебе так щиро,—
Не боявся пекла й смерті!

Та я дуже помилився,
Навіть сором стало нині—
Що цинив тебе найвище,
По-над пишнії богині!..

Бо у тебе крім брів чорних,
Й личка білого—принади—
Не було у грудях серця
А багато... зради, зради.

Що ж?.. Я вдячний тобі дуже
За цю зраду і облуду—
Бо тепер не легко в світі
Я дівчатам вірить буду!..

М. Венґжин.

СТОІТЬ УМЕРТИ.

Я кожду радість життя збирала
Так жадно,
Квітку по квітці; аж до листочка
Одного,—
І в серці крила, як скарб здобутий
Ощадно,—
Ах, як же мало в серці лишилось
Із нього!

А життя гіркість, а біль, а сльози
Холодні
Сами вливались в серце, як в чару
З кришталю,—
Плили рікою, то по краплині
По одній.
Аж заповнили вбогее серце
До краю.

Тепер на цвіті голову склою,
Хоч звялі,
Іх пахощами іще в останнє
Уплюся,
Укрию груди в перли, і чоло
В кришталі,
В кришталі-сльози, і так зарані
Минуся.

Стоїть для рожі руки о терня
Зранити,
І пити гіркість за краплю щастя
До смерти,
А повне серце о скелю долі
Розбити,
І для любові в сльозах і крові
Умерти.

Кл. Попович-Боярська.

Олександр Козловський.

Цвинтарик.

Веселий, тихий цвинтарок
Уквітчаний, немов гайок,
В калину, терня й дикі рожі.
Ряд курганочків при дорозі
Дрімає в тіні край села.
Збиточний вітер розстила
З могил тих порох, розсипає,
Сліди мертвецькі затирає;
То шелестить у бур'яні,
То в піщовому тумані
Сховаєсь, люлечку закурить,
І сипне, що аж світ захмурить
Гуляє буйний по могилах,
Пустує на легеньких крилах.
Ах, ті хрести! Ах, ті хрести!
Ніяк їх з думки не звести!
Лягли діди перед батьками,
І ми поляжем під хрестами,
І знов гуляти будеш ти,
Буйненький вітре, по могилах,
Наш порох будеш розсипать,
З туманом в піщурочки грать.
Пустуючи на легких крилах.

О. Козловський.

Іділія.

Пада сніг, мов білі цвіти,
Скрізь блищить,
Все замовкло, заміло,
Тихо спить.

Дерева, що зеленіли
На весні,
Стоять тихо, сяють, білі,
Мов у сні.

Сум снується над хатами,
Тяжкий стон
Лине й б'ється із вітрами
До вікон.

А в хатах холодних, темних,
На печі,
Діти голі, просять хліба
Плачучи...

К. Кракалія.

* * *

Рдна одинока березка стоїть,
На гору Ай-Петрі журливо глядить;
Ні велетні кедри, сусіди німі,
Ні мірти пахучі не ваблять її;
Фонтани про неї не мають ваги.
А гень на Ай-Петрі білють сніги!
Туди її думи, туди її очі
Пильнують од ранку до темної ночі.
Вона споминає далекі гаї,
Де сестри зростають на рідній землі.
Коли б її воля, коли б її сила,—
З розкішного парку туди б полетіла.

О. Кониський.

* * *

Тепер аж догадалась ти,
Що я для тебе жив.
На світі цім, тебе одну
Я вірно лиш любив.

Що з того, що міні тепер
Рум'яні ті уста
Говорять: „Любий хлопче мій!“—
Не та пора, не та!

Любов, що жевріла колись,
Погасла вже давно,
А щастя, любе черівне
Розбилося, як скло.

Хоч ти щебечеш про любов,
Та слів не чую я
І сліз твоїх не бачу вже,—
Не та пора, не та!

Любові цвіт давно зів'яв,
Він вічно не цвіте;
В грудях зіма, там вже давно
Сніжницею мете.

С. Воробкевич.

* * *

Як би міні, мамо, намисто,
То пішла б я завтра на місто;
А на місті, мамо, на місті—
Грає, мамо, музика троїста;
А дівчата з парубками
Лицяються... Мамо, мамо!
Безталанна я.

Ой піду я Богу помолюся,
Та піду я у найми наймуся,
Та куплю я, мамо, черевики,
Та найму я троїсті музики:
Нехай люди не здивують,
Як я, мамо, потанцюю...
Доленько моя!

Не дай міні вік дівувати,
Коси мої плести, заплітати,
Бровенята дома зносити,
В самотині віку дожити!
А поки я заробляю,
Чорні брови полиняють...
Безталанна я!

Т. Шевченко.

Ніччю.

Спійть, кому хочеться спати,—
Я ж цілу ніч не засну!
Буду я вірші складати,
Буду я думать-гадати
Думу таємну одну,—
Спійть, кому хочеться спати!

Чом же не спиться міні,
З чого душа заболіла,
Горе в серденьку на дні?
Спогади давні сумні,
Котрих забути не сила...
Чом же не спиться міні?

Тихо та любо кругом.
Нічка турботи приспала,
Чорним укрила рядом
Землю, повитую сном,
Стомлений люд вколисала,—
Тихо та любо кругом!

Всіх порівняла вона,
Всіх, кого зрадлива доля:
Хворому сниться весна,
Страднику—слава гучна,
В'язню—родина і воля,—
Всіх порівняла вона.

Нічка дає забуття,
Я ж не бажаю спочити!
Киньмо оману життя:
Щастя людей—бороття,
Годі нас мріям дурити,—
Нічка дає забуття.

Спіть, кому хочеться спати,—
Снів я не жду золотих.
Буду я думать, гадати,
Буду я проміню ждати,
Доки він збудить усіх.
Спіть, кому хочеться спати!

П. Капельгородський.

* * *

Нечутно ніч покрила всюди
Кругом розкинуті поля;
Пестливо вкрита срібним фльором
В обіймах ночі спить земля.

А в небі тихо, вільно плине
Зірок величний караван;
В промінні яснім по-над лісом
Серпанком стелеться туман.

Стихаєптаство безугавне,
Луна десь гине в далині
І в мене горе тихне в серці—
Вільніше дишеться міні...

М. Вдовиченко.

Нічною добою.

Серед неба високого срібний місяць став;
Тихую, претихую нічку Бог послав.

Задрімали клопоти, праця засипа,
В мріях шишно радісних щастя потопа.

Тільки горе-гадина, що лякалось дня,
Ворушиться в темряві дужче почина.

Ширше ж, срібний місяцю, промінням сипни,
В вікна бідолашнії пильно зазирни!

Може, як осяється темрява німа,
Горенько вгамується й серце задріма.

Дніпрова-Чайка.

Пісня кохання.

Сонце давно заховалось за хмарами,
Сизий туман навкруги розростається,
Ніч чарівниченька з неба високого
Дивиться вниз, до землі усміхається.

Спить—не ворухиться сонная річенька,
Ледви тремтить осока по-над ряскою.
Верб гомонливих розмова неспинная
Звідсіль здається тазмною казкою.

Тихо в повітрі: ні співів, ні гомону,—
Певно це осінь з чужини вертається.
Чую—в садку на траві по-над стежкою
Листя пожовкле з дерев осипається.

Тихо стою над водою під вербами,
В глибінь блакитну з пенька зазираючи:
— „Річко! Повідай, чого в моім серденьку
Співи весняні дзвенять не стихаючи?“

Спить, не ворухиться срібная річенька,
Зорі в безодні висять, не гойдаються,—
Знаю й без тебе: то в серденьку чулому
Співи кохання палкого складаються.

П. Капельгородський.

Захід весною в лузі.

Рпустилось сонце
За обрій спочить,
Неначе віконце
Край неба горить.

Насунуло хмару
На синю блакить,
Немов од пожару
Дим сивий стоїть.

Над лугом піднявся
Ріденький туман,
Пахощів послався
Густий окіян.

Деркач голосніше
В траві закричав,
І крижень частіше
Літати почав.

Співа на калині
Гучніш соловей,
Пастух по долині
Скликає гусей.

Де сонце спочило,
Огонь погаса;
З озер посвіжіло,
Блиснула роса...

І хмара спустилась
Кудись за моря...
Царівна з'явилась—
Вечірня зоря.

С. Шелухин.

Грицько Кернеренко.

На чужині.

Чого це, мій краю,
Я гірко скучаю,
Бува, як покину тебе?
І сам я не знаю,
Чом сльози роняю—
Щось давить, щось муче мене!
І тут же є люди,
Та й сонечко всюди—
Всіх гріє, всіх вабить воно...
Та тяжко у грудях,
Хоч я і на людях,—
Та все щось міні не одно.
Так пташка, буває,
У клітці скучає,
Хоч клітка ота й золота,
А все виглядає—
До дверець літає
Про волю у сонця пита.

Г. Кернеренко.

Камеі.

Країною сонною ніч пролітала;
Мовчало таємно південне море,
Дрімали чинари, схилялися лаври,
За темний серпанок ховалися гори.
Горнулася ніч до німої мімози,
І подругу ніжно свою обнімала,
Ласкала і гріла, питала, чи грози
Її хвилювали коли, чи ніколи?
Мімоза мовчала...

І ось тою ніччю вона у роскошах
І думках, як море нічне, поринала,
Спокійно і тихо, мов зроду не знала
Про хвилі бурхливі, про бурі свавільні..
І дійсно не знала.

Тільки встав ранок, рожевий, осяйний,
І вперш поцілунок злетів до мімози;
Здрігнулась мімоза, побачила ранок,
Встидилася його!.. О, мент надзвичайний!..
Од щастя нового упали з мімози
Перлисті сльози...

Христя Алчевська.

* * *

Не грає безкрає, а тихо шумить;
Мов свічки на небі, ті зірки горять;
За хвилию хвиля цілує граніт;
Гонкі кипариси байдужії сплять...

Лиш кедри з Ливану в далекій чужині
Журливу, скорботну розмову зняли
Про край незабутній, про любу родину..
Я бачив, як з жалю тремтіли вони...

О. Кониський.

Перед сходом сонця.

— Мамо! ти говориш, що в день,
Коли я в світ народився,
В білих коронах вишень
Весняний чар золотився,
Дзвінко лящів соловій,
Усе сміялось, а сонце
Брилянтів сипало рій
В світлицю, в наше віконце?..

Чому ж, о матінко, тепер
На дворі дощ і хуртовина,
Чом солов'їний спів умер?..
Ой, мамо, ніч на твого сина
Так жалісно в вікно глядить,
Ніч сумно дивиться на мене—
Над ліжком хилиться і зрить
І плаче, плаче, нене!

— Не бійся, мій сину, плачу,
Це дощ струями так ллється!..
Уранці у хмарі дощу
Веселка ясна розівьється!..
Тепера засни—за часок
Буде і сонце, і день—
А я піду у садок,
Нарву тобі ярих вишень...

Хвора дитина стихла, заснула,
Погас каганець, а з кімнати
Тихо в садок вийшла мати,
Щоби дитя не почуло—
А за годину і за часинку
Зарожевіло за вікном,
Приходить мати, кличе: „синку!“
Пі синок... спить вічним сном.

С. Твердохліб.

Вночі над річкою.

Тихо над річкою в ніченьку темную:
Спить зачарований ліс,
Ніжно шепоче хтось казку таємною,
Сумно зітха верболіз.

Нічка розсипала зорі злотистії—
Он вони в річці на дні.
Плачуть берези по той бік сріблестії,
Стогне хтось тяжко у сні.

Що йому мариться?.. Щастя улюблене
В хвилях зрадливих життя?
Може озвалося серце загублене—
Просить, шука вороття...

Важко на віки минулому зникнути...
Нічка зітхає, мовчить...
Страшно і сумно, і хочеться скрикнути—
Пітьму таємну збудить...

С. Черкасенко.

* * *

Єдиний знав я перше спів,
Я знав одні пісні печалі,
Мій спів лиш тугою дзвенів,
А другі струни ще мовчали.

А ти прийшла і узяла
Враз ліру в руки молодії,—
І вільна пісня загула
Огнем кохання і надії.

М. Чернявський.

К а л и н а .

„Чого ти ходиш на могилу?“

Насилу мати говорила:

„Чого ти плачеш ідучи?

Чому не спиш ти у ночі,

Моя голубко сизокрила?“

— „Так, мамо, так!“

І знов ходила,

А мати плакала ждучи.

Не сон-трава на могилі

Вночі процвітає:

То дівчина заручена

Калину сажає,

І сльозами поливає,

І Господа просить:

— „Пошли, Боже, дощі вночі

І дрібні роси,

Щоб калина принялася,

Роспустила віти:

Може пташкою прилине

Милий з того світа.

Зізью йому кубелечко

І сама прилину,

І будемо щебетати

З милим на калині.

Вудем плакати, щебетати,

Тихо розмовляти,

Будем в купочці уранці

На той світ літати.“

І калина принялася,

Віти розпустила,

І три літа на могилу

Дівчина ходила.

На четверте... не сон-трава

Вночі процвітає:

То дівчина з калиною

Плаче-розмовляє:

„Широкая, високая
Калино моя!
Не водою до схід сонця
Поливана!
Широкіі сльози-ріки,
Тебе полили,
Іх славою лукавою
Люди понесли.
Зневажають подруженьки
Подругу свою,
Зневажають червону
Калину мою.
Повий мою головоньку,
Росою уми,
І вітами широкими
Од сонця закрой!
Вранці найдуть мене люди,
Мене осміють;
Широкіі твої віти
Діти обірвуть.“

Вранці рано на калині
Пташка щебетала;
Під калиною дівчина
Спала, не вставала:
Утомилось молодеє,
На віки спочило...

Вставало сонце з-за могили,
Раділи люди встаючи;
А мати й спати не лягала,
Вечерять доню дожидала
І тяжко плакала ждучи.

Т. Шевченко.

* * *

У долині село лежить,
По над селом туман дріжить,
А на горбі край села
Стоїть кузня не мала.

А в тій кузні коваль клепле,
А в коваля серце тепле,
А він клепле та й співа,
Всіх до кузні іззива:

„Ходіть, люди, з хат, із поля!
Тут кується краща доля.
Ходіть, люди по-рану.
Вибивайтесь з туману!“

Та тумани хитаються,
По-над селом збираються,
Розляглися по полях,
Щоб затьмити людям шлях,

Щоб закрити ім стежини
Ті, що в гору йдуть з долини
В туя кузню, де кують
Ясну зброю замість пут.

І. Франко.

Intermezzo.

В листя місяць зазирає,
По мураві промінь грає,
Мов пролита кров.
Йдучи поруч із тобою
Я проймаюся журбою;
Ця журба—любов.

Та колишню віру духа
Розмела вже заверюха,—
Досвіди життя...
Тяжко зраниений душевно
Я поборою непевно
Молоді чуття.

Ти спишиш і... стежка темна,
Тиша ночі неприємна;—
Змовк товариш твій.
Ох, без жалю та й без болю
Ми лишили кращу долю
В мряці лісовій!.

Т. Галін.

Сон і дійсність.

Квітки й казки спліталися
В узорі чарівні;
Звивались, розвивалися
І пишно розросталися,—
Та то було... у сні.

Життя ж казки розвіяло,
Підрізало квітки,
В душі нудьгу посіяло...
А серце бідне вірило
І рвалось на шматки.

Зморилась я, знудилася,—
Кругом глуха пітьма..
Я плакала, молилася,
Все милого дивилася,
А милого нема...

Ю. Будяк.

* * *

Давно це було!.. Тоді горе та лихо
Не снилися навіть у сні,
І сонечко сяло так весело, стиха,—
Здавалося, тільки міні
І тільки на мене дивилися з неба
Вечерні зорі в вікно...
Пройшло, наче сон, споминати б не треба,—
Давно це було, так давно!..
Я чув тоді пісню. Співала раз мати
В кінці проминулого марно життя,—
Що мусить, не бачивши щастя, вмірати
І кидати палко кохане дитя...
Спів лився то стиха, помалу,
То ширивсь бурхливо мов море...
І сльози, чистіші кришталю,
Топили гнітючеє горе...
Я слухав і млів, цілував її руки,
Здавалось—на небі, в раю був неначе...
То дивная пісня була... її звуки
Запали глибоко у серце дитяче...
Давно це було, і давно все забуто,—
Недоля зосталась міні;
І певне гнітючеє лиха та пута
Лежатимуть в мене в труні...
І пісню забув... Але райській звуки
Ще й досі я чую собі на біду...
Блукаю по світу, терплю завше муки,
Шукаю ту пісню—й ніяк не знайду...

І. Оцієнко

Розлука.

Не вертайся—оставайся
За горами, за морями:
Я порвала, потоптала
Усі звязки по-між нами.

Я любила—більш не сила,
Стихли муки в час розлуки,
Кров, здається, легше б'ється,
В серці хворім вмерли звуки.

На хвилинку одпочинку
Душа багне, волі прагне;
Тхне труною наді мною,
До могили швидче тягне,

Не вертайся—оставайся
За горами, за морями;
Все забудьмо, німі будьмо,
Обливаючись сльозами!

П. Грабовський.

Північ.

Міні це згадалась північна країна
І місячні ночі з зірками ясними,
Високі і темні старі руїни
Й легенди журливі, що гинуть із ними.

Міні це згадались хмарини прозорі,
Що сріблом сіяли на південь ілучи;
Міні це згадались далекі зорі
І туга природи без краю гнітюча.

Надія Кибальчич.

* * *

Хто нам казати не давав
В ту ніч весні слова признання,
Коли над нами місяць сьв,
Коли без впину щебетав
Всю ніч співець кохання?..
Хто нас мовчати заставляв?..

Хіба ж тебе я не любив
Чистіш і більш, ніж люблять люди?
Хіба ж сказати я не зумів,
Який огонь в міні горів
І як палив він груди?..
Чому ж сказати я не смів?..

Мовчала ти, мовчав і я...
Не будучина нас жахала:
Нас не змогло б злякати життя,—
Мої кипучі почуття
І смерть собою б не злякала.
Чому ж мовчали — ти і я?..

О, правда, знали ми в ту мить;
Кому сміється ніч і сьв,
Про віщо листя шелестить,
Для кого спів в саду дзвенить,
Чому добою він стихає...
Чому мовчали ми в ту мить?..

Хто нам тоді уста скував?..
Нема одмови на питання...
Коли б же час той знов настав,
Тепер би я вже не мовчав,
Усе б казав я про кохання...
Усе б казав, усе б казав...

О. Олесь.

Поміж нами море синє
Шумить бездонне,
По нім, як човник, думка лине
І в хвилях тоне;

Над ним, як чайка, жаль лунає
І біла туга—
Була для серця мого раєм,
Не буде друга.

Була для серця мого раєм,
Рожевим квітом,
Що десь далеко процвітає
За нашим світом;

За тим буденним світом сірим
В чудовім краю—
Тому так дуже, так без міри
Тебе кохаю.

І хоть ніколи, ах! ніколи
До того краю,
Ні по неволі—ні по волі
Не завітаю,

І тебе не стріну й не побачу,
Даремна воля—
Тим більш люблю, чим більше трачу,
Така вже доля!

Поміж нами море синє
Шумить бездонне,
По нім, як човним, думка лине
І в хвилях тоне.

Б. Ленкий.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ
ЖАРТИ САТІРА
ГУМОРЕСКИ

Рис. Бурчанок

Володимир Самійленко.

Російська серенада.

Нащо здалась нам культура,
Нащо нові думки?
Є в нас широка російська натура,
Є в нас міцні канчуки.

Нащо здалась нам просвіта,
Нащо ідеї нові?
Тисячу років без них пережито,
Ми ж іще й досі живі.

Нащо нам дбать, щоб признали
Скрізь у Європі нам честь?
Є в нас міністри, князі, генерали,
Всякі вельможі в нас єсть.

Ми не рвемось на свободу
Й другим її не дамо,
Бо ще Крилов написав, що народу
Воля—найгірше ярмо.

Що нам Європи змагання,
Що нам у мудрих книжках?
Наше велике народне призначення—
Благонамерений страх.

В. Самійленко.

* * *

Без свободи тяжко жити—
Кажуть в нашому повіті...
— Буде, буде всім свобода
На тім світі, на тім світі...

І без сонця трудно жити:
Наші школи—під замками...
— Не журись:—прийдем вас вчити
З канчуками, з канчуками.

Де та правда, де та воля,
Хто сховав? який оратор?
Хто покаже правду в світі?
— Провокатор, провокатор!..

Хоч топись—нема де дітись:
Всюди погані, мов хмари...
Що робить?—Чимало місця—
На цвинтарі, на цвинтарі...

Я голодний, босий, голий...
Пропадай хоч по-під плотом...
— Стидно, друже: треба бути
Патріотом, патріотом...

В. Тарноградський.

Засідатель.

Гнався постом засідатель
На чіюсь біду...
Серед ставу заломився
На тонкім льоду.

Бьются соцькі і розсильні,
Бьются мужики—
Водять шнури край пролому,
Ості і гаки.

Але йде жидок убогий,
Пейсами потряс:
— „Гирсте, гирсте,—став питати,—
Що таке у вас?“

— „Засідатель утопився,
Господи, прости!..
Ходи, жидку, хоч поможеш
Шнура завести!“

— „Гирсте!.. на що то шукати
Людської біди?
Лиш карбованця наставте,
Вийде сам з води.“

С. Руданський.

Хазяїн та шкапа.

Хазяїн сів овесець,—
Була у його нивка невелика.

От бачить шкапа та й базіка:

— „І на який це він кінець
Овес у полі розсипає—
Мабуть, і сам гаразд не знає...
А я чувала, та й не раз,
Як про людей гукають всюди,
Що люди розумніші нас...
Кий чортів батько—брешуть люди!
Який тут розум—землю рить
Та розкидать пашню без діла?
Неначе нікуди подіть!
Стрижчаті б дав, то й я б поїла,
А хоч индикам, хоч качкам:
Усе б було видніше нам,
Що робить він хоч трохи гарно
І шо пашні не тратить марно;
Або нехай би й заховав—
Сказали б, що скупенький став;
А то—що зробіть—все дурниця,
Вже аж не хочеться дивиться!..“
Минуло літо; після жнив
Овес хазяїн змолотив
І шкапу ту, що вередує,
Він і шанує, і годує.

Так инший здуру неборак
Над божим ділом вередує:
— „І це не так, і те не так:
Чого це сонце дуже гріє,
Або не відтіть вітер віє...“

Головонька його дурна
Того й не зна,
Що Бог нас лучче розуміє.

Л. Глібов.

Пан та собака.

На землю злізла ніч... ніде ані шиширхне,
Хіба то де куди кріз сон що небудь пирхне.
Хоч в око стрель тобі—так темно на дворі:
Уклався місяць спать, нема ані зорі,
І ледви крадькома яка маленька зірка
З-за хмари вигляне, неначе миш з засіка.
І небо, і земля—усе одпочива,
Все ніч під чорною запаскою хова.
Один Рябко, один, як палець, не дримає:
Худобу панську, мов брат рідний, доглядає,
Бо дарма їсти хліб Рябко наш не любив:
Ів за п'ятьох, але те ів; що заробив.
Рябко на панському дворі не спить всю нічку.
Коли б тобі на сміх було де видно свічку,
Або в селі де на опічку
Маячив каганець!
Всі сплять, хропуть,
А де які сопуть.
Уже і пан-отець,
Прилізши із хрестин, до утрени попхався...
А наш Рябко, кажу, все спатки не вкладався:
Знай, неборак, ганя то в той, то в цей куток;
То зазирне в курник, то—дейко до свинок,—
Спита: чи всі такі живенькі поросятка,
Индики та качки, курчата й гусенятка?
То звідтіль навпростець
Махає до овець,
До клуні, до стіжків, до стайні, до обори;
То знов назад чим дужч,—щоб часом москалі

(А їх тоді було до хріна на селі),
Щоб москалі, мовляв, не вбрались до коморі.
Не спить Рябко, та все так гавка, скавучить,
Що, сучий син, коли аж в ушах не лящить!
Все дума: як би то піддобрилась під пана?
Не зна ж, що не мине Рябка обрадованна!
Як гав, так гав, поки свінуло на дворі;
Тоді Рябко простягсь, захріп в своїй норі.
Чому ж Рябку не спать? Чи знав він, що з ним
буде?

Заснув він смачно так, як сплять всі добрі люди,
Що широ стережуть добра своїх панів...

Як ось—трус, галас, крик!.. весь двір загомонів:
— „Цу-цу, Рябко! на-на! сюди Рябка кликніть!“—
— „Ось-ось я, батечки!.. чого ви там, скажіть!“—

Стриба Рябко, вертить хвостом,
Неначе помелом,
І знай, дурненький, скалить зуби
Та лиже губи.

— Уже ж, бач,—дума він,—не дурно це в дворі
Од самої тобі зорі
Всі панькаються коло мене:

Мабуть сам пан звелів оддати Рябку печене
І, що зосталося, варене,

За те, що, бач, Рябко всю Божу ніч не спав
Та гавкав на весь рот, злодіїв одганяв.

— „Цу-цу, Рябко!“—ще раз сказав один псяюха...
Та й хап Рябка за уха!

— „Кладіть Рябка!“—гукнув... Аж ось і пан прибіг.
— „Лупіть Рябка!“—сказав,—чухрайте, ось баті!
— За що?—спитав Рябко, а пан кричить: „чухрайте!“
— Ой, йой, йой, йой!—а пан ім каже:—„Не вва-
жайте!“

— Не буду, батечку! За що ж це честь така?—
— „Не слухай!—Пан кричить,—лупіть, деріть Рябка!“
Деруть Рябка, мов пір'я;

На галас збіглась двірня:

— „Що? як? за що? про що?“—Не знає ні один.
— „Пустіть!“—кричить Рябко,—не будь я песький
син,

Коли вже вдержу більш!“—

Рябко наш хоч не бреше,
Так що ж? Явтух Рябка все, знай, по жижках чеше.
— „Пустіть, швидчій пустіть!“—Пан на весь рот гук-
нув,

Та й з хати сам умкнув.
— „Пустіть!—гукнули всі,—Рябко вже вдовольнився!“
— „Чим, люди добрі, так оце я провинився?
За що глузуєте?—сказав наш неборак,—
За що ж знущаетесь ви надо мною так?
За що, за що?“—сказав та й попустив патьоки,
Патьоки сліз гірких, узявшись за боки.
— „За те,—сказав один Рябкові з наймитів,—
Щоб не колошкав ти вночі своїх панів;
За те... але ж що тут?.. ходім, Рябко, лиш з хати:
Не дуже, бачу, рот тут можна роззявляти.
Ходім, Рябко, на двір.“

Пішли.

— „Це не пусте,—
Сказав Явтух Рябку,—оце тебе за те
По жижках, бра Рябко, так гарно пошмагали,
Що пан із панею цю цілу ніч не спали.“
— „Чи винен я цьому? чи ти, Явтух, здурів?“—
— „Гай, гай!“—сказав Явтух,—Рябко, ти знавіснів!
Ти винен, бра Рябко, що нічю розбрехався:
Ти ж знав, що вчора наш у карти пан програвся!

Ти ж знав,

Що хто програв,

Той чорта (не тепер на споминки) здрімає,
Той батька рідного, розсердившись, програє!
Ти ж знав, кажу, Рябко, що пан не буде спать?
До чого ж гавкав ти? на що ж було гарчать?
Нехай би гавкав сам, а ти б уклавсь тихенько,
Забравшись в ожеред, та й спав би там гарненько.
Тепер ти бачиш сам, що мокрим він рядном
Напався на тебе і знай верзе притьмом,
Що грошей вчора він проциндрив щось не трохи;
Що паню через те всю ніч кусали блохи;
Що буцім вчора він грать в карти б не сідав,
Коли б сьогоднішню був ніч хоч закуняв;
Що буцім ти, Рябко, так гавкав, як собака;
Що буцім по тобі походить ще й ломака;

Що, бачся, ти йому остив, надосолив,
І, бачся, він тебе за те й прохворостив.
А бач, Рябко, а бач! не гавкай, не ганяйся;
Ляж, хирний, та й мовчи, із паном не рівняйся!..
Чого брехать? нехай наш пан здоровий буде—
Він сам і без собак цю панщину одбуде.”
Послухав наш Рябко поради Явтуха:

— Нехай тяжка йому година та лиха,—
Сказав,—щоб за моє, як кажуть, жито
Та ще мене і бито?
Коли моє не в лад,
То я з своїм назад.

Чи баба з воза—що ж? велика дуже вада?
Кобилі легший віз—цьому кобила й рада!—
Отак сердега наш Рябко поміркувавсь,
Та й спать на цілий день й на цілу ніч поклавсь.
Заснув Рябко, захріп, аж ожеред трясеться:

Рябку й не сниться, й не верзеться,
Що вже москалики в коморі й на дворі
Скрізь нишпорять, мов тут вони господарі;
Що вовк ягнят, а тхір курчаток убірає.
Аж тут і на дворі туж туж уже світає.
— „Цу-цу, Рябко!—тут всі, повибігавши з хат,—
Цу-цу, Рябко! на-на!“—гукнули як на гвалт.
А наш Рябко тобі і усом не моргає;
Хоч чує, та мов спить і мов не дочуває.
— Тепер то,—дума він,—мій пан всю нічку спав,
Бо не будив його Рябко і не брехав;
Тепер то він міні свою покаже дяку,
Тепер уже не втре міні, як вчора, маку.
Нехай цуцукають, мене цім не зведуть,
Поки сами сюди обід не принесуть.
Та ще й тоді, не бійсь, поскачуть коло мене,
Поки візьму я в рот хоч страву, хоч печене!—
— „Цу-цу!“ сказав іще Рябкові тут Явтух,—
„Цу-цу!“ задихавшись, мов з його перло дух.
„Ходім, Рябко!“

—Еге, ходім! не дуже квапся!
Сам принеси сюди!—„Іди ж хутчій, не бався!“
— Ба, не піду, Явтух!

— „Іди, бо кличе пан!“

Сказав та й зашморгнув на шиі він аркан.
— „Чешіть Рябка!“ — гукнув... аж тут їх щось з десяти-
ток

Вліпили з сотеньку київ Рябку в завдаток.
— „Лупіть Рябка!“—кричить тут пан, як навісний,
Рябло ж наш тільки вже що теплий та живий.
Разів із шість Рябка водою одливали,
І стільки раз його, одливши, знов шмагали,
А потім перестали.

Рябло спитать хотів, але Рябків язик
Був в роті спутаний, неначе путом з лик,
І кгеркготав щось, як на сідалі индик.
— „Постій!“—сказав Явтух Рябкові,—не турбуйся,
Я правду всю скажу: ото, Рябло, шануйся,
Добра своїх панів, як ока, стережи,
Зарання спать не квапсь, в солому не біжи,
Злодіїв обганяй та гавкай на звірюку.
Не гавкав ти, Рябло,—за те ж ми, бач, в науку,

Із ласки, з милости панів,
Вліпили сотеньок із п'ять тобі київ.*
— Чорт би убив твого, Явтух, з панами батька
І дядину, і дядька

За ласку їх!—сказав Рябло тут на одріз —
-- Нехай ім служить більш рябий в болоті біс!
Той дурень, хто дурним іде панам служити.
А більший дурень—хто ім дума догодити!

Годив Рябло ім, мов болячці й чиряку,
А що ж за те Рябку?--
Спороли батогами,
А за вислугу—палюгами.

Чи гавкає Рябло, чи мовчки ніччю спить,
Все випада таки Рябка притьмом побить.
Уже міні, бачу, чи то туди — високо,
Чи то сюди—глибоко;
Повернешся сюди—і тута гаряче;
Повернешся туди—і там то боляче.
Хоч би я тісто вніс псяюсі із діжею,
То б він росток і ту над спиною моюю.
З ледачим все біда: хоч верть-круть, хоч круть-верть,
Він найде все тобі хоч в черепочку смерть.

П. Артемовський-Гулак.

Вовк та мишеня.

На полі Вовк овечку взяв,
Потяг сердешную в діброву—
Не на розмову,
А щоб ізвісти: він бажав
Мяця свіженького давненько.
От взяв овечку, обідрав,
Як знав,
Та й заходився хорошенько
Мясце під дубом уминать,—
Аж на зубах кістки хрущать.
Ів Вовчик, ів, аж утомився;
Гараздненько удовольнився,
А все-таки всього не ззів:
— „Нехай вже, каже, другим разом.“
Мясце травицею прикрив,
А сам спочити ліг тим часом.
Неначе пан який—лежить...
А мишенятко під вербою
Почуло, що мясце пахтить,
Та й крадеться по-між травою
(Яке мале, а вже хитрить!)...
От, помалесеньку підкралось,
Взяло мяця та у дупло й сховалось.
Угледів Вовк, дарма, що спав,
І на весь гай гукать зачав:
— „Ой, ненечко! ратуйте! допоможіте!
Ловіте злодія, держіте!
Добро мое покрав!“

Я в одному селі по ярмарку гуляв,
Та й бачив диво:
Якийсь там становий хвинтив спесиво
Біля чумацьких хур.
Чого він там никав—усі на ус мотали...
От якось у його тарані в'язку вкрали,
А він гукає: „пробі! калавур!“

Л. Глібів.

Артист І. Загорський.

Сучасна приказка.

Ви чули ту пригоду?
Під час розливу рік
Попав у бистру воду
Нещасний чоловік.
В глибокім вирі б'ється
І тоне вже туй-туй,
До кума, що на мості,
Кричить: „ратуй! ратуй!“
А кум, що на поручча
Поважно лікті спер,
Глядить критично: „втоне,
Чи вирне ще тепер?“
В кінці махнув рукою
І мовив лиш одно:
— „Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно.“

Гай, гай! Таких кумів нам
Не два, не три, не п'ять
В життю щодня, що-хвилі
Приходиться стрічать.

Ти в гору, нужді бьєшся,
Мов риба у саку,
Працюєш, тачку тягнеш,
Мов панщину важку;
Тут сумнів мучить душу,
Що місце, то боляк,—
А він лиш критикує:
„Це зле“ і „це не так!“
За поміч і пораду
Він має лиш одно:
— „Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!“

І наш народ так бьєтсья
В матні багато літ,
І хвилі напосілись
Його розмити слід.
А на безпечнім мості
Фальшивії брати
Стоять і ждуть—чи може,
Щоб поміч принести?—
Стоять, чекають хвилі,
Що брата проковтне,
Числять: тепер ще вирне,
Тепер вже чей пірне.
На крик його й благаня
В їх слово лиш одно:
— „Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!“

Та що це? Він не тоне,
Хапаєсь берегів,
Не слухає поради
Облесних ворогів;
І під ногами чує
Вже твердий, твердий ґрунт,—
А ті на мості в репет:
„Це бунт! Це бунт! Це бунт!“
Під ними міст хитаєсь
І хвиля прясла рве,
І з моста крик лунає:

— „Ратуйте, хто живе!
Ратуйте більшу власність,
Ратуйте панський лан!
Ратуйте трон і вітварь!
Давай обложний стан!“

А що, як Немезіда
Собі одного дня
Позволить жарт зробити
І ролі поміня?
На своїм ґрунті стане
Русь міцно на ногах,
А супротивна хвиля
Піде по ворогах?
І ті, що нас із виру
Спасали мило так,
Самі скуштують трохи,
Який то в мокрім смак?
А Русь на їх благання
Ім одповідь одно:
— „Не тратьте, браття, сили,
Спускайтеся на дно..“

І. Франко.

Балакучим патріотам.

Всі ми, браття, патріоти,
Всі кохаєм Україну,
А покличуть до роботи,
То ховаємось за спину.

Чув я раз палкі змагання,
Де лились промови сміло;—
Скільки слів?! які бажання?!
Як гукали всі: „до діла!“

Право кожної людини
Щирим словом боронили,
Гимн народний України
Що в духу голосили.

Рідний край, бач, всі кохали,
І того з таким запалом,
Не лякаючись кричали:
„Ще не вмерла!“ всім кагалом.

Та борцями вихвалялись,
Що за матір Україну
Все життя поневірялись
Та боролись до загину.

А недбалим одностайно
Прикрість гостру висловляли,
Не змагаючись, негайно
Всіх до бою закликали.

Та аж пізньою добою
Поросходились додому,
Задовольнені собою
За промови... Та й по всьому!

Без найменшого посміху
Думав я з вечірки йдучи:
— Хай кричать собі на втіху
Патріоти балакучі!

Хоч од їх добра не буде,
Та проте не буде й шкоди:
Патріотами ці люди
Поробилися для моди.

Всі ми, браття, патріоти,
Всі кохаєм Україну,
А покличуть до роботи,
То ховаємось за спину.

П. Капельгородський.

Чума́к з мазницею.

Чи в Києві, чи в Полтаві,
Чи в самій столиці
З мазницею мужик ходить
По-межи крамниці.

А в крамниці—куди глянь:
Сріблом, золотом сяє;
А йому то і байдуже,—
Він дьогтю питає.

В найбагатшій крамниці
Два купці сиділо;
І туди мужик заходить
З мазницею сімло.

— „Добри-день вам, добрі люди!“
Та й почав питати:
„Чи нема у вас принаймні
Де дьогтю продати?“

— „Нету, нету!“—купці кажуть,
Та й шельми сміються;
„Здесь не дьоготь, только дурні
Одні продаються.“

— Що ж нівроку,—чума́к каже,—
Добре торгувалось,
Що-йно два вас таких гарних
На продаж зосталось!..*

С. Руданський.

Іділія.

Ліси, степи,
Гаї, річки—
Краса в природі;
Сади, ставки,
В садах хатки,—
Ну, рай та й годі!

У тім раї
Гудуть рої—
Селяни-бджоли,
Гудуть, гудуть,
Меди кладуть...
І босі, й голі.

Щиріш роїв
Кладуть медів
Колоди путні.
А чи ж ідять?—
За їх трублять
Пузаті трутні.

Та ж він—мужик,
Він здавна звик
Риллю довбати,
Лишивши нам,
Його братам,
Про розум дбати.

Вчимо ж його
Того, цього,
Хто як уміє,
За те він нам,
Його братам,
Хай хлібець сіє.

І сіє він...
Немов паслім—
Те зерно пада;
І рад цьому,
Бо хліб йому—
Уся одрада.

І буде хліб...
Чи буде сіль—
Пробачте, люди:
Од сліз, потів—
Аби ти ів—
Солоний буде...

Один оре,
Другий бере,
Бо люди браття...
І свар не чуть,
А лиш гудуть
Пісні... прокляття...

Ліси, степи,
Гаї, річки—
Краса в природі!
Сади, хатки,
З крові квітки...
Ну, рай та й годі!

Ю. Будяк.

Патріотична праця.

Нас було таки чимало,
Всі були ми патріоти
І бажали ми для краю
Разом стати до роботи.

Всі ми широ обіцялись
Самохить і без принуки
Вгору високо підняти
Прапор рідної науки.

Став і орган відповідний,
Що приймав роботу щиру
І бажав, щоб не пропали
Наші сили потай миру.

Всі були ми вельми раді,
Всім було те дуже мило,
А найбільш усіх раділи
Я, Харько, Петро й Данило.

Ми сказали, що той орган
Буде зовсім відповідний,
І з нас кожний обіцявся
По статті оддати солідній.

Я, найбільш усіх гарячий
І натуру маю жваву,
І за тиждень написав я
Чималу таки розправу.

Тільки ж бачу, що в розправі
Є уступи прехороші.
Ах, за це в російській пресі
Можна взять готові гроші.

Ну, й оддав свою роботу
До російського журналу.
Що ж, обійдеться й без мене,
Діло йтиме й так помалу.

Он Харько статтю напише
Та й Петро розправу вчистить,
І збереться їх такого,
Що наш вістник і не вмістить.

От проходять дні за днями,
Видавництва рік минає,
А обіцяної праці
Як немає, так немає.

Другий рік мине вже хутко,
От його вже Лета скрила,
І згадав я, що я серцем
Щиро одданий для діла.

І сказав собі я в серці:
„А покличу я громаду,
Щоб у купі розібрати,
Чом у нас немає ладу.“

І побіг я всіх скликати,
Бо не тямивсь з нетерплячки,
І прийшли вони до мене
З серцем ширим до балачки.

І до їх я мовив грізно:
Га, а що це ви, панове!
Чи забули шанувати
Ваші власні постанови?

„Чи не кожний з нас для краю
І живе й ним тільки дише?
Чом же з вас ні оден доси
Праць обіцяних не пише?“

Так гукнув я. Мовчки стали
І Петро, й Харько, й Данило,
Бо мое гаряче слово
Всіх їх дуже засмутило

А нарешті обізався
Пан Данило красномовний:
Що ж, я винен, але гріх мій
Невеликий і неповний.

Річ тепер зовсім не в нашій
Краю рідному прислузі,
А в тому, щоб бути корисним
Яко мога в ширшім крузі.

Добре дбати про культуру,
Добре мовить про свободу,
Але краще теж сказати
Стомільйонному народу.

Тим то добре зміркувавши
Я рішив собі з засади
Всі роботи отдавати
Для широкої громади.“

„Ну, ти мав причини певні,
Хоч з тобою я й не згоден;
Але ви, чом з вас по нині
Ні слівця не дав ні оден?“

І озвавсь Петро Притика:
Я, як вам, панове, звісно,
Я ж готовий все робити,
Що для України корисно.

Але нашо ж вимагати,
Щоб я згинув за дурницю?
Ах, я змалку ще жахався
Тих, що садять у вязницю.

І тепер чимало в мене
Праць оброблених для друку,
Але ймя надрукувати,
Значить дати себе на муку.

Правда, кажуть, псевдонімом
Можна добре заховатись,
Але ж можна з поліцаєм
Десь на улиці спіткатись.

І з мого обличчя зараз
Задля його стануть явні
І мої розмови гострі
І статті антидержавні.

Маєш, Петре, й ти причини,
Хоч твій острах черезмірний.
Ну, а ти, Харьку, що скажеш?
Ти ж такий, здається, вірний.

Так,—озвавсь Харько Лелека,—
Вірний був і вірний буду
І Україні добре дбати
Я ніколи не забуду.

Я б готовий був до віку
Працювати за-для краю,
Тільки ж бачу, що я зовсім
Мови рідної не знаю.

„Вчитись пізно, та й признатись,
По обіді звик я спати,
А як вечір надіходить,
Я виходжу завше з хати.

Та й коли його...“ Ну, годі!
Всі невинні ми, як бачу,
Хоч видимо теж, що маєм
Ми натуру преледачу.

Та нічого не журімось,
Що од нас немає діла;
То дарма, аби прихильність
В серці нашому сиділа.

А щоб швидче все наладить,
Ми на рік чи раз, чи двічі
Вкупі станем розмовляти,
Щоб казати правду в вічі.

Як котрий з нас помилився,
Чи недосить був завзятий,
Ми зійшовшися на раду,
Все те будем розбірати.

І знаходячи причини
Наших хиб, як патріоти
Може дійдем до питання,
Як нам стати до роботи.

В. Самійленко.

ХВОСТИК.

(З А. Франна).

Великий лев, царь всіх звірів
Зібрати сходку повелів.
І хто скоріше прибіжить,
Того він добре наградить.
Побігли скрізь його гінці,
В луги, в ліси, на всі кінці,
Щоб йшли до його всі ураз,—
Новий ім дасть якийсь указ.
З лугів, з лісів, пішла звірота,
Скрізь давка, галас та тіснота;
Біжать олені, йдуть слони,
Вовки та дикі кабани,
Ведмідь коняку наганяє.
Коли і дикая свиня,
Іде та хрюка, всіх штовхає,
Собі дорогу прочищає.
Того штовхне, того укусить—
Раніше всіх там бути мусить.
Прийшла і стала раньше всіх.
Коли,—о Боже! що за сміх?—
Громада засміялась вся:
— А де ж взялось це порося?
Безухе, миршаве, погане,
А стало близько так до пана.
Лев порося тут запитав:
— „Скажи міні ти, щоб я знав
Відкіль, поганий, ти тут взявся?“
— „За хвостик дядини держався,
Це, царю, родичка моя,
Оця вельможная свиня.“
Отак, панове, бува й з нами,
Як хочем стати ми панами,
Мершій, щоб вийти наперід,
То треба мати дужий рід,
Ти з ними, брате, подружися,
А де й за хвостик придержися.

С. Мартос.

Микита Кузьменко.

На тім світі.

(З народнього).

Раз на тім світі зібралась
Чимала громада;
Товпляться усі до раю.
Одхилилась брама,
Виглянув Петро і в чергу
Всім звелів ставати.
(Звичай мав він всіх по черзі
До раю впускати).
Стали. От підходить перший,
Він його й питає:
— „Жінку мав?“
— „Не мав пан-отче.“
— „Цей лиха не знає—
Одведіть його у пекло!
Голову мороче!
Жив на тім світі без лиха,
Та і в рай ще хоче?!“
Одвели. Підходить другий.

— „Жінку мав на світі?..“
— „Мав, пан-отче.“
— „Мав? Не брешеш?“
— „Ні.“
— „Цього впустіте.“
Третій слухає й радіє,
Дума: буду в раю.
Тільки другий заховався —
Він уже й гукає:
— „А я був, святий пан-отче,
Жонатий аж тричі!“
— „Бо дурний був, скажу тобі
Не за очі, в вічі;
Вже тепер тобі і в пеклі
Буде, як у раю!
Окрім того, я до себе
Дурнів не пускаю...“

М. Кузьменко.

* * *

В оповіданнях, менший брате,
Про долю ми твою кричали.
О, скільки в честь твою поем
В багатих залах ми складали!
А там, між бідними хатами,
В ярмі мужицького життя,
Стогнання ті ж, що ранше чулись,
І туга-пісня все ще та.
Все таке в люті морози
Ідуть на ярмарки вози
У ніч глуху, під вовчі співи —
Терпець все той же, ті ж і сльози,
Все та ж біднота мужиків, —
Ніщо туман там не розвіє!
Хліб не росте од оповідань,
І од поем не дешевіє.

О. Гавриш.

* * *

З Гейне.

Гарну радоньку давали
Всі товариші міні:
„Трошечки зажди ти, друже!“
Так казали всі вони.

Ждав од їх я запомоги
І без хліба я б пропав,
Та одна людина добра
Помогла—і жить я став.

Добрий, славний чоловіче,
Дав ти їсти, дав і пити,
І ніколи не забуду
Я тебе а ні на мить.

Хтів би я тебе, мій друже,
Міцно, міцно обійнять,
Та не могу... бо не могу
Сам себе поцілувать.

М. Славинський.

Дим од кадила і дим із кузні.

(З П. Ляшамбоді).

У церкві піп кадив; геть-геть полинув дим
І десь із другим чорним димом стрівся,
Що з кузні йшов клубком густим.
— „Чого до мене примостився?
До Бога лину я, ти ж геть собі лети,
Святині не брудни!“—кадильний дим гукає.
Але з-над хмар такі слова вчуває:
— „Змішайтесь разом, як брати.
Ти, диме з праці, й ти з кадила,
Бо праця Богові, як і молитва, мила.

В. Самійленко.

Твердовський.

(Баллада).

..**Н**уте, хлопці швидко, шпарко!
Музики, заграйте!
Гей шинкарю, гей шинкарко!
Горілки давайте!"
Ріжуть скрипки і бандури,
Дівчата гопцюють,
Хлопці—піт аж ллється з шкіри—
Коло їх гарцюють.
Бряжчать чарки, люльки шкварчать,—
Шумує горілка,
Стук, гармидер, свистять, кричать,
Голосить сопілка.
Пан Твердовський в кінці стола
З поставця черкає:
— „Гуляй, душе! тра-ла-ла-ла!"
На весь шинк гукає.
В батька й матір отамана
І громаду лає,
Скрутив жида, як гамана,
Ще й усом моргає.
Сікнувсь улан, він вздовж його
Шаблюкою тріснув.
Улан—тю-тю! га-га! го-го!—
Зайцем в кутку приснув.
Взяв на бакир писарь шапку,
Пан грішми забрязкав:
Аж гульк! писарь верть в собаку
І на всіх загавкав.
А шевцеві пан Твердовський
В такі знаки дався,
Що мабуть із час московський
Барилом качався.
В ніс втеревив дві бурульки,

З бурульок, мов з кухви,
Б'ють під стелю через рульки
Джерела сивухи.
Б'ють джерела, пан гульвіса
Кухоль підставляє;
Аж зирк в кухоль: що у біса?
В'юн на дні грає!
— „Дух святий, миряни, з нами!
Вилупіть лиш баньки!“
В'юн утік, а цап з рогами
Вилазить із шклянки.
Мекнув, мов його родимець
Почав мордувати,
Та й стриб в комін, аж гульк—німець
Стоїть серед хати!
Ніс—карлючка, рот свинячий,
Гиря вся в щетині,
Ніжки курячі, собачий
Хвіст, ріжки цапині.
Дриг ногою, круть ріжками!
В пояс поклонився:
— Ну, Твердовський! час із нами
Щоб ти расплатився!..
Гуляв еси, верховодив,
Усім в знаки дався;
Дівчат любив, жінок зводив,
Над всіми знущався.
Чого душа забажала,
Мав всього ти стільки:
Курей, ковбас, мяса й сала,
Бочками горілки.
Нагрів і нам ти чуприну,
Як сам здоров знаєш:
Окульбачиш мов скотину,
Та всюди й гасаєш.
Годі жартувать з чортами,
Слова не полова:
Чи забув, яка між нами
З тобою умова?..
Лиса гора... бритва... палець...
Паперу пів карти...

Гайда в пекло! Кров не смалець,
З чортами не жарти!
В письмі стоїть (читай сміло):—
„На кагал бісовський
З начинкою душу й тіло
Одписав Твердовський.
Служить йому чорти мають
(Так прийшлося в умову),
Поки в Римі не піймають,
Амінь цьому слову!“—
— Що тепер, Твердовський, буде,
Про те в пеклі знають:
Цю корчму хрещені люди
Римом називають.“
— „Бач, чортяка! бач, падлюка!
Як умудрався!
Це вже, бач, німецька штука!“
Твердовський озвався.
— Та вже ж, чи йти в пекло справді,
То й підем, байдуже!
Але й ти роби по правді
І не чванься дуже...
Заглянь в контракт твій зі мною,
Яка там умова:
Ще три штуки за тобою;
Витнеш—ні пів слова!
От бач, висить над дверима,
Завбільшки із цапа,
Перед твоїми очима
Мальована шкапа.
Нехай шкапа підо мною
Огирем гарцює;
Нехай крутить головою,
Стриба і басує.
Ти тим часом піску в жменю:
Гарапник трійчатий
Сплети з піску, як з ременю,
Коня поганяти.
Ще ж попасать коня треба,
Стать на одпочинок:
То вже гляди, щоб як з неба

Вродився будинок.
Будинок з лушпин горіха,
Отам за байраком;
Із борід жидівських стріха,
Цвяхована маком.
От і гвіздок на починок
Чверть ліктя завдовшки:
По три в кожну вбий з мачинок,
А менше ні трошки."
Біс перістий свиснув, кляснув, —
Аж кінь вже басує,
Батіг з піску в руці ляснув.
Твердовський сумує.
Скік в стремена, давай драла!..
Аж—що за одмінк?—
Стріха в хмарах заблищала,
І стоїть будинок!
— „Виграв справу! Бач, псяюха,
Здихавсь, мов скажений!
Ну тепер, скупаєсь по уха
В водиці свяченій."
„Змилуйсь, свате, я в цій зроду
Лазні не купався."
Скорчивсь, зморщивсь, шубовсть в воду!
Та й назад порвавсь.
Захлиснувся, чхнув і приснув,
Тричі закрутився,
Тричі тупнув, тричі свиснув,
Аж шинк затрусився.
Хмара, як ніч, налетіла
І сонце сховалось;
Галок, крюків, ворон сила
На стрісі зібралось.
Крюкають, кавчать, мекечуть
Всіма голосами;
То завують, то шепочуть,
Брязчать ланцюгами.
„Ну, Твердовський, другу справу
Виграли чортяки."
— Не кваптесь лиш, ще на славу
Втру я вам кабаки.

Куць програв, куць виграв справу,—
Ще як доведеться;
Виграй третю. Глянь на лаву:
Що тобі здається?
Цмокнись з жінкою моєю,
Вона твоя буде;
Як я жив на світі з нею,
Про те знають люди.
Будь ти їй за чоловіка
(Остання умова),
Присягайся любити до віку,
То тоді й ні слова!
Нехай піп вам руки звяже.
Тепер по цій мові,
Люди добрі, що чорт скаже,
Бувайте здорові!*
А чортові не до соли,
Хвостиком киває,
Ніс скопив, мов кгринджоли,
І дверей шукає.
Стриб по хаті, хап за клямку;
Твердовський по пиці,
Трісь по гирі! розбив шклянку
І горщик з полиці.
— „Ей, не бийсь, кажу, Твердовський!
Кгвалт, ратуйте, люди!
Бо вилаю по бісовські—
Тяжко слухать буде.“
А тим часом—скік к одвірку,—
Ну цапом стрибати!
З прогонича уздрів дірку,
Та й шморгнув із хати.
— „Ой, держіть, ловіть псяюху!“
Усі загукали;
А псяюхи нема й духу,
Поминай, як звали!
— „Жінко люба, годі плакати,“
Твердовський озвався:
Хотів з чортом вас посватати,
Та й чорт ізлякався.
Мабуть всі чорти—бурлаки,

Та ще й розум мають,
Знають, де зімують раки,
Од жінок втікають.
Може в пеклі инше діло,
В нас цього немає:
Жінка гризе душу й тіло,
Мужик попиває.
Нуте ж, хлопці, швидко, шпарко!
Музики, заграйте!
Гей, шинкарю! гей, шинкарко!
Горілки давайте!

П. Артемовський-Гулак

СОЛОВЕЙ.

„Хто не вгадає? я?
Оце городять небилицю!
Щоб не пізнав я солов'я,
Щоб не пізнав цю гарну птицю?..
Як тільки оком наведу,
То і вгадаю, де співака,“—
Так дякові казав небіж, Грицько Підсака.
— „Ходімо, я тебе до лісу поведу,
Усякої там птиці є багато.
Та буде сором, пане-брате.
Коли б ти солов'я ізразу не пізнав,“—
Грицькові дядько одвічав.
І ось вони дійшли до гаю;
По гаєві усякий птах літає,
Щебече хто, хто свище, хто гуде,
Аж округи луна іде.

Небін.

Ось-осьде соловей! Який червоногрудий!
А дметься, як мабуть великий пан!
Уже то не спроста в його такий жупан,

Дядьно.

Та годі, годі, Грицьку, буде
Ту погань—снігира хвалить!
Ця птиця не співа, а як усе шебече,
Вона в гурті як небудь засвистить;
А більше, голову похнюпивши між плечі,
Насупившись сидить.

Небін.

Так цитьте, лишень, ось я зараз угадаю:
Я—сучий син, коли оце не він!
Увесь мов золотий, а крильця чорні має.

Дядьно.

Та будеш, Грицьку, сучий син:
Це просто іволга зоветься;
Вона із саду в сад літа,
То вишні гарно обыда,
То оббива горох, а в співи не вдається.

Небін.

Так ось коли побачив співака!
Яка мальована та штучна птиця!
Вертиться, джеркотить, по дереву скака—
Оце то соловей!

Дядьно.

Це—навісна синиця!..

І довго так небіж дурненький
Між птицями знаходив соловья;
А соловей собі сіренький
Над ним співав, сховавшись між гілля.

Є. Гребінка.

Страшний суд.

Ну, а що, як справді правда,
Що панотчик в церкві править,
Що мене по смерті янгол
Перед божий суд поставить?
І засяде Бог на троні
В блисках бурь і гуках грому,
І всі штирі кінці світа
Враз поклоняться Старому,—
Заревуть небесні труби,
Потрясуться всі основи,
І все мертво стрепенеться
Дожидаючи обнови,—
І що од початку світа
Мало дух живий у собі,
Підійметься, не пропаде
Ні атом життя у гробі...
І потягне все на суд той,
Мов безмежні, сиві хмари,
І ущерть сповниться міра
Плати добрим, злому карі...
І відкриються всі тайни
Найновіші й найдавніші,—

Перед явністю такою
Затремтять найправедніші...
І не тільки кожне діло,
Але навіть кожне слово,
Кожний помисл, кожна похіть
Оживуть тоді наново,
І дістануть рух і голос
І, мов військо незлічене,
Попливуть на суд—свідчити
Проти мене, чи за мене?...

Що ж, на судову розправу
З апаратом так безмежним
Стану я, слабкий і грішний,
Певно з трепетом належним.
І скажу: „На суд твій, Боже,
Я стаю, земне створення,
І кладу перед тобою
Весь свій біль і все страждання,
Всіх ілюзій злудні блиски,
Всіх утіх марну приємність,
Всі надії, всі упадки,
І всю гордість, всю нікчемність,
Розум весь і всю сліпоту,
І всі ереси, й всю схизму,
І жало те невмеруще
Критицизму й скептицизму.
Боронитися не буду,
Бо ти сам все ліпше знаєш,
Та яким мене створив ти,
То таким мене і маєш“,
— „Замовчи!—гукне з-за хмари
Голос божий дужче грому.—
Все, що є, чому є й пощо,
Видно скрізь міні самому.
Пафос твій смішний для мене,
Дотеп твій не мед, а оцет;
А цю приказку латинську
Знаєш: *Sus Minervam docet?*
Чим ти був, яким був, пощо,
Всі твої утіхи й болі,

Всі твої гріхи й дурниці,
Все було з моєї волі.
Все добро і зло, що в світі
Сіяв ти і досі сієш,
Все те був мій план, якого
Ти ні в зуб не розумієш.
А що ти сповнив задачу,
Що була тобі надана,
То прийми тепер заплату:
Входь у радість свого пана."

Тут панотчики й владики,
Що клячатимуть довкола,
Позриваються на ноги
І насплять грізно чола.
І враз крикнуть: „Боже, Отче!
Чи ж подоба, чи ж потреба,
Щоб цей грішник, цей єретик,
Атеїст ішов до неба?
Де ми сіяли пшеницю,
Сипав він кукіль невіри;
Де щепили ми покору,
Там він—гордощі без міри;
Де ми груди надривали,
Щоб добути скрухи лепту,
Його сміх, його наруги
Нас виводили з концепту.
Він ніколи не піддався
Ні намові, ні погрозі;
Він був вовк у твоїм стаді,
Був головня в твоїм стозі.
Він троїв дитячі душі
Явно, славно і нагально!
Брать його до неба, Боже,
Це, їй Богу, нелояльно.
Ми ж твою сповняли волю,
Що стоїть в письмі святому,
Ми з твого заповіту
Не вронили ні атому,—
А цей жевжик тут нас буде
Ще стягати із котурнів!...

Ні, його зрівнявши з нами,
Ти нас маєш всіх за дурнів.
Ми на це незгідні, ми, що
Скрізь стежки твої простуєм!
Твоїм іменем ми проти
Твого суду протестуєм!“

Пан Біг довготерпеливий
Вислуха всю ту тираду,
І всміхнеться добродушно
І таку ім дасть пораду:
— „Цитуйте, діти! Тут не сеймик,
Щоб ревли ви і кричали!
Ви ж у небі, де немає
Ані болю, ні печали.
Опозицій та обструкцій
Тут робить вам непрактично;
В своїм небі я ряжуся,
Вибачайте, деспотично.
Тут я поїзду кондуктор,
В якій хочу кого клясі
Посажу, а пасажирам
Иншим всім до того засі.
В моім небі місця досить,
Всяких треба тут професій,
І багато пасажирів
Йіде в мойому експресі.
Для овечок препокірних,
Для коров молокодайних,
Для пташок усіх співучих
І для всіх заслуг звичайних,
Для волів, що весь вік пріли
Скиби краючи й загони,
І для всякої худоби
Єсть окремі тут вагони.
Там ім плата по заслuzі,
Море радощів готових,—
Але мусять же й зі мною
Іхать хтось у особових.
Вас я, дігоньки, шаную,
Та одна моя вам рада,

Щоб держались ви, як добрі
Пастирі, свого стада.
А компанію для мене
Вибирати вам буде трудно;
А міні в компанії з вами—
Вибачайте—було б нудно.
Чи я вас за дурнів маю,
Це лишіть міні на волю,
Та себе за дурня мати
Вам, їй Богу, не дозволю!

Тут я попрошу о слово
І скажу: „Мій Боже правий!
Присуд твій міні не ясний,
Та занадто він ласкавий.
Хоч то певно не моя річ
Поправляти присуд божий,
Та боюся, до твого
Я експресу не пригожий.
Компаніста я немудрий
Для небесного сальону,
І готов так, як у земних,
Часто випадати з тону.
А по друге, ти ж подумай:
Для якої то паради
Серед твоїх найвірніших
Слуг почнуться свари й звади?
Я ж добродіїв цих знаю:
Не дадуть вони спокою,
Шепти, чорнення, доноси
В небі попливуть рікою;
Будеш мати тут протести
І соборчики й обиду,—
Вигризуть мене із неба,
І тобі нароблять стиду.
А нарешті—вибач, Боже,—
Не кортить мене до раю;
Твоїх розкошів небесних
Я, їй Богу, не бажаю.
Не кортить мене ні вічний
Серафимський спів похвальний,—

На такі високі співи
Я зовсім не музикальний;
Не кортять мене небесні
Псальми, гимни й акафисти.—
В їх бомбаст ану ж я схочу
Підпустити зойки й свисти?
Та й твої співці й поети
Не зовсім міні до речі,
Починаючи Давидом,
А кінчаючи Львом Печчі.
Та й компанія, твої ті
Херувими, серафими,
Шестокрилі почвари—
Що міні балакать з ними?
Та й апостоли і учні,
Корифеї всі небесні,
Як поглянуть ближче, Боже,—
Страх вони не інтересні.
Сам Петро, чого він варта,
Що Христа в біді одрікся!
І весь збір їх, що в годину
Скрути в страху геть ростікся!
Або ті твої аскети
Сухоребрі та немиті,
Ті фанатики, до людських
Благ ненавистю підшиті,
Ті отці, апологети,
Догматисти, каноністи,
Інквізитори, що вміли
„Igne, ferro“ в душу лізти.
Або й ті, що з твоім словом
На устах всі землі й море
Заповняли й скрізь ширили
Темноту, гризню і горе.
Покривали здирства можних,
Але вбогих дерли й тисли,
І хрестом твоім вбивали
Вільне слово й вільні мислі!
Адже будши консеквентним
Ти їх мусиш пригорнути,—
То ж подумай, як міні тут

В товаристві з ними бути?
Та це ще не все; можливо,
Що тут різні порядки,
І на всяку бранжу, Боже,
Єсть окремі сепаратки.
Але жити в твоім небі
І втішатися й співати,—
Господи, то скільки ж треба б
Напихати в уха вати,
Щоб не чути криків, стогнань
І проклять, докорів лютих
Тих нещасних, там у пекло
Звержених у тьму й закутих!
Щоб не чути відгону
Всіх тих мук і озвіріння,
Що були мов контрапунктом
Всього твого творіння.
Ні, почувться й кріз вату,
Кріз найгрубший мур зі сталі,
І нема таких оддалень,
Щоб лунати перестали!
І нема таких розкошів
І екстаз, і раювання,
Щоб міні не затруїли
Іх пекельні стогнання.
Дай міні в найвищім раю
Ще на вищий рай надію,
Та при думці про ті звуки
Я, ій Богу, одурію.
Ні, пусти мене, мій Боже,
З цього світлого округи
Там, де тягне грішна вдача
Й життєва мене заслуга,
Там, де боротьба невпинна
Без побіди і без слави,
Де покута віковична
Та без пільги й без поправи.
Правда, в той огонь пекельний,
Що пече без тіла душі,
В ту смолу і кров, де грішні
Клекотять немов галуші.

У ті добрі сіркові,
В червяки ті невмируці,
В ті гадюки, скорпіони
Та почвари всякі злющі
Я не вірю, і в чортяків
Тих рогатих та хвостатих,
Що без всякої причини
Мучать бідолах проклятих.
Та я знаю інше пекло,
Куштував його не мало
За життя,—ще й досі смаку
Трохи з його позістало.
Знаю, як смакує скрута
В безвідрадній самотині;
Хліб, що ворог із призирством
З ласки кине сиротині;
Безнадійність, ще розбити
Рада б те життя мізерне;
Жаль учинку, що раз стався
І вже в небуття не верне;
Як довкола тебе зрада
Стане муром непрохідним,
І як сам собі здаєшся
Підлим, низьким і негідним.
Все те степенуй, о Боже,
По твоїй всесильній волі,
І пусти мене у вир той
До товаришів недолі.
Там знайду я товариство
Більш до смаку й до вподоби,
І на сльози, і на кпини,
І до сміху, і до злоби.
Там знайду завзяте племя,
Люд свобідний і гулящий,
Повний сили й волі, вицвіт
Роду людського найкращий:
Всіх музик і всіх поетів,
Що вино й любов співали,
Всіх філософів, що пута
Догматизму розбивали,
Всіх еретиків, усяких

Перелому піонерів,
Бунтарів і гайдамаків,
Всяких революціонерів,
Всіх, що власне чоловіцтво
Окупляли слізами й кров'ю,
І всіх тих, кого любив я
В житні грішною любов'ю.*

— „Дурню!— крикне голос божий,—
Що ти слів тут набалакав,
Але правди зрозуміння
Стільки в їх, як кіт наплакав!
Пекла просиш ти у мене,
Як би я був пекла ктитор;
Просиш мук і болів, як би
Я був кат і інквізитор.
Випрашаєшся од раю,
Мов од царського сальону,
І боїшся серед ясных
Пань там випадати з тону.
Ще й не бачивши, моїх ти
Вибранців на глум здіймаєш!..
Слухай, хлопче! Я питаю:
За кого мене ти маєш?
Я гадав, що ти піднявся
Духом по-над ту худобу,
Що собі і Бога й чорта
Творить на свою подобу;
Що кріз часове й тілесне
Ти проник в духове й вічне,
І одкинув шкарлупиння
Грубо антропоморфічне.
Чейже на землі не даром
Я гострив тебе, як бритву,
Посилав тебе у мир свій
І ганяв тебе у битву,
І водив тебе, як треба,
На вершини й на низини,
Щоб ти був одним з моєї
Доборової дружини.
Не плети ж тепер дурниці,

А збери в одно ogniще
Всі думки і всі бажання,
На їх крилах як найвище
Підіймись, напруж всі сили,
Безмір обіймай душею,
І в найвищій тій екстазі
Злийся з сутністю моєю!*

Ці слова впадуть на мене,
Наче дощ густий, огнистий,
Спалять сумніви й тривогу,
І я встану ясний, чистий,
І почую в собі силу
І безмірну духа владу,
І перед найвищим духом
В пориві любові впаду.
Всі думки і всі бажання
Я зберу в одно ogniще,
І на крилах їх я стану
Підійматся вище, вище...
І уже весь безмір стане
Перед моїми очима
Наче карта розікрита,
Наче світло, що не блима,
Тільки рівно, чисто ллеться, --
Щезнуть загадки і межі,
І поллеться щастя в душу,
Як безмірний блиск пожежі.
Я ростииму й сам в безмежність,
Все проникну, все прогляну,
Все скуштую—вище—глибше—
І розвіюся в нирвану.

І. Франко.

Артистка **О. Полянська.**

Старосвітська молитва.

„Господи, віку, прошю тебе, ти
Панові нашому не вкороти,
Хай поживає у світі довгенько!“
Молиться щиро бабуся старенька
Чує те пан і бабуся пита:
— „Чом та за мене молитва свята?“
— „Гим, що за вашого діда я мала
Шестеро ярок,—бабуся сказала,—
Двох він до себе на двірню забрав...
Буде з тебе й четвірка,—сказав...
Батенько ваші осівшися, пару
Другу забрали у панську отару...
Ви ось хазяйство до рук прийняли,
Скоро і п'яту у двір заняли...
Дай же вам, Господи, вік довголітній,
Щоб не заняв ваш синок і послідній!..“

І. Манджура.

На тім і на цім світі.

(По Іліодору),

Ще коли я свині пас,
Чув од батька свого,
Що останній хто у нас,
Перший буде в Бога.

Дурень був я. Школярі
З мене глузували,
В бурсі мене вчителі
Ідіотом звали.

Та смиренний був я скрізь
І не сперечався,
Людам в очі я не ліз,
Нишком з їх сміявся.

Нехай дурень я у вас,
Нехай божевільний—
На тім світі, у свій час
Плохий буде сильний.

Голодранець буде пан,
А голодний—ситий,
Голий вдягнеться в жупан,
Дужий буде битий,

Все навиворіт піде,
Догори ногами,
Все багатство пропаде,
Пан піде з торбами.

Хто тут був ес-ер, ес-де,
Піде в „крайню праву;“
Алексінський поведе
Буржуазну справу.

У тій думі Пуришкевич
Буде головою,

В голові його порожній
Буде більше люю.

З „октябриста“—трудолик
Буде прехороший,
А Гурко, хоч тут і звик,
Не розтратить грошей.

Лиш „кадети“ там, на небі,
Все ж будуть „кадети“,
І міністри при потребі
Візьмуть їх в лабеті.

Там Думбадзе найдобріший
І смиренний буде,
А в Одесі найтихіші—
„Справжні-руські“ люди.

Там Дубасов „сухопутним“
Буде генералом,
Крушевана ж за погроми
Зроблять адміралом.

Честь там буде всім манахам
Так, як тут Петрову;
Політичним бідолахам
Дадуть волю знову.

Там ні трусів, ні арештів,
Зіслання не буде,
Жандармерію нарешті
Всі полюблять люди.

Там Флоринський за Україну
Буде распинатися,
І про мову нашу в школах
Буде впоминатися.

Юзефович всім на диво
Донос занехає,
Проклене „Закон і Правду“,
Жидів покохає.

„Кієвлянин,“ „Вече,“ „Знамя“
Будуть штрафувати,
„Раду“ „Вістник,“ „Україну“
В селах роздавати.

Та й Полтава „Рідним Краєм“
Буде величатись,
І „Просвітами“ Поділля
По селах пишатись

Там „квартирного“ питання
Не буде й в заводі,
Квартиранти з хазяями
Житимуть у згоді

Хліборобам там земельки
Буде—скільки треба;
Лізьте ж всі голодні пельки
По землю до неба!..

Замість поля орать хмари
Будуть бідні люди.
Хмар багато—і за їх вже
Сварки там не буде.

А поки що... злидні, скрут
Знялись над землею;
Багатіє дурень тут
Думкою своєю...

В. Макогоненко.

Рибалка.

Хто знає Оржицю? А нуте, обзивайтесь!
Усі мовчать. Гай гай, які шолопа!
Вона в Сулу тече, у нашій стороні.
(Ви, братця, все таки домівки не цурайтесь!)
На річці тій жили батьки мої,
І панства чортів тиск: Вдсиль, Іван, Микола, —
Народ письменний — страх!
Бував у всяких школах,
Один балакає на сотні язиках;
Арабську цихвіру, мовляв, закон турецький —
Все тямлють, джеркотять, як гуси, по німецькі.
Подумаєш, чого то чоловік не зна!
Та не про те, бач, річ. У цю торішню зіму
Рибалка ятіром ловив в тій річці рибу;
Рибалка байдуже; аж ось прийшла весна,
Пригріло сонечко і з поля сніг погнало;
У річку сніг побіг, і Оржиця заграла,
І ятір, граючи, водою занесла.
— „Уже ж вона міні отут сидить, в печінках,
Ця річка каторжна!“ — рибалка став казати.
„Куць виграв, куць програв, — ось слухай лишень,
жінко,
Піду я до Сули скажену позивати!“
І різні де які казав сердега речі,
Із злости, як москаль, усячину гукав;
А далі почепив собі сакви на плечі,
У люльку пхнув огню, ціпок у руки взяв
І річку позивать до річки почвалав.
Чи довго він ішов, чи ні — того не знаю,
Проте ніколи сам рибалка не казав
А тільки він дійшов, як слідує, до краю.

Сула шумить, гуляє по степах.
Рибалка дивиться і очі протирає:
Не вірить сам своїм очам,
Бо по Сулі—чорт би їх мучив матір!—
Пливають хлівці, стіжки, діжки, усякий крам,
І бідного його ниряє ятір...
Зітхнув рибалочка та і назад попливсь.
А що, земляче, пожививсь?..

Ось слухайте, пани, бувайте ви здорові,
Еге, Охріменко, дурний,
Пішов прохать у повітовий,
Що обідрав його наш писарь волосний!

Є. Гребінка.

Торбина.

У темному кутку, де рогаці стояли,
Де віник ставили та трісочки складали,
Лежать Торбині довелось.
Давно її покинув хтось...
Лежить порожня Торбина,
Неначе драния ряднина;
Її в руки не беруть,
А иноді і сміттям приметуть.
Долежалась таки Торбина—
Настала й їй щасливая година:
Хазяїн взяв,
Повнісеньку червінцями й напхав.
Неначе пані на перині,
Лежить Торбина в гарній скрині!
І по селу, й по хуторах,—
І по купцях, і по панах—
Пішла про неї слава всюди:

Іі шанують хитрі люди;
На неї дивиться усяк
Так весело та ласо так,
Як циганча на добре сало.
Та й що ж? цього Торбині мало:
 Розчванилась вона,
Глузує над людьми, базіка,
Вибріхує таке, що на!
Неначе пані превелика.
А люди слухають, мовчать,
Бо хороше червінчики брязчать.
А як Торбинка спорожнилась —
Де в біса й слава тая ділась:
Без грошей торба—чорт зна що!

Велике діло, братця, гроші!
З грошима й дурні прехороші!
Є в дурня гроші—він і пан;
Є в його дорогий жупан—
І розум є; всі поважають.
На покуті його сажають;
 Той йому сват,
 Той йому брат;
Його в бояри, в куми просять
І першу чарочку підносять...
 Сказать би дурням тим,
Що як капшук у них прорветься—
 Розійдеться їх слава, як той дим,
І панство пишнее минеться!

Л. Глібів.

Пригода.

(З Омупевського).

Раз зійшовся гурток молодий
До одного з своїх на розмову.
Все шуміло, мов клекіт морський,
І лилося там слово по слову.

— За свободу! гукнув тут юнак
Кучерявий, наливши стакани,
— Гей, додому б! Сказав неборак
Із бувалих... бо де хто вже й п'яний...

— Гей, панове! Сміявся один,
Із колишніх студент: не ризкую
Розбірати причину причин,
Але скрізь я і завш протестую.

— Ідеали! гукав новичок,
Наймолодший, чудненький хлопчина:
От де сила! Вже краще скачок
Недоладний, ніж пізня година...

— Я ж скажу,—тут почулось з кутка
Чісь хмуре тверезеє слово:
Хай синицю втрима лиш рука,
Журавля ж я вловлю хоч якого.

Аж тут раптом дзеленькнув дзвінок
І влетіла небажана птиця...
Догадайтесь—узнать я не мог—
Журавель ото був, чи синиця?

О. Гайворонський.

Беранже.

Царь Горох.

(З Беранже).

Колись був славний царь Горох,
В історії незнаний.
Без слави добре спав за трюх,
Немов простий підданий.
Замість корони тільки й мав
Ту шапочку, що надівав,
Як спав.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

В хатинці жив він, добре ів
Разів із п'ять на днину,
Щодня державу обїздив,
Для того й мав шакапину.
Не мав озброєних вояк,
Але держав він двох собак,
Он як.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Охоту мав він до пиття
І пив зовсім не воду,
За те усе своє життя
За благо пив народу.
З вина він брав собі дохід
Од бочки глек, та й пив, як слід,
В обід.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Ніхто не вмів би так як він
Подобатись дівчатам.
Мабуть його не без причин
Піддані звали татом.
На рік разів чотири-п'ять
За городом учив він рать
Стрілять.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Він не бажав нових країн,
І був сусіда тихий;
З законів тільки й мав один,
Щоб кожний жив для втіхи.
Народ при йому сліз не знав
І вперше як його ховав,
Ридав.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Портрет його, як знаєм ми,
Ще приховавсь до нині,
Тепер він вивіска корчми
Найкращої в країні.
Народ туди вчащає пить,
І тільки той портрет уздрить,
Кричить:

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

В. Самійленко.

* * *

Утоптала стежечку
Через яр,
Через гору, серденько,
На базар,

Продавала бублики
Козакам,
Вторгувала, серденько,
Пятака.

Я два шаги, два шаги
Пропила,
За копійку дудника
Найняла,

Заграй міні, дуднику,
На дуду,
Нехай своє лишенько
Забуду!

Отака я дівчина,
Така я!
Сватай мене, серденько,—
Вийду я!

Т. Шевченко

Вовк і кіт.

В село із лісу Вовк забіг...
Не думайте, що в гості, братця!
Ні, в гості Вовк не забіжить:
А він прибіг, щоб де-небудь сховаться:
Проклятий люд з собаками настиг...
І рад би Вовк в які ворота вскочить,
Та лишенько йому — куди не поглядить

Усюди Вовченька недоленька морочить,—
Хоч сядь та й плач;
Ворота, як на те-ж, кругом усі заперті,
А дуже Вовкові не хочеться умерти
(Бо ще він не нажився, бач!),
А гірше од людей—од видимої смерти...
Коли глядять—

На загороді Кіт сидить,
На сонечку мурликає-дрімає.

Підскочив Вовк і до Кота мовляє:

— „Котусю-братіку! скажіть міні скоріше.

Хто із хазяйнів отут усіх добріше?

Я хочу попрохати, щоб хто мене сховав

На цей недобрий час. Я б у пригоді став!..

Чи чуєш гомін той? За мною то женуться!..

Котусю-батечку! куди ж міні поткнуться?..“

— „Проби мерщій Степана,

Він добрий чоловік.“—Кіт Вовкові сказав.

— „Так у його я вкрав барана.“

— „Ну, так навідайсь до Демьяна.“

— „Е, і Демьяна я боюсь:

Як тільки навернусь,

Він і згадає поросятко.“

— „Біжи ж, аж-ген живе Трохим!“

— „Трохим? боюсь зійтись з ним:

З весни ще злий він за ягнятко!“

— „Погано ж!.. Ну, а чи не прийме Клим?“

— „Ох, братіку! теля я в його звів!“

— „Так, бачу, ти усім тут добре надоїв.“

Кіт Вовкові сказав:

— „Чого ж ти, братіку, сюди і забігав?

Ні, наші козаки ще з розуму не спали,

Щоб Вовка од біди сховали!

І так-таки ти сам себе вини:

Що, братіку, посіяв, те й пожни!“

Л. Глібів.

Як людей слухати.

(Б а й н а).

На ярмарок зібрався
Козак, та так хапався,
Що й воза потрошив:
В воротах зачепив.
Та й каже:— „Хочеш, сину,
Сідай на кобильчину,
А я і так піду.“

Ось, наче на біду,—
Чи хто його вже знає!—
Сусідка зустрічає:

На улиці зустрілась—
Ще й Богу не молилась,
А вже кудись біжить.—

Сусідонька Параска любила всіх судить.

— Син йде, батько пішки
Ще й хрумає горішки.
Отак батьки вас люблять,
Розпещують, голублять
Це ж сором, навіть гріх
Так батька зневажати!

Що мав кумась казати?!

— А може воно й так?..

Послухався козак:
Юхим на кобильчину,
А сина пхає в спину.
Гоп-гоп! козак наш скаче,
Хлопья іде та плаче.

— „Прийшлось в годи, в ряди...“

— Не бубони та йди!

Чого тобі бракує?

Юхим вже й сам жалкує:
Хотів би посадити,
Та будуть знов судити.
Бабуся шкутильгає

Та з жалем промовляє:

— „Ой, бідненька дитина!

Мабуть ще й сиротина?

Як матінки нема,

То батькові дарма,

Нещасні ви діти!

Що б хлопця посадити...

Така то правда. Ох!

Юхим вже йде вдвох.

А хлопець знов сміється.

— Ось жайворонок вьється.

Такі то всі хлоп'ята;

Ще й голі ноженята,

А сам сидить, як пан.

Аж з лісу гульк Степан.

— „Юхиме, схаменися!

На шкапу подивися;

Вона ж простягне ноги!“

Гука Степан з дороги.

— Тпру, тпру!— Юхим спинився,

З кобили зліз, скривився

І раптом кобильчину

Потяг собі на спину.

Оце тобі, мій друже,

Як що боїся дуже

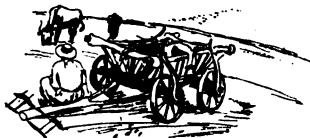
Людського поговору,

То й при коня на гору.

Про мене: всі тягніть,

Як спина не болять.

Одарка Романова.

Бджола і мухи.

Хтось мухам набрехав,
Що на чужині краще жити,
Що слід усім туди летіти,
Хто щастя тут не мав.
Наслухались дві мухи того дива
(Про це найбільше чміль гудів) —
„Тут, кажуть, доля нещаслива;
Дурний, хто досі не летів!
Покиньмо, кумо, Україну —
Нехай їй хрін!
Та помандруймо на чужину
Аж до веселих тих долин,
Де доля краща вітає,
І може плаче, нас ждучи...
Зіми там, кажуть, не буває, —
Гуляй, безпешно живучи!“
Так одна муха цокотуха
Базікала з кумою вдвох.
Коли поглянуть на горох —
Сидить бджола та мовчки й слуха.
— Здоровенькі були! —
Обидві мухи загули, —
От добре, що зустрілись з вами...
А нуте й ви збирайтесь з нами! —
На це бджола сказала їм:
— Шкода! я рідну Україну
Не проміняю на чужину,
Нехай це щастя вам самим. —
А мухи разом задзичали:
— Ось годі, не кажіть!
Жили ми тут — добра не знали,
Бодай би так не жить!
Не то пани — дурні селяни,
Усяке шкодить нам;
Щодня таке життя погане, —
Колись так буде й вам.
— Ні, я цього не сподіваюсь, —
Сказала їм бджола, —

Міні шаноба скрізь була,
Бо я без діла не тиняюсь.
А вам—
Однаково що тут, що там:
Ви ні на кого не жалкуйте;
Обридло тут—туди мандруйте
На втіху павукам.

Я про охочих до мандрівки
Давно сказать хотів:
Хто дома зледащів,
Тому не жаль домівки.
Діди мовляли ім колись:
Ідіте, ринде,
Куди инде,—
На що ви нам здались?
Там, може, вас не знатимуть,
То й риндею не зватимуть.

Л. Глібів.

Господарь і віл.

(З П. Ляшамбоді).

Рдин господарь був свободі друг великий
І зняти він хотів з вола ярмо на віки.
Але на той замір так віл йому сказав:
— „Відколи я живу, я те ярмо тягав,
І батько мій носив, і всі діди носили;
Спасибі Богові, наш рід не збувся сили.
За ласку дякую; не був би я волом,
Якби я не схотів зістатись під ярмом.“

І люди є такі—дурні, та ще й уперті:
Родилися в ярмі, в ярмі хочать і вмерти.

В. Самійленко.

Артистка **М. Мінченко.**

Серденько.

Стрів козак дівчину,
Став її питати:
— „Дівчино-рибчино,
Як тебе звати?“

Глянула дівчина
І зачервоніла,
Та й не стямилась,
Як говорила:

— „Звуть мене донею
Батько та ненька;
Ти ж, як зустрінешся,
Скажеш: серденько!“

Я. Щоголів.

Природа, вино і любов.

(З Беранже).

Трагедія з давніх часів.

Особи:

Поет, редактор, цензор.

Дія I.

П р и р о д а.

Поет (п'їше у себе в хаті).
Прийшла весна. Але любов
Не мане в тихий гай з собою:
Нї! бо збентежена кров
Зове мене вперед—до бою!

Редактор (у себе в кабінеті виправляє).
Прийшла весна. І знов любов
Обіймів тисячу розкрила,
І я, здається, вже готов
Росцілувать братів всіх милих!

Цензор (у себе в кабінеті виправляє).
Прийшла весна. Та не любов
Мене жене у тїнь до гаю:
Не тіло, дух! і всюди знов
Красу і велич я Творця вбачаю...
(Підписує): „Дозволено цензурою.“

Дія II.

В и н о.

Поет (п'їше).
Люблю вино. І не топлю,
Мов ті ледачії натури,
Громадський сум, а ним живлю
Ворожість злу до самодурів!

РЕДАКТОР (виправляє).

Люблю вино. Я в нім топлю
Свої громадські бажання,
І баче Бог, що я терплю,
Який важкий мій хрест страждання!

ЦЕНЗОР (виправляє).

Люблю вино. Та як люблю?
Як любий мед, як танець чистий,
П'ю чарку в день—і скрізь ганблю
П'яниць—патлатих нигилистів!..

(Підписує): „Дозволено.“

Дія III.

Л ю б о в.

ПОЕТ (п'єше).

Люблю тебе. Любов одна
Дає бадьорість, дух і силу,
Щоб випить чашу зла до дна
І, мов герой, лягти в могилу!

РЕДАКТОР (виправляє).

Люблю тебе. Свята любов
Веде так ніжно до могили
Мою в борні розлиту кров
Й мої змарновані сили...

ЦЕНЗОР (виправляє).

Люблю тебе. І не журюсь,
Мов ті письменні скалозуби,
Кохать тебе весь вік клянусь,
І згоден—зараз хоч до шлюбу...

(Підписує): „Дозволено“.

А. Воронецький.

Дві бочки.

Дві бочки іхало колись селом:
Одна з горілкою повненька,
Друга — порожня, теж слідком.
Та, що з горілкою—тихенько,
Повагом йде собі та йде;
Порожня ж так тобі пустує,
Та так брика, та так басує,
Що аж на все село гуде.
Хто йде—із ляку швидч звертає,
Та ще й налає:
— „Який це враг її приніс?
Нехай їй біс!“

Хто про свої діла стрекоче,
Кому й не слід, коли захоче,
Тому усяк мерщій зверта,
Бо він такий, як бочка та:
Усіх од себе проганяє.
За те розумний чоловік
Живе тихесенько весь вік,
Не торохтить і не гукає—
Та й місце має.

Л. Глібів.

* * *

З Гейне.

Як станеш, ти любко, подружжам моім,
То задрить тобі буде варто:
Полине життя твоє світом ясным,
Все радість, та сміхи, та жарти!
І лайся, і сердься, — що хочеш роби—
Терпітиму й бурі великі,
Коли ж не хвалитимеш... вірші мої,—
Покину тебе я на віки!

Л. Старицька-Черняхівська.

* * *

„Поворож міні, циганко,
Чорнокоса Цоро,
Чи діжду я днів щасливих,
Дороблюся скоро?“

А циганка із долоні
Почала читати:
— „Будеш, каже, чоловіче,
Сім літ бідувати.“

— „Сім літ? Ну, це ще стерпів би.
Що ж потому смикнеш?“
— „А потому, чоловіче,
Потому привикнеш.“

І. Франко.

Весняний спів.

Дуже я люблю весну;
Тільки календарну;
Я до неї хоч одну
Хочу скласти (як що втну)
Пісеньку прегарну.

Політичної весни
Краще не чіпати,
Бо наляжуть тумани
Та морози, а вони
Вміють допикати.

От весна, яку в свій час
Марець нам приносить,
Хоч не втішить темних мас,
Та принадна тим для нас,
Що цензурна досить.

Справді, хто б такий зумів
Потягти до кари
Тих, хто скаже, що з гаїв
Ллється птаства вільний спів
І летить під хмари.

Та безпечно й те мабуть,
Навіть для уряду,
Що як трави поростуть,
То овечки в степ ідуть
З вівчарем позаду.

Далі, що страшного в тім,
Що збулись ми снігу?
Що природа хоче всім
Дати в накладі новім
Віковічну книгу...

Ой! там є страшні слова
І криві ідеї:
„Сонце рівно зогріва
Всі створіння й забува
Людські привилеї.“

Що ж,--природа мало зна
Наші циркуляри.
Цить же, Музо навісна,
Не співай, а то весна
Нам добуде кари.

В. Самійленко.

ШЛЯХ ДО ПЕКЛА.

(З Енеїди).

Еней з Сивиллою хватались,
До пекла швидче щоб прийти,
І дуже пильно приглядались,
До пекла двері як найти.
Як ось, перед якусь гору
Прийшли, і в ній велику нору
Знайшли і вскочили туди.
Пішли під землю темнотою;
Еней все щупався рукою,
Щоб не ввалитися куди.

Ця улица вела у пекло,
Була вонюча і кальна;
У ній і вдень було, мов смеркло,
Од диму вся була чадна.
Жила з сестрою тут Дрімота,
Сестра же звалася Зівота;
Поклон ці перші оддали
Тімасі нашому Енею
З його старою попадею,
А послі далі повели.

А потім смерть до артикулу
Ім воздала косою честь,
Наперед стоя калавуру,
Який у її мосці єсть:
Чума, війна, харцизство, холод,
Короста, трясця, парші, голод;
За ціми ж тут стояли вряд:
Халера, шолуді, бишиха,
І всі мирянські, знавш, лиха,
Що нас без милости морять.

Ще ж не все тут окошилось,
Ще брела ватага лих:
За смертю слідом валилось
Жінок, свекрух і мачух злих;

Вітчими йшли, тесті скупьяги,
Зяті і свояки мотяги,
Сердиті шурини, брати,
Зовиці, невістки, ятровки—
Що все гризуться без умовки,—
І всякі тут були кати.

Якісь злидні ще стояли,
Жували все в зубах папір,
В руках каламарі держали,
За уха настромляли пір.
Це все десятські та соцькіі,
Начальники, п'явки людськіі,
І всі прокляті писарі.
Ісправники все ваканцьові,
Судді і стряпчі безтолкові
Повірені, секретарі.

За цими йшли святі понури,
Що не дивились і на світ,
Смиреної були натури,
Складали руки на живіт:
Умильно Богу все молились,
На тиждень, днів по три постились
І вслух не лаяли людей;
На чотках мир пересуждали
І вдень ніколи не гуляли,
В ночі ж було не без гостей.

Насупроти цих окаянниць,
Квартал був цілий волоцюг,
Моргух, мандрьох, ярижниць, п'яниць
І бахурів на цілий плуг;
З обстриженими головами,
З підризаними пеленами
Стояли хльорки наголо;
І панночок филтифкетних,
Ласкавих, гарних і дотепних
Багацько дуже щось було.

І молодиці молоденькі,
Що вийшли заміж за старих,
Що всякий час були раденькі

Потішить парнів молодих;
І ті тут молодці стояли,
Що недотепним помагали
Для їх сімейку розплодити;
А діти гуртові кричали,
Своїх пань-маток проклинали,
Що не дали на світі жить.

Еней хоч сильно тут дивився
Такий великій новині,
Та вже од страху так трусився,
Мов сидя охляп на коні.
Побачивши ж ще іздалі,
Які там дива плазували,
Кругом куди не поглядиш,
Злякавсь, к Сивиллі прихилився,
Хватавсь за дергу і тулився,
Мов од kota в коморі миш.

Сивилла в дальший путь таскала;
Не баскаличивсь би, та йшов;
І так швиденько поспішала,
Еней не чув аж підшов,
Хватаючися за Ягою.
Як ось уздріли перед собою
Чрез річку в пекло перевіз.
Ця річка Стиксом називалась,
Сюди ватага душ збиралась,
Щоб хто на той бік перевіз.

І перевізчик тут явився,
Як циган, смуглої цери був;
Од сонця весь він попалився,
І губи, як арап, оддув;
Очища в лоб позападали,
Сметаною позапливали,
А голова вся в ковтунах;
Із рота слина все котилась,
Як повстка, борода скомшилась,—
Всім задавав собою страх.

Сорочка звязана узлами
Держалась в силу на плечах,

Перечепляна мотузками,
Як решето, була в дірках;
Замазана була на палець,
Засалена, аж капає смалець.
Обутий в драні постолі;
Із дір онучі волочилися,
Зовсім, хоч вижми, помочилися,
Пошарпані штани були.

За пояс лико одвічало,
На йому висів гаманець.
Тютюн і люлька, і кресало;
Лежали губка, кременець.
Хароном перевізчик звався,
Собою дуже величався,
Бо і не в шутку був божок;
З крючком весельцем погрібався,
По Стиксові, як стрілка мчався,—
Був човен легкий, як пушок.

На ярмарку як слобожани,
Або на красному торгу
До риби товпляться миряни,
Були на цім таки луку.
Душа товкала душу в боки
І скриготали, мов сороки;
Той пхавсь, той сунувсь, инчий ліз;
Всі мьялися перебірались,
Кричали, спорили і рвались,
І всяк хотів, його щоб віз.

І. Котляревський.

Частина четверта

Проза

Буряков

Володимир Винниченко.

Д И М.

(Різдвяна назва).

(у ривок).

Люди кишіли. Для чого? Так собі просто кишіли та й годі, без мети й без роботи. Вся ж мета, вся ж робота їх була у тому, що всі вони... ждали. Кишіли і ждали, кишіли і ждали. Вдень вони рухались мляво і тупо, ніч же... Ох, ті ночі, безкраї, задимлені ночі! Ночами горіли їм більше пекучії огники туги і суму; ночами їм падали найбільші сльози у серце. Вони ж їх любили, ці ніжні й пекучії огники суму і туги. Та дим забивав їх, ці нижні огники, і тупо кишіли ті люди і ніччю. Хмуро темніла у тьмі жовторота скриня, тягуче свистіли круг неї самітні, закутані люди. Ночі, безкраї, задимлені ночі, плили над несплячими. А небо, читачу, те небо, де живе справедливість і правда, кара неправді, те небо, читачу, байдуже темніло й мовчало.

.....
Часами з їх одбірали маленький гурток, приводили з другої скрині нових і разом усіх виражали в

далеку дорогу. Вони оживлялись, складались, будили поснулі надії, прощались і йшли. Йшли з цієї скрині у другу, з другої в третю й губили в далекій дорозі поснулі надії. А ті, що zostавались, співали в дорогу ім горді і гнівні пісні тупими, безживними голосами; ті, що zostавались, будили на часину й свої задубілі надії, а потім... кишілі в диму.

І не видно було за тим димом ні жару, ні попілу.

І сумно дивився Вперед, а Назад глузував.

.....

Але раз... Так це було, мій читачу.

Скриня вже спала. Хитра і жадна, вона спала з вишкиреними на поготові зубами. В норах її, глухо ступаючи, ходили люди з ключами, а в клітках трупом лежали задимлені люди. А по людях ходив, млявий, тупий, як сами всі вони, задимлений сон.

Раптом на дворі, де тільки свистіли закутані люди, клацнули двері, забрязкали кайдани, і гомін голосів, перемішаний з тупотом ніг і залізним, гучним брязкотом кайданів залунав по подвір'ю. Задимлені люди прокинулись і де-які мляво стали дивитись у вікна в подвір'я; де які менше задимлені кричали й питались, і крик, і шум став на подвір'ю.

— Здорові були!.. Куди?.. Нема!.. Що?.. Хто!.. Давно!..

„Брязз!.. Брязз!.. Брязз!..“ — кричали кайдани й собі, дзвінко, різко, бадьоро.

І по-малу став гомін стихати. Впередові ж видно було, як гурток тих людей із подвір'я пройшов у скриню і довгою темною низкою посунув по сходах. Весело дзявкнув дзвінок у норі, мов радий розігнати застиглу круг його гнітучу тишу. Чоловік з ключами одімкнув двері і в нору всунулась низка людей, розбиваючи тишу дзвоном кайданів. З ними був чоловік Назада. Він повів їх в ту клітку, де був чоловік в чорній сорочці, і покинув їх там. Ті, що були у тій клітці тупо й байдуже зустріли і брязкіт кайданів і жваву розмову нових. Чоловік в чорній сорочці почав розпитувать їх.

— Давно в дорозі? Багато усіх? Істи хочете?

Вони хотіли їсти і їм дали. Вони іли, озирались круг себе, відповідали й говорили про минулі, про будучі страждання з діловитими лицами спеціалістів страждання; вони з інтересом питались про тутешні страждання й зневажливо посміхаючись, виставляли страждання других скринь. А люди цієї клітки ображались і боронили страждання своєї скрині.

І сумно дивився Вперед, а Назад... а Назад ретовавсь.

Нових записали в книжки, прописуючи, хто, і як, і куди йшов: чи туди, де тільки болото й хвороби; чи—де ліс, і болото, й хвороби; чи туди, де нема ні лісів, ні болот, а тільки хвороби, страждання і смерть. Вони відповідали діловито й байдуже.

— Який раз у тюрмі?

— Шостий.

— Каторга?

— Каторга.

— Скільки?

— Вічна.

Потім другий, третій, четвертий. Питали їх, вони відповідали, але не бачив Вперед ні в тих, ні у тих у грудях нічого, крім диму.

Потім їх розвели по клітках, вони примостились на помостах, підгорнули кайдани і знов тупий і млявий сон заходив по понурій скрині. На подвір'ї ж тягуче, тужливо свистіли самотні люди.

Тільки став зазирати у вікна сірий, похнюплений ранок, вони вже почали ворухитись. У норі загрюкали двері, зачулися крики, гомін, гармидер. На столах вже стояла їжа й вони спішно запихали її в себе, збираючись знов у дорогу. Знов їх розпитували, вони знов коротко відповідали про довгії, дальші муки й довго розпитували про ближчі й короткі.

— Скільки вас усіх сьогодні йде?

— Двадцять два. Дві жінки, одна в кайданах. А не знаєте, чи тут набивають зразу наручники, чи потім?

— Жінка в кайданах? Та що ви!?

— Ну-да, в кайданах. Одягають тут наручники? А коли виходять, то...

— Куди ж цю жінку? Теж у каторгу? На скільки? Як звуть?

І бачив Вперед, як в м'яві мозки задимлених людей ввірвалась ця думка і стала неспокійно і гостро товктися об другі думки; і бачив Вперед, як думки ці й собі стали рухатись жваво, неспокійно, а очі їм стали глибшими, стурбованими, напруженими.

Прийшли люди Назада й стали виводити тих, що йшли у далеку дорогу. За ними ж пішли ті, що тут зоставались, а йдучи, вони, як звичайно, співали дуже голосно безживними голосами горді і гнівні пісні.

Але не бачив Вперед їм у грудях жарин їх пекучих.

На подвір'ї усі зупинились і стали прощатись. Небо хмарне і темне було і літали веселі, пухкі сніжинки; вітрець грався з ними. З вікон кліток співали й кричали, й махали інші, ті, що тут зоставались.

Люди Назада нетерпляче й з досадою ждали кінця тим прощанням. А ті, що йшли, з клунками на плечах, з надіями в очах, кричали, махали шапками й зникали в воротах за людьми Назада.

Ті ж, що зоставались, стояли купою й співали їм у дорогу свої гнівні пісні.

І не бачив Вперед їм у грудях жарин, а Назад посміхавсь.

Але в цей час розчинилися другі двері похмурої скрині. З тих дверей вийшли люди Назада, за ними ж ішли ще одні люди Впереди, що йшли у далеку дорогу. Вони йшли і кричали й собі щось до вікон, махали руками, і руки були їм маленькі, а крик був тонкий, голосний. То йшли жінки-люди Впереди. І попереду всіх йшла одна з їх, висока і рівна. І очі дивились їй твердо, а ноги ступали хистко, бо плутались вони в довгій сірій одежі. Од ніг же тої жінки глухо і страшно дзвякав бряжіт заліза.

— Жінка в кайданах!! пронеслося по тих, що, стоячи купою, співали в дорогу. І затихло в подвір'ї.

Співи притихли. Темне небо поблідло, веселі сніжинки злякались, шугнули і вітрець занімів. А жінка йшла, і глухо, і страшно клацало в неї під довгою одежою. І люди Назада, як вовки, злісно й напружено озирались на неї і тих, що співали, та напруженими очима впивались в постать жінки в кайданах.

— Прощайте, товариші! — озирнулася до вікон вона й посміхнувшись, махнула рукою. І глухо дзвякнуло в неї з-під сірої одежі.

І побачив Вперед, що той брязкіт глухий, повзучи з-під одежі, вставав, розростався і з страшеною силою, з вітром скаженим летів на напружені постаті тих, що стояли. Небо зблідло і ждало. Жадно ждав і дивився Вперед, і напружено, злісно спішили люди Назада. Жінки йшли і кричали—прощались, а попереду всіх, хистко ступаючи, глухо дзвякаючи, йшла помалу жінка в кайданах, Небо зблідло і ждало.

А Вперед... жадно бачив Вперед, як той брязкіт глухий розростався і дув, дув великим вітром у груди на дим. І хитався той дим, а з-під диму, ах! побачив Вперед, як з-під диму червоно горіли жарини! Брязкіт дув і стурбовано дим хилитався, і тікав, вилітав бурий дим із грудей, із душі, із мозку цих людей. А у грудях росли і росли ті червоні жарини. І з огнем цих жарин розрослись і шарпнулись з грудей, й полетіли у двір величезні, пекучі, болючі і крики. Диму не стало, горіли жарини, болючі, пекучі. І огнем цих жарин запалили ім очі, огнем цим налилася ім кров і огнем жарин цих залунала їх пісня і крики.

— Прощайте, товаришко! Горе ім!

Злісно озиралися, з страхом дивилися люди Назада, бо вчули вони той вітер Життя, бо побачили дивні жарини. І спішили, й тягли у ворота жінку в кайданах. А вона одпихала, як гадів, їх руки і йшла, і дзвеніла глухим стуком заліза.

А крик, крик жарин не стихав. Ах! радісно бачив Вперед, як розлітався той дим, а у грудях горіли, червоні, пекучі жарини, радісно бачив Вперед, як зникали в огні їх погані жовті огники, як горів на їх бруд, і сморід, і попіл понурої скрині.

І клацали люди Назада зубами і злістю, і страхом світилися їм очі.

— Горе їм! Прощайте, товаришко!

Громом греміло в подвір'ї і блискавками блищали очі, і єдиний, червоний огонь зєднав їх усіх і горів великою помстою гнівом і гордістю. І гордо і гнівно лунала їх гордая пісня.

І гордо озирнувся Вперед до Назада, а Назад лютував. І люто схопив він страхом за серце людей своїх і затрусив їх. І схоплені рукою страху затрусилися люди Назада, зблідли й клацаючи зубами кинулись на людей Впереди. Вони вихопили залізо для вбивання і скажено шарпнулися до людей Впереди, що були без заліза. А другі з їх підхопили й штовхнули в ворота жінку в кайданах. Брязнуло в неї з-під ніг, захиталась вона і зникла серед людей Назада в воротах.

На подвір'ї ж блискали очі людей Впереди і залізо людей Назада, і громом лунали крики ненависти, гніву, і помсти. А огонь розпалювався, палав.

Знову люто струсив озлоблений Назад своїх слуг і вплялась рука страху і чорної злоти у серце. Страх і злість випили кров їм, і лиця їм страшно збілилися. І сказилися люди Назада; з піною, з ревом, з залізном уп'ялись, увірвалися вони в купу людей Впереди, що були без заліза. І блищало залізо, літало в повітрі, бризало тіло гарячою кров'ю. Але кров та не могла вже залити жарин їх, не могла та скажена піна людей Назада залити на попіл великий червоний огонь людей Впереди.

Тоді гордо стрепенув Вперед крилами і, не глянувши на Назада, полетів туди, де з искор робилися великі, пекучі жарини.

В. Винниченко.

Артистка С. Крушельницька.

Туди.

Монолог.

(З єврейського).

Мамочко, рідна моя, пусти ти мене, бо вже сили немає моєї...

Постаріла ти, мій друже безцінний, зігнули тобі спину важкі та довгі роки. Як багато слідів на твоїх щоках запалих, як багато зморшків глибоких поклато на тебе важке життя. Ціла низка сумних турбот навіяла снігу на твою голову. А краплисті сльози все котяться та й котяться і повно в їх суму та болю. Благанням без слів ти рідную доню благаєш: „не кидай мене, моя люба дитино!..“

О, мамочко люба! О, як би ж я могла свою душу одкрити, поранену всю! О, коли б ти побачила серце мое, як кров з його точиться, як плаче воно, мое серце, так дуже, так гостро болить і страждає...

Тремтять, мов голубка, мов ніжний безпомічний голуб під небом холодним, за лютої бурі... І рветься, і б'ється те серце, як в клітці закований, дужий орел...

Що ж діяти, люба моя... Я повинна! Все кличе, все вабить, велить...

Моя золота! Чи бачиш ти жах цей безумний? Чи чуєш, що коять вони? О, слухай, скоріш подивися!

І здалека й зблизька ридання я чую і стогін суворий... Це ридає земля, це плаче і поле, і ліс, це небо високе ридає і сльози гіркі це на землю спадають. Ридає та стогне весь світ, а вони все регочуть, спокійні сміються веселим тим сміхом, і сміх цей лунає. Як дико сміються, як регочуть нахабно вони! О, мамочко, матінко рідна!..

Люба, чи чуєш ти стогін дитячий?

Коли над землею, що дуже стомилась, нависнуть покрови нічного туману, і небо спадає на землю, і слухає стогін, зітхання і скарги, що так ясно лунають серед тиші нічної; і рани тобі усі дужче болять; тоді вони всюди лунають, оті скрики дитячі, навкруги, всі здіймаються вгору, і докором тяжким, і стражданням і болем брешуть вони дуже. Не хоче замовкнути стогін отой тих маленьких дитячих прострелених душ. І печуть вони серце моє і жить заважають спокійно.

Дорога моя, матінко рідна! Цей стогін—для серця отрута... І більше не маю я сили, щоб ждати. От глянь... подивися, що діється всюди!

Палає країна од краю до краю. Небо горить тим червоним огнем... І в морі огню, в океані пожежі чути невпинний той лемент — це люди кричать: ім страждати не сила,—і лемент їх дужий, той страдницький лемент, що душу пече і проймає, росте—наростає, гуде та січе — роздирає він чорнеє небо, брешуть, і зростає, і ріже повітря... Він - всюди, гнітить він мене, за серце він тисне і кров замерзає од його... Немає спокою, немає вже сили моєї. Я далі не можу, не сила тепріти!

...Матінко люба моя... рідна! Ти плачеш... і сльїзми повилися очі, такі дорогі. Ледве чути, як уста твої

бліді шепочуть: „Дитино моя дорога! Кожана моя, мое щастя і радість... О, не кидай мене, свою неню стареньку!..“ І благає твій погляд ласкавий, в якому я бачу любов і тривогу...

Ріднесенька! Як би ж то я мала в собі стільки сили, щоб тут із тобою зостатись... Тоді б притулилася я до грудей твоїх, ненько, з думками своїми та й вилила б сльози, пекучі ті сльози, що каменем тяжким лежать на душі, і хворее серце і тиснуть, й гнітять... Ясніш тоді б стало, і легше б зробилось... Та... сльози... вже висохли сльози на очах моїх...

Матусенько рідна! Я знаю, одна я у тебе зосталась, одна я утіха в твоєму житті..

Старенька ти, мамо, зігнулась ти, рідна, під дуже важким тягарем суворого віку твого.

По ночах, як тихенько було, як сон повівав над тобою своїми ніжно-легенькими крилами, як з обличча, міні дорогого, спадав увесь сум і вся туга, лиш уста твої ніжно шептали, любе ім'я споминаючи втішно,—тоді довгою, тихою ніччю я довго сиділа і мовчки гляділа твій сон, моя ненько, мій вірний товаришу любий. Невесело-сумно життя твоє йшло, мов темная ніч у пустелі безкрай, повитеє все, смутком гірким... і стала тобі я за зірку ясну.

Під тишу вночі я сиділа й казки ті минулі безжурних років моїх любих дитячих юрбою до мене злітались, і в серце мое гіркий смуток впивався, і руки до тебе тяглися, мій стомлений, ніжний мій друже... як я кину тебе в цій пустелі, одірвусь як од тебе?

...О, люба матусю! Немає вже сили моєї! Мов ріже хтось гострим, отрутним залізом, не вгаваючи, мозок міні—це пекучії думи мої. І вдень, і вночі. І спокою нема...

Ріднесенька! Ніч вже минулась й проміння гаряче розрізало морок, все небо усмішкою ясно повите. Дивись, моя мамо, вже йдуть вони, грізні, суворі. От з гомоном двері залізні вони одчинили. Це смерть із собою вони принесли. Кайдани оті забрячали так глухо та так невиразно. „Час вже настав!

Прокинься! Вже смерть твоя близько! Вставай же ти, вьязню!“ Пішли всі. Націлились. Рука не здригне... Тривайте, тривайте! Що робите ви! Ідіть собі! Проклинаю вас, звіри, кати...

.....
Ні, ні, я піду, моя люба! Туди я піду, де роблять ті стріли, з отрутою стріли. Одважно піду я із ворогом битись. За людей, яких вбито, за сльози батьків матерів та сиріт—я люто помщуся йому!

Я піду, я піду .. Хай шляху назад, повороту не буде!..

...Ти плачеш, ріднесенька? Ну, не плач, моя неньо, не лий же ти сліз тих ясних, важких материнських, святих сліз тих не лий! Самітний товаришу бідний! Не плач, а терпи! Зробити не так я не можу. Важким я піду цим шляхом, але ясно на йому. Піду матерям усім сльози втирати, матерів тих втішати піду, чії діти загинули зовсім безвинні.

Ну, не плач! Я буду міцна, як залізо. Я вирву із серця весь сумнів, занепад жах. Он глянь, золотих яких огників полум'я вабить і кличе, і тягне здалеку до себе. Я піду, я піду... Свою душу тобі я zostавлю. Будь мужня, мій друже безцінний!..

І під час, мамо, смерти своєї, тебе, моя рідна, з любовію щиро та з гострим я болем згадаю. В передсмертні хвилини своєю душею я буду з тобою...

Л. Чулий.

Пісня ночі.

(з Ф. Ніцше).

Настала ніч: чутніше говорять усі водограї.
І моя душа теж водограй.

Настала ніч: прокидаються всі пісні закоханих.
І моя душа теж пісня закоханого.

Щось незаспокоєне єсть у міні, щось не дає
міні заспокоїтися, і голосно хоче говорити. То жа-
доба любові говорить у міні язиком любові.

Я—світло: ах, коли б я був ніччю! Але в тім
моя самота, що я оперезаний світлом навкола.

Ах, коли б я був темним, подібним до ночі! З
якою жадобою припав би я до грудей світла!

І вас навіть благословив би я, ви дрібні мигот-
ливі зорі, небесні світляки!—й був би щасливий да-
рами вашого світла.

Але я живу в своєму власному світлі і знову
пью те полум'я, що вибухає з мене.

Я не знаю щастя берушого; і часто міні сни-
лося навіть, що красти ліпше, ніж брати.

В тім моя бідність, що моя рука ніколи не спо-
чває од роздавання; в тім моя заздрість, що я бачу
пожадливі очі і світлу ніч туги.

О, недоле всіх дарующих! О, померку мого сонця!
О, жадоба бажання! О, голоде в ситості!

Вони беруть од мене: та чи ворушу ж я ще їх
душі? Безодня лежить між даванням і бранням;
але й через найменшу безодню вельми трудно пе-
рекинути міст.

Голод росте з моєї краси: лиходіяти хотів би я
тим, яким я свічу, і ограбити обдарованих мною:—
так прагну я злости.

Одсмикнути руку, коли друга рука уже простя-
гається до неї; гаятися, мов водоспад, який гаяється
у своїм поданню: так прагну я злости.

Ось яку помсту намислює моя щедрота: яке лу-
кавство плине з моєї самоти.

Моє щастя дарування вмерло в обдаруванню;
втомилася моя чеснота в своїйому надмірі.

Хто завше дарує, тому грозить небезпека втратити стид; хто завше роздає, у того на руках і серцю натираються мозолі од постійного роздавання.

Моє око не зрошується вже більше перед стидом прохаючих; моя рука стала надто твердою для дрожі наповнених рук.

Відки ж узялися сльози на моїх очах і чому так змягчилося моє серце? О, самото всіх дарующих! О, мовчання всіх світлих!

Багато сонць кружляє в пустому просторі: до всього темного говорять вони своїм світлом,—та для мене вони німі.

О, так завше ворогує світло проти всіх світлих: без милосердя йде воно своїми шляхами.

Несправедливе в глибині серця до всіх світлих, холодне супроти сонць,—так мандрує кожне сонце.

Бурею несуться сонця по своїх шляхах,—то їх мандрування. Коряться своїй неблаганій волі,—то їх холод.

О, то ви, темні, подібні до ночі, видобуваєте тепло з того, хто світить! О, то ви пьете молоко і покріплення з грудей світла!

Ах, лід довкола мене, він палить мою руку! Жадоба в міні і хоче вона вашої жадоби!

Настала ніч: о, чому я мушу бути світлом! І жадобою ночі! І самотою!

Настала ніч: джерелом б'є з мене моя туга,—і прагне говорити.

Настала ніч: чутніше говорять усі водограї. І моя душа теж водограй.

Настала ніч: прокидаються всі пісні закоханих. І моя душа теж пісня закоханого.

Так співав Заратустра.

М. Мочульський.

Вранці.

Сонце ще не сходило, але так і здається, що ось-ось воно з-за лісу бризне цілим снопом ясного проміння і залле всю округину золотим сяєвом ранкового світу.

Все ворушилось, все оживало і раділо. І в лісі, і в полі—скрізь починалося життя.

Ось коник—стрибунець завів свою одноманітну, але бадьорющу пісеньку. Грицик вибіг на дорогу, перебіраючи своїми тонісінькими ніжками, кивнув хвостиком, радісно чівкнув і заховався у ячмінь. А в просі перепел заливається.

— Сховав—схо-вав-схо-вав—підполльом-підполльом-підполльом,—вигукував він, аж луна розлягалася.

Дикі качки напаслися у полі й летіли до річки, щоб напитись холодненької води і сховатись на день од людського ока; вони свистіли своїми гострими тоненькими крильцями.

Маленькі пташечки: жовтобрюшка, сорокопуд, чичіточка, кропив'янка і всяка друга малеча співала, кожне свою пісню, і звуки цих пісень зкомпанувались в один загальний хор, утворюючи концерт, що може дати тільки одна природа.

Заяць вибіг на прогалинку, нюхнув свіже повітря, моргнув своїм довгеньким усом, поплямкав, поплямкав, забарабанив об землю передніми лапками, підняв уха, послухав трошки ранкового концерту, а потім закинув їх на спину і, як стріла, чкурнув прямо в ліс...

І слухаєш оцю музику, і дивишся на все, що діється тут, і здається, що окрім цього життя, окрім цієї музики, ніщо більше не існує,—і мимохіть забуваєш про людей, про їх життя і про все інше. Здається, зостався б тут і не вернувся б між люди,—так гарно, так любо, так весело тут...

Ось і сонце кинуло перший свій промінь. Позолотило гори, ліс і поле, роблячи великі, довгі, фантастичні тіні.

Туман, що стояв над невеличким озерцем, збився теж золотим і здавався якимсь чудовим золото-прозорим серпанком, злегенька накинутим на зелену осоку, лепеху, та ситняг, що росли над озерцем.

Краплі роси блиснули різнокольорним сявом і заграли на сонці, ніби чіась щедра жаліслива рука сипонула з жмені бриліянтами.

Дихнув відкілясь свіжий ранковий вітрець.

Заколихалося жито, і заграли по йому золотії хвили,—немов море, жито коливається, аж очі вбіра...

Аж ось почулося скрипіння возів, брязкіт жаток, скиргикання колішень з плугами і звуки чоловічого голосу.

— Гей-гей... цабе Підласий!.. цабе, цабе... чулося на возах...

То їхали робітники. Починався день, починалася праця...

На вози клали пахуще сіно. Жатки порались біля жита, що ще так недавно розлягалось золотими хвилями, а воно нахиляло свої колоски і наче з жалібним стогоном падало на землю; на місці ж його стирчала колюча стерня.

Зелені ниви без милосердя різались гострими плугами; і поле, що було покрите травицею та квітками, все чорніло, та горніло.

У полі став головним діячем чоловік з машинами...

Сонце підбилося вже височенько і стало припікати. В полі зробилося душно. Туман уже розійшовся. Роса висхла. Ліс, залитий сонцем, стояв мовчазний і сумно поглядав на тяжку працю людей. Ранкова музика теж давно усухла, і тільки коли-неколи коник-стрибунець заспіває, але зупиниться, прислухається і знов заспіває тільки вже смутнішої й смутнішої.

Одинока ця пісня, та й ту заглушує скрипіння возів, шелест і цокотання жатки і гукання на волів погонича.

В полі жарко, душно, в полі муки...

Г. Ясинський.

Модест Левицький.

Тяжкий хрест.

Маленьку Марусю вкладали спати. Батько її, полковник, що вечора сам роздягав її, роззував маленькі ніжки, вкривав гарненько свою кохану дочечку-одилицю, а вона весь час говорила, щебетала, аж поки сон не сплющував її ясні блакитні очі.

— Перехрестись, дитино, казав батько.

Маруся стала навколяшки на своїй постельці і, згорнувши пучечки своєї біленької, голенької ручки, хрестилась, голосно промовляючи: „Во ім'я Отця і Сина, і святого Духа.“

— Ще раз, сказав батько.

— „Во ім'я Отця, і Сина“... Тату, чого собачка кричить, як її б'ють, а кінь не кричить?

— Так, дитино. Молись, не перебивай.

— ...„І святого Духа, амінь.“

— Ще раз, любя.

Маруся перехрестилась, промовляючи, ще раз і бухнула своєю кучерявенькою головкою на подушку.

Батько покривав і обтулював з усіх боків її маленьке тільце, ніжки.

— Тату, дай міні баранчика того, що ти міні сьогодні подарував, він зі мною буде спати.

Батько пошукав і дав дівчинці біленького баранця, яких продають у городах на Великдень. Маруся поклала його коло себе на подушку.

— І собачку болить, і коня болить, як бити, казала дівчина. А кінь не кричить.

— Така вже його натура, серденько, казав батько.

— А у собачки не така?

— Не така.

— І у тебе не така натура, як у мене, тату.

— Чому? здивувався батько.

— Бо ти, як порізав собі руку, пам'ятав? як лагодив мого возика, що Юрко зламав, то не плакав і не кричав, а кров йшла з руки і мама зав'язала тобі біленькою окрайкою. А як Юрко влучив міні з рушнички горохом в ухо, то я плакала, а кров у мене не йшла, тільки боліло. Ще мама сердилась на Юрка, бо міг би міні влучити в око.

— Бо ти маленька, люба, то й плачеш, як болять, а хто великий, той не плаче.

— Ба ні тату. І великі плачуть. Тільки ти не плачеш, і дядя Коля.

— Хто ж, великий, плаче?

— А розказував у кухні Нухим, той, що пиво возить, що як били і стріляли людей, мужиків у селі—тільки я забула, як те село називається—то там плач і крик був на все село. Він казав: і старі люди плакали. І ти туди їздив, тату, з салдатами.

— Спи, дитино, казав батько, нахмурившись.

— Я ще не хочу спати, тату. А мама казала, що не треба бити коня. Як ми їхали з мамою звощиком на гору, то він дуже бив коня батогом і мама казала йому, що він недобрий, бо бити коня не треба, бо він робить і заробляє хліб звощикові. А дядя Коля казав, що хліб роблять мужики в селі: вони сіють зернята, і виростають знов зернята—багато-багато, і їх мелють, та й мука з того робиться,

а Палажка з тієї муки робить булочку і мама сердиться на неї, щоб добре мила руки, як робить булочку. І я зробила собі булочку маленьку, для ляльки; лялька не хотіла їсти, то я ззіла з Юрком.

Батько сидів, задумавшись, підперши голову рукою.

— Тату, ти добрий, чи недобрий?

— Спи, дитино моя, казав батько, гладючи рукою кучеряву головку Марусі.

— Бо я собі думала: ти міні купив на свята біленького баранця з червоним прапорцем, то значить ти добрий. А як ти бив і стріляв з салдатами мужиків у селі і плакали, і кричали через те старі люди, то значить ти недобрий, як той звощик, що бив коня; бо мужики нам роблять хліб, і кінь звощиків робить хліб. І мама казала, що Юрко недобрий, як він устрелив міні в ухо і я плакала.

— Спи, Марусю, не говори.

— Я засну тату, тільки ти посидь коло мене, не йди.

— Сьогодні дядя Коля сказав, що мого баранця заберуть у поліцію, бо він з червоним прапорцем. Я вже хотіла плакати, та дядя Коля сказав, що він жартує, і баранця не заберуть: тільки студентів забирають в поліцію, і стріляють в них на улиці і б'ють, коли вони ходять з червоними прапорцями. Ти, тату, бив і студентів?

— Не бив, любя. Інші били.

— Ти тільки мужиків? Не бий, тату, їх, то будеш зовсім добрий, і для мене, і для їх. А Юрко зловив хруща, давно, давно, я ще була маленька і не вміла злазити по східцях у садок; і зловив хруща, і настромив його на шпильку, то дядя Коля дуже сердився на його і казав, що так недобре і не треба нікому лиха робити, навіть хрущеві. І мама так само казала. А сьогодні Юрко хотів стріляти в баранця за те, що він з червоним прапорцем, та я не дала і сховала баранця у скриню. А у вечорі я виїняла в його прапорець і сховала у мамі в шафу, бо може вночі поліція справді прийде і забере баранця, як я

буду спати. Дядя Коля казав, що поліція ходить вночі і забирає.

— Спи, котику мій, ніхто не забере твого баранця.

Маруся помовчала трохи, а потім знов почала.

— Няня казала, що баранчик білий і кучерявий, як я, а червоний прапорець, що в його,—значить кров Христова. Бо Христа вбили за людей, правда, тату?

— Правда, люба.

— І він плакав, як його били?

— Плакав, дитино, зітхнув батько.

— І ті люди плакали, що ти їх бив. Нухим розказував. А Палажка казала, що у всякого тепер хрест тяжкий. А у мене хрестик є, то такий легенький, легенький. Тату, а ти сьогодні, як ішов до генерала, то почепив на мундір хрест. І він червоний, а мій жовтий, золотий. Чого твій червоний? Може і на йому кров Христова?

Батько широкими, несамовитими очима дивився на дитину, а тіло його мимохіть тремтіло, і холод проймав, і волосся підіймалося на голові йому.

— Кров, дитино... на йому... людська, промовив він тихо, наче не своїм голосом.

— Я його брала—він легенький.

— Тобі, Марусю, легенький, а міні... тяжкий... ох, тяжкий!

— Тату, чого ти плачеш? Що тебе болить?

— Серце, дитино моя...

.....

М. Левицький.

МОЛОХ.

Величезний, чорний і кудлатий, з довгими міцними кістлявими лапами-руками, сам кістлявий, як шкелет, прийшов він небажаний, некликаний.

Ішов він покволоом, не хапаючись, але невпинно,— як час, як огонь лісового пожару, і куди не приходив—залишав за собою жах, муки й смерть.

Жах, муки й смерть... Смерть, муки й жах...

А на лиці його, зарослім і сухім, і плескуватім, не було ні гніву—ні жалости, ні радості—ні горя...

Ревла і гинула скотина, вили і дохли собаки, стогнали, тужили-голосили люди—старі й малі, молоді й середні, жінки й чоловіки.

І мерли...

Одчиняли церкви, виносили образи, хрести, корови, палили безліч ладану і смирни, співали-ридали молитви-благання, падали навколяшки і палко молили далеке небо...

І мерли...

А він все ішов, німий і сліпий, і кістлявий, далеко захоплював своїми страшними руйновничими лапами-руками, і на його зарослім і сухім лиці не було ні гніву, ні жалости, ні радості, ні горя...

Скрізь маячили похилені, обдерті до кроков і лат хатки з обваленими стінами і нагадували шкелети якихсь великих, не нашого часу, створіннів.

А з їх чувся стогін... довгий і сумно-рівний, і тяжкий, як стогін горя, якому нема ні міри, ні запомоги, ні краю, ні впину.

Здавалось, якийсь здоровенний і лютий хижак прожогом наскочив на їх і обідрав, обшматував одразу все м'ясо... обідрав так швидко, що не встигли ще вмерти серця—вони ще бились, і через те відтіль чувся їх нелюдський стогін.

І було схоже на страшне хижацьке кладовище, куди стягали живцем обідрані, ще живі, створіння.

В тих шкелетах з судорогами агонії один через другого і по-між голими ребрами повзали черви.

Повзали то прудко, то покволом—шукали іжі.

Інші лежали нерухомо.

А іжі не було.

Хтось надзвичайно хижий і міцний зненацька обідрав усе мясо, і вони, то згинаючись, то розгинаючись, повзали й повзали взад і вперед, вгору і вниз, лизали сухі ребра і шукали іжі.

Повзали і їли все, що можна було вкусить, що можна було ковтнуть, що можна було хоч жувать.

І ставали од того ще голоднішими, хижо блискали запаленими очима, дико крутили головами і... заглявали.

І їли б одно одного, вони б глїтали дітей, але не могли...

Бо то були люди.

А він, чорний і кудлатий, кістлявий і неосяжний, простягав свої довгі кістясті лапи-руки все далі й далі і ненажерно жер хати, жер скотину, жер людей і все, що жило з ними.

І чим більше жер—тим більше ріс.

Голова його ховалася за хмари і в недосяжну далечінь сягали його руки.

Люди повзали перед ним, як черва, мішаючись з порохом знесиленої землі, підіймали до нього запалі очі, засохлі руки, кричали, молили, ридали, з одчаю рвали своє тіло і, повні невимовного жаху, падали, корчилились в агонії і умірали.

А він, нерухомо страшний і безжальний, грізно навис над кладовищем живих людей і ширивсь, і ріс, і круг його росла мертва могильна мла і заступала собою сонце.

І на лиці його, зарослім і сухім, і плескуватім, не було ні гніву, ні жалю, ні радості, ні горя.

Жах, муки й смерті!.. Смерть, муки й жах!..

І сповнений жахом вітер вив і ревів.

З розгону, щоб перескочить і втекти далеко-далеко, налітав він на випнуті ребра хат, заплутувавсь в їх, вив ще дужче, ламав, виривавсь і, крутячись, як тяжко поранений звір, тікав, тікав, тікав...

І тікали хмари, малі й великі, напружувались втекти дерева, розхитувались і поривались за ними— і не могли, і повні невимовного жаху махали, махали руками-гіллям і рвали, і розкидали поживкле од жаху листя.

А дощ, дрібний і холодний, і колючий, як шпички, з кам'яною жорстокістю ката торохтів по голих ребрах хат і забивав довгі і повні жаху стогони, що безупинно виривались надвір і кривавими стьожками летіли до неба.

О-о!.. О-о!.. О-о-о!..

Звиклим, байдужим ухом слухали ситі люди музику смерти.

А небо мовчало, як і давно...

Ю. Будяк.

С О Н.

Я бачив сон... чарівний сон...

Стояв я на скелі і дививсь на море.

Воно бушувало й ревла.

Хвилі високо піднімались угору і грізно кидались на берег, бились об скелю грізно, нервово, а скеля стоїть і стоїть.

Хвилі сердиті наткнувшись на неї хутко і з жахом назад подавались.

А море стогнало, ревла, хвилювалось.

Ось набігли хмари, чорні, широкі та довгі. Набігли й покрили навкруги всю землю.

Скрізь тиша; одно море лютує, скригоче. По волі гуляє воно.

Скиглили чайки там десь над морем, скіглючи далі неслись.

А море реве, та й реве.
Ось вітер піднявся і голос почувсь: „борись,
друже-брате, борись до загину!

— Хто це?

Коли показався пловець. Щось чорне пливе.

Іх багацько пливло. Всі з хвилями б'ються, всім
хочеться жить.

— До мене, до мене! кричав я до їх.

Вони не почули, бо хвилі набігли, їх обгорнули,
кинули геть у безодню.

Не стало пловців. Вони потонули.

-- Сердешні!

А море люте, регоче, бушує...

Сердите море в негоду! Сердите, могутні!..

Коли ось гуркіт роздався... блиснули блискавки...

Скеля тріщить... Чудове засяло навкруги про-
міння.

Хмар вже не стало. Небо поблідло і море за-
тихло ураз.

Скеля схитнулась... пішла у безодню... стогне,
регоче...

Моря немає,—скрізь степ, гаї, та лани.

Зелено, гарно...

Птиці щебечуть, радіють...

Замість скелі, стоїть чарівниця вродлива.

Сонце засяло... земля заблищала і скрізь гомін
почувся:

— „Це воля, це воля жадана, свята!..

.....

То був сон... чарівний сон.

Д. Ярош.

Михайло Яцків.

Доля молоденької музи.

I.

Пара молодят вибралася в гори. Сміх і жарти губилися серед тишини, дівчина квапилась, бо хотіла завчасу вийти на верх.

І товариш був веселий хлопець, любив біле личко і з приятеля хотів стати шлюбним чоловіком.

Вітер холодив, дівчина вмовкла, потім спинилася й повела оком на далекі долини.

Такий світ показав Сатана Христові, коли підманював на спокусу.

Дівчина не приймила рамени товариша, він облишився, невидима сила спинювала його на боці. Цього досі не бувало ніколи, він не міг зібрати думок і не знав, що з ним діється. Наче морока в сні прилягла його і забрала всю силу.

Вийшли на гору.

Дівчина лягла горілиць і підбрала руки під голову, він сів в ногах, як винуватець.

Вона вдивилася в небо й тонула в синіх глибинах.

Там студено, бо нема гріха, ясно й тихо, бо Бог там пробуває і так любить. Не видко його оком, але видко душею в тій страшній ясній вічності.

Забула про себе, про все, осталась тільки душа і бажала вічного щастя...

II.

— Час нам вертати в долину, — озвався несміливий голос.

Дівчина вернулася з незнаної, ясної дороги й глянула на товариша. Хитала ногу на нозі, дивилася з гірким усміхом на його і на весь світ в долині.

Чим більше вниз, тим гірше пекло. Людські серця, як квітки—чим нижче цвітуть, тим більше їх топчуть.

Ще ніколи не заглянула так глибоко в нищету, як тепер на цій горі між небом і землею. Не мала слова, не було образу для неї, тільки грізна мова мовчанки роспирала груди.

Хлопець дивився в світ перед собою, але нічого не міг бачити. Тільки поволі будилася в нім звичайна злість, що він не може зрозуміти цієї дивної дівчини. Якби ця химера скоро минула, то він не забуде їй цього—там на долині.

III.

Дівчина підвелася й сказала:

— Так, треба йти.

По хвилі всміхнулася й сказала знов:

— А знаєш, що?

Він втішився цією зміною і чекав на несподіванку.

— Іди ти цим боком в долину, я піду тим. Тоді кликнеш, як обізвуся, то буде значити, що ти близько мене, як не обізвуся, то знай, що я далеко навперед тебе!

— Добре!—кликнув і пустився в долину.

Дівчина сховалася за виступом скелі й гляділа вниз.

Хитала в задумі головою, усміх виринув знов на личко і прийшла гадка:

— Якби він любив мене, то відчув би, що я тут лишилася...

Через час почула далекий гомін, потім слабший і стало знов тихо.

Сиділа на скелі, самота і ніч обгортали її поволі.

М. Яцків.

В ДОЛАХ.

Стоїть ліс. З дерев: берези, трепети, черемхи, дубини.

В осени опадає листя, жовкне і шелестить. Грає в світлі різними барвами, іноді місцями жаріє проти сонця мов само полум'я.

Між ними одна сосна. Все зелене.

— Чого зеленієш?—накинулися дерева одного разу на неї.— Ми всі в осіні жовкнем і скидаємо листя, а ти одна хочеш одзначатись в лісі?

— Я сосна,—одповіла вона поважно.

— Що це сосна? Або ж ти не деревина, як ми? Не ростеш в землі? Коріння твоє де инде, як в землі? Як це?

— Я сосна,—одповідає вона знов поважно.

— Відколи живем, скидаємо рік річно листя, не змінємо свого звичаю, а ти одна бавишся зеленню. Сміх і наруга! Акторка!

Пішов лісом сміх.

Коли пізньою осінню почали сніжини літати і на їх гіллі білим пушком укладатися, а сосна все задержала свою одіж, піднявся гвалт.

— Ще не скидаєш твої голки? Вже час би! Ми вже давно про свою зелень забули...

— Я сосна,—знов одповіла деревина.

Тоді вони загудили.—Геть з тобою! ти не деревина, ти зайда. Твоє право не природне, не можливо щоб о тій порі справедлива деревина ще зеленіла!

Сосна схилила поважно свої віти до землі. Росла тут давно, та зелень усе задержувала. Голочки її стали гострі і неприязні проти неуважних дотиків, а вершиною здіймалася до небес. Самітною почувала себе в лісі. А що була ростом найвища, орел спинявся на її вершині, прилітав і одлітав. І добре було в її густій зелені. З її корони глядів на цілий ліс.

Гордий і різкий птах був, що низин не любив, а відносин з пташнею, що цвірінькала по дубинах і трепетах, уникав. Сказано—царь птахів.

Добачила його раз стара черемха на вершині.

— А он на вершині зайди загніздився орел!— закричала.—Чи не сором це для нас, не зневага? Схаменіться? А он скільки прекрасних молодих дерев у лісі: берези, трепети, черемхи, бучина, вільшина. Ні, він на зайді загніздився! Чи чули? Яка там з неї деревина? Давай зганяти з неї орла. Царя-птаха укралам!

— Украла, уквала!—понеслося лісом.

— Я сосна,—обізвалася деревина.

— Що сосна? І що з того? Які в тебе заслуги? Який з тебе на будівлю матеріял? Од сьогодні до завтра? Ціла твоя заслуга, що вгору пнешся. Гей, товариство, схаменіться, вона орла уквала!

— Украла, уквала!

— Я власне для орлів,—сказала сосна.

Новий гвалт.—Для орлів? А то що? В нас нема вже на чім загніздитись? В нас нема трепет? В нас нема грабин? Нема бучин?

Ще раз пояснила деревина, що вона сосна.

.....

Стрілець ішов лісом. До його звернулися з скаргою.

— Проступки?

— Отак. Он та, що в гору пнеться...

— Другий голос.—Орла, царя-птаха, уквала.

— Орла уквала?

— Украла, уквала!

— Де він?

— А он. На вершині зайди.

В стрільця зброя. Він пан і над царем орлом.

— Вбити?

— Ні, шкода. Може дасться освоїти.

— Освоїти, освоїти!

— А де йому зажити.

Знов гвалт.

— А он же трепети в нас! А он безрезка молода. А он черемха пишна і замашиста. А міні що бракує? Об'ємиста і груба, на сто років матеріял.

— Добре. Треба зігнати орла з вершини.

Гукнув вистріл лісом. Задрожала корона деревини. Орел ні крилом не кивнув.

Розлютився стрілець. Давай підпалити сосну, щоб не вертав до неї більше.

Підпалив деревину...

Гей, який огонь спалахнув із неї! Як загорілася сосна! Мов у мученицю перекинулася за короткий час. Полум'я колихалося корогвами між її широкими вітами, а золоті іскри росприскувались луком над цілою вершиною. Дим садив розпучливим розгоном під небеса, та ратунок ні звідки не наспівав. Кипуча живиця спливала, як сльози в долину і горіла сосна мов пречиста жертва! Згоріла аж до пня.

Спокійно стало в лісі. Спокійно і буденно. Не чути широкого шуму сосни.

Вже не буде більше зімою зеленіти, не буде вже більше і оряїв голубити.

А орел, царь птахів?

Одлетів збивши люто крилами, не повертає більше. Загніздився на високій скелі, не сила освоїти його. Іскрить очима до наближаючихся з низин і береже свою самотність...

Гордий і неприступний, не зміняється він ніколи. Все інше забув. Трепети, черемхи, бучину і дубину. Лиш одно не вгасає в його вірній душі, це образ пишної жертви, що в долах упала, і погорда до низин.

О. Кобилянська.

Марсельеза.

(З Л. Андреева).

Де була нікчемність: душа заяча, безсоромне терпіння, як у робочої худоби. Коли доля насміялася над ним і злісно кинула його між наші чорні ряди, ми сміялися, немов божевільні: отже трапляються такі чудні, такі недоречні помилки. А він—він, звичайно, плакав. Міні ніколи не доводилось стрічати в життю людину, яка мала б таку силу сліз і щоб ті сльози текли з такою охотою—з очей, з носа, з рота. Немов губка, що насичена водою та стиснута в руці. І в наших рядах я бачив людей, що плакали, та тільки сльози їхні були—огонь, од якого тікає дикий звір. Од тих мужніх сліз обличча старілось, а очі молоділи: немов лавіна, що її викинуто з розпаленого земного надра, вони випікали невитравні сліди і ховали під собою цілі міста нікчемних бажань і дрібних турбот. А в цього після сліз тільки носик червонів та хусточка намокала. Він десь сушив її потім на мотузочку, бо інакше де б йому набрати таку силу хусток?

І всі дні вигнання він тинявся по начальниках, по всіх начальниках, які тільки були та яких він міг пригадати собі, вклонявся їм, плакав, присягався, що він невинний, благав зглянутись на його молодість, обіцяв ціле життя не роззявляти рота, хіба тільки для проханнів та для хвали. І ті сміялися з його, так само, як і ми, і взивали його: „маленька нещасна свиня“, і кричали йому:

— Агов ти, маленька свине!

І він слухняно біг на поклик: він кожного разу сподівався, що ось почує вістку про те, що його повернуть у рідний край, а вони тільки жартували. Вони знали так само, як і ми, що він невинен, та його муками їм треба було лякати інших маленьких свиней,—неначе вони мало ще налякані!

Приходив він і до нас, коли його гнав жолудковий жах самотності; але суворі та замкнені були

обличча наші й подурному він шукав ключа. Бентежачись він взивав нас милими товаришами та друзями, а ми хитали головами та казали:

— Гляди! Тебе почують.

І він позирав на двері, ця маленька свиня. Чи ж можна було zostаватися серйозним! І ми сміялися одвиклими од сміху голосами, а він підбадьорений та потішений сідав ближче й оповідав, і плакав по своїх книжечках любих, що залишилися на столі, по своїй мамі та братіках, про яких він не знає, чи живі вони, чи вже повмірали од ляку та нудьги.

А потім нарешті ми його прогнали.

Коли розпочалась голодовка, його охопив жах, невимовно-комічний жах. Адже він так любив попоісти, сердешна свиня, і він дуже боявся милих товаришів і дуже боявся начальників: збентежений нікав він поміж нас і раз у раз витирав хусткою чоло, на якому виступало щось—не то сльози, не то піт. Й нерішуче спитав мене:

— Ви довго будете голодувати?

— Довго, похмуро одмовив я.

— А знишка нічого не будете їсти?

— Мамуні присилатимуть вам пиріжків,—одвітив я серйозно. Він неймовірно глянув на мене, похитав головою і, зітхнувши, пішов. А другого дня заявив, позеленівши од страху, немов папуга:

— Милі товариші! Я теж буду голодувати з вами.

І була йому спільна відповідь:

— Голодуй сам.

І він голодував! Ми не вірили, як не вірите ви, ми думали, що він їсть щось нишком, думали так і доглядачі. І коли під кінець голодовки він заслаб на голодний тиф, ми тільки плечима здвигнули: сердешна маленька свиня! Але один з поміж нас,—той, що ніколи не сміявся, промовив понуро:

— Він нам товариш. Ходім до його.

Він марив, і нуждене, як усе життя його, було те безглузде белькотання. Про свої любіми книжечки казав він,—про мамуню та братіків; він прохав пиріжків,—холодних як крига, смашних пиріжків і

присягався, що невинен і прохав помилувати. І рідну сторону він кликав, кликав любу Францію,—о, прокляття людському серцеві: він душу шматував тим покликком: люба Франціє!

Ми всі були в палаті, коли він вмів. Свідомість вернулась до його перед смертю, і тихо лежав він такий маленький, слабкий, і тихо стояли ми, його товариші. І всі ми, всі до одного почувли як він промовив:

— Як умру, співайте наді мною „Марсельезу“.

— Що ти сказав? — скрикнули ми здригнувши з радощів та закіпаючого гніву. І він повторив:

— Як умру, співайте наді мною „Марсельезу“.

І вперше очі в його були сухі, а ми—ми плакали, плакали всі до одного; і немов огонь, од якого тікає дикий звір, горіли наші сльози.

Він умер, і ми співали над ним „Марсельезу“. Молодими та дужими голосами співали ми величню пісню свободи, і грізно вторив нам окіян і на кряжах хвиль своїх ніс в кохану Францію і блідий жах й криваво-червону надію. Й назавжди став він прапором нашим,—ця нікчемність з тілом зайця і робочої худоби—і з великою душею людини. Навколюшки ж падім перед героєм, товариші та друзяки!

Ми співали. На нас дивились рушніці, злорадно клацали в їх замки і гострі жала штиків загрожуючи п'ялись до наших грудей,—і все голосніш, все радісніш лунала грізна пісня, у слабих руках бойців тихо гойдалась чорна труна.

Ми співали „Марсельезу“...

Г. Сьогбочний.

Юдмила Яновська.

Весна.

Уривок (з „Злодійни Оксани“).

Прокинулася Україна після зимового сну. Потали сніги; зелені озимі засіви веселенько потяглися вгору, виправляючи зібгане снігом листячко; молода травиця пробилася з-під землі і вкрила, ніби щіткою, долини, яри, поля та гори. Весняне сонечко силкується обігріти покинутих на всю зиму діток, і дітки веселенько та любо зазирають у вічі своєму татусеві, купаються та гріються в золотому промінні. Земля-ненька поспішається показати батькові свої чада неоцінні, і що години, що хвилини виводить на показ то билинку манісеньку, то чудову квітку. Довідалися і пташки, що сонечко повернулося додому, що побудовано вже для їх оселі в рясних вітах дерев, і позліталися з усіх країв. Голосно зустрівають вони схід сонця, далеко лунає чудовий

іх „добри-день“; а що вечора, до пізньої ночі, співають вони на втіху потомленим людям, або на радість та на горе закоханим дівчатам та парубкам. Ось і жаби обізвалися в ставку; бугай одгукнувся; загули жуки, заворушилися мурашки та кузьки всякі, і мати-земля засинає спокійно та радісно під блакитним наметом високого, ясного неба.

Натомлена, замучена людина — і та під ласкавим поглядом весняного сонечка звеселилася. Знову пускає на волю свої мрії та будить безкраї надії в серці. Забитий, приголомшений злиднями, хворий од сутяжної праці хлібороб, глянувши на світове весілля, знову ожива, забувши про свою хворість, про гірку недолю, і почина сподіватися на Божу допомогу та більше йняти віри в людей. Затъохкали, забилися опалені жаром першого кохання серденька дівочі; далеко стеляться веселі веснянки, в яких не чутно ні туги розбитого серця, ні згадки про зраду або недолю; немає, натяку і про буденне життя.

Л. Яновська.

Уміркований та щирий.

(Лист чоловіка до жінки).

Рце, Ольго, пишу тобі листа з самої тюрми. Найшовсь добрий чоловік, що згодився кинути в ящик, минаючи тюремне начальство. Попав таки на старість. Сидів-сидів у хуторі, двадцять літ не показував на світ носа, раз вирвався та й то, дякувати землячкам, посадили таки. Ти не лякайся дуже, начальство наше не дурне ж таки, побачить же воно справді, що з мене соціялист, як з клочча батіг. А все таки продай тих кабанців, що торгував

кабанник Ремесло, та їдь до мене, може, скоріше визволиш. Та гляди, не продай чорного кнурця, що поліву в сажу, бо то на розплід. Як приїдеш у Полтаву, то йди просто до губернатора і виясни йому все, як я тобі пишу далі. Тільки попереду зайди до секретаря та ткни йому щось в руку,—щоб його за печінки вже ткнуло—може, з того щось і вийде.

Все вийшло через того божевільного Недоторканого. Знаєш його? Той самий, що був у нас торік на великдень і мало не побився з справником за те, що цей назвав українську мову „великорусским наречіем.“ Пам'ятаєш? Такий високий, здоровенний чоловік з довгими козацькими усами. Раз-у-раз ходить в вишиваній сорочці з стьождкою. Та, мабуть, пам'ятаєш. Так оцей гевал і посадив мене.

Я вже мав виїзджати додому та на гріх і подумав собі: „А ну, дай зайду до своїх, до українців. Тепер воля, то воно й не так небезпечно уже заявитись справжнім українцем. Як не як, а любові до рідного з серця не викинеш.“

Та й захожу до української книгарні. Каюсь, розпустив я трохи язика там з ними: досталось таки правительству за причіпки до нашого рідного слова. Ну, якось воно так вийшло, що Недоторканому теж по тій дорозі треба їхати, що й міні. Ми й умовились увечорі зійтись і разом їхати до поїзду.

Тільки це вже перший і останній раз я їзду з ширими українцями. Дав уже зарок собі: як побачу де якого широго українця, десятою улицею обминати му. Буде з мене цього сорому та горя, що тепер маю. Міні б уже з тої хвилини, як він до мене в номері причепився, треба було б одкараскатись од його. Плонуть і не їхати з ним. Але, якби ж то знаття! А то думаєш собі: „свій чоловік, українець... Треба піддержувати національну справу. Годі сидіти по хуторах...“ От тепер за це й попросидь у тюрмі. Треба було, як розсердився він у мене в номері і хотів іти, не вдержувати, а я, наче чорт розум одібрав, почав ще умовляти його. А розсердився він, бач, того, що я одяг комірчики з галстухом, а не

вишивану сорочку з стьождкою. (Найшов дурного, щоб всяке бачило, що я українець). Насилу виправдився тим, що сказав, ніби забув узяти з собою сорочку. А то вже і „ренегат,“ і „кацап,“ і „зневага національної культури.“ На смерть образився.

Ну, все таки поїхали разом. Йідемо, балакаємо про українські газети і, не криюсь, приємно таки було держати в кишені українську газету і не прислухатись, чи не біжать за тобою арештувати. Воно, що й казати, усе приємно, коли воно дозволено, коли написано скромно, не задирикувати і по українському таки. Воно й про Недоторканого не можна сказати, щоб він соціалістом був. Гріх це сказати про його, тільки вже над міру любить Україну. А нам, українцям, воно як раз і не до лиця. Нам більше треба політикою брать: там примовчати, там ухилитися, там потанцювати під дудку дужчих. Од того голова, чи ноги не опадуть, а гляди й пощастить у чомусь. А що вже про Недоторканого, то й казати нема чого, що не такий він чоловік, щоб у політиці розбіратись. От хоч би тобі таке. Йідемо ми звощиком повз пам'ятник батькові нашому Богданові Хмельницькому. Балакаємо собі. Коли це Недоторканий торк звощика у спину.

— Звощику!.. А звощику!

Той обертається.

— Ась?—каже.

Ну, що тут такого? Спитав чоловік по своєму. Ні, Недоторканому це не подобається.

— Не „ась,“ а „що“—поправляє того.

Звісно, звощик не розуміє:

— Чого изволіте?

— Не „ась,“ кажу, а „що“ треба казати! Розумієш? Хто це на коні?

— Ето?—показує звощик пужалном на Богдана.

— Еге ж.

— А ето какой то хаклацкій генерал.

— Чого ж хаклацкій?

— Если б наш, так он прямо сидел би, а етод ішь, как на бок свалілся. Пустяшной генерал...

Аж підстрибнув Недоторканий од цих слів. Як шарпне того нещасного звощика за пояс та як закричить:

— Що?? „Пустяшной?!“ Ах, ти ж, кацапська твоя морда! Та ти не знавш, що всі ваші кацапські генерали й у підметки йому не годяться. Га? Це гетьман України! Чуєш ти?!

Звощик попався сердитий. Не подобалось йому це.

— Ти—каже,—барін потіше, не лайся. Я вель тоже могу словечко сказать. Я хоть і кацап, да одной леригії с Государем!

Тут би замовкнув, так ні, Недоторканого це ще більш підохотило і він випалив таке, що до лица тільки якому небудь соціялистові. Міні аж у серці йокнуло, а звощик так і жахнувся.

— Так вон ка-ак?—каже.—Ето, значит на Государя такія слова. Ну, так погоді же. Н-но!

— Куди ж ти завертаєш!—гука Недоторканий.

— А вот увидишь! Н-но! Вот в участке ми разузнаем, верно ль то, что ти сказал. Ми таких уже возілі...

„От туди—думаю—к бісу! Зачепив собі мороку. Ще в тюрму попадеш через його.“ Так наче мое серце вже тоді чуло, що так буде.

— Ну, оставь, ізвощик,—миролюбиво кажу я—поезжай на вокзал... Довольно.

— Не-ет. Я етого не могу. Не-ет. Уж ми ето в участке разсудім. Н-но!

Що ти його будеш робити? Ще справді завезе. Бачу, Недоторканий почина йорзати на сидінню.

— Та це ти справді, земляче, в участок йідеш?—питає нарешті.

— А ти думал в лесторан тебя за такія слова? Н-но!

Що ти йому казатимеш? Везе таки в участок! Недоторканий почина сопти. Далі зразу чогось заспокоївся, посміхнувся до мене, та й каже до звощика:

— Ну-ну, йідь, йідь... Чого ж?.. Побачемо тільки, що тобі скажуть в участку за твої слова про Царя.. йідь, йідь...

Звощик нічого, мовчить.

— Побачимо; побачимо, як тебе поглядять по головці за те, що ти свою мужицьку морду з Царем рівняеш.

— Разве я равнял?—раптом озирається звощик. Я, значіт, к примеру только... А ти вон что!..

— Ні, голубе... Ти сам сказав, ось і мій товариш чув, він свідителем буде. А за це, знаєш, що роблять?

Звощик нічого не відповідає, одвертається і мовчки йде далі. Потім помалу поверта коня, йде назад.

— Куди ж ти? — з іронією пита Недоторканий (не вдержався таки).

— Время не хочется терять...

— А! „время.“ Ото то ж бо й є... Кацапня проклята!

— Та годі вже, пане Даниле—просю вже я.— Хай йому біс. Мовчить уже.

— Ні!—каже. Не треба ім потурати. Ач! Тюря чортова!

Забралось в чужу солому та й шелестить ще!.. „Пустяшний!“

А ваці Куропаткіни, Рожественські, Стеселі хороші? Один тільки й був порядний Кондратенко—та й то не кацап, а українець. Цього вони не знають! Кацапури!

От такий чоловік!.. А на вокзалі знов. Пішов він білети купувати. Жду я його. Жду, жду,—немає. Що таке? А ну, дай піду пошукаю. Іду до каси, дивлюсь: народу, народу там. А коло каси стоїть жандар, а проти його Недоторканий і щось сердито кричить. Прислухаюсь я.

— Він не має права!—чую, говорить Недоторканий.—По маніфесту усі мови рівноправні... Він повинен розуміти мене. Скажіть на милість, шиска яка: касір нещасний!

Жандар перебиває його.

— Та плювать міні!—гука Недоторканий.—Хай позиває! Він на Україні, а не в Кацапії, мусить і балакати по українському!

От я жалів потім, що тут його не арештували! На моє нещастя якось обійшлося благополучно. Чи жандар дурний був, чи хто його зна. Взяли ми багажного і пішли в вагон. А вже вдарив перший дзвінок. Багажний пхав, пхав на полицю наші чемодани, але там вони не поміщались, він і поставив одного під лаву. Недоторканий це побачив.

— А хіба на полиці не можна?—каже до того.

— Что с? Полицію?—не зрозумів той.

— Нічого, нічого — поспішно вмішуюсь я і починаю шукати в гаманці злота.

— Ти—українець?—тим часом похмуро звертається Недоторканий до багажного.

— Как ізволілі сказати?—ввічливо нахилиється цей.

— Хохол ти, чи кацап?

— Я с? Хахол! Самий настоящій хахол! Черніговской губернії.

— А по своїому й говорити не вмієш?

— „Ну, от! — думаю — ще з цим зчепиться! Ну й пеня!“ А тут, як на зло, ніяк злота не найду. А гривеника дати мало, двадцять копійок багато.

— Давненько із деревні, барін. Запомніл по мужицькому—делікатно посміхається багажний, поглядаючи на мої руки.

Недоторканий ще більше похмурюється.

— Та не „по мужицькому,“ а „по українському!“ Мужики всякі бувають. Є мужик француз, є німець, є поляк... О! Є і пани такі ж самі...

— Да! — зітхає багажний. — Всякіі, значіт, народи...

Бє другий дзвінок. Багажний переминається з ноги на ногу, подивляється на мої руки. А тут злота, як навмисно нема. Плюнув я.

— Чи нема,—кажу—хоч у вас злота, Даниле Іваничу?

— Злота? Добре... А свою рідну мову сором забувати. Нас і так скрізь забувають... От касір цей... Сволоч! Ще арештувать хотів... Бач, бюрократ кацапський!.. Злота, кажете?

— Злота, злота.

— А наш брат-галушка мовчить... Та чухається...
А кацапня хазяйнує собі... Культуру свою...

— Барін! Мене некогда... Іттіть надо, второй
звоню — несіміло перебива його багажний.

Недоторканий грізно дивиться на його.

— А ти по своєму сказати міні не вмієш?

— Я, барін, человек занятой... Позвольте за
труд... Мене некогда політикой заніматься...

— Ні, стій! Я тебе не про політику.

— Даниле Іваничу,—умішуюсь я,—Бог з ним,
пошукайте злата.

— Ні—і! Підождіть. Треба вчить. По своєму,
питаю, ти не вмієш сказати?

Вже й пасажери починають звертати увагу. Ба-
гажний стискує плечима і з усмішкою дивиться на
якогось панка, що цікаво загляда до нас.

„Ах, ти ж Боже мій!—думаю.—Знов скандал
буде.“

— Даниле Івановичу!—благаю вже—та пустіть
чоловіка.

— Ні, подождіть... Ось ти скажи міні: як того
чоловіка назвати, хто матір свою забуває? Га?

Б'є третій дзвінок. Багажний зтріпується, ро-
бить сердите лице і рішуче говорить:

— Позвольте, барін, за труд, а то я жандарма
буду звать. Что ето такое в самом деле.

Зачувши „жандарма,“ я прудко виймаю двад-
цять копійок і суну багажному в руку. Він в мент
зникає.

Недоторканий хитає чогось головою і кладе
гаманець у кишеню. Рушаємо. Я зручніше вмошуюсь,
з полегкістю зітхаю і починаю дрімати. Славно так
задрімав був, коли це чую чийсь знайомий голос
вигукує:

— Україна спасла Росію!

Я розплюшую очі і озираюсь. І уяви собі, коло
нас цілий мітінг. Десь набрались селяни, студенти, ро-
бітники, якісь панки, жиди, одно слово чисте народне
зібрання. А посеред усіх ораторствує Недоторканий.
Горе тепер, Олю, та й годі: куди не поїдь, скрізь у
пойїзді тільки й почувеш: „революція, резолюція, кон-

ституція, інтелігенція! Чи то ж чувано було коли вперед, щоб у вагонах робилось отаке. Вперед бувало, йде собі чоловік спокійно, тихо, побалака з сусідом про врожай або про бурську війну і кров йому спокійна, печінка не болить і на душі спокійно. А тепер тільки й чуеш: „убито стільки то,“— „поранено стільки то.“ Або: „конфіскувать землю без викупу!“— „ні, з викупом!“ І товчуть собі, а нема того, щоб подумать, що може, кому од таких слів чи з викупом, чи без викупу, серце рветься надвоє. А дядьки наші? І собі туди ж! набрались розуму, мурляки! „Треба—каже, по закону робить: як усім, так і панам: не з торбами ж ходити ім. Дать і ім стільки землі, як і всякому, хай обробля.“ Як це тобі подобається? Ой, жінко, жінко! Казав я: „продаваймо землю, поки не пізно.“ Ні, „пождемо ще трохи.“ Ну, та, здається, діждемось ми. Послухала б ти, що у нас тут у вагоні говорилося.

— Україна спасла Росію!—кричить мій Недоторканий.

— Почему ж Україна?—питає його якийсь білявий студент.

— Бо Росія ще спала, як наші селяни в 1902 році підняли повстання.

Я так і задубів. Чи не сказився чоловік: найшов чим хвалитись.

— Ізвініте—каже студент.— Ви ошибаетесь.

„Ага!—думаю—найшовсь таки благорозумний чоловік,“ і що ж би ти думала?

— Ізвініте,—каже—революційні діяння би-вали в Росії ещо раніше полтавських безпорядков. Еслі уж говоріть о спасеніі, то спасла Росію только інтелігенція і народ.

„Оце так!“—думаю, коли раптом на верхній полиці, що коло вікна, хутко підводиться якась панна і кричить:

— Вот іменно, еслі уж хотіте, то ваша інтелігенція очень і очень слабо подняла знамя революції. Да, да! Она только сумела пойти (да і то ковила) за тем знаменем, которое поднял пролета-

ріят. Я, конечно, говорю не об інтелігентних робочих, а об інтелігенції буржуазної. Она, как і вездє і всякая буржуазія, сейчас же змінила делу свободи.

Панна аж сіла на своїй полиці і подушку навіть одклала на бік, готуючись змагатись. І як схопились же вони! Той: „інтелігенція!“, а та: „пролетаріят!“ На підмогу панні десь узявся якийсь, видно, робітник, далі русявий студент, а до білявого студента пристав якийсь панок. І таке завели, що аж млосно міні стало.

„Ну, — думаю — аж тут міні каюк: заарештують.“

Так воно й сталося. Воно б, може, й не сталося та надала нечиста сила вмішатись знов до балачки Недоторканому. Ото трохи осадили його, він був і замовк. Я вже думав, що так і мовчатиме. Так куди там, так бачу і рветься, щоб щось своє вставить. Та поки України не заціпали, ще здержувався, а як щось там хтось сказав, так його й прорвало. Україна це все одно, що болячка йому. Ледви торкнись, він уже, як скажений, робиться. Я навіть і сердитись на його дуже не можу, бо бачу, що це просто нещасний чоловік. У його ж тільки й думки, що от той балака не по українському, а той не признає українського. Вже ж і я сам люблю неньку — Україну, кохаюся в рідній мові нашій, шаную батька Тараса, ну, а щоб от так-о вже тільки й думати про те, то це вже я не можу. Він згодний навіть на те, щоб насильно землю одбирати, аби завести свою самостійну Україну. Ну, а я цього вже не можу. Україна Україною, а земля землею. От же скажи йому це, хіба послухає? А як же! А це то й погубило його й мене. Вийшло це так. Надало комусь там сказати між иншим, що мабуть Польща здобуде собі таки автономію. Я проти волі глянув на Недоторканого. Дивлюсь, напруживсь він, видно чекає чогось. Ті перевели розмову на инше. Тоді Недоторканий перебива їх і сурово так питає:

— Ну, добре. А що ви скажете про Україну? Ті спершу й не зрозуміли.

— То-есть, что „про Україну?“ — питає хтось.

— Та от, Польщі автономія, а Україні?

— Можезть бить, со временем і Україна будет автономна.

— Та-ак?—саркастично посміхається Недоторканий. Дуже вам дякуємо! Красно дякуємо...

— А ви разве протів етого?—питає білявий студент. Недоторканий в мент суворо нахмурюється і з натиском говорить:

— Україна для українців. І ми не потребуємо вашої автономії!

Тут, дивлюсь, просовується наперед якийсь чорнявий студент, в червоній косоворотці, який до того тільки вставляв за панну та за „пролетаріят“ короткі фрази.

— Вибачайте...—звертається він до Недоторканого по українському.

Той зразу помягчав, зачувши рідну мову.

— Вибачайте... Ви це про кого кажете „ми не потребуємо автономії?“

— Про нас, про всіх українців!

— Вибачайте — посміхається студент—я сам українець, але можу сказати, що ви дуже помиляєтесь, коли беретесь за всіх одповідать. Українській буржуазії, та й то де якій тільки частині, може потрібна самостійність України, але українському пролетаріатові вона зовсім не потрібна. Українському робочому люду, як і всякому, потрібна така політична форма, яка спріяла б його розвитку. От, наприклад, автономія. Але одокремлюватись цілком од своїх братів руських, чи поляків йому зовсім не треба.

Недоторканий спершу аж оторопів. Потім як скочить.

— Як?! Та це ви хочете, щоб над нами й далі панували чужинці?!

— Над нами панує бюрократія—каже студент і так саме, як і над тими ж чужинцями. Чужинці нам не вороги, а брати.

Бачу, Недоторканий починає сопти й червоніти, значить, сердиться.

— І це говорить українець? Ви—українець? У кацапській сорочці?!

— Українець.

— Та ви... ви кацапський прихвостень, а не українець! Ви...

— Чого ж ви лаєтесь? — похмурившись, питає студент.— Я з вами, як з людиною, говорю, а ви... як чорносотенець який небудь...

Тут Недоторканий як спалахне, як ревне:

— Що?? Я—чорносотенець?! Ах, ти шпиг кацапський!.. Та я тобі!..

— Ето, дійствительно, какой то чорносотенець — звертаючись до когось, промовив з усмішкою якийсь невеличкий єврейчик, що стояв коло Недоторканого. Той, як почув, та, недовго думаючи, як розмахнеться та зо всієї сили лясь того по пиці.

— Ось тобі, жидюго „чорносотенець!“

Тут скинилось щось неможливе. Єврейчик у крик; у сльози, студенти з піною лізуть на Недоторканого, Недоторканий махає кулаками, кричить. Господи! А тут як раз станція, ми й не чули, як поїзд став. Крик стоїть, аж у ухах лящить. Коли це зирк: пробірається кріз юрбу жандарм; тихо стало. Хтось покликав; мабуть, якийсь сердобольний дурень. Недоторканий, як побачив його, так і скипів:

— А!—кричить.—Так он ви які? За жандаром?.. Революціонери?

— Врєте!.. Ми не звалі его!

— Брешіть ви самі! Ось дивіться, селяни. Бачите, як друзя народу уступаються за вас? Бачите, як вони боряться з тими, хто боронить вашу національну честь і душу. От привели пса на мене.

— Позвольте, господін... В чом тут дело—почав було жандарм, так де там, і слова скажений не дав нікому сказать.

— Беріть! Беріть мене!—кричить.—Я не боюсь ніяких жандарських лап! Ми зможемо постояти за ідею... Арештуйте нас, хапайте, тирани! Пане Сам-жаренку, ходім! Кацапня предає нас в „руки правосудія.“

Можеш собі уявити, що зо мною сталось, як він випалив це до мене. Я зомлів, просто зомлів. Хотів крикнути, що я тут ні при чому, що я зовсім не винен ні в чому і, як то буває у сні, не міг язиком поворушити. Думав, що мене кондрашка тут на місці гегне. Якось Господь милував. Так мене й вивели, як задубілого. Очунявся, аж у кімнаті якійсь.

От за це й сижу тепер. Більш ні за що, клянусь Богом. Як не благав, як не доказував жандарському офіцерові, не повірив і звелів одвезти у Полтаву. Учора привезли. Думаю, що тут випустять, смотритель тюрми обнадьожує. Та я й сам так думаю, невже ж таки ім повилазить, що я чоловік тихий собі. Що Україну люблю? Так хіба ж я кому хоч слово про це говорив де? От тільки там у книгарні. Ну, так то ж один раз та й то не дуже... А то ж нікому нічого... Як ти думаєш, Олю?.. Приїзжай скоріше, голубко, та рятуй. Продай кабанців та позич у Митрофана Пилиповича з півсотні і вивольяй, Олю, бо не виживу. Тільки гляди, не продай кнурця, бо то дуже доброї породи. Твій чоловік Сидір Самжаренко.

Р. С. А Недоторканий і тут не кається. Перелаявся зо всіма товаришами по тюрмі. „Геть,—кричить—чортова кацапня з наших українських тюрмі! Чого поналазили сюди?!“ Ну, й не идол, скажи на милість?!

В. Винниченко.

* * *

Нічка весняна, тиха, ваблива вкутала сумні великі палаци.

Стоять вони сумні, великі і горді і слухають грізную пісню великих могутніх дубів, що довгі, довгі роки, як ті вартові, росли коло їх.

Питають палаци своїх сторожів:

— Чого ви похмурі?

Як вас посадили, пройшли вже століття і, щоб ви в пригоді були, вас доглядали, вас поливали, вас берегли.

Тепер ви, великі і горді, і сильні, повинні бути вдячні за ласку отую і тихі прихильні співати пісні властителям вашим.

А ви і сильні, й могутні—та пісні ваші—ридання, ви і горді, й величні, а сльози на вітах у вас.

Скажіть же, дуби нам, могутні, що за причина тому?

— Пісень ми веселих не можемо співати, бо сум на душі; наше коріння полите сльозами, наше галуззя окроплене кров'ю.

Тепер ми високі, тепер нам все видно, що діється в світі.

Ми бачимо села убогі в болотах і люд ми голодний бачим в турботах, що радий він хліба шматку, политою потом кривавим, ми бачимо сльози дитячі й жиночі, як море широкі, нема їм кінця. А долі не видно...

Роспука і смуток, як хижий той звір, вриваються в серце і серце ридає. Де ж тут нам співати веселі пісні.

Не можемо веселих співати! Ми бурі ждемо! Нехай вона вдаре, нехай пронесеться, нехай поламає вона наші широкі віти, але ж наші діти, що виростуть під вільним промінням сонця, прихильно нахилють вони свої віти в ясне віконце і вільному й щастливому люду дадуть прохолоду.

Ми довго мовчали—тепер же благаємо бурі, щоб сколихнула всю землю вона...

Ні, пісень веселих немає у нас—один грізний поклик.

Ви ж не лякайтесь... буря пройде і проміні сонця рожево-червоні, як прапор свободи, засяють і землю всю щастям укриють.

Всім весело буде!

Івась.

Наталка Полтавка.

„Так-так, так-так!..“

„... Так-так, так-так!..“

Десь біжить потяг...

Зігнувшись, піднявши плечі, він крадеться по шпалах, вдивляючись у нічну млу...

Ніч не місяшна... І то гаразд... Блідий вид місяця нагадав би йому одно обличчя... одно...

„...Так-так, так-так!..“

Угорі, по-над головою, безліч блищить бездушних зірок, навкруги біліє холодний сніг... Тихо у застиглим повітрі... тихо... тихо й холодно... мов у могилі... у могилі...

„...Так-так, так-так!..“

Он по-над дорогою маячить самітнеє дерево... простягло обголену гіляку... неначе шибениця... шибениця...

„...Так-так, так-так!..“

Потяг біжить...

Чути здалека — свистить машина... Довго, довго... у нічній тиші... щось скорботне, безнадійне у тому далекому свисті... як останнє—„прошай!..“ останнє...

„...Так-так, так-так!..“

Земля стугонить... У нічній млі блищить червоне око... Різкий згук ріжка...

Він пішов... навіки... навіки... з Божого світу... Тепер це скоро... скоро...

Зігнувшись постать зложила руки, як на молитву, і припала ниць до землі, головою на рельси...

„...Прости!.. Прости!..“

З гуркотом і шумом, прискаючи і сиплючи помелом золоті іскри, пробіг потяг... і кров гаряча зросила землю...

„...Так-так, так-так!..“

Наталка Полтавка.

Веснянка.

Весна красна, весна красна,
Із стріх вода каше.

А вже тому юнакові
Мандрівочча пахне...

Завмерла, онімїла, вона прокидається. Розбива поволі та необорно зімові тягарі—кайдани. Дзвенять залізні стиха, дрібними струмками збігаючи по змучених грудях змарнілого краю; ревуть далі потоками, рвучися з його закутого тіла; а далі—величний гук і лемент повстане скажений над рікою: завзято кинеться горда вихованка степів непоборних бороти-ламати ненависного ворога!..

* * *

Весна красна, весна красна,
Із стріх вода капле
А вже тому юнакові
Мандрівочка пахне...

Зимові тягарі-кайдани спадають і ринуть у хмуру
безодню минувшини...

Вороття їм не буде?

Не буде вороття!.. Бо воля весняна, чудово-мо-
лода чарівниця, здалека вже подала свої гасла.

Вся істота нервово відчува наближення її уро-
чисте, вся істота проймається нею і тремтить од
припливу життя...

І вітер, що з південного краю прибув,—її посла-
нець сподіваний, вірний—так ніжно чоло торкає
прозорим крилом оксамитним і збуджує рій пишно-
барвних надій. Як же любо голубить-милує він все
навкруги цілющим повітрям своїм!..

А в повітрі (чи то справді, чи то тільки мріється
так?)—зваблива музика весни розпочина вже побідну
кантату...

* * *

Весна красна, весна красна,
Із стріх вода капле.
А вже тому юнакові
Мандрівочка пахне...

Не йде до рук буденна, хатня робота... Стіни
старої будівлі, що до їх зима була прикувала, зда-
ються тепер брудним, огидливим муром вязниці!..

Зір напружено шука далекого обрію. Серце пра-
гне турботно розкошів волі й борні. Вабить до себе
в пишній уяві безмірний розліг степовий!..

А вітер весняний іздалека, здалека жене уже
цілими хвилями вільний подих степів... Як непере-
можно вони кличуть до себе, і з якою жагою груди
пють той заклик!..

Уже й жайворонок у надземних просторах завів
зовучю пісню свою, в соняшний промінь оздоблену.

В темно-безодній блакиті хвилює і летється без краю
тая пісня сріблито-дзвінка... Гей, яка ж вона кри-
лата, яка приворотна, як невгамовно кличе за обрій,
до синьої, світом осяяної далечини!

* * *

Весна красна, весна красна,
Із стріх вода капде.

А вже тому юнакові
Мандрівочка пахне...

А ніченька зайде тиха, весняная — в обіймах
пестливих хотіла б усе колисати... Та ні вдень,
ані вночі схвильованій думці нема супокою, ні одпо-
чинку...

Ой, прислухайтеся ж пильно! Таємнича, зоряна
височінь, повна рухів і звуків, повна життя моло-
дого кличе — лунає.

Гей! Гей, ге-е-ей!!.. Хто небезпеку-одвагу шанув
юнацьку, чіє серце одну покохало мрю-коханку,
кому лютий насильник—зіма не здолала підтяти ще
горді крила?

Гей! до нас, за нами!—гукають веселі, крилаті,
завзяті гості весни За нами! Ми покажем шляхи в
променисту, безмежно-глибоку блакить; покажем, як
гинуть зловражії хмари зімові, як сонце звиятно
та радісно сяє...

В. Велентій.

Нехай воскресне!

Моїх сестер, братів веселих я бачу. Сміються,
під сявом сонця весняним, радіють вони.

Немов ожили мої сестри й брати, немов би вос-
кресли вони.

А сліз я не бачу на очах: не видко. Геть ви-
сохли сльози, втомилися плакати люди. Хоч день,
хоч на час одпочити хотять мої сестри, брати.

І чудно міні: я звик до сумних їх очей, до сліз цих жінок і дітей. Од батьків і синів я чув лиш прокляття самі, прокляття стражданням, борні за той хліба шматок. Сьогодні ж я бачу: сміються, радіють і кажуть; „воскресе Христос!“

Я бачу веселі обличчя... і вітер доносить до мене той радісний дзвін по церквах. Сам вітер, і дзвони, і сонце, здається, говорять—співають: „воскрес Він, Христос.“

Але придивляюсь я краще і слухаю пильно— і бачу, і чую, що радість не щира... Брати мої, сестри сміються—це правда, але ж подивіться! Які вони втомлені—схудлі, нуждені, а очі горять яким хворим огнем! І видко в очах тих бажання—благання:

„О, коли б же ти, земле, воскресла! Коли вже ти справді воскреснеш, Христе? Коли?!“

Я чую виразно... В повітрі несеться сполучений стогін. Це прагне весь світ, вся голосить земля: „воскресни, воскресни!“

Он вітер легенький, мов хвилька на морі, пливе так лагідно. Він будить рослину, він сіє життя, він каже всім, кличе: „воскресни, воскресни, живи!“

Встає—оживає рослина. Травиця підносить голвку, квітки вже первісні цвісти почали. Струмок гомонить кришталевий. На дереві видко життя. І чути, здається, що царство рослинне живе—оживає, встають голоси: „воскресни, воскресни, цвіти!“

А птаство щебече, а птаство співає так голосно, красно. Я чую виразно в повітрі співання пташок: „Воскресни, земле, оновися, життя!“

А річка, як море, широка, прозора! Купається сонце в воді кришталевій. Легенькі там хвилі встають. Мов з небом обнявшись, до сонця вода промовляє: „коли-ж, ясне сонце, коли вже ти справді нове засіяєш на небі? коли?“

А сонце спокійно сіяє, горить. Свій промінь роскішний спиняє на закутку в полі. Багато—багато могил! І разом із вітром до їх нахиляється промінь, їх гріє, пестить. Це братерські могили, могили бор-

ців, що найбільше бажали життя оновить і упали в упертій борні...

О, як їх багато! Ім краю нема. Скрізь, подивіться, посіяно їх. Звідтіть з могил тих, до вітру, до сонця, до всього життя доносяться, чую я добре, міцні голоси: „Брати наші й сестри! Живіть для життя! Оновить своє серце, воскресніть душею, а з вами воскресне життя! Живіть! Хай воскресне!“

І вітер, і птаство, й струмок кришталевий, і сонце—почули цей поклик...

Я чую гармонію дивно прекрасну, я чую величний, сполучений спів:

„Живіть... Хай воскресне життя... Хай сміливий дух оживе... хай воскресне, воскресне життя, оновиться воно“.

Я чую... Я вірю...

Л. Пахаревський.

Червоний сміх.

(З Л. Андреева).

(у ривок).

Я хочу додому! з сумом сказав я.—Докторе, любий мій, я хочу додому. Я не можу тут zostаватися. Я перестаю вірити, що є „дома,“ де так гарно.

Він думав про щось і не одповів, і я заплавав:

— Господи, в мене немає ніг. Я так любив йїздити на велосипеді, ходити, бігати, а тепер у мене немає ніг. На правій нозі я колихав сина і він сміявся, а тепер.. Будьте ви прокляті! Чого я поїду? Міні тільки, тридцять літ... Будьте ви прокляті!

І я ридав, ридав, згадуючи про свої любі ноги, свої швидкі, сильні ноги. Хто одняв їх у мене, хто смів одняти їх!

— Слушайте,— сказав лікар, дивлячися вбік.— Учора я бачив—до нас прийшов божевільний вояк. З ворожого війська вояк. Він був роздягнений, майже голий, побитий, подряпаний і голодний мов звір; він увесь заріс волоссям, як заросли і ми всі, й подобав на дикуна, на первісного чоловіка, на малпу. Він вимахував руками, перекривлявся, співав і кричав, і ліз битися. Його нагодували й вигнали назад у поле. Куди ж їх дівати? День і ніч, мов ті обшарпані, лиховісні привиди, блукають вони по могилах, сюди й туди і в усіх напрямках, без дороги без мети, без притулку. Вимахують руками, регочуть, кричать і співають, і коли зустринуться, то починають бійку, або не бачуть один одного й проходять повз себе.

Чим вони живляться? Мабуть нічим, а може трупами, разом із звірями, разом із цими гладкими, одгодованими здичілими псами, що цілі ночі гризуться на могилах і скавучать. Уночі, як ті птахи розбуджені бурею, як ті метелики вродливі, збираються вони на вогонь; і скоро розпалиш ватру, то за пів години, коло неї збереться з десятків крикливих, обірваних, диких постатей, подібних до скажених малп. У їх стріляють, де коли через помилку, де коли навмисне, роздратовані їхнім безглуздим, лякаючим криком.

— Я хочу додому!—кричав я, затикаючи уха. І наче кріз бавовну глухо й невпинно добали мій змучений мозок нові жасні слова.

— Их багато. Вони сотками вмірають у проваллях і вовчих ямах, приготованих для здорових і розумних, на останках колючого дроту й палів; вони встряють у правильні, розумні битви і бьються, як герої—завше напереді, завше безстрашні; але часто бьють своїх. Вони міні подобаються. Тепер я тільки ще божеволію, й тому сиджу й розмовляю із вами, а коли розум цілком покине мене, я вийду в поле—вийду в поле і гукну—і гукну, і зберу довкола себе цих хоробрих, цих лицарів без страху і виповім війну цілому світу. Веселою юрбою, з музиками й співаками ввійдемо ми в городи і села, і куди пройдемо, там усе

буде червоне, там усе крутитиметься й танцюватиме, мов огонь. Ті, хто не вмер, прилучаться до нас, і наше хоробре військо ростиме, як лавина, й очистить цей світ. Хто сказав, що неможна вбивати, палити й грабувати?..

Він уже кричав, цей божевільний лікар, і своїм криком немов розбудив приспаний біль тих, у кого були розшарпані груди й животи та вирвані очі й поодрубвані ноги. Широкий, гризкий, плачущий стогін наповнив палату і звідусіль повернулися до нас бліді, жовті, виснажені обличчя, де котрі без очей, де котрі так шалено понівечені, що здавалося— вони прийшли з самого пекла. І вони стогнали і слухали, а в одчинені двері обережно зазірала чорна, безформна тінь, що піднялася над усім світом, і божевільний дід кричав, простягаючи руки:

— Хто сказав, що неможна вбивати, палити, плюндрувати? Ми вбиватимем, і палитимем, і плюндруватимем. Весела, безжурна ватага хоробрих, ми зруйнуємо все: їхні будинки, їхні університети й музеї. Веселі хлоп'ята, повні огненого сміху, ми потанцюємо на руїнах. Вітчиною нашою я назву лічницю для божевільних; ворогами нашими й божевільними— всіх тих, що ще не збожеволіли, і коли, великий, непереможний, радісний, я запаную над світом, як єдиний його господарь і пан— який веселий сміх залунає по світу!

— Червоний сміх! — крикнув я, перебиваючи йому.— Ратуйте! Знов чую червоний сміх!

— Други мої! — казав далі лікар, звертаючись до стогнучих, понівечених тіней.— Други мої! В нас буде червоний місяць і червоне сонце й у звірів буде червона весела шерсть, і ми здеремо шкуру з тих, хто занадто білий, хто занадто білий... Ви не пробували пити кров? Вона трохи липка, вона трохи тепла, але вона червона, і в ній такий веселий, червоний сміх!..

Маруся Полтавка.

Василь Ствфаник.

Дорога.

— Я йду, йду, мамо.

— Не йди, не йди сину...

Пішов, бо стелилася перед його очима ясна
далека дорога.

Кожні ворота минав, всі білі вікна.

Любив свою дорогу, не сходив з неї ніколи.

У днину вона була безконешна, як промінь сонця,
а вночі над нею всі звізди ночували.

Земля цвіла і квітами своїми сміялася до його.
Він їх рвав і затикав у свій буйний волос.

Кожна квітка кидала йому одну перлу під ноги.

Очі його веселі, а чоло ясне, як керничка при
пільній дорозі.

Аж людей спіткав.

Вбиті по коліна в землю вони у безтямній мно-
гости падали і здіймалися.

Чорними долонями стручували піт з чола і великими руками ловилися землі.

Втома валила їх, вони душили за собою свої діти і ревіли з болю.

Здіймалися і падали.

А ніч клала їх в сон, як каменів, одного коло одного.

Страшними лицями обернені до неба, як морем голов проти моря зізд.

Земля стогнала під ударом їх серць, а вітер втік за гори.

Він читав ті лица і велику пісню бою на їх.

З їх губів злизав слова, з чолів вичитав мислі, а з серць виссав чувства. А як сонце родилося в крові і цілувало по-між довгі віі їх очі, то в його серці породилася пісня.

Розспівалася в його душі, як буря, розколилася, як мамине слово.

І стався сильний і гордий. Вітер нагнув д ньому всі квіти.

Ступав своєю дорогою далше.

Вона, як полотно, під ним угиналася.

Минав усі ворота, білі вікна поминали.

І знов людей побачив.

Стояли лавою. Перед ними колосисте море золота, по-за ними діти в холоді снопів.

Огонь їх пражив, залізо плакало в їх руках.

Полинялі пустарі небесні бездушні звисали над ними.

Всі в білих сорочках, як на великдень.

Але снопи пропадали з-над дітий і огонь вже-рався в їх білі голови.

Вони вгризалися знов у жовгі лани.

Читав їх розпуку і їх безсилу.

По їх чолах копалися рови один коло одного. Губи їх засихали і біліли. Серця заходили жовчею.

І пісня його душі згіркла, як зігнула пшениця.

Очі його помутніли, а чоло його подобало на скаламучену керничку при дорозі.

Сила його і гордість впали на тверду дорогу.
Строївся.

Пішов своєю дорогою, як птах, що своїх крил
на собі не чує.

На свіжій риллі під веселою дугою стояла його
любов. Земля радувалася її білими слідами.

Як безсильна дитина, простягнув до неї руки.

— Ходи!

— Не можу, бо ти отруя!

Захитався, а як прожер свій засуд, то поклав
на чорну риллю окрушки своєї пісні і поволікся далі.
Ішов, як тінь спорохнавілого дуба перед заходом
сонця.

Дорога темна, як сліпому, молоденькому каліці.

Одного дня спотикнувся на гріб своєї мами.

Заридав сухими очима і впав.

Зарив чоло у могилу і просив маму, аби його
назвала так, як він був ще дитиною.

Одно маленьке слово аби сказала!

Довго просив.

Потім поклав голову на хрест і почув од нього
мороз.

Здрігнувся, поцілував могилу в маленьку яблінку
і поплівся безіменний і самотній.

— Боже, ти подаруй міні решту мозі дороги, бо
я не годен вже йти!

І скакав з могили на могилу, як осіннє пере-
котиполе.

Аж як перейшов сто гробів, то сотий перший
його був.

Припав до його, як давно до маминої пазухи.

В. Стефаник.

Голка.

За давніх часів, колись на Україні були такі люди, що не признавали над собою ніякої влади. Кожний з їх мав старшого за ворога, рівного за брата, бо в тій рівні поважав самого себе, власну самостійність, а менших мав за бидло, прах, посміття. Усе, що Господь щедрою рукою розсипав по світу, усе те побачили б у їх палацах, а кругом тих палаців непокриті халупи, обідраний, голодний і холодний люд. Усе добре і чуле, чим наділя Господь чоловіка, даючи йому серце і душу, усе те в їх заплило глеєм чванства, ганьби і ненадли. І як то чудно усе в їх зложилось і перекроїлось: проповідували вільність, непідлеглисть, а тим часом чухрали батогами свою ж таки шляхту! Палили слободи, вибивали народ тисячами, плакали над їх безголовьям. Строїли монастирі, костьоли, а душі свої губили у тяжких гріхах. На втіху собі стріляли, палили й вішали людей, без вини карали, без заслуги нагрождали, для своєї користи переганяли на лембік людські сльози, трудовий піт і кров, щоб з відра добути хоч одну краплю золота. Хоч би увесь світ з людьми догори дном перевернувся, тільки б ім було добре, тільки б усе робилось по їх волі, як ім схотілось. Широко і далеко простягалась та воля; здається, якби вона встала, то й неба б дістала!.. А знаєте, люди добрі, як звали тих людей?.. Польськими магнатами!..

Роскажу вам де-що про одного із цього кола магната, про Потоцького, що колись жив у Тульчині. Може, ви чували, що він на своєму віку виробляв? Немилосердний він був до всього люду, а найгірше до жидів. Для своєї втіхи чого він з ними не виробляв!.. Було, намалює угіллям на стіні чортяку, це б то чарний кіт, та й приневолює жида улу-

чать того kota камінцями, розпаленими в комінку. Тільки жид доторкнеться до камінця, і репетує: „вай-вай!“—попік сердешний пальці; а той його канчуком: „улучай,“ каже, „иродів сину, а не то—до смерти зачухраю!“ Нічого робить, хапа неборак камінець, шпурне; коли не влучить,—б'є жиди за те, що промахнувся, а влучить, знов шмага: „за що,“ каже, „б'єш чарного ката?“ Та так і грається з ним, як кіт з мишею, поки не замордує бідолашного до полусмерти.

Раз вистрелив він жиди—не свого, а другого якогось пана, такого ж магната, як і сам. Та ще як вистрелив! Дав жидові дукат, та й каже: „лізь-лишень на вербу та кукай.“ Жид зліз, тільки кукнув раз, вдруге, а Потоцький приложивсь, як торохне, так він сердешний пук об землю: тут його й чорти вхопили. „Глянь,“ каже Потоцький, „кука на вербі, а я думав, що зозуля, та й вистрелив.“ От пан того жиди і розсердивсь за це на Потоцького: „як,“ каже, „ти осміливсь вистрелить мого жиди? хіба у тебе мало своїх?“ Бачите, вступився за чоловіка!.. Так Потоцький звелів накласти цілісеньку хуру жидів, та ще зверху і рублем, як снопи, пригнитів, та й одіслав до того пана, одписавши: „не сердься, голубчику, от тобі за одного цілу-копу посилаю!“

Бувало й таке, що, инколи вертаючись з полявання, в осінню темну ніч, запалить слободу, щоб видко було йому дорогу, доїхать до свого палацу.

Раз сподобалась Потоцькому якась дуже гарна молодиця, та не піддалась: чого вже він їй не давав, як біля неї не захожувався! От чортяка і вхопив за серце магната: прикликав до себе якогось дотепного маляра Влоха, і звелів йому списати з тієї козачки патрет. Як скінчив Влох той патрет, і приніс його до Потоцького, привели й молодицю. Глянув магнат на неї і на патрет,—стоять перед ним, як дві сестри: обидві такі ж і гарні, і смутні, і тим же гордим поглядом на його дивляться. Довго Потоцький дивився на патрет, а там понуро глянув на козачку, та й каже: „Бачиш, як я поважаю

твою красу! і унуки побачать, яка ти була гарна; а за те, що твоє серце не приклонилось до мого кохання, ти повинна смерті; коли не міні, то не доставайся ж нікому!.." Вихопив з-за пояса пистоль, та й застрелив небогу!..

Так отакий то був дзіндзивер-зух Потоцький!.. Тепер вже, як почувете про мою голку, то вона не здасться вам за брехеньку. От слухайте.

Кілька миль од Тульчина, коло одного майонтка Потоцького, жив з жінкою, з дітьми, небагатий шляхтич пан Кондратович. Мав він кілька моргів земельки, фольварочок, добре працював, і, хвалити Господа, не прохав ні в кого хліба. Розсердився на його за щось економ того майонтка, пан Тридурський,— а кожний з економів, теж удавав із себе Потоцького,— та й вигнав бідного шляхтича, з жінкою, з дітьми, із власної хати. Що робить бідолашному шляхтичу? Не позивається ж йому з магнатом! От він осідлав коника, та й поїхав собі в Тульчин до самого Потоцького, щоб здатися на ласку і правду його ясновельможности.

Не доїзжаючи милю до Тульчина, Кондратович здалека побачив поїзд Потоцького. Сам він їхав, попереду, а за ним цілий шкадрон жовнірів, козаків, доїзжачих, стремених і псарів з гончими й хортами. Дуже зрадів Кондратович, побачивши Потоцького: „це," дума, „сам Господь посила його міні; може він ласкаво мене вислухає і звелить вернути загарбану худобу." Зупинив коня, зняв шапку і стоїть собі; не осмілювався сам і підійхати до гетьмана. Аж ось сам Потоцький шпигнув коня острогами і підскочив до Кондратовича.

— Хто естесь?—спитав Потоцький.

— Шляхтич, ясновельможний пане—одповів Кондратович, нахилиючись аж до луки.

— А маш голке?—знов спитав Потоцький.

Кондратович витріщив баньки, дивиться йому у вічі, не зна, що й казати.

— Маш голке, гунствот, лайдак?—гримнув Потоцький, і брови нахмурих, і почервонів: вже й розсердився! Так зараз його чортяка і вхопив за серце.

— Нема, ясновельможний пане,—одвітив Кондратович.

— Німа!—крикнув Потоцький, аж зубами заскреготав.—Патшай,—каже, показуючи застромлену в рукаві голку, обкручену ниткою, як буває в кравців,—патшай: я грабя Потоцький, коронний гетьман, над панами пан, мам сто городів,—і в мене є голка, щоб часом—розірветься—ззшить, а ти ланець, безштанько, і в тебе нема?.. А нуте, хлопці, дайте йому в шкуре!

Не дали йому бісови котолупи і слова промовить, стягли раба божого з коня, і почали чухрать канчуками; а Потоцький дивиться та приговорює:

— Отак дурнів вчать та на розум наводять! отак і ти вчи, лупи їх власною моєю рукою!

Може б ще більше всипали небораків, так на його щастя схопився зайчик: от Потоцький покинув Кондратовича і чкурнув за куценьким. Не скаменився бідолага Кондратович, відкиль йому і лихо склалось; думав знайти заштиту, правий суд, а знайшов, ні за що, ні про що, люту кару. „От тобі,“ думає, „і панська правда! запозивай тепер магната до божого суду!..“ Заплакав сердешний і поїхав у Тульчин до свого родича, що служив у Потоцького конюшим. Приїхавши, розказав йому усе, як було, як його Тридурський ограбив і як Потоцький одчухрав.

— Яка ж тепер у тебе думка?—пита родич.

— От яка,—каже Кондратович:—тепер міні вже не до земельки, нехай вона чортам дістається; жінку з дітьми оддаю на волю Божу, а сам... пропаду, а вже оддячу дявольському сину!

Нічого казать, завзятий таки з біса був і Кондратович,—не з того десятку, що гоють свою спину чужими дукатами. Та ще, нівроку йому, і здоровий був: на одну руку трьох би таких вклав, як Потоцький.

— Не журись,—каже родич, —оддячиш, коли вже тобі так того схотілось: я тобі й пораду дам. Чи ти знаєш ту капличку, що в кінці парка?

— Як не знати!—одвігив Кондратович; а сам аж затрусивсь од радости.

— От у цю ж капличку,—каже родич,—Потоцький, переодягшись старцем, що суботи ходить одмолвувать у Почаївської Божої Матері гріхи, що за тиждень назбираються. Завтра субота; устанеш раненько, то там його і застукаєш, як сотника в горсі, і що душі твій схочеться, те з ним і зробиш.

Кондратович, почувши це, як на світ народився. Зараз і вигадав, що йому робити. Велика радість для чоловіка—помогти тому ворогу, котрого покарала злая година, а ще більша—одячить міцному ворогу. Здається, каравеш його не за одного себе, а за всіх, за все те лихо, що він робить людям.

Ще чорти не бились навкулачки, як Кондратович, узявши добрий малахай, потяг у парк до каплички. Не доходячи до неї з пів гонів, забрався в гущину, та й стереже Потоцького, як той кіт мишу. Тільки почало трошки розвиднюваться, аж чує Кондратович—щось залопотіло;—іде Потоцький, такий обірваний та обшарпаний: у сімряжці, ще, й з торбою через плече. Кондратович і дух притаїв, оком не змигне; дивиться—увійшов Потоцький у капличку і став молитися. То простягнеться крижем, то кулаками в груди себе стусує, то руки догори підійма—живий на небо лізе. Устав Кондратович, аж труситься, так йому закортіло напитися тиї помсти. Дав Потоцькому трошки помолитися, а там увійшов у капличку, ударив кілька поклонів, і став голосно молитися:

— Найсвентша Матко,—каже, а сам свое дума:—пошли усякого щастя, здоровья, талану і довголіття дідичу нашому, ясновельможному пану Потоцькому, за те, що він нас дурнів вчить і до розуму, доводить! Нехай він і діти його панують над нами до кінця світу!

Потоцький притулився в куточку і слуха; аж облизується: як маслом по душі його маже тією молитвою. Зараз пізнав, що це той шляхтич, котрому вчора задав він шваби. Скінчивши молитву, Кондратович обернувсь до Потоцького та й пита:

— А що ти тут робиш, старцю?

— Молився, вельможний пане,—одвітив Потоцький, низенько вклонившись і затуляючись торбою, щоб часом не пізнав його шляхтич.

— А маш голку?

„Бач, який розумний!“—подумав Потоцький,— „мабуть вже у його і голка є.“

— Чи маш голку? гунствот, лайдак!—гримнув Кондратович, визвірившись на Потоцького.

— Німа, вельможний пане,—одвітив Потоцький, а сам мерщій до дверей,—думає: от собі на лихо навчив чоловіка! щоб не задав він міні такої ще прочуханки, як я йому вчора.

— Німа!—крикнув Кондратович, простягаючи руку.—Ось дивись,—каже:—я гоноровий шляхтич, мам кілька моргів землі, два коні, корову, чотири свині,—і у мене є голка, щоб не ходить обірванцем, а ти гольтіпака, ланець, безштанько, а в тебе нема!

Та це кажучи, хап його за чуб: вихрив, вихрив; далі голову між коліна, ну його шмагать малахаєм; шмага, шмага, а сам приговорює: „Отак батько наш Потоцький звелів дурнів вчить та на розум наводить! не я тебе бью, б'є власна його рука!“ Супонив, супонив, поки він не зомлів. Вдовольнивши серце й душу, Кондратович плюнув на Потоцького, та й пішов собі до родича.

— А що?—спитав родич, побачивши Кондратовича.

— Знатного перегону задав,—каже Кондратович усміхаючись:—буде згадувать ту голку по суботах!

— Тікай же швидче, а то щоб він на шибениці тебе ще не провітрив!

— За що?.. хіба ж не сам він звелів міні дурнів вчить! Адже ж я трощив не його, а старця і ще власною його рукою. Та куди ж і тікати од Потоцького? Хіба на той світ, а на цім не сховаєшся!

— Та воно так, тільки гляди: ти сам знаєш, що у тих магнатів така правда, як у цигана сорочка: і коротка, і латана. І правда та у їх, як кий в руці: яким кінцем схоче, тим і вдарить.

Отак поговоривши, та й прислухаються, яка буде чутка об Потоцькому. Аж ось, зайшов до родича з двору служонца та й каже, що гетьман вчора на полюванні трошки застудився та й занедужав.

На другий день, тільки вернулись з костьола, аж прибіг козак.

— Чи тут,—пита, гостює пан Кондратович?

— Тут,—каже родич,—а на що вам?

— Гетьман кличе до себе: нехай швидче йде!

Сміло пішов Кондратович до Потоцького, думає собі: що буде, те й буде, а буде те, що Бог дасть.

Тільки побачив його Потоцький, зараз і крикнув:

— А що, чи маєш тепер голку?—Тільки вже спитав не так; як тоді, а ласкаво, усміхаючись.

— Маю, ясновельможний пане! - одвітив Кондратович, показуючи голку.

Глянув на неї Потоцький—неначе не бачив, а там вже не тільки очі, і спина бачила ту голку.

— А чи не трапилось тобі навчить якого-небудь дурня?—пита гетьман, а сам пильно дивиться на Кондратовича.

— Як не траплялось, ясновельможний пане!— сміливо одказав Кондратович:—вчора у капличці спіткав якогось старця і добре одшмагав,—довго буде згадувать ту голку.

Тут Потоцький став розпитувать Кондратовича, відкіля він і зачім приїхав. От він і розказав йому усе, що треба. Гетьман ласкаво його вислухав, узяв лист паперу, щось написав, та й каже:

— Візьми цей розказ і оддай його глупному економу, то все зробиться, як тобі й не снилось!

Кондратович подякував гетьману, поцілував полу його кунтуша і пішов у контору. Тільки прочитав той лист головний економ, як витріщиться, як крикне:

— Скільки літ служу його ясновельможності, а він міні десяти грошей не подарував, а тут чорт-батька-зна кому і за віщо дає і гроши, і землю!

— Це ж моя земля,—каже Кондратович,—ще батьківська. Не свою дає, а ту, що пан Тридурський загарбав!

— Росказуй—не свою!.. Потоцький звелів в придачу до твоєї землі дати утроє стільки, і ще двісті дукатів, от що!

— Так тобі жаль чужих грошей, а не жаль чужої спини? Позавчора Потоцький всипав міні двісті канчуків, а сьогодні одсипав двісті дукатів: так покуштуй перше канчуків, та тоді вже і завидувай ласці його ясновельможности.

Забравши гроші і росказ до пана Тридурського, Кондратович подякував родича за пораду і поїхав собі додому, веселий і щасливий. Хоч спина ще не загоїлась, так душа ж і серце вже не щеміло.

Не пройшло і тижня після того, як поїхав Кондратович, прибіг пан Тридурський до Потоцького, і пуць йому в ноги

— Змилуйся, ясноосвіщоний пане,—заголосив:— пся-крев, гунствот Кондратович віку міні збавив, до полусмерти зашмагав канчуками, трохи голови не одкрутив із чубом.

— За віщо?—спитав Потоцький.

— Чорти його батька знають, за віщо! Стрів мене одного у лісі, та й пита: „маш голке?“ Нема, кажу. А він як крикне: „Ах ти, голодранець! патшай,“ каже, показуючи застромлену у рукаві голку: „я з ласки пана Потоцького обиватель, а ти наймит, приплентач, і в тебе нема?“ За чуб мене, стяг з коня і давай трощить. Та ще й приговорює: „Отак батько наш Потоцький звелів дурнів вчить та на розум наводить! не я тебе бью, а б'є його власна рука!“

Пан Тридурський думав, що Потоцький, почувши це, розлютується і звелить повісити Кондратовича, а Потоцькому і байдуже; регочеться собі, аж за живіть береться. Тридурський, щоб його розжалобить, роскажує, яка важка рука у Кондратовича. А Потоцький ще гірш сміється, аж ніжками дрига, та регочеться. Де б то йому не знати, яка там рука у Кондратовича! Далі, як натішився вволю, і пита пана Тридурського.

— А в якій ти школі вчивсь?

— В Мінжирицькій, у піярів, ясновельможний пане,— каже пан Тридурський.

— А як ти добре вчивсь і слухав своїх научицелів, чи була тобі за це яка винагорода?

— Як же! патери вішали міні на ланцюжку мідну бляшку, а мати годувала марципанами з мігдалами.

— Ну, як вернешся ж в майонтек, то зараз одішли Кондратовичу сто дукатів за те, що він добрий учень.

Пан Тридурський було сперечаться, так куди! Потоцького не переспориш: що він раз сказав, то так і буде. Його воля усім закон, він і сам їй кланяється, як той хлоп панові.

Довго втішались тією голкою. Далась вона не одному в знаки, не одного шпигнула. Було як хто хоче оддячить своєму ворогові, то й присікається до його: „чи маш голку?“ Як нема, то й б'є і товче його. А жалуваться до Потоцького хоч не ходи: посьміється, ще й грошей дасть тому, хто бив. Було, як од чорта хрестом, так од ледачого чоловіка, од якого небудь прочвари, оборонялись тією голкою. Хто б куди не іхав, то хліба не візьме на дорогу, а вже голку застромить у рукав.

О. Стороженко.

Марко Вовчок.

Чума́к.

Як помер наш батько,—нехай йому земля пером!—оставив нам дев'ять пар волів полових, хороших. Нас було три брати; я — найменший, хлопчиком після батька зостався. Середній одруживсь і покинув чумацтво. Мати дуже прохала:—покинь, сину, чумакувати; я тепер нещаслива у світі,—хоть ти мене трохи розважатимеш... Та таки й плохий він був, частенько слабував.

Стали ми з старшим братом чумакувати. Грицько був парубок високий, чорнявий, карокий,—парубок, як оря. От, стали чумакувати... Я вже й старий, уже дочка к осені рушники готує, а ще й тепер міні так і сниться широкий степ безкрай... Стелиться шлях, ідуть наші круторогі, риплять вози, а місяць світить...

— А що, хлопче, злічив зорі?—гукне Гриць, як у дзвін ударить; я так і схоплюсь.

Як іти з нашого села в Крим, треба переходити Кумиці, козаचे село, велике, аж на двох горах, дві церкви муровані, річка, хати все нові, коло

кожної красний, прекрасний вишник! Славне село!
Туди оддана наша тітка, материна сестра, то ми
було усе заходимо до їх. Тітка нам рада, розпитує,
частує, розказує. Переночуємо в їх, та й у дорогу,—
а далі вже й баряться стали, днів два або й три
перебудемо; то брат знакового товариша піджидає,
то в його віл заслабне... Міні, хлопчині, це й добре:
чи з хлопцями заведусь, або на тину сижу, як півень.

Марко Вовчок.

На крилах пісні.

Чи знаєте вам те гостре, до фізичного болю
гостре почуття нудьги за рідною країною,
яким обкипає серце од довгого пробування на чу-
жині? Чи відомий вам такий психичний стан, коли за
один рідний звук, один образ рідний ладен буваєш
заплатити роками життя?..

У такому власне стані блукав я одної весняної
днини по-над річкою Прутом, у південній Басарабії.
Якось не тішили око моє ані розлогі, яро-зелені,
порізані блакитними озерцями та гірлами плавні, що
розляглися за річкою в Румунії, ані жовті, залиті
хвилею виноградників по підгір'ю, шпильасті гори, що
тиснуться по-над Прутом з цього боку...

Од заходу насувалася чорна хмара, душний ві-
тер з імпетом бив об гори, хвилював комиш у плав-
нях, обривав листя виноградне та гнав його по чор-
ній, каламутній, немов поораній хвилями, річці... Ла-
годилася буря. Але я байдужно дивився на грізні
потуги природи, не торкала якось мого серця дика
краса південної грози... Розьятрений нудьгою, зато-
плений в задумі, плентавсь я тихою ходою берегом

річки, не помічаючи навіть, як чорна хмара обіймала крайнебо, тихо лізла догори... драглила вже над головою моєю... і тільки перші краплі буйного дощу, що з глухим гуком впали на землю серед раптової тиші, змусили мене озирнутися навкруги, пошукати певного захисту од зливи. Але не встиг я ще й озирнутися гаразд, як по моїх напружених нервах ударила хвиля рідних, близьких міні звуків. Я виразно почув журливо-поважний голос української пісні. Що це? У цьому глухому закутку Басарабії— пісня моєї країни? Чи не омана це, чи не хвороблива часом уява моя викликала галюцинацію слуху?.. Я навіть трохи змішався. Але ні, це не уява: я чую, як пісня дужчає, здіймається вгору, перекочується могутнім грюкотом і гине тихим акордом в плюскоті зливи. Так, це співають, але де і хто? Я почав прислухатися та роздивлятися й незабаром помітив, що голоси лунали з молдаванської „колиби,“ це-б-то гостроверхої комишевої халабудки, яку звичайно ставлять по виноградниках про вартового. „То, мабуть заробітчани,—подумав я,—яких загнав дощ у колибу“—та наважився й собі податися туди, щоб у гурті перечекати дощову годину.

У колибі було темно; на превелику силу, натуживши зір, здолав я розгледіти своїх товаришів негоди: було їх чоловіка з десять. На моє привітання вони одповіли всі в один голос і посунулися, поступаючись місцем на колоді край дверей. Пісня замовкла. Спочатку було якось варівно: чужа людина, очевидячки, псувала трохи настроїв. Де хто кинув увагу про дощ, де хто обізався жартом, сміхом... Але мелодія, опанувавши душею, загніздившись там, не хутко німіє... Вона сповнює груди, рветься наверх і, прибравшись в поетичні шати слова, вільно, як пташка, шукає простору...

Тим то й мої співаки ненадовго замовкли. Хтось стиха завів пісню, до нього пристав ще один голос, а за хвилину підхопила й решта... Співано чумацьку пісню.

Не знаю, чи то з усіма таке діється, чи то лише зі мною, спраглим усього рідного, тепер далекого од

мене, але звуки пісні, що торкалися мого вуха, лягали перед очима фарбами, малювали міні з дивною яскравістю цілі образи. Я перелітав на крилах пісні в давно минуле, я жив у минулому, я бачив, чув, з тріпотанням сердечним відчував смуток, радість та всі перипетії тих почувань...

Ясно, ясно сонечко сходить,
А хмарнесенько заходить...
Смутен, смутен чумацький отаман —
Він по табору ходить...

І уявляється міні степ. Широкий, необмежений, незайманий степ. Передранішній вітер злегка хвилює тирсу. Вліде небо мигтить зірками до блакиті, що оповила степову далечінь. У синьому тумані ледви мріють могили. Чорніють здалека лози. Межи небом і землею якась таємна змова. Чи то вони чаклюють удвох, чи що, бо якоюсь таємницею віє од того необмеженого синього простору...

Край шляху, в долині, догоряє огнище. Білий димок, хвилюючись, здіймається догори по-над чумацьким табором, що чорніє у п'ятні здоровими мажками, немов якийсь дивоглядне чудище. Табор ще спить. Степова тиша жадливо підхоплює всі звуки... Ось чутно, як сопуть ситі воли, жвакаючи росяну траву... Десь за комишами в озері кракають жаби, гуде бугай... Табор ще спить. Тільки не спить чогось чумацький отаман... не спить, по табору ходить... Од буйного вітру, од ясного сонця змарніле обличчя його повите задумою й смутком. І хто його зна, яку думу думає чумацький отаман в степу, серед ночі, чого немов журно йому, важенько на серці... Чи тим, що сторона чужая, далекая, чи то тим, що згадалась родина близькая, дружина вірная, а чи серце віщує якусь лиху пригоду в цьому степу широкому, необмеженому? Хто його зна... А тим часом сон тікає од очей, і ходить отаман по сонному табору, поглядаючи на товаришів своїх, що сплять навкруг багаття, й на далекі обриси степу, що йно мріє кріз синю імлу. Але помалу-малу синя імла рідшає, яснішає, східний край неба обливається ши-

роким усміхом світання, світова зірка блідне й тремтить, догоряючи... Починає дніти.

Табор прокинувся, але сон не встиг ще пірхнути з ночівля, ще киди на нього свою тінь. Таємничість раннього ранку оповила й чумаків своїми чарами...

Ось кухарь напина тагани, повісив казан і, червоно-осіяний палаючим огнем, нагнувся над чумацьким сніданням...

Поставали лавою ватажани, звернулись до сходу й тихо проказують молитву. Злотистий обрій зазира в натхнені вірою обличча, тихий вітер на легких крилах своїх розносить по степу гарячі благання...

А за хвилину бряжчать ложки об казан, усате чумацтво привітно осміхається до гарячої страви. Ясне сонце випливає на небо, зриває з землі темне запинало мороку, одкриває безкраю далечінь степу, вкритого росяною тирсою, позолочує високі могили, киди дивовижні тіні од чумацьких маж, вітає мальовничо росташований табір.

Пора! пора рушати!

— Гей ви, хлопці, ви добрі молодці,

Уставайте, вози мажте,

Вози мажте, ярма наривайте,

Сиві воли запрягайте...

І в мить, по слову отамановому,—

Хлопці встали, вози підмазали,

Нові ярма понаривили,

Сиві воли позапрягали.

Готово!

— Гей, соб волики, соб сивіі!..

Рушають...

М. Коцюбинський.

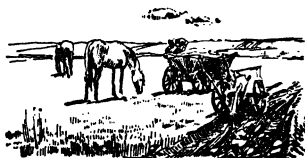

Польова царівна.

(УРИВОК).

На дворі весна вповні. Куди не глянь—скрізь розвернулося, розпустилося, зацвіло пишним цвітом. Ясне сонце, тепле і приязне, ще не вспіло наложити палючих слідів на землю: як на великдень дівчина, красується вона в своїм розкішнім убранні... Поле—що безкрає море; скільки зглянеш—розіслало зелений килим, аж сміється у-в очах. Над ним синім шатром розіп'ялось небо; ні плямочки, ні хмарочки, чисте, прозоре—погляд так і тоне... З неба, як ростоплене золото, ллється на землю блискучий світ сонця; на ланах грає соняшна хвиля; під хвилею спіє хліборобська доля... Буяє вона вгору; зеленіє, як рута... Легенький вітрець подихає з теплого краю, перебігає з нивки на нивку, живить, освіжає кожну билинку... І ведуть вони між собою тиху-таємну розмову: чутно тільки шелест жита, травиці... А згори лине жайворонкова пісня: доноситься голос, як срібний дзвіночок,—тремтить, переливається, застигає в повітрі... Перериває його перепелячий крик, зірвавшись угору; заглушує докучне сюрчання трав'яних коників, що як не розірвуться—і все те зливається до купи в якийсь чудний гомін, вривається в душу, розбуркує в ній добрість, щирість, любов до всього... Гарно тобі, любо, весело! На серці стихають негоди; на думку не лізуть клопоти; добра надія обгортає тебе добрими думками, бажаннями... Хочеться самому жити й любити; бажаєш кожному щастя. Не даром в таку годину—аби неділя, або яке свято—хлібороби виходять на поле хліба обдивляться!

П. Мирний.

Моріс Метарлінк.

В середині.

(Intérieur).

М. Метерлінка.

ОСОБИ:

В саду:

СТАРИЙ.	} онуки старого.
СТОРОННІЙ.	
МАРТА	
МАРІЯ	
СЕЛЯНИН.	
ЮРВА.	

В будинку:

БАТЬО	} особи без мови.
МАТИ	
ДВІ ДОЧКИ	
ДИТИНА	

Старий вербовий сад. В саду будинок. В трох вікнах долішнього поверху світло. Досить виразно видно родину, що бавить вечір при лампі. Отець сидить біля комінка. Мати, поклавши лікоть на стіл, дивиться в просторонь. Двоє дівчат, в білому, гаптуючи, марять собі в тихомиррі і всміхаються. Дитина дремає, схиливши голову до матері на ліве плече. Через далекість, світло та непевну заслону вікон, коли хто з них встане, піде або зробить жест, то рухи його здаються поважними, повільними і наче одуховленими.

Старий. Отож ми в саду, саме поза будинком. Сюди ніколи не ходять. Двері з другого боку— вони зачинені і закриті віконницями. Але тут нема віконниць і я бачу світло... Так, вони ще сидять

при лампі. На щастя, вони нас не почули; а то б може мати або дівчата вийшли, тоді б що його робити?..

Сторонній. А що маємо робити?

Старий. Мені б хотілося побачити спочатку, чи всі вони в залі. Так, он батько сидить біля комінка. Він чекає, поклавши руки на коліна... мати сперлась ліктем на стіл.

Сторонній. Вона на вас дивиться.

Старий. Ні; вона так собі дивиться; очі їй не моргають. Вона не може нас бачити; ми в затінку великих дерев. Але не підходьте ближче. Обидві сестрі небіжчині теж сидять в покої. Вони гаптують поволі, а маленька дитинка заснула. Дев'ята година на годиннику, що в кутку... Ім і не в догад, мовчати собі.

Сторонній. Коли б можна повернути батькову увагу і якось йому подати на знак. Він до нас повернувся головою. Чи не постукати в вікно? Треба, щоб котрий із них довідався перший...

Старий. Я не знаю, кого б вибрати... Треба мати велику бачність... Батько старий і хоровитий, мати теж; а сестри ще надто молоді... І всі її любили, як душу... Я ніколи не бачив щасливої хати... Ні, ні, не підходьте до вікна; це б найгірше... Краще як найпростіше сказати їм; наче це звичайна річ; і не показуватись дуже смутним, а то їх горе перевагом піде, і хто його знає, що буде... Ходім з другого боку. Ми постукаємо в двері і вступимо до покою, наче нічого не сталося. Я вийду перший; вони не здивуються, побачивши мене, я часом прихожу увечері і приношу їм квіток, або овочів і бавлю кілька годин з ними.

Сторонній. Нашо маю йти з вами? Ходить самі; я почекаю, щоб мене покликано... Вони ніколи мене не бачили... Я собі перехожий, чужий.

Старий. Краще, як не сам. Лихо не таке гостре, не таке важке, коли його несе не одна людина... Я про це думав, як ішов сюди... Коли я вступлю сам, мені треба буде зразу говорити; вони знатимуть усе в кількох словах, і я не матиму біль-

ше що казати; я боюся мовчання після останніх слів, що віщують нещастя... Серце тоді шматується... Як що ми вступимо разом, я їм скажу, наприклад, після довгих манівців: і так її найдено... вона плила на річці, склавши руки...

Сторонній. Руки їй не були зложені; вони висіли вздовж тіла.

Старий. Ви бачите, що знехочу заговориш... І нещастя губиться в подробицях... а то коли б увійшов сам, з перших слів, таких, як я їх знаю, це була б страшенна річ і Бо-зна-що б сталося... Але, коли ми говоритимемо наперемінку, вони нас слухатимуть і не помислять дивитись на лиху годину... Не забувайте, що мати буде там і що її життя залежить од такої дрібниці... Добре, щоб перша хвиля розбилась об кілька марних слів... Треба, щоб люди балакали трохи кругом нещасних, і щоб вони були не самі. Найбайдужіші несуть, самі того не знаючи, частку болю... Воно розходиться так без шелесту і без усилку, як повітря або світло...

Сторонній. Ваша одіж намокла, і з неї тече.

Старий. Я тільки полу плаща вмочив у воду. Здається, вам зіймо. У вас на грудях болото. Я дорогою і не постеріг цього в потемку...

Сторонній. Я був у воді по пояс.

Старий. Чи давно ви її знайшли перед тим, як я прийшов?

Сторонній. Саме кілька хвилин. Я йшов на село; вже було пізно і прикритий беріг брався тьмою. Я йшов устромивши очі в річку, бо вона була ясніша за дорогу; коли бачу щось дивне два кроки од куца комишу... Я надхожу і бачу її волосся, що вінцем знялося їй над головою і кружляло так, за водою... (В покою обидві дівчині повертають голову до вікна).

Старий. Чи бачите, як тремтить волосся на плечіх у обох її сестер?..

Сторонній. Вони повернулись головою до нас.. Вони просто повернули голову. Я може говорив надто голосно. (Обое дівчата сіли знов, як сиділи). Але вони вже більш не дивляться... Я вступив у воду

по пояс і міг взяти рукою і витягти легко на беріг...
Вона була така ж гарна, як і її сестри...

Старий. Може ще й краща.. Я не знаю, чого мені серце зовсім упало.

Сторонній. Про яке серце ви кажете? Адже ми зробили все, що людина може зробити... Вона більш як годину була вже мертва...

Старий. Вона жила цей ранок... Я її стрів, як виходив з церкви... Вона мені сказала, що йде; вона мала навідати свою бабусю по тім боці річки, де ви її знайшли... Вона казала, що не знає, коли я її знову побачу... Вона трохи не спитала мене про щось, але не наважилась і раптом мене покинула. Але це тепер мені на памяті стало... тоді я нічого не бачив... Вона усміхалась, як усміхаються ті, що хочуть мовчати, або які бояться, що не зрозуміють... Вона, здавалось, майже втратила надію... очі їй були мутні і майже не дивились на мене...

Сторонній. Селяни мені казали, що вони бачили, як вона блукала до вечора на березі... Вони думали, що вона шукає квіток... Може її смерть...

Старий. Невідомо... Хіба що знають про це? Вона може була з тих, що не хочуть нічого казати, а кожне носить в собі не одну причину, щоб не жити більше... В душі так не видно, як не видно в цій хаті. Всі вони так... Говорять собі повсякденне тільки, і нікому не спаде на думку... Живеш цілі місяці поруч із тим, що вже несьогосвітній і якого душа вже не може більше відкликатись; йому відказуєш, і гадки не маєш про це; і ви бачите, що стається. Вони здаються непорушними ляльками, а стільки подій снується в їх душі... Вони й самі не знають, що вони є. І вона б жила, як живуть інші... Вона б до смерті казала: „пане, пані, ранком дош піде“, або ж: „ми йдемо снідати, нас буде тринадцятеро за столом,“ або ж „овочі ще не допіли.“ Вони говорять усміхаючись про квітки, що облетіли і плачуть в потемку... Сам би янголь не побачив, що треба бачити; а людина розуміє тільки після вдару... Вчора ввечері вона була там, під лямпою, як її сестри, і ви б їх не побачили такими, як їх треба бачити, якби

це не сталося... Мені здається, я їх бачу уперше... Треба щось додати до звичайного життя перш, ніж дасться його розуміти... Вони поруч із вами, вони під оком вашим; і ви їх завважаєте тільки тоді, як вони пішли собі на віки... А про те дивну душу вона мусіла мати; бідну, наївну, невичерпану душу, що вона мала, дитина моя, коли вона сказала, що повинна була сказати, коли вона зробила те, що повинна була зробити.

Сторонній. Зараз вони мовчки усміхаються в хаті.

Старий. Вони спокійні... Вони цього не чекають сьогодні.

Сторонній. Вони усміхаються не ворухнувшись... але ось батько кладе пальця на губи...

Старий. Це до дитини, що заснула на лоні матері...

Сторонній. Вона не сміє очей звести, щоб не порушити його сну...

Старий. Вони більш не роблять... Мовчки сидять.

Сторонній. Впустили мітку білого шовку...

Старий. Дивляться на дитину...

Сторонній. А їй не знають, що на їх дивляться.

Старий. На нас дивляться теж...

Сторонній. Вони підвели очі...

Старий. А про те вони не можуть нічого бачити.

Сторонній. Вони немов би щасливі, а про те хто його знає...

Старий. Вони гадають, що вони безпешні... Вони позамикали двері; вікна з залізними прогоничами. Вони підмурували стіни в старому будинкові; положили запори на три дубових двері. Вони наперед обмірковували все, що можна було обмірковувати...

Сторонній. Нарешті треба буде це сказати... Хтось міг би прийти й оповістити раптом... Була юрба селян на зеленці, де небіжка... як би котрий постукав у двері...

Старий. Марта й Марія коло мертвої. Селяни пішли робити ноші з листя; і я казав старшій прийти

сповістити нас на-швидку, коли саме вони рушать. Почекаймо на неї, вона піде зі мною... Ми б не могли на їх так дивитись... Я гадав, що тільки треба посту-кати в двері; увійти просто, пошукати кілька фраз і сказати... але я надто довго бачив, як вони живуть у себе... (Входить Марія).

МАРІЯ. Вони йдуть, дідусю.

СТАРИЙ. Це ти? де вони є?

МАРІЯ. Вони під останнім узгір'ям.

СТАРИЙ. Вони йдуть мовчки?

МАРІЯ. Я їм сказала, щоб вони тихенько мо-лились. Марта йде з ними.

СТАРИЙ. Їх багато?

МАРІЯ. Все село оточило ношаків. Вони при-несли світло. Я їм сказала його згасити.

СТАРИЙ. Кудюю вони йдуть?

МАРІЯ. Вони йдуть маленькими стежками. Вони ступають поволі...

СТАРИЙ. Час...

МАРІЯ. Ви вже сказали, дідусю?

СТАРИЙ. Ви бачите, що ми нічого не казали... Вони ще чекають при лямпі. Дивіться, дитино моя, дивіться: ви побачите того життя.

МАРІЯ. О, як же вони спокійні... Наче у-ві сні їх бачу...

СТОРОННІЙ. Обережніше, я бачив, як затрем-тіли обидві сестрі.

СТАРИЙ. Встають...

СТОРОННІЙ. Чи не під'йдуть вони до вікон. (Одна з двох сестер, що про їх мова, наближається в цю хвилину до першого вікна, друга до третього, і, упира-ючись руками в шибки, довго дивляться в темряву).

СТАРИЙ. Ніхто не підходить до середнього вікна...

МАРІЯ. Вони дивляться... Вони слухають...

СТАРИЙ. Старша усміхається тому, чого не бачить...

СТОРОННІЙ. А друга має очі повні страху...

СТАРИЙ. Майте бачність; не знати, як ши-риться душа круг людей... (Довга мовчанка. Марія при горнулася до старого і обнімає його).

МАРІЯ. Дідусю...

Старий. Не плач, моя дитино... буде й нам черга... (Мовчання).

Сторонній. Вони довго дивляться.

Старий. Хоч би й сто тисяч літ вони дивились, вони б нічого не побачили, бідні сестри... ніч надто темна. Вони дивляться сюдою, а лихо йде звідти.

Сторонній. Щастя, що вони дивляться сюдою... Щось наближається від луки.

Марія. Це мабуть юрба... Вони так далеко, що ледве їх добачиш...

Сторонній. Вони так ідуть, як вьється стежка... ось вони знову показалися на горбку під місяцем...

Марія. Як же їх багато... Вони й з передмістя вже позбігались, як я прийшла. Вони роблять великий закрут...

Старий. А проте вони придуть, я їх теж бачу... вони йдуть левадами... вони здаються такими маленькими, що ледве їх бачиш між травою... немов діти, що гуляються при місяці; і коли б вони їх бачили, то й на думку б їм не спало... Даремно вони до їх повернули спину, що не ступінь, то ті все ближче, і більш, як дві годині лихо росте. Годі їм спинити, щоб воно не росло; і ті, що несуть, не спинять його... Воно й над ними пан і треба, щоб вони йому служили. Воно має свою ціль і просту своєю дорогою... Воно невтомне і має тільки одну думку... Треба, щоб вони дали йому свої сили. Вони сумні, але вони йдуть... Вони мають жаль, але повинні йти далі...

Марія. Старша не усміхається більше, дідусю...

Сторонній. Вони пішли од вікон...

Марія. Вони цілують мати...

Сторонній. Старша гладить дитину по голівці, а та все спить...

Марія. Ось батько хоче, щоб і його поцілували...

Сторонній. Тепер мовчать...

Марія. Вони знову коло матері...

Сторонній. Батько стежить за вагалом годинника.

МАРІЯ. Вони наче моляться, не знаючи, що вони роблять.

СТОРОННІЙ. Немов прислухаються до своєї душі... (Мовчання).

МАРІЯ. Дідусю, не кажіть їм сьогодні ввечері...

СТАРИЙ. Ви бачите, що й самі бентежитесь... Я добре знав, що не годиться дивитись. Мені вже під вісімдесят третій і це вперше, що мене вразило, як я дивлюсь на життя. Я не знаю, чому все те, що вони роблять, мені здається таким дивним, таким поважним... вони чекають ночі, просто, під своєю лампою, як би й ми чекали під своєю; а проте мені здається, що я їх бачу з високости іншого світу, бо я знаю ту дрібку правди, якої вони не знають... Що це, діти мої? Скажіть мені, чому ви теж такі бліді? Чи є може щось іншого, чого ніяк не скажеш, і що нас примушує плакати? Я й не знав, що в житті є щось такого сумного, що острах бере того, хто на те життя дивиться... І що тут страшного що вони такі спокійні... Вони надто вірять в цей світ... Вони там, між ними і ворогом ті мизерні вікна... Вони гадають, що нічого не станеться, бо вони позамикали двері і не знають, що життя живе своїм життям і що світ не кінчиться дверима хати... Вони такі певні свого маленького життя... і їм не в догад, що стільки інших людей про його знає більше; і що я, бідний дідок, я тримаю тут, два кроки од їх дверей, все їх маленьке щастя в своїх старечих руках і боюсь його випустити...

МАРІЯ. Змилуйтесь, дідусю..

СТАРИЙ. Маємо жаль до їх, дитино, але нема жалю до нас...

МАРІЯ. Скажіть це завтра, дідусю, скажіть це, як буде день... їх це не так вразить...

СТАРИЙ. Може й ваша правда... Краше б залишити до ранку. Світло тихомирить болі... Але що-б ми мали сказати завтра? Нещастя заздрісне і ті, що їх воно вдарило, хочуть знати про його перше, як інші. Вони не люблять, щоб кидано їх в чужі руки... Було б так, неначе ми вкрали щось у них...

Сторонній. Зрештою нема більш часу; я чую вже гомін молитов...

МАРІЯ. Вони там... Вони йдуть поза тином...
(Входять Марта).

МАРТА. Ось я. Я їх сюди допровадила. Я їм казала, щоб почекали на дорозі. (Чутки вркижі дітей). Ах, діти ще кричать... Я їм наказала, щоб не приходили. Але вони теж хочуть бачити і не слухаються матірок... Я зараз їм скажу... Ні, вони мовчать... Чи все готово? Я принесла каблучку, що найдено на ній... Я її сама поклала на ноші. Вона, наче спить... Мені було трудно; волосся її не хотіло слухатись. Я загадала набрати стократій... Це сумно, але не було інших квіток... Що ви тут робите? Чому ви не коло їх?.. (Дивиться на вікна). Вони не плачуть?.. вони... ви їм не казали?

СТАРИЙ. Марто, Марто, надто багато життя в твоїй душі, тобі не зрозуміти.

МАРТА. Чому б я не зрозуміла... (Помовчавши, тоном поважного довору). Ви не могли цього зробити, дідусю...

СТАРИЙ. Марто, ти не знаєш...

МАРТА. Ну, так я скажу.

СТАРИЙ. Чекай но тут, дитино, і подивись хвилинку.

МАРТА. О, які ж вони нещасні... Їм не можна не сказати зараз...

СТАРИЙ. Чому?

МАРТА. Не знаю... але ж не спосіб більше...

СТАРИЙ. Ходи сюди, дитино...

МАРТА. Що за терпливість у них.

СТАРИЙ. Ходи сюди, дитино моя...

МАРТА. (Повертаючись). Де ви є, дідусю, мені так моторошно без вас... Вже й сама я не знаю, що робити...

СТАРИЙ. Не дивись на них; поки вони не довідаються про все...

МАРТА. Я хочу туди піти з вами...

СТАРИЙ. Ні, Марто, зістанься тут... Сідай коло сестри тут на кам'янім ослоні, проти муру будинкового і не дивись... Ти надто молода, ти б ніколи не

забула... Ти не можеш знати, що таке обличчя в ту хвилину, коли смерть переходить в його очах... Може буде крик... Ти не повертайсь... Може нічого не буде... А більше, не повертайсь тоді, як не почувеш нічого... Не знати наперед стежки горя... Трохи ридання зі споду душі та й годі, звичайно... Я й сам не знаю, що робитиму, як їх почую... Це вже не цього світу річ... Поцілуй мене, дитино, та я й піду. (Гомін молитов раз у раз ближчає. Частина юрби вступає в сад. Чути глухе тупотіння і тихий гомін).

Сторонній (до юрби). Постривайте тут... не підходьте до вікон... Де вони?

Селянин. Хто?

Сторонній. Інші... ношаки?..

Селянин. Вони йдуть дорогою, що до дверей. (Старий пішов. Марта й Марія сідають на лавку, спиною до вікон. В юрбі неголосно гомонять).

Сторонній. Тихо... Мовчіть... (Старша сестра підводиться і йде, щоб узятись за клямку дверей).

Марта. Вона їх одчиняє?

Сторонній. Навпаки, вона їх зачиняє.

(Мовчання).

Марта. Дідусь ще не ввійшов?

Сторонній. Ні... Вона вертається, щоб сісти біля матері... інші не ворушаться, і дитинка все спить... (Мовчання).

Марта. Сестричко, дай мені руку...

Марія. Марто... (Вони обнімаються і цілуються).

Сторонній. Він, мабуть, постукав... Разом підвели голову... переглядаються.

Марта. О, бідна моя сестро... Я зараз закричу... (Вона здушує ридання в сестри на щечі).

Сторонній. Він, мабуть, знову постукав... Батько дивиться на годинник, підводиться.

Марта. Сеструню, я й собі хочу туди... Не можна, щоб вони були самі...

Марія. Марто, Марто... (Спиняє її).

Сторонній. Батько коло дверей... береться за клямку... відчиняє обережно.

Марта. О... ви не бачите...

Сторонній. Чого?

Марта. Тих, що несуть...

Сторонній. Він відхилив двері... Я бачу тільки куток галяви і водоприск. Він не кидає дверей... відходить... наче каже: „а це ви...“ піднімає руку... знову зачинає двері старанно... Ваш дід вступив до покою... (Юрба наближається до вікон. Марта і Марія напів підводяться спочатку, далі теж наближаються, міцно обнявшись. Видно, як старий іде зальою. Обидві сестри небіжчині підводяться; мати й собі підводиться, посадивши дитину помалу на своє крісло так, що надвору видно, що мати спить, схиливши голову, серед хати. Мати йде назустріч старому і протягує йому руку, але одтягає перш, як він успів її взяти. Одна з дівчат хоче зняти плащ із нього, а друга присуває йому крісло. Але старий жестом одмовляється. Батько дивується і усміхається. Дід дивиться на вікна).

Сторонній. Він не наважується сказати... Він на нас дивиться... (Гомін в юрбі). Мовчить... (Старий, бачучи обличчя в вікнах, живо відвертає очі. Тим часом одна з дівчат все йому присуває те саме крісло, нарешті він сідає і проводить кілька раз правою рукою по чолю).

Сторонній. Він сідає... (Ті особи, що в залі й собі сідають, а тим часом батько швидко говорить. Нарешті старий знімає річ і звук його голоса, здається, привертає увагу. Але батько його перепинає. Старий знову забирає слово і потроху інші стали непорухні. Раптом мати затремтіла, підводиться).

Марта. О, мати зараз зрозуміє... (Вона відвертається і затуляє від руками. Знову гомін в юрбі. Товпляться. Діти намагаються, щоб їх підняли, щоб і собі побачити. Матірки адебільшого так і роблять).

Сторонній. Тихо... Він ще не сказав... (Видно, що мати питає старого з тугою. Він каже ще кілька слів; далі раптом усі інші підводяться і, здається, його розпитують. Він тоді робить головою повільний знак на потвердження)

Сторонній. Він сказав... Він сказав усе зразу...

Голоси в юрві. Він сказав... він сказав...

Сторонній. Не чути нічого... (Старий і собі встає; і не повертаючись, показує пальцем на двері що по-за ним. Мати, батько і обидві панни кидаються до дверей, як і батько зразу не міг відчинити. Старий не пускає матері).

Голоси в юрві. Вони виходять! Вони виходять!

(В саду штовхання. Всі поспішають на другий бік будинку і зникають, окрім стороннього, що стоїть під вікнами. В залі двері одчиняються навстач; всі виходять разом. Видно зоряне небо, муріг і водоприск під місячним світлом, тоді як серед покинутого покою тихомирно спить дитинка. Мовчання).

Сторонній. Дитина не прокинулась.

(Виходить теж).

Є. Тимченко.

Едгар По.

Тиша.

(З Едгара По).

КАЗКА.

„Слухай мене“,—промовив демон, кладучи руку на мою голову,—„сторона, про яку кажу, це страшна сторона в Лібії, над берегами ріки Заір. А там не було ні спокою, ні тиші.

Води ріки мають шафранову і хоровиту краску; та й не плывуть до моря, але колотяться заодно, без упину, під червоним оком сонця в нагальнім і судорожнім круговороті. Кілька миль далі, по другім боці намулистого річного ложа, тягнеться блідий степ із велетенськими водяними лілями. Вони зітхають у тій самоті одна до одної і витягають до неба свої довгі і мертвецькі-бліді шиї і клоняють сюди-туди свої одвічні голови. Там чути якийсь неясний гамір, що виходить із посеред їх, наче шум підземної води. А вони зітхають одна до одної.

Але там границя їх царства, границя темного, страшного, гордого ліса. Там, як ті хвилі біля Гебридів, колихається заодно низький очерет. Одначе там не віє ні один вітерець на небі. Але високі, передпотові дерева колихаються вічно сюди-туди, з лотомом і могучим шумом. А з їх високих верхів ринуть одна по одній одвічні роси. А на коріню ле-

жать незвісні отруйні квіти, скрутившись в безладній дрімоті. А горою мчаться вічно на захід сірі хмари, шумлячи, і голосно шепочучи, аж поки не викотяться водопадом на огняну стіну небозводу. Але там не віє ніякий вітерець на небі. А на берегах ріки Заір нема ні спокою, ні тиші.

Була ніч і падав дощ; падаючи був він дощ, але упавши ставав кров'ю. А я стояв на трясавині, серед струнких лілей, і дощ падав на мою голову — і лілеї зітхали одна до одної серед своєї святочної пустелі.

І в мить заяснів крізь тонку, мертвецькі - бліду імлу місяць і був багрової краски. І мої очі впали на велетенську сіру скелю, що стояла на березі ріки і мертвецькі - бліда, і висока — і скеля була сіра. Спереду на ній були вирізані на камені букви; і я пішов через багнище водяних лілей, аж до самого берега, щоб прочитати букви на камені. Та я не міг прочитати їх. І я вертався назад у очерет, аж ось місяць заяснів червоніше і я оглянувся, і поглянув на скелю та на напис; а там стояло: Пустеля.

І я глянув угору; там стояв на вершку скелі якийсь чоловік. І я скрився серед водяних лілей, щоб підглянути заняття чоловіка. А чоловік був стрункий і голий собою і був одітий од рамен до стіп у староримську тогу. Обриси його постаті були неясні, але риси його лиця були риси божества; бо кирея ночі, імли місяця і роси не заслонювали їх. А його брови були засіяні думками, а його око світилось божевільним смутком; а в кількох морщинах на його чолі читав я слова горя, втоми, знеохоти до людства і бажання самоти.

І чоловік сидів на скелі і спер свою голову на руку та споглядав на пустелю. Споглядав униз на зворушені кущі і на високі передпотопові дерева і ген вище на шумний обрій та рум'яний місяць. А я лежав під захистом лілей і слідив поведження чоловіка. А чоловік дріжав на самоті;—але ніч потухала, а він сидів на скелі.

І чоловік одвернув свою увагу од небес і споглянув на страшну ріку Заір і на жовті, мертвецькі води та на бліді легіони водяних лілей. Слухав шеп-

тів водяних лілей і гамору, що виходив з-по-між їх. А я лежав у своїй схованці і слідив поведження чоловіка. А чоловік дрижав на самоті; але ніч потухала, а він сидів на скелі.

Потім зійшов я у схованку багнища і скитаючись ген серед пустару лілей почав кликати гіпопотама, що живе в гущавині, у скритку трясавиці. І гіпопотам учув мій голос і прийшов вкупі з бегемотом до стін скелі, і ревів на місяць голосно і страшно. А я лежав у своїй схованці і слідив поведження чоловіка. А чоловік дрижав на самоті; але ніч потухала, а він сидів на скелі.

Потім я прокляв стихії прокльоном замішання; і на небі, на яким раніше не було ніякого вітру, почала громадитися грізна туча. І небо стало олов'яне од нагальної тучі—і дощ став бити по голові чоловіка—і вниз поринули струмки потоків—і потоки запінилися піною—і водяні лілеї погнулись їх ложами—і ліс затріщав на вітрі—і покотився грім—і впала блискавка—і скеля потряслася аж до основи. А я лежав у своїй схованці і слідив поведження чоловіка. А чоловік дрижав на самоті; але ніч потухала, а він сидів на скелі.

Потім я розлютився більше і почав проклинати прокльоном тиші—потік, лілеї, вітер, ліс, небо, грім і зітхання водяних лілей. І вони стали закляті і затихли. І місяць перестав котитися своєю небесною стежкою—і грім провалився—і блискавка не ясніла полум'ям—і хмари повисли недвижно—і води обнизились до свого рівня і спинились—і дерева перестали колихатись—і водяні лілеї вже більше не зітхали—і гамору з-по-між їх уже не було чути та й ні одна тінь звуку не промайнула кріз пустий, безмежний пустирь. І я глянув на напис на скелі, а він змінився; там стояло: Тиша.

І мої очі впали на лице чоловіка, а його лице було бліде од жаху. І він підняв нечаяно голову з руки і станув на скелі, і слухав. Але на пустім, безмежнім пустирі не було ні звуку, а на скелі стояло: Тиша. І чоловік жажнувся і одвернув лице і пустився мерщій світ за очі так, що я втратив його з очей.

П. Карманський.

* * *

З Гейне.

Я меч, я полум'я.

Я освітив вас в темноті, і коли розпочався бій, я бився завзято у перших рядах.

Навкруги мене лежать трупи моїх товаришів, але ми подолали. Ми подолали, та навкруги мене лежать трупи моїх товаришів. Посеред тріумфальних пісень радіння лунають похоронні співи. Та у нас немає часу ні радіти, ні сумувати. Знову гуркотять барабани, незабаром мусим знову битись...

Я меч, я полум'я.

Н. Онацький.

За ґратами.

Сумно.

Я виліз на ліжко і дивлюсь у віконце, перевите густими залізними ґратами.

Видко клаптик неба, вкритого сірими, мов рештанське сукно, хмарами, що усією своєю вагою, мов свинцем давають на землю і пригнічують усяке життя.

З хмар, мов кріз густе сито, сиплеться дощ і порошить в моє вікно.

Звуки од його, змішані з пориванням вітруги, нагадують міні про ті звуки, що я чув, коли засипали домовину. Грудки сухої землі падали на неї і ніби то стогін важкий родили.

Міні здається, що я сижу у тій домовині, а хтось знадвору засипає мене на віки.

Я миттю озираюсь і дійсність стверджув страшний мрії.

Щось важке давить мене і не дає дихати вільно. Я боюсь задушитись перш, ніж засиплють мене.

Хутко пориваюсь я до вікна і притуляю лице до холодного заліза.

Воно заплакане, замурзане, і кріз його видно мало. Бачу вершечок якогось дерева з голими гілками. На одній гілячці сидить напиндючившись горобчик.

Я перший раз, після того, як вкинули мене сюди, бачу живе створіння.

Боже, яким би щасливим я почував себе, коли б зараз мав таку волю, як та пташина!

Йй далеко, далеко видко навкруги. Вона вільна літати над землею, не маючи на собі й на своїх бажаннях ланцюгів, викованих іншими.

А я?

Я дивлюсь кріз заялозяне, роками не витиране скло.

Холод пасмами пронизує мої кістки і мозок мій трохи заспокоюється.

Я не вільний піти до свого рідного батька, що там десь далеко зараз умірає. Не вільний почути його останнє слово й закрити йому очі й розважити сердешну стару неньку.

А за віщо все це?

Невже ж за те, що я навчав людей жити по правді? і співав гімн волі?

І здається, що мордують мене на те, щоб справдити слова: „чоловік чоловікові—звір.“

Коли ж перестане чоловік, „вінець сотворіння,“ бути катом і хижим звірем для таких же людей, як і він сам? Коли ж умре сліпа і дурна сила кулака і запанує сила розуму та серця?

— Гей! Одійди геть од вікна, а то стрілять буду, перериває мої мрії суворий голос.

Я глянув туди, звідкіль почувись ці слова і побачив холодну пельку рушниць, наставленої прямо в моє чоло.

Я одійшов геть.

Жаль і сум, мов обценьками, здавили моє серце і звалили мене на тверде ліжко.

Серце щеміло й ворушило питання: коли ж чоловік чоловікові перестане бути хижим звірем?

Г. Тіщенко.

ОГЛАВ.

ЧАСТИНА ПЕРША.

ДЕКЛАМАТОРИУМ.

	СТОР.
Балада	Жарко Я. 54
Батькові	Чупринка Г. 30
Байдужим	Капельгородський П. 95
Безгалання	Еварницький Д. 182
Біла намітка (з М. Гартмана).	Коваленко О. 37
Блискучі зорі	Грінченко В. 96
Борва на морі (з В. Гюґо)	Старицький М. 129
Бурлака	Яричевський С. 121
В години розпачу	Олесь О. 184
Весна вернулась	Самійленко В. 39
Віпла над морем	Кабальчич Надія 24
Він скутий був	Грабовський П. 138
Вічний Народе, Гейню туги	Пачовський В. 53
Вийду я в поле	Щурат В. 108
Вночі	Черкасенко С. 93
Во Іудеї, во дні они	Шевченко Т. 117
Волинські спогади	Пчілка Олена 136
Вперед! (з Надсона)	Телянко П. 29
В полі (сільська думка)	Вердяев С. 183
В червонім убрані (з А. Негрі)	Грабовський П. 141
Галіма	Грінченко В. 81
Гетьман	Старицький М. 41
Гей, чого ти покшилось.	Осадчук І. 79
Гей, на бій!	Алчевська Х. 122
Гіпатія	Комарівна Галина 45
Гірський голос (з Гейно).	Онацький Н. 134
Голова (з Е. Верхарна).	Коваленко О. 105
Горе	Будяк Ю. 21
Де Бог мій.	Попович-Воярьська К. 163
Де не лилися ви	Франко І. 59
Дивуюсь я з тих дужих (з А. Негрі).	Грабовський П. 65
Для всіх ти мертва і смішна	Олесь О. 52

Дніпро	Залозний П.	145
До броні	Старицький М.	13
До кобач	Будяк Ю.	62
Дома і люди (поема)	Будяк Ю.	178
До молоді	Капельгородський П.	115
До світових надій	Шаповалів М.	19
До старших братів	Будяк Ю.	133
До України	Грабовський П.	99
До українців	Ротарь П.	58
Дума	Малжура І.	139
Емігранти	Карманський П.	106
єрем'є, зловісний пророче	Українка Леся	94
Заповіт засланця	Мова В.	74
Заспів	Чернявський М.	99
Захожий косарь	Кулик В.	101
Знемоглись	Коваленко О.	143
З Одисеї (в Пилосі)	Нищинський П.	176
Зоря сходить	Курцеба М.	124
І Архімед, і Галілей	Шевченко Т.	152
І все таки до тебе думка лине	Українка Леся	48
І гвалт, і кров	Старицький М.	3
Іронія долі	Остапівна Ірма	108
Кінець Дорошенка. (1675)	Чернявський М.	165
Козачі поминки	Метлінський А.	103
Кощіє і тепер	Романова Одарка	62
Memento mori	Капельгородський П.	7
Міні олаково	Шевченко Т.	44
Міцно і солодко, кров'ю упившись. Опесь О		137
Мій дух, як річ (з Байрона)	Самійленко В.	177
Мій син (з А. Негрі)	Коваленко О.	8
Ми не кинемо зборі своєї	Опесь О.	67
Моє щастя.	Загірня М.	169
Моволог Йоганни („з Орлеанської дівч" Ф. Шіллера).	Стешенко І.	161
Моя віра	Чернявський М.	28
Моцарт і Сальєрі (з Пушкіна)	Вороний М.	186
Мрії (з Надсона)	Кернеренко Г.	89
Нависла ніч	Чернявський М.	73
На добра-ніч	Черкасенко С.	68
Над трупами	Опесь О.	59
На передодні	Федорченко І.	153
На р'їках вавилонських	Франко І.	163
Народе мій, замучений	Франко І.	1
Народня слава	Куліш П.	5
Настала ніч	Карманський П.	76
Наша слава	Залозний П.	69
Наші села	Чернявський М.	149
Не жалкуйте (з Т. Готье)	Грабовський П.	112
Не зітхай	Романченко Т.	160
Не лякайся	Грінченко Б.	4
Нема міні назви (з А. Негрі)	Грабовський П.	132

Не питай	Огієнко І.	48
Не плачте	Карманський П.	135
Не пора!	Франко І.	140
Не раз, коли зорі	Стешенко І.	122
Не слів міні, а стріч крилатих	Олесь О.	98
Не спи, сину	Алчевська Х.	14
Не сумуй	Капельгородський П.	64
Оборонцям свободи (з Шеллі)	Коваленко О.	97
О, плачте (з Байрона)	Самійленко В.	184
Ой, не квітни, весно	Олесь О.	95
Передвечірний герць	Шаповалів М.	113
Під цю пору	Юльченко-Здановська М.	147
Пісня невольника (з Деметра)	Грабовський П.	151
Пісня про волю	Насонова М.	126
Пісня про сорочку (з Т. Гуда)	Грабовський П.	14
Пісня чайки	Алчевська Х.	112
Плила по небу хмаронька	Щурет В.	185
Щобір податків (з Беранжо)	Капельгородський П.	23
По бурхливім океані	Франко І.	11
Поклик	Капельгородський П.	104
Поспитав я (з Башмонта)	П—ко П.	152
Похоронний спів	Капельгородський П.	57
Правда	Юльченко-Здановська М.	156
П'яниця	Руданський С.	144
Ретай	Чернявський М.	72
Рідний краю (з М. Анджепо)	Грабовський П.	159
Рідний край	Панченко П.	77
Розвага	Капельгородський П.	193
Роспука	Капельгородський П.	123
Рубають ліс...	Шаповалів М.	12
Саул (монолог)	Українка Леся	25
Сійте більш	Невідомий	114
Служба в церкві (з В. Гюго)	Грінченко Б.	181
Снуюсь самотою	Карманський П.	155
Сокіл	Алчевська Х.	138
Сонет (з Шекспіра)	Франко І.	70
Сонце світе	Шаповалів М.	146
Спи, моя змучена	Кузьменко М.	6
Старенька сестро Аполлона	Шевченко Т.	170
Старець	Куліш П.	109
Страшне створіння	Залізняк В.	36
Суботів	Шевченко Т.	9
Тим бандура моя (з П. Я.)	Полтавка Маруся.	70
Тихесенько, тихо	Кияльчич Надія.	49
Три мента	Олесь О.	31
Україна (марш)	Самійленко В.	119
Українська мелодія (з Висоцького).	Александров В.	125
У місті над вечір	Шелудько Ф.	127
Утоплена	Шевченко Т.	83
Фінал	Пачовський В.	142
Ха-ха! ха-ха!	Олесь О.	194

Хай темніють видноколи	Грабовський П.	118
Хвили часу	Будяк Ю.	79
Хмарами чорними небо покрилося.	Онацький Н.	160
Холодний яр	Шевченко Т.	17
Хортиця	Щоголів Я.	32
Хрест	Маковей О.	60
Цві ночі (з А. Негрі)	Грабовський П.	128
Цю ніч міні снилось (з П. Я.)	Полтавця Маруся	100
Чаги (з Міцкевича)	Старицький М.	33
Чи мана, а чи щастя	Шелест П.	71
Човен	с. Гребінка	120
Чому?	Цебрівський В.	55
Чорноморець	Боровиковський Л.	116
Шахтарь	Чернявський М.	157
Широкий шлях	Яричевський С.	158
Що не день, то гірша мир	Старицький М.	61
Що Хмельницький придбав	Чернявський М.	75
Я більше не плачу	Опесь О.	22
Як могу бути я щасливий	Романченко Т.	140
Я плакав у сні	Пачовський В.	76
Я прозрів у дивну хвили	Маритчак О.	78
Я ще живий	Вдовиченко М.	48
Я йшов ланами рідних нив	Черпавський М.	51

ЧАСТИНА ДРУГА.

Мелоденламація і ліріна.

Вдячність	Венгжин М.	261
Вернися	Гагуляк Г.	210
Весною	Капельгородський П.	204
Весною	Самійленко В.	256
Весняна елегія	Франко І.	207
Веснянка	Глібів Л.	240
Відкілясь несуться звуки	П—ко П.	222
Вночі над річкою	Черкасенко С.	274
В Римі	Карманський П.	233
В ясну ніч	Кониський О.	253
Гірка моя пісня	Тарноградський В.	234
Давно це було	Огієнко І.	279
До музи далекої	Шаповалів М.	231
Думка	Афанасьєв О.	238
Єдиний знав я перше спів	Чернявський М.	274
Еллін, раб молодий	Славинський М.	208
Жалість	Пачовський В.	258
Захід весною в лузі	Шелухин С.	270
Зімньої ночі	Павленко С.	213
З ціялу „за брамою раю“	Вороний М.	248
Ідеш од мене	Карманський П.	212
Іділія	Франко І.	235
Іділія	Кракалія К.	264

І анов я між вами	Кравченко У.	246
І золотої й дорогої	Шевченко Т.	248
Intermezzo	Галіп Т.	277
Каака ночі	Опесь О.	209
Калина.	Шевченко Т.	275
Камеі	Алчевська Х.	272
Квітчані сльози	Грінченко Б.	215
Коли часом	Франко І.	219
Кохання й зорі (з Гейне)	Онацький Н.	208
Краю мій рідний	Вороний М.	260
Куйся, щастя!	Коківський Ф.	206
Метеор	Маковей О.	197
Мій краю	Кримський А.	242
Моя пісня	Вілишовський К.	242
На личеньку у тебе	Славинський М.	212
На хлопську ноту	Лепкий В.	222
На дригтарі (з Птачовського)	Луцький О.	239
На чужині	Кернеренко Г.	271
Невгамонна	Вілишовський К.	234
Не грає	Кониський О.	272
Не забудь	Франко І.	244
Нечутно ніч покрила всюди	Вдовиченко М.	268
Нічко лукава	Романова О.	258
Нічною добою	Дніпрова-Чайка	268
Нічтю	Капельгородський П.	266
О вернись, моя музо	Старицький М.	260
О, дайте міні степового коня	Жарко Я.	247
Одна одинока березка стоїть	Кониський О.	264
Осіння ніч.	Лепкий В.	240
Останні квітки.	Українка Л.	252
Перед сходом сонця	Твердохліб С.	273
Північ	Кибальчич Н.	280
Пісня кохання	Капельгородський П.	269
По весні	Алешко В.	229
Погане поле (легенда)	Кузьменко П.	225
По Італії.	Бобенко А.	217
Поміж нами море синє	Лепкий В.	282
Польова рожка (з Гете)	Йосифович Д.	255
Порвалися струни на арфі	Опесь О.	228
Прийди до мене.	Лугович Ю.	251
Розлука	Грабовський П.	280
Спотилася вірка	Комарівна Г.	221
Сльози	Романова О.	216
Смерть	Маковей О.	206
Соловейко	Забіла В.	257
Сон і дійсність	Будяк Ю.	278
Стогне вітер	Жук М.	232
Стоїть умерти	Попович-Воярська К.	262
Стоять зачаровані	Кримський А.	216
Там в доли явір і верба.	Воробкевич С.	223
Твій соловій	Пачовський В.	202

Тепер аж догадалась ти	Воробкевич С.	265
Тихо, серце, не рвися	Козачка	230
У долині село	Франко І.	277
У сні	Грабовський П.	214
Фея (з М. Горького).	Ю. Я.	254
Хвиля	Олесь О.	198
Хмари-думи ходять над горами	Алчевська Х.	211
Хто нам казати не давав	Олесь О.	281
Цвинтарик	Козловський О.	263
Чари ночі	Олесь О.	220
Щасливий шлюб	Чернявський М.	243
Щастя	Мартос С.	246
Якби міні, мамо, намісто	Шевченко Т.	266
Як неоперену пташину	Карманський П.	204
Я ходив у поле	Теняно П.	224

ЧАСТИНА ТРЕТЯ.

Сатира, жарти і гуморески.

Балакучим патріотам	Капельгородський П.	297
Бджола і мухи	Глібів Л.	341
Без свободи	Тарноградський В.	286
Весняній спів	Самійленко В.	347
Вовк і кіт	Глібів Л.	337
Вовк та мишеня	Глібів Л.	294
В оповіданнях	Гавриш О.	308
Гарну радоньку давали (з Гейне)	Славинський М.	309
Господарь і віл (з П. Ляшамбоді)	Самійленко В.	342
Дві бочки	Глібів Л.	346
Дим од кадила (з П. Ляшамбоді)	Самійленко В.	309
Засідатель	Руданський С.	287
Іділія	Будяк Ю.	300
На тім і на дім світі (по Іліодору)	Макогоненко В.	328
На тім світі (з народнього)	Кузьменко М.	307
Пан та собака	Артемовський-Гулак П.	289
Патріотична праця	Самійленко В.	301
Поворож міні, циганко	Франко І.	347
Пригода (з Омудевського)	Гайворонський О.	334
Природа, вино і любов (з Беранже)	Воронський А.	344
Рибалка	Гребінка Є.	331
Російська серенада	Самійленко В.	285
Серденько	Щоголів Я.	343
Соловей	Гребінка Є.	315
Старосвітська молитва	Манджура І.	327
Страшний суд	Франко І.	317
Сучасна приказка	Франко І.	295
Твердовський (балада)	Артемовський-Гулак П.	310
Торбина	Глібів Л.	332
Утоптає стежечку	Шевченко Т.	337
Хазяїн та шкеля	Глібів Л.	288

Хвостик (з А. Франка)	Мартос С.	306
Царь Горох (з Беранже)	Самійленко В.	335
Чумак з мааницею	Руданський С.	299
Шлях до пекла (з Енеїди)	Котляревський І.	349
Як людей слухати	Романова О.	339
Як станеп, ти любко (з Гейне) Стар.-Черняхівська Л.		346

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА.

П Р О З А.

В долах	Кобиліяньська О.	379
Весна	Яновська Л.	385
Веснянка	Велентій В.	400
Вранці	Ясинський Г.	367
В середині (з Метерлінка).	Тимченко с.	430
Голка	Стороженко О.	410
Дим	Виняченко В.	355
Доля молоденької музи.	Яцків М.	377
Дорога	Стефаник В.	407
За ґратами	Тіщенко Г.	428
Марсельєза (з Л. Андреева)	Сьогобочний Г.	382
Молох	Будяк Ю.	373
На крилах пісні.	Козюбинський М.	420
Нехай воскресне!	Пахаревський Л.	402
Нічка весняна	Івась	397
Пісня ночі (з Ф. Ніцше)	Мочульський М.	365
Польова царівна.	Мирний П.	424
Сон.	Ярош Д.	375
„Так-так, так-так!..“	Полтавка Н.	399
Тиша (з Едгара По).	Карманський П.	425
Туди. Монолог (з єврейського).	Чулий Л.	361
Тяжкий хрест	Левицький М.	369
Уміркований та щирий.	Виняченко В.	386
Червоний сміх (з Л. Андреева)	Полтавка М.	404
Чумак	Вовчок М.	419
Я меч (з Гейне)	Онацький Н.	429

Тепер аж догадала
Тітко, серце, не риди
У долині село...
У сні.
Фея (з М. Горько
Хвили
Хмарн-думи ход
Хто нам казати
Цвинтарик.
Чарн ночі
Щасливий ш.
Щастя
Якби міні,
Як непер
Я ходив у

Балаку
Бджола
Без св
Веснян
Вовк і
Вовк
В оп
Гарн
Гос
Дві
Дн
Зас
Іде
Н
Н
Н
Н

УКРАЇНСЬКІ ГАЗЕТИ Й ЖУРНАЛИ

Приймається передплата на 1908 рік:

„РАДА“

(3 рік видання). Політична, економічна і літературна українська газета, виходить щодня, крім понеділків, як звичайні великі політичні газети.

Власні кореспонденти в столицях і по всіх значніших місцях України.

В Державній Думі і Державній Раді **ВЛАСНИЙ**
кореспондент

Коштує РАДА з приставкою і пересилкою в Росії на рік 6 карб., на півроку 3 карб. 25 коп., на 3 міс. 1 карб. 75 коп., на 1 міс. 65 коп. За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 кар. 50 коп., на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб. Ціна окремого № 4 коп.

Передплатники, які заплатять гроші зразу на цілий рік, одержать „Кобзарь“ і стінний одривний календарь на рік 1908

БЕЗПЛАТНО

Адреса редакції і головної контори:

Київ, Велика Підвальна ул., д. 6, біля Золотих Воргті.

Редактор *М. Павловський.*

Видавець *Є. Чиналенко.*

„Літературно-Науковий Вістник“

УКРАЇНСЬКИЙ МІСЯШНИК, що виходив у Львові, (XI рік видання). При участі: В. Гнатюка, М. Грушевського, М. Коцюбинського, В. Леонтовича, М. Лозинського, І. Франка й ин. Передплата на рік. 8 руб., для незаможних 7 руб., можна і в разсрочку.

КИЇВ. Прорізна 20.

Видавець *М. Грушевський.*

Редактор *Ф. Красицький.*

„СВІТОВА ЗІРНИЦЯ“ ТИЖНЕВИК З ЩОМІСЯСНИМ ДОДАТКОМ:
„ЧИТАЙТЕ ДІТЯ!“

Ціна з додатком для дітей — на рік 3 карб., на пів року 1 карб. 50 к., окреме число 7 коп. Могилів—Подільський,
Редактор-видавець І. Володимировський.

„СЛОВО“

Тижнева газета. Бliжчу участь беруть: Л. Бич, С. Петлюра, Д. Пісчаний і М. Порш. Ціна: на рік—3 карб., на місяць—30 к. Окремий номер 5 коп. Зі глянцю: 4 карб., на 1 місяць 40 коп.

КИЇВ, Володимирська 76.

Редактор С. Петлюра.

Видавець О. КОРОЛЬОВА.

„РІДНИЙ КРАЙ“

українська що - тижнева часопись, з додатком що - місячним дитячої часописі „Молода Україна“, Ціна з додатком, 4 карб. на рік, 2 карб. на півроку і 1 карб. на три місяці. КИЇВ, Маріїнсько-Благовіщенська 97. Редакторка-видавниця О. Косач. (Олена Пчілка).

„Українське Бджільництво“ (2 рік видання) виходить 8 разів на рік книжками до 1½ аркуша з малюнками. Ціна 1 карб. Петербург, Конная 5. Редактор-видавець Є. Архипенно.

„ДІЛО“

ЩОДЕННА УКРАЇНЬСЬКА ГАЗЕТА.
Передплата в Росії на рік 18 карб., на ½ р. 9 карб. Австрія, ЛЬВІВ, (Lemberg), ул. Баторія 24.

„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“

радикальна політич. часопись, виходить двічі на тиждень. Ціна в Росії 4 руб. ЛЬВІВ, ул. Ліндого 7.

„ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА“

Наукова часопись, присвячена передозсім українській історії, фільології і етнографії. Виходить під редакцією М. Грушевського, XV рік видання. Передплата в Росії

6 руб. на рік, пссдинокі книжки 1 руб. 50 к. Пссилать: Львів (Lemberg) Австрія, Чарнецького 26, наук. тов. ім. Шевченка. (Sevcenko—Gesellschaft der. Wissenschaften), або через контору „Літ.-Науков. Вістника“, Київ, Прорізна 20.

„АРТИСТИЧНИЙ ВІСТНИК“ місяшник посвячений музиці і штуці. Коштує в Росії 5 р. ЛьВІВ, ул. Чарнецького 26.

„РУСЛАН“ щоденна газета (крім неділь і свят), коштує в Росії 16 руб. ЛьВІВ, пл. Домбровського 1.

„ГАЙДАМАКИ“ політична, економічна і літературна тижнева часопись, коштує в Росії 4 руб. ЛьВІВ, ул. Куркова 5.

„ДЗВІНОК“ ілюстрована тижнева дитяча часопись. Ціна в Росії 3 руб. ЛьВІВ, Сикстуська 47.

„ВОЛЯ“ виходить щотижня. Ціна в Росії 1 р. 50 к. ЛьВІВ, ул. Бернадинська 28.

„СВІТ“ ілюстрована часопись, для українських родин виходить двічі на місяць. Ціна в Росії 5 руб. ЛьВІВ.

„ЕКОНОМІСТ“ економічно-господарський місяшник. Ціна в Росії 2 руб. 50 к. ЛьВІВ, Ривок 10.

„ЗЕРКАЛО“ гумористично-сатирична часопись, виходить двічі на місяць. Ціна в Росії 4 руб. ЛьВІВ, ул. Академічна 8.

„НАРОДНЕ СЛОВО“ ілюстрована часопись, виходить тричі на тиждень. Ціна 2 руб. ЛьВІВ, Академічна 8.

„ОСНОВА“ що-тижнева просвітно-політична і господарська ілюстрована часопись. Ціна 3 руб. ЛьВІВ, ул. Скарги 2.

„ІСКРА“ літературно - науковий народний
півмісячник. Ціна в Росії 2 руб.
Черняківці. (Буковина)

„ХЛОПСЬКА ПРАВДА“ часопись політична, еко-
номична, літературна і
наукова для сільського робочого люду, виходить двічі на місяць.
Ціна 2 руб. **МІГОВА** (Буковина).

„КАНАДІЙСЬКИЙ ФАРМЕР“ українська тижнева, ілюстрована
часопись в Канаді. Ціна 2 руб.
Адреса: The Canadian farmer. P. O. Box 82, Winnipeg, Man,
Canada, Америка.

„СВОБОДА“ українська часопись в Америці
виходить що-тижня, ціна 4 карб.
Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson
St. New York N. Y. N. A. Можна
виписувать через „Українську
Книгарню“ (Київ, Безаківська 8).

„ГОРБОКОНИК“

Казка віршами для дітей і доро-
слих Олександра Коваленка. З малюн-
ками, віньєтками, кравєндами і
визирунками. Ціна 20 коп.

1) Це дуже цікава казка для дітей. Написана вона гарними
віршами.

(Календарь „Р. К.“ на 1907 рік).

2) Популярну казку надзвичайно гарно переклав д. Коваленко на українську мову, і це забезпечило для неї, звісно, широкий попит. Легкість віршу, цікавість казки і живий гумор ось її головні достоїнства. Видання чепурне. Сила чудово зроблених малюнків і віньєток оздоблюють текст. („*Свобода і право*“ № 21 за 1906 р.).

3) Діти читають цю казку, як ми помітили, легко і з охотою, мова скрізь проста і добра. („*Рід. Край*“ № 7 за 17 лютого 1906 р.)

4) Переклад зроблено дуже гарно, навіть „кованих“ українських слів зустрічається мало. Книжка видана чепурно, як і загалі всі видання І. Самоненка. („*Комик*“ 1906 р. № 2).

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО =

„РАНОК“

І. САМОНЕНКО, О. КОВАЛЕНКО | Ко.

1.	ДРАГОМАНОВ М.	„Старі хартії вільности“, 2-е видання	40 коп.
2.	„	„Рай і пеступ“, 3-е	40 „
3.	„	„Заздрі боги“, 4-е	10 „
4.	„	„Швейцарська спілка“, . . . 4-е	10 „
5.	„	„Про волю віри“, 2-е	10 „
6.	„	„Євангельська віра в . . . старій Англії“, 6-е	5 „
7.	„	„Царство Божіє внутрі вас“ Л. Толстого. 2-е	10 „
8.	СТЕЦЕНКО К.	„Ще не вмерла Україна!“ народне ви- дання (ноти)	15 „
9.	„	„ПРОМЕТЕЙ“, слова Ол. Коваленка, (ноти)	45 „
10.	ПІМЕНОВА	„Цілість держави і автономія“, перекл. Ол. Коваленка.	3 „
11.	ЛОЗИНСЬКИЙ М.	Гольський і руський революційний рух і Україна, I частина	35 „

З НОВОГО 1908 РОКУ В КИЇВІ ЗАХОДОМ УКРАЇНСЬКОГО ВИДАВ-
НИЦТВА „Р А Н О К“ ДРУКОВАТИМЕТЬСЯ

Українська Муза

Поетична антологія, під редакцією
Олени Коваленка,

в 12 випусках; виходитиме кожного місяця, починаючи з січня (января). В антологію увійдуть *кращі* твори всіх найвидатніших українських поетів, починаючи од найстаріших корифеїв і до наших днів, з *України Російської, Галичини, Буковини і Америки*, всього до 120 поетів. В кожному випуску будуть твори 10 поетів (більше, як по 100 поезій) нових і вже друківаних, з портретами і біографіями поетів, заставками і віньєтками. Збірник буде *великою формату* і матиме до 1200 ст. Ціна кожного окремого випуску 25 к., з пересилкою 30 коп.; а по *передплаті* 2 рублі за всі 12 випусків., з пересилкою 2 р. 50 к. Можна на виплат: 1 р. зараз, 1 руб. першого марта і 50 коп. першого липня (юля). *Гроші посилать:* Київ, Іванівська улица 75, Олені Коваленкові, або в „Українську Книгарню“, Безаківська 8.

Друкується
і **незабором вийде**
ХУДОЖЕСТВЕННИЙ
АЛЬМАНАХ
„ТЕРНОВИЙ
ВІНОК“

присвячений виз-
вольничому рухові.

Під редакцією
Олени Коваленка.

Видання буде
роскішше, на пиш-
ному папері, в сти-

лі „moderne“, з стильовими малюнками, віньєтками і картинами; обгортка буде друківана в кілька фарб.

В „ТЕРНОВОМУ ВІНКУ“ приймають участь найвидатніші українські поети, письменники і художники.

ВИЙШОВ З ДРУКУ І ПРОДАЄТЬСЯ

І-й Збірник

„ДЗВІН“

Зміст: *В. Винниченко* (Деде)—Щаблі миття, пьеса на 4 розділи; *М. Коцюбинський*—В дорозі, оповід.; *Л. Українка*—Вірші *С. Черкасенко*—Дзвін і Монольоґ, вірші; *Левинський*—Національне питання в Австрії; *П. П.*—Взаємні відносини між політичними та професіональними організаціями робітничої кляси; *В. С.*—Українська політика; *Серієнко*—До аграрної програми. Ціна 1 руб. 10 коп., склад видання в „Українській Книгарні“ (Киві, Безаківська 8).

На сторінці 385 під портретом надруковано: Людмила Яновська,
а треба Любов Яновська.

Тип. „Петръ Барскій“, въ Кіевѣ Крещатикъ № 40.

Я

розділ:
Черк-
талий і
офесіо-
а полі-
, склад

ька,

ВИДАННЯ ІВ. САМОНЕНКО.

Склад в книгарні

С.ІВАНОВА і К^о Київ, Фундуклеївська 2.

Ціна 1 карбованець,
в оправі 1 карб. 50 коп.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 01340 1297

